me to be an *Enemy* of those are Enemies to my Country and Religion, and I'm sure the *Army* & *Republique* will thank me for't, these men being the greatest Enemies they have, as their many vain Attempts to change the Government of the one, and fight against the other, sufficiently declare. To conclude, all men are to admire the rare temper and wisdom of the State to admit of all Petitions, and yet be moved with none but such as may be salutarie for the Commonwealth, and rejoice in the Liberty the people of *England* enjoy, the while they can deliver such Petitions as these, without being sent to *Bedlam* for their pains.

FINIS.



L. JULII FLORI rerum à ROMANIS GESTARUM, LIBRI IV.

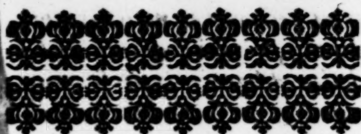
A JOHANNE STADIO *emendati.*
Editio nova singulis Neotericis purgatior, & emendatior.

SEORSUM EXCUSUS
IN EOS COMMENTARIUS
JOHAN. STADII, Historiæ & Matheseos Lovanii Professoris primi, elaboratissimus:

Cui accesserunt Chronologicæ Doctiss: CL: SALMASII excerptiones:
Unà cum variis lectionibus ex notis *Gruteri, Salmasii, Vineti,* & editionibus, collectis; & cum hac nostra collatis.
Sub calce prodit L. Ampelii *Liber Memorialis ex Clariss:* Salmasii *bibliotheca petitus.*
Cum Indice Rerum & Verborum uberrimo.

OXONIÆ,
Excudebat HENRICUS HALL,
Impensis THO: ROBINSON.
M. DC. L.


Collegium S.S. et Individuæ
Trinitatis in Academia
Cantabrigiensi



TYPOGRAPHUS LECTORI.



Ellitissimum elegantiarum nodum, Lector benevole, L. Florum *exhibemus: Romanæ nempe Historiæ florem & medullam, non formâ muliebri, sed dignitate virili præpollentem; non,* casuris, si leviter excutiantur, flosculis *renidentem; sed acuminibus victuris, & judicio castigatis undique ferientem, undique impellentem. Tenebras authori Typographorum antehac injuriâ aut inscitiâ offusas, quantum in nobis fuit, & licuit,* (improbè enim facit, qui in alieno libro ingeniosus est,) *summâ curâ detersimus.*

Quintil. Instit.

Martialis lib. 1. epist. ad Lect.

¶ 2 *Varias*

Varias Lectiones ex notis Gruteri, Salmaſii, Vineti, *& editionibus collectas diligenter inter ſe contulimus : & ne fama noſtra tuo tædio malignè conſultum iri videremur, lectionibus qui noſtram hanc confirmant ſuppreſsis, diſcrepantes, ut ſua cuique ſtet ſententia, attexuimus.* Stadii *Commentarium, Chronologicas excerptiones, &* Ampelium, *eximii uſûs omnes conſultò præterimus. Operam noſtram & impendium æqui boni conſule, fruere, & Vale.*

L. CAR.

L. CARRIONIS IN FLORVM A IOHAN. STADIO Commentario *illustratum Epigramma.*

AVspiciis nova ROMA novis feliciter orta
Crescit beatioribus. (necati
ROMVLVS imperium solus de stirpe
Fratris superstes occupat. (REGES,
Hinc reliqui BIS TRES toto sunt ordine
Quorum SVPERBUS ultimus,
Finibus ejectus, patriaq; extorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSVLIBVS; quorum insani DE PLEBE TRIBVNI
Partem laborum vindicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI respublica bellis
Dum disputatur mutuis; (rentum
Ipsa velut gravida imperio, atq; effœta pa-
TOTAM dedit se CÆSARI.
Ille venit, videt, ac vincit, latumq; per orbẽ
Cæsar triumphans cernitur. (molis,
Excipit AVGVSTVS Romanæ pondera
Recepto in astra Iulio. (Senatus
Quem populus veneratur, amat; sanctusq;
Patrem salutat patriæ.
Horum progeniem, res gestas, fortia bella,
Compendiosè tradit, (Florus
Quisquis is est, qui Trajano sub Principe
Florebat Auctor elegans.
Cujus scripta suo rursum donata nitori
(Nam maculæ erant hic plurimæ)
Correxit, luce ingenii illustravit, & auxit,
Atque aucta profert STADIVS;
STADIVS ille professorum flos. En age tantum
Ne musa deseras virum.

 M.M.

M.M. JOHANNIS STADII MATHEMATICI excellentissimi.

Dum numeris cœlum metitur, & ignea cœli
Sydera, perque suas jam docet ire vias:
Et quid ab antiquo deflexerit ordine cursum,
Qui cieat varians quisq; planeta, notat:
Ecce tibi subitò lucis malè cautus obortæ,
Pulvere in hoc Stadius percitus igne jacet.
Imo animas cœlo nota regione secutus,
Jam sua metitur sydera. Lector, Ave.

PHILIPPUS AVENELLIus mœrens Amico suavissimo.

OBIIT XV. KAL. QVINT. DE MEDIA NOCTE LVTETIÆ PARISIORVM, AN. DOM. M.D.LXXIX. IN SVBVRBIO HONORATIANO DOMI MARESCHALLI RETZII, SVMMO OMNIVM BONORVM DOCTORVMQVE DOLORE, NATVS ANNOS LII. MENSES DVOS, DVOBVS DIEBVS MINVS.

L.FLORI



L. FLORI HISTORIARUM, LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.



*Opulus (1) Romanus à Rege Romulo usque Cæsarem Augustum (2) septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, (3) ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse virtus & (4) fortuna viderentur. Quare cum præcipuè hoc quoque, * sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis obrumpit, faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar; nonnihil, ut spero, in admirationem principis populi collaturus, si pariter atque in semet, universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut*

* Abundat (sicut cætera)

quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut posteà velut consenuerit, quatuor gradus progressusque ejus inveniet.

Prima ætas sub regibus fuit, (5) prope 250 per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hoc erit ejus infantia. Sequens (6) à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, * (7) Quinctumque Fulvium Consules, 250 annos * habet, quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus (8) viris armisq; * exercitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum (9) 250 anni, quibus totum orbem pacavit. Hîc jam ipsa juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum sunt non multò minùs (10) anni 200, quibus inertiâ Cæsarum quasi consenuit atque (11) decoxit, nisi quod sub Trajano Principe * movet lacertos, &, præter spem omnium, senectus imperii quasi reddita juventute revirescit.

* Marcum.
* patet.
* incitatissimum.
* movit.

De Romulo, primo Romanorum Rege. Cap. I.

(1) Primus ille & urbis imperii conditor (2) Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de se * Vestæ sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, cum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tyberinus amnem repressit, & relictis catulis lupa vagitum secuta, ubera admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud (3) arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atque educavit. (4) Alba tunc erat Latio caput, Juli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius (5) jam bis septima

* Abundat vestæ.)

*tima sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventa face patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: ipse fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. (6) Gemmini erant: uter auspicaretur & regeret, (7) adhibere placuit Deos. Remus montem (8) Aventinum hic (9) Palatinum occupavit. Prior ille sex (10) vultures: hic posteà, sed XII vidit. Sic victor augurio, (11) urbem excitat, plenùs spei Bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguini & prædæ aves (12) pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, (13) dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc (14) Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, * Tuscique pastores, quidam & transmarini Phryges, qui sub (15) Ænea, Arcades, qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populúmque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. (16) Simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, præda fuere: & hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatique Veientes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper (17) opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per (18) virginem: nec dolo: sed puella*

* Tuscorumque.

*precium rei quam gerebant in sinistris petierat: dubium clypeos, an armillas. Illi, ut & fidem solverent & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis ad mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, ut fœdam suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator (19) Jupiter. Tandem sævientibus intervenêre raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio (20) fœdusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes (21) demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reip. imposuit, ut juventus * divisa per (22) tribus, in equis & armis ad subita * bella excubaret: consilium Reip. penes senes (23) esset, qui ex auctoritate patres, ab ætate senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante urbem apud (24) Capræ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius (25) ingenium: sed oborta tempestas (26) solisq; defectio consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: Quirinum in Cœlo vocari placitum diis: ita gentium * Imperio Romæ potiretur.*

* dispersa.
* belli.
* redundat (imperio)

De Numa Pompilio. CAP. II.

A *Succedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra & ceremonias, omnémque cultum deorum immor-*

immortalium docuit. Ille (1) Pontifices, (2) Augures, (3) Salios, cæterosque per (4) Sacerdotia; annum quoque in 12. (5) menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia B *atque Palladium, secreta quædam imperii (6) pignora, (7) Janumque geminum, fidem pacis ac belli: inprimis focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad similitudinem cælestium sydcrum, custos imperii (8) flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Ege-* C *riæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque justitia gubernaret.*

De Tullo Hostilio. CAP. III.

Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cui in honorem virtutis regnum ul- 82 *trò datum. Hic omnem militarem disciplinam artemque bellandi condidit. Itaque mi-* A *rum in modum exercita juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu (1) principem populum. Sed quum pari robore, frequentibus præliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, (2) Horatiis Cu-* B *ratiisque tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata commissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam, singulosque prout sequi poterant adortus exsuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria est;* C *quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem*

rorem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. (3) Citavere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. (4) Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavêre fortunam. Sed rex callidus ubi inclinare socios ad hostem videt, (5) tollit animos quasi ipse mandâsset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo ruptorem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam tamen diruit, cum prius omnes opes urbis, ipsumq; populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

De Anco Martio. CAP. IV.

133 Ancus deinde Martius, nepos ex filia Pompilii, (1) pari ingenio. Hic igitur, (2) & mœnia muro amplexus est, & interfluentem urbi Tiberim (3) ponte commisit: Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio, coloniam posuit: jam tum videlicet præsagiens animo futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

De Tarquinio Prisco. CAP. V.

138 Tarquinius postea (1) Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultrò petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus majesta-

majestatem (2) numero ampliavit, & centuriis tribus (3) auxit: quamvis Actius Nevius numerum augeri prohiberet, summus augurio: quem rex in experimentum rogavit, fierine posset quod ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. Atque hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare novaculâ possem. Augur, Potes ergo, inquit, & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior XII *namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit: & inde (4) Fasces, Trabeæ, Curules, (5) Annuli, Phaler[æ], Paludamenta, Prætexta: inde quod [au]reo curru quatuor equis (6) triumphatur, Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora & insignia quibus imperii dignatas eminet.*

De Servio Tullio. CAP. VI.

Servius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit: nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam ob eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, (1) visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, adnitente regina, substitutus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus. (2) Summaque regis solertiâ ita est ordinata Respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac si maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

De

De Tarquinio Superbo. CAP. VII.

218 *Postremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum (1) avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non meliùs egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ ut virum Regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbia (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, cùm sævitiam jam domi fatigâsset, tandem in hostes conversus est: sic valida oppida in Latio capta sunt, (2) Ardea, (3) Ocriculum, (4) Gabii, (5) Suessa Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes, hinc fides esset: cui Gabiis ut voluerat recepto, atque per nuncios consulenti quid fieri vellet, eminentia fortè papaverum capita virgulâ decussit, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de manubiis captarum*
240 *urbium templum erexit: quod cum inaugurraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) restitêre Juventas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est (6) caput: nec dubitavêre cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum pronittere. Tamdiu superbiam Regis populus*

Romanus

Romanus perpessus est: (7) donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit: quorum cum alter ornatissimæ fœminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit: imperium tum Regibus abrogatum.

Anacephaleosis de septem Regibus. Cap. VIII.

Hæc est prima ætas Po. Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut Reipub. ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? talem res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem colonia extenderet. ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo vel plurimùm profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reip. Cap. IX.

(1) Igitur Bruto (2) Collatinoque ducibus & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindican-

*vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, (3) agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & judice, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur; Consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent, alterumque ex Consulibus, tantùm ob nomen & genus regium; (5) fascibus abrogatis urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius (6) Poplicola summo studio annixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & (7) fasces ei pro * libera concione submisit, & (8) jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne specie (9) arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus vero favori civium etiam domus suæ clade & parricidio (10) velificatus est. Quippe cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cæcidit & securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum Rom: videretur. Liber jam hinc popul: Rom: prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloria, & imperio, lacessentibus assiduè usquequaque finitimis. Quippe cum patrii soli gleba nulla esset, sed statim hostile (11) pomœrium, mediusque inter (12) Latium & Tuscos quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per singulos*

* Redundat.

gulos itum est, & proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redigeret.

(1) *Bellum Etruscum cum rege Porsena.* CAP. X.

Pulsis ex urbe regibus, prima pro liberta- 146
te arma corripuit. Nam Porsena rex Etrus-
corum ingentibus copiis aderat, & Tarquini-
os manu reducebat. Hunc tamen, quamvis &
armis & fame urgeret, occupatóque Janiculo
ipsis urbis faucibus incubaret, sustinuit, re-
pulit: novissimè etiam tanta admiratione
perculit, ut superior ultrò cum penè victis
amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Ro-
mana prodigia atque miracula, Horatius,
Mucius, Clœlia: quæ nisi in annalibus fo-
rent, hodie fabulæ viderentur. Quippe
Horatius Cocles postquam hostes un-
dique instantes solus submovere non pote-
rat, (2) ponte reciso transnatat Tiberim, nec
arma dimittit. Mucius Scævola regem per
insidias in castris ejus aggreditur: sed ubi
** frustratum circa purpuratum ejus * ictum*
tuetur, ardentibus focis injicit manum, ter- * frustrato
roremque geminat dolo. Ut scias, inquit, * ictu te-
quem virum effugeris, idem trecenti jura- netur.
vimus: cum interim (immane dictu) hic in-
territus, ille trepidaret tanquam manus regis
arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis sexus
à laude cessaret, ecce & virginum virtus.
Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam,
(3) Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et 245
rex quidem tot tantisque virtutum territus mon-
stris, valere, liberosque esse jussit. Tarquinii
tamdiu dimicaverunt, donec (4) Aruntem filium
regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum
mutuo

mutuo vulnere expiravit, planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

Bellum Latinum. CAP. XI.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & invidiâ: ut populus qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse (1) dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu (2) Cossus equitum magister exuere frænos imperavit, (& hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prœlii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit, duos in candidis equis, Castorem & Pollucem nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam, templa promisit, & reddidit planè quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate. Mox de finibus cum iisdem Latinis assiduè & sine
238 *intermissione pugnatum est. (3) Sora (quis credat?) & (4) Algidum terrori fuerunt. (5) Satricum, atque (6) Corniculum provinciæ. De (7) Veiis & Bovillis pudet, sed triumphavimus. (8) Tibur nunc suburbanum, & æstiva (9) Præneste delitiæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc (10) Fæsulæ, quod (11) Taphræ nuper; idem Nemus (12) Aricinum, quod (13) Hercinius saltus. (14) Fregellæ, quod (15) Gessoriacum; Tiberis, quod (16) Euphrates. (17) Coriolos quoque (prô pudor) victos adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus, quasi*

Numanti-

Numantiam aut Africam nomini indueret. Extant & parta de (18) Antio spolia, quæ C. Mænius in suggestu fori, capta hostium classe suffixit, si tamen illa classis, nam sex fuere rostrata. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. (19) Pervicacissimi tamen Latinorum (20) Æqui & (21) Volsci fuere, & quotidiani, ut sic dixerim, hostes. Sed hos
præcipuè L. Quinctius domuit, ille Dictator 245
ab aratro, qui obsessa ac pene jam capta L. Minucii consulis castra, egregia virtute servavit. Medium erat fortè tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub (22) jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate? intra XVI dies cœptum peractumque prorsus est bellum: ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus. CAP. XII.

Assidui verò & anniversarii hostes ab Etruria fuêre Veientes, adeò ut extraordinariam manum adversos eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. (1) Cæsi
apud Cremeram trecenti & sex, patricius ex- 274
ercitus: & scelerato signatur nomine quæ 276
proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida, vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo

igne Fidenates. Rapti funditus deletique Veientes. Falifcis, quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagistrum urbis proditorem, cum his
359 quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultrò remisisset. Eam namque Furius Camillus, vir sanctus & sapiens, sciebat veram esse victoriam, quæ salvâ fide & integrâ dignitate pararetur. Fidenæ quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus serpentum in modum vittis,
* Furiali. * ferali more processerant: sed habitus ille
327 feralis eversionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hyematum sub pellibus, (2) taxata stipendio hyberna, adactus miles sua sponte jurejurando, nisi capta urbe non remeare. (3) Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cu-
347 niculo & subterraneis dolis peractum urbis
325 excidium. Ea denique visa est prædæ mag-
357 nitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitterentur, universusque populus Rom. ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quodve vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

Bellum Gallicum. Cap. XIII.

Hinc sive invidia Deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutis experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis,

mitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum jam media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Tum Clusium oppidum obsidebant. Pro sociis ac 362 *fœderatis populus Romanus intervenit. Missi ex more (1) legati. Sed quod jus apud Barbaros? Ferociùs agunt. Movent exinde certamen. Conversis igitur à Clusio, Romamq; venientibus, ad (2) Alliam flumen cum exercitu, Fabius Consul occurrit. Non (3) Cremeræ fœdior clades, Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu, jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Jam primùm majores natu amplissimis usi honoribus, in forum coëunt, ibi devovente Pontifice, diis se manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt, ut cum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terra recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur: tum excepisse*

pisse fugientes unus è plebe fertur L. Albinius, qui depositis uxore & filiis, virgines in plaustrum recepit. Adeò tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primo trepidi, ne quis subesset dolus: mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes passim domos adeunt. ubi sedentes in curulibus sellis prætexatos senes velut Deos Geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere (4) *dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus solo exæquant:* (5) *Septem mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, sed noctibus omnia experti, quos tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe dejecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame,*[f] *tamen ad spem fiduciæ panes ab arce jaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium Pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque Deos renuntiavit. Novissimè cum jam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cùm ad iniqua pondera ad-*

dito

dito adhuc gladio, (6) superbè, væ victis in-
creparet, subitò aggressus à tergo (7) Ca-
millus adeò cæcîdit, ut omnia incendiorum ve-
stigia, Gallici sanguinis inundatione deleret.
Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ
cladis nomine libet. Pastorum casas ignis
ille, & flamma, paupertatem Romuli, ab-
scondit. Incendium illud quid egit aliud,
nisi ut destinata hominum ac deorum domi-
cilio civitas, non deleta, non obruta, sed ex-
piata potiùs, & lustrata videatur? Igitur
post assertam à Manlio, restitutam à Ca-
millo urbem, acriùs etiam vehementiúsque
in finitimos resurrexit. Ac primum omni- 306
um illam ipsam Gallicam gentem non con-
tentus mœnibus expulisse, cùm per Italiam
naufragia sua latius traheret sic persequutus
est duce (8) Camillo, ut hodiè nulla Seno-
num vestigia supersint. Semel apud Anienem
trucidati, cum singulari certamine (9) Man-
lius aureum torquem Barbaro inter spolia de- 312
traxit. Inde Torquati. Iterum in Pontino
agro, cum simili pugna M. (10) Valerius
insequente Gallo, sacra alite adjutus retulit
spolia; & inde * Corvini. Nec non tamen * Cervi.
post aliquot annos omnes reliquias eorum in 404
Etruria ad lacum (11) Vadimonis Dola-
bella (12) delevit, ne quis extaret in ea 409
gente, qui incensam à se Romam urbem glo-
riaretur.

Bellum Latinum. CAP. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio
Torquato, Decio Mure consulib. semper qui- 413
dem æmulatione imperii & magistratuum in-
festos, tum verò contemptu urbis incensæ,
cùm

cum (1) jus civitatis, partem imperii ac magistratuum poscerent pari imperio, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cum (2) alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: Alter quasi monitu deorum capite velato primam ante aciem diis Manibus se devoverit, ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semita aperiret.

Bellum Sabinum. CAP. XV.

403 *A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio (1) Dentato Consule, omnem eum tractum, quà (2) Nar ambit, fontésque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroque vastavit: qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat.*

Bellum Samniticum. CAP. XVI.

410 *Precibus deinde (1) Campaniæ motus, non pro se, sed quod est speciosius, pro sociis Samnitas invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum: Sed hoc Campani sanctius & prius, omnium suorum deditione fecerunt. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omnium non modo Italiæ, sed toto orbe terrarum pulcherrima (2) Campaniæ plaga est. Nil mollius cœlo: denique*

*nique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererísque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hîc illi nobiles portus,(3) Cajeta,(4) Misenus, & tepentes fontib. (5) Baiæ,(6) Lucrinus, & (7) Avernus, quædam maris * otia. Hîc amicti vitibus montes, & (8) Gaurus,(9) Falernus,(10) Massicus, & pulcherrimus omnium,(11) Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, (12) Puteoli, Neapolis: (13) Herculaneum (14) Pompeii, & ipsa caput urbium (15) Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus Samnitas invasit, gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, (16) discolori veste usque ad ambitum armatam. Si * insidiarum fallaciam, (17) saltibus ferè & montium fraude grassantem. Si rabiem aut furorem, * sacratis (18) legibus, humanisque hostiis in exitium urbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibúsque ipsis animosiorem. Hos tamen (19) quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorúmque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè (20) Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia 20 quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud (21) Caudinas furcas Veturio Postumióque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, mitteret omnes, vel occideret, sapienter, ut senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit,*

* Ostia.

* Insidiarum abundat.

* Sacris.

432

ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & Consules magnificè voluntariâ deditione turpitudinem (22) fœderis dirimunt; & ultionem flagitans miles (23) Papirio duce (horribile dictu) subjectis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit: (24) nec prius finis cædibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

Bellum Etruscum, Samniticum, & bellum Gallicum. Cap. XVII.

*Hactenus populus Romanus bellum cum singulis gentium: mox acervatim, tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum XII. populi in id tempus incitati, antiquissimus Italiæ populus Samnitium, & reliqui in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorúmque populorum. * A latere (1) Etruriâ infestâ, (2) quatuor agminum signa volitabant. (3) Ciminius interim saltus in medio, ante invius planè quasi (4) Caledonius, vel (5) Hercinius, adeò tunc terrori erat, ut senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi (5) auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin (6) fratre præmisso exploraret accessus: Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia refert. Tum sic Fabius Maximus periculosissimum bellum, periculo explicavit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est, captísque superioribus jugis, in subjectos suo more detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in (7) Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur:*

* Late per Etruriam.

442

nec

nec incruenta tamen illa victoria, (8) nam oppressus in sinu vallis alter Consulum (9) Decius, (10) more patrio devotum diis Manibus obtulit caput, solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit. 458

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege. CAP. XVIII.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine, sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus (1) Pyrrhum clarissimum Græciæ Regem unâ veluti ruinâ pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. (2) Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ totiúsque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in oras nostras, Istriam, (3) Illyricum, Epirum, Achaïam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum, quod quidem causa miseriæ civitati fuit omnium suarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum remigantes littori Romanas classes inde vident; atque hostem rati, emicant sine discrimine, insultant: qui autem, aut unde Romani, nec satis nôrunt. Aderat sine mora querelam ferens legatio: hanc quoque fœdiùs per obscænam (4) turpémque dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum: sed apparatus horribilis, cum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent: omnibusque 472

vehementior Pyrrhus, qui ſemigratam ex
Lacedæmoniis conditionibus civitatem vin-
dicaturus, cum totius viribus Epiri, *Theſſa-*
liæ, Macedoniæ, incognitiſque in id tem-
pus, (5) elephantis, mari, terra, viris, equis,
armis, addito inſuper ferarum terrore venie-
bat. Apud Heracleam, *& Campaniæ fluvium*
473 *(6)* Sirim, *Lævino Conſule, prima pugna:*
quæ tam atrox fuit, (7) ut Farentanæ *turma*
præfectus Obſidius, *invectus in regem, tur-*
baverit, coëgeritque projectis inſignibus præ-
lio excedere. Actum erat, niſi elephanti
converſi in ſpectaculum belli procurriſſent,
quorum tum magnitudine, tum deformita-
* Odore. *te, & novo * colore ſimul ac ſtridore con-*
ſternati equi, cum incognitas ſibi belluas
ampliùs quàm erant ſuſpicarentur, fugam
ſtragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud
475 *Aſculum meliùs dimicatum eſt, (8)* Fabricio
Æmilióque *Coſſ. Jam quippe belluarum ter-*
ror exoleverat, & C. Minucius *quartæ legio-*
nis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori
poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila
congeſta ſunt, & in turres vibratæ faces tota
476 *hoſtium agmina ardentibus ruinis operue-*
runt: nec alius cladi finis fuit, quàm nox
dirimeret, poſtremúſque fugientium ipſe à ſa-
tellitibus humero ſaucius, in armis ſuis refer-
retur. In (9) Lucania *ſuprema pugna ſub* Au-
477 *ruſinis, quos vocant, campis ducibus iiſdem*
qui ſuperiùs. Et tunc toti victoriæ exitum
478 *quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam*
productis in primam aciem rurſus elephan-
tis, unum ex his pullum adacti in caput teli
gravis ictus avertit: qui cum per ſtragem
ſuorum percurrens ſtridore quereretur, ma-
ter agnovit, & quaſi vindicatura exſilivit:
tum

tum, omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit ac sic eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam (10) sine controversia tradidère. Nec verò tantùm armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra urbem cum Rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam Rex callidus intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivósque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missisque deinde legatis in urbem, omni modo adnixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se probavit: nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, Ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accepimus? Omnium vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret: O quam facilè erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Cum Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? Cum (11) perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab urbe (12) legati, interroganti regi suo quid de hostium sede sentirent? Urbem tomplum sibi visum, (13) senatum

 natum

natum regum esse consessum confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem Curius (14) remisit, Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? cum (15) Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: (16) Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem pop. Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra (17) quadrennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimásque regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellasque populatus, prope captam urbem à Prænestina arce prospexit, & à (18) vigesimo lapide oculos, trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies, & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma vidisset. Tum si captivos aspiceres: Molossi, Thessali, Macedones, (20) Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas: aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæq; delitiæ. Sed nihil libentiùs Pop. Rom. aspexit, quàm illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non

fine

ſine ſenſu captivitatis ſubmiſſis cervicibus victores equos ſequebantur.

Bellum Picenum. CAP. XIX.

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent? niſi quòd ul- 485
tro perſequi ſocios hoſtium placuit. Domiti hinc (1) Picentes, & caput gentis (2) Aſculum, P. Sempronio Duce, qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam promiſſâ æde placavit.

Bellum Sallentinum. CAP. XX.

(3) Sallentini Picentibus additi, capútque 486
regionis (4) Brunduſium inclyto portu, M. Attilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ 487
pretium, templum ſibi paſtoria Pales ultro popoſcit.

Bellum Vulſinienſe. CAP. XXI.

Poſtremi Italicorum in fide manſêre Vulſinii opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes 488
opem adverſus ſervos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam, in ipſos erexerant, tranſlatáque in ſe Rep. dominabantur. Sed hi quoque duce (5) Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

De Seditionibus. CAP. XXII.

Hæc eſt ſecunda ætas Pop. Romani, & quaſi adoleſcentia, qua maximè viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Itaque inerat, quædam adhuc ex paſtoribus feritas,

quiddam spirabat indomitum. Inde est quod exercitus Postumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, facta in castris seditione lapidavit: Quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, cum posset: Quòd duce Valerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti Consulis fasces. Inde, quod clarissimos Principes, quòd adversarentur voluntati suæ, exulatione mulctavit: ut Coriolanum colere agros jubentem, Nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicasset, nisi quod jam inferentem signa filium, mater Veturia lacbrymis suis exarmavit. Ut ipsum Camillum, quod inique inter plebem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior obsessis in capta urbe consuluit: & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum senatu quòque de æquo bonóque certatum est: adeò ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minarentur.

Prima Urbis discordia CAP. XXIII.

258 Prima discòrdia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque serviliter sævientibus in sacrum montem plebs armata secessit, ægréque, nec nisi Tribunos plebis impetrasset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate revocata est. Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, qua dissensisse inter se quondam humanos artus dicitur, quod omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos à sejunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod ejus opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.

Secunda

Secunda Urbis discordia. Ca.XXIV.

Secundam in urbe media Decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia, cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius Claudius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam judicio filiam, trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit, admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit. 304

Tertia Urbis discordia. Cap.XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebeii cum patriciis jungerentur, qui tumultus in monte (1) Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit. 308

Quarta Urbis discordia. CapXXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpitio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui, quod uxor ejus ad lictoreæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, & à sorore satis insolenter irrisa esset, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatûm 385

*honorum & magistratuum consortium quamvis invito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit. Interque omnia hæc nullius acrior custos, quàm libertatis fuit: nullâque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, cum * ut in magno, & indies majore populo, interim perniciosi cives existerent, Sp. (2) Cassium Agraria lege, (3) Mælium largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. Ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magister equitum Servilius Ahala confodit. (4) Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altiùs se & inciviliùs efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque pop. Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.*

* jam. 268.

314

360

L. FLORI HISTORIARUM, LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Domita subactaque Italia, populus Romanus propè (2) quingentesimum annum agens, cum bona fide adolevisset, si quod est

est robur, si qua juventas, tum ille verè robustus & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaque (mirum & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his 200 annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

Primum bellum Punicum. CAP. II.

Igitur victor Italiæ populus, cum à terra 489
fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimam in proximo prædam quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi repulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mare jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce, ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus (2) Siciliam; & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem solicitante præda (quanquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastoribus populus veréque terrestris, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio Consule primùm fretum ingressus est, (3) fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adcò 389
non est exterritus, quin ipsam illam ruentis

æstus violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit ut ipse ille se priùs victum, quam hostem videret, fateretur. (4) Duilio Cornelioque Consulibus, etiam
493 mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa sylva fuerat, 160 navium classis in anchoris stetit: ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ naves atque mutatæ arbores viderentur. Prœlii verò fama mirabilis, cum illas celeres volucresque hostium naves, hæ graves tardæque compreprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. Injectæ enim (5) ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multùm ab hoste derisæ: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo ad (6) Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? Cum Duilius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leve hujus prœlii damnum fuit: Alter Consulum interceptus (7) Cn. Cornelius Asina, qui simulato colloquio
494 evocatus, atque oppressus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. (8) Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum (9) Agrigento, (10) Drepano (11) Panormo, (12) Eryce, (13) Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa (14) Camarinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta 300 manu, infestum & insessum

sum ab hostibus tumulum occupavit , adeo-
que moratus hostes , dum exercitus omnis
evaderet : ac sic pulcherrimo exitu,(15)Ther-
mopylarum & Leonidæ famam adæquavit.
Hoc illustrior noster , quod expeditioni tan- 496
tæ superfuit & supervixit,licèt nihil(16)scrip-
serit sanguine.L. (17) Cornelio Scipione
cum jam Sicilia suburbana esset populi Ro-
mani Provincia, serpente latiùs bello,in Sar-
diniam, annexamque ei Corsicam transit , ubi
& sic Caralæ urbis excidio incolas terruit ,
adeoque omneis terrâ marique Pœnos expug-
navit , ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa
restaret. M. Atilio (18) Regulo duce jam in
Africam navigabat bellum. Nec deerant , qui 497
ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent,
augente insuper Tribuno Mannio metum :
in quem, nisi paruisset , securi districtâ Im-
perator , metu mortis navigandi fecit audaci-
am: mox ventis remisque properatum est : tan-
tusque terror hostici adventus Pœnis fuit , ut
apertis pæne portis Carthago caperetur. Belli
primum præmium fuit civitas Clypea. Prima
enim à Punico littore quasi arx & specula
procurrit : & hæc, & 300 ampliùs castella
vastata sunt. Nec cum hominibus modò , sed
cum monstris quoque dimicatum est , cum
quasi in vindictam Africæ nata miræ mag-
nitudinis serpens , posita apud (19) Bagra
dam castra vexaret. Sed omnium victor Regu-
lus cum terrorem nominis sui latè circum-
tulisset, cumque magnam vim juventutis ,
ducesque ipsos aut cecidisset , aut haberet in
vinculis , classemque ingenti præda onustam,
& triumpho gravem in urbem præmisis-
set, etiam ipsam caput belli Carthagi-
nem urgebat obsidione , ipsisque portis

inhærebat. Hic paulùm circumacta fortuna
est, tantùm, ut plura essent Romanæ urbis in-
signia, cujus ferè magnitudo calamitatibus
approbatur. Nam conversis ad externa auxi-
lia hostibus, cum (20) Xantippum illis ducem
Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissi-
498 mo vincimur, cum fœda clade, Romanisque
usu incognita, vivus in manus hostium venit
fortissimus Imperator. Sed ille quidem par
tantæ calamitati fuit. Num nec Punico car-
cere fractus est, nec legatione suscepta, Quip-
pe diversa, quam hostes (21) mandaverant
censuit, ne pax fieret, nec commutatio capti-
vorum reciperetur. Sed nec illo voluntario
ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris
seu crucis (22) supplicio deformata majestas:
imò his omnibus admirabilior, Quid aliud
quàm victus de victoribus, quia Carthago
non cesserat, de fortuna triumphavit? Popu-
lus autem Romanus multò acrior infestior-
502 que pro ultione Reguli, quàm pro victoria
fuit. Metello igitur Consule (23) spirantibus altiùs
Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Pa-
normum sic hostes cæcidit, ut ne ampliùs
ea in insula concitarentur. Argumentum
ingentis victoriæ, centum circiter elephan-
torum captivitas: sic quoque magna præda, si
gregem illum non bello, sed venatione ce-
pisset. P. (24) Claudio Consule, non ab ho-
504 stibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum
auspicia contempserat, ibi statim classe de-
mersa, ubi ille (25) præcipitari pullos jus-
serat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fa-
bio (26) Butcone Consule, classem hostium
in Africo mari apud Aegymurum jam in I-
taliam ultrò navigantem cæcidit: quantus
ô tum (27) triumphus tempestate intercidit,
cum

cum opulentâ prædâ classis adversis acta ventis, naufragio suo Africam & (28) Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora implevit. Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate, interceptâ tempestate victoriâ, & triumphum periisse naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque illisæ fluitarent, populus Rom, triumphavit. (29) Lutatio Catulo 312
consule, tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen (30) Aegates: nec major alia in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis, gravis hostium classis, & in eis quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit: Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis quasi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia rostra speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago.

Bellum Ligustinum. CAP. III.

Peracto Punico bello, secuta est brevis sanè & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tum primùm post Numam clausa fuit porta Jani: sed statim ac sine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrici lacessebant, 516
sic

*sic de sub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiæ faucibus, gentes Deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm arma sentirent: denique ita quotidiani & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente, quàm quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter (1) Varum & Macram flumen, implicitos *dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis & fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cum diu multumque eluderent, saltu, viis, latebris, (2) Deceates, (3) Oxibii, (4) Euburiates, Ingauni, tandem (5) Fulvius latebras eorum ignibus sepsit, (6) Bæbius in plana deduxit, (7) Postumius ita exarmavit ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.*

Bellum Gallicum. CAP. IV.

528 *Gallis (1) Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehensum est, quòd sicut primus impetus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quam fœminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis, quæ mox ut caluêre pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu, quasi sole laxantur. Hi sæpè & aliàs, sed Britomaro duce, non priùs soluturos se baltheo, quàm capitolium ascendissent, juraverant. Factum est,*

530 *Victos enim (2) Æmilius in Capitolio discinxit. Mox * Astrionuo duce vovere de nostrorum*

* Ariobi-stone.

nostrorum militum præda Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum; nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi (3) Flaminius erexit. Virdumaro rege Romana
arma Vulcano promiserant: aliorsum vota 531
ceciderunt. Occiso enim rege Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Iovi opima suspendit.

Bellum Illyricum. CAP. V.

Illyrici seu Liburni sub extremis Alpium 524
*radicibus agunt inter Arsiam Titiúmque flumen, longissimè per totum * Adriatici ma-* * Aerianus
ris littus effusi. Hi regnante (1) Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. (2) Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas, securi percutiunt, præfectos navium igne comburunt: idque, quo indignius foret, mulier imperabat. (3) Itaque Cn. Fulvio Centumalo duce late domantur. Strictæ in principum colla secures, Legatorum manibus litavêre.

Bellum Punicum secundum. CAP. VI.

Post primum Punicum bellum (1) vix qua- 535
driennis requies: Ecce alterum bellum, minus quidem (2) spatio (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicerat. (4) Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare

*dare tributa quæ jubere consueverat. Hinc
ultionem puer Annibal ad aram patri jurave-*
536 *rat: nec remorabatur. Igitur in causam belli*
(5) *Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ civi-
tas & opulenta, fideique erga Romanos mag-
num quidem, sed triste monumentum; quam
in libertate communi fœdere exceptam, An-
nibal causas novorum motuum quærens, &
suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam
sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum
Romanis religio est. Itaque ad auditum so-
ciæ civitatis obsidium, memores icti cum
Pœnis quoque fœderis, non statim ad ar-
ma procurrunt, dum priùs more legitimo
queri malunt. Interim jam* (6) *novem mensi-
bus fessi fame, machinis, ferro & igne, versi
denique in rabiem fide, immanem in foro ex-
citant rogum, tum desuper se suosque cum
omnibus opibus suis ferro, & igne corrum-
punt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal po-
scitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legatio-
nis Romanorum, Quæ, inquit, mora est? Fa-
bius; In hoc ego sinu bellum affero, & pacem:
utrum eligitis? utrum placet, sumite. Cumq;
succlamatum esset, utrum vellet daret. Bellum
igitur, inquit, accipite, & excusso in media
curia togæ gremio, non sine horrore, quasi
planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exi-
tus belli initio fuit. Nam quasi has inferias
sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico
parricidio, incendioque mandassent, ita ma-
nibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate A-
fricæ, ducum & regum qui id gessêre bellum,
exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in
Hispania movit illa gravis & luctuosa Puni-
ci belli vis atque tempestas, destinatúmque*
* *Romanis jam diu fulmen Saguntino igne
conflavit,*

*Romanis abundat.

conflavit, statim (7) quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cœlo missa descendit. Ac primi quidem impetûs turbo in Padum, & Ticinum, valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus: saucius & ipse venisset in hostium manus Imperator, nisi protectum patrem (8) prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Et hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hîc secunda belli Punici procella desævit Sempronio consule. Tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, cum se ignibus priùs oleoque fovissent, (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes, nostra nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, palustribusque virgultis tectus eques, terga subitò pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & (9) aquilæ prodire nolentes; & commissam aciem secutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virûmque discursus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit, & 40 millium cæde parta nobilitas, Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderant, insuper

*insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, parce ferro. Ducum effugit alter: alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus, Pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente (10) Gello; Modii (11) duo annulorum Carthaginem missi, dignitásque equestris taxata mensurâ. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse * (12) Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset. Tum quidem illum (ut dici vulgò solet) aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt: cùm victoriâ posset uti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam Tarentumque peragrare, ubi mox & ipse & exercitus ardore elanguit, adeò ut verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet ?) soles, & tepentes fontib. Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere: Arma non erant, detracta sunt templis. Deerat juventus, in sacramentum militiæ liberata (13) servitia. Egebant (14) ærario*

* Aderbalem.

opes

opes suas libens senatus in medium protulit,
nec præter quod in bullis, cingulis, atque annulis erat, quicquam sibi auri reliquère.
Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus: denique vix suffecêre tabulæ, vix 543
scribarum manus, Levino Marcelloque Consulibus, cùm privatæ opes in publicum deferentur. Quid autem in eligendis magistratibus? 545
Quæ (15) centuriarum sapientia? cùm
Juniores à senioribus consilium de creandis Consulibus petivêre. Quippe adversus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim reviviscentis imperii spes (16) Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentus est, non
* velle pugnare. Hinc illi cognomen novum, * Velle abundat
& Reipub. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii scutum vocaretur. Itaqué per Samnium totum, per Falernos Gauranósque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Inde (17) Claudio Marcello duce eti- 538]
am congredi ausus est: comminus venit, & pepulit è Campania sua, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus & (18) Sempronio
Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere 540
terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant; Sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam, O singularem animum ac spiritum pop. Roman. tam arctis afflictísque rebus, cùm de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere: cumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque jam de Italia Africam facerent,

facerent, eodem tempore & hunc sustinebat,
& in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, di-
versa per terrorem orbem arma mittebat. (19)
Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit.
Tota enim insula in una urbe superata est.
Grande illud, & ante id tempus invictum
caput Syracusæ, quamvis Archimedis inge-
nio defenderentur, aliquando cessarunt.
Longè illi triplex murus, totidemque arces,
portus ille marmoreus, & fons celebratus
Arethusæ, quid hactenus profuêre, nisi ut
pulchritudini victæ urbis parceretur? Sardi-
576 niam (20) Gracchus arripuit: nihil illi gen-
tium feritas, Insanorumque (nam sic vocan-
tur) immanitas montium profuere. Sævitum
in urbes, urbémque urbium Caralim, ut
gens contumax, vilísque mortis, saltem de-
siderio patrii soli domaretur. In (21) Hispa-
536 niam missi Cneus, & Publius Scipiones, spem
totam Pœnis eripuerant, sed insidiis Punicæ
fraudis oppressi, rursus amiserunt, magnis
quidem illi præliis, cùm Punicas opes ceci-
dissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro ca-
542 strametantem, alterum cum evasisset in
turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur
in ultionem patris ac patrui missus cum ex-
ercitu Scipio, cui tam grande de Africa cog-
nomen fata decreverant, bellatricem illam
viris armísque nobilem Hispaniam, illam
seminarium hostilis exercitus, illam Anni-
balis eruditricem (incredibile dictu) totam
547 à (22) Pirenæis montibus in Herculis colum-
nas, & Oceanum recuperavit, nescias citiùs,
an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni
fatentur; quàm facilè, vel una civitas pro-
bat, eodem quippe quo obsessa est die capta
est; oménque Africæ victoriæ fuit, quod
tam

am facile capta est Hispanica Carthago. Certum est tamen ad profligandam provinciam maximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellásque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibâsse saltem vel oculis videretur. Hac inter diversa terrarum, populus Romanus, nec ideò tamen Italiæ visceribus inhærentem summovere poterat Annibalem, plerique ad hostem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos, Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis & 544
regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat. Jam (23) Capua, sedes & domus, & patria altera Annibalis tenebatur, cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus in Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium favore & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit, & de sua urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul præsensque pugnabat. Quid ergo miramur? Moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ipsos deos, deos inquam (nec fateri pudebit) restitisse, tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa est, tanta ventorum violentia coorta, ut divinitus hostem submoveri, non à cœlo, sed ab urbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, cùm urbem tantùm non adortam reliquisset. Parva res dictu, sed

sed ad magnanimitatem populi Romani pro-
bandam satis efficax: quòd illis ipsis quibus
obsidebatur diebus, ager quem Annibal ca-
stris insederat, venalis Romæ fuit, hastæque
subjectus invenit emptorem. Voluit Anni-
bal contrà fiduciam imitari, subjecítque ar-
gentarias urbis tabernas, nec emptor inven-
tus est: ut scias etiam præsagia satis fuisse.
Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore
deorum. Siquidem ab Hispania Asdrubal
546 frater Annibalis cum exercitu novo, novis
viribus, nova belli mole veniebat. Actum
erat proculdubio si vir ille se cum fratre
junxisset: sed hunc quoque castrametantem
(23) Claudius Nero cum (24) Livio Salina-
tore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo
summovebat Annibalem. Livius in diversissi-
mam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ
fauces signa converterat, tanto, id est omni,
quà longissima Italia, solo interjacente.
Quo consilio, qua celeritate Consules castra
conjunxerint, inopinantérque hostem col-
latis signis compresserint, neque id fieri An-
nibal senserit, difficile dictu est: certè An-
nibal recognitâ, cum projectum fratris ca-
put ad sua castra vidisset: Agnosco, inquit,
infœlicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius
viri, non sine præsagio quodam fati immi-
nentis, prima confessio. Jam certum erat
Annibalem etiam ipsius confessione posse
vinci. Sed tot rerum prosperatum fiducia
plenus populus Romanus, magni æstima-
bat asperrimum hostem in sua Africa debel-
lare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam
549 totâ mole conversus, imitari cœpit Anniba-
lem, & Italiæ suæ clades in Africa vindica-
550 re. Quas ille (dii boni) Asdrubalis copias,
quos

quos (25) Syphacis exercitus fudit? Quæ
quantaque utriusq; castra facibus illatis unâ
nocte delevit? Denique jam non à tertio la-
pide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione
quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem at-
que incubantem Italiæ extorqueret Annibalem.
Non fuit major sub imperio Romano dies,
quàm ille, quum duo omnium & antea &
postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hi- 551
spaniæ victor, collatis cominùs signis di-
rexêre aciem. Sed & colloquium fuit inter
ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ
admiratione defixi: ubi de pace non conve-
nit, signa cecinêre. Constat utriusque con-
fessione, nec meliùs instrui aciem, nec acriùs
potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis,
Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt.
Sed tamen Annibal cessit, præmiumque vi-
ctoriæ Africa fuit, & secutus Africam ter- 552
rarum orbis.

Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum. Cap. VII.

Post Carthaginem, vinci neminem puduit.
Secutæ sunt statim Africam gentes, Mace-
donia, Græcia, Syria, cæteráque omnia,
quodam quasi æstu & torrente fortunæ. Sed
primi omnium Macedones, affectator quon-
dam imperii populus. Itaque quamvis tunc
Philippus regno præsideret, Romani tamen di-
micare sibi cum rege Alexandro videban-
tur. Macedonicum bellum nomine ampliùs
quàm exspectatione gentis fuit. Causa cœ- 538
pit à fœdere Philippi, quo Rex jampridem
dominantem in Italia Annibalem sibi socia-
verat: posteà crevit, implorantibus Athenis

auxilium contra regis injurias, cùm ille ultr
jus victoriæ, in templa, aras, & sepulchr
ipsa sæviret. Placuit senatui opem tanti
552 *ferre supplicibus. Quippe jam gentium re-*
547 *ges, duces, populi, nationes, præsidia sibi*
ab hac urbe petebant. Primò igitur (2)
Lævino Consule Populus Romanus Jonium
mare ingressus, tota Græciæ littora veluti
triumphanti classe peragravit. Spolia quippe
Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat. Et ma-
nifestam victoriam nata in prætoria puppe
laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxili-
555 *um Attalus Rex Pergamorum. Aderant Rho-*
dii, nauticus populus: qui navibus à mari, Consul
à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis
victus rex, bis fugatus, bis exutus castris:
cùm tamen nihil terribilius Macedonibus
fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis,
neque sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed
ingentibus (3) pilis, nec minoribus adacti
gladiis, ultra mortem patebant. Enimver
Flaminio duce invios antea (4) Chaonum
montes, Pindumque amnem per abrupta va-
dentem, & ipsa Macedoniæ claustra penetra-
556a *vimus. Introisse, victoria fuit. Nam poste*
nunquam ausus congredi rex, ad tumulo
quos (5) Cynocephalas vocant, uno, ac ne ho
quidem justo prælio opprimitur, & illi qui-
dem Consul pacem dedit, regnumque conces-
sit. Mox, ne quid esset hostile, Thebas, & (6)
Eubœam, & grassantem sub (7) Nabide su
Lacedæmona compescuit. Græciæ verò ve-
terem statum reddidit, ut legibus viveret suis,
& avita libertate frueretur. Quæ gaudia,
557 *quæ vociferationes fuerunt, cùm hoc forte*
(8) Nemeæ in theatro, quenquennalibus
ludis à præcone caneretur? quo certavêre
plausu

plausu? quid florum in Consulem profuderunt? Et iterum iterumque praeconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achaiae pronunciabatur: nec aliter illa Consulari sententiâ, quàm modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebantur.

Bellum Syriacum Regis Antiochi. CAP. VIII.

Macedoniam statim & Regem Philippum 561
Antiochus excepit quodam casu, quasi industria sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit. Quippe cùm Persas & Orientem, (1) Xerxem atque (2) Darium cogitarent, quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc coelestes minae territabant, cùm humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis Asiae suae numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armisque quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderant, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quòd à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illic Thoas Aetoliae princeps, inhonoratam apud Romanos quaerens adversus Macedones militiae suae societatem: Hinc (3) Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem pop. Romano toto orbe quaerebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus Rex tradidisset? Si Asiae viribus usus fuisset miser Annibal? Sed

Rex suis opib. & nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hic (4) Lysimachiam urbem in littore Thracio positam à majoribus suis, Antiochus, ut hæreditario jure repetebat. Hoc velut sidere, Asiatici belli mota tempestas, & maximus Regum conventus, fortiter indicto bello, cum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græcisq; littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Eurypus abscidit. Hic ille positis aureis sericisq; tentoriis sub ipso freti murmure, cum inter fluenta tibiis fidibusq; concinerent, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virgi-
562 num puerorúmqne delectus habebat. Talem ergo Regem jam sua luxuria debellatum, populus Rom. M. Acilio Glabrione Consule in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuncio coegit ab insula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas assecutus locum, 300 Laconum speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem, mari ac terra cedere coegit. Statim & è vestigio itur in Asiam. Classis regia Polyxeni Annibaliq; commissa: nam Rex prœlium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xer-
* al. Alcibiadem. xem, in Æmilio * Themistoclem æquavimus, Ephesiis Salamina pensavimus. Tum
564 Consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto cesserat

ceſſerat mari: ſed nos imus ulterius. (5) Mæandrum ad amnem, montémque Sipylum caſtra ponuntur. Hîc Rex (incredibile dictu) quibus auxiliis, quibus copiis conſederat. Trecenta millia peditum, equitum falcatorumq; curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & ſuo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua; ad hoc imbre, qui ſubitò ſuperfuſus, mirâ fœlicitate Perſicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt: victo & ſupplici (6) pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè ceſſiſſet.

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

Syriaco bello ſucceſſit, ut debebat, Ætolicum. 606
Victo quippe Antiocho, Romanus faces Aſiatici belli perſequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi machinis quatit. Secuta deditio. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & memineramus auxilii: ſic placuit ignoſcere. Serpſit tamen latiùs in proximos bellum, omnemq; latè (1) Cephaleniam, (2) Zacynthon; & quicquid inſularum in eo mari inter Ceraunios montes, jugumq; Malcum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

Bellum Iſtricum. Cap. X.

Iſtri ſequuntur Ætolos. Quippe bellantes 573
eos nuper adjuverant: & initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademq; exitii cauſa.

Nam cùm C. Manlii castra cepissent, opimaq; prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos plerosq;, ac ubi essent præ poculis nescientes, C. Claudius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse Rex Apulo equo impositus, cùm subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & agrè, postquam experrectus est, didicit.

567

Bellum Gallo-græcum. CAP. XI.

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos invisos simulaverit, dubium: certè negatus est victori triumphus, quia causam belli non approbavit senatus. Cæterùm gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta & adulterata est: reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam: mox, Orientem sequuti, in media Asiæ parte jam sedêre. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaque prælìis fusi fugatiq; sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolistobogii Tectosagæque jam insederant. Utrinq; fundis sagittisq; acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas morsibus & ore tentassent, cùm offocandas invicem fauces præbuissent. Nam (1) Orgiagontis Regis uxor à Centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsumq; militis caput ad maritum suum retulit.

Bellum Macedonicum secundum, sive Persicum. Cap. XII.

*Cùm aliæ aliæque gentes Syriaci belli se-
quuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit.* 581
*Fortissimum populum memoria & recor-
datio suæ nobilitatis agitabat: & successerat
Philippo filius Perses, qui semel in perpetuum
victam esse Macedoniam, non putabat ex
gentis dignitate. Multò vehementiùs sub hoc
Macedones, quàm sub patre consurgunt.
Quippe Thracas in vires suas traxerant. At-
que ita industria Macedonum, viribus Thra-
cûm, disciplinam Macedonicam tempera-
vere. Accessit his consilium ducis, qui situm
regionum suarum de summo speculatus* (1)
*Æmo, positis per abrupta castris ita Macedo-
niam suam armis ferroq; vallaverat, ut non
reliquisse aditum, nisi à cœlo, venturis ho-
stibus videretur. Nam Q. Martio Philippo* 584
*Consule eam provinciam ingressus populus
Romanus, exploratis diligenter accessibus,* *Ascuridem.
*per * Astrudem paludem, per acerbos dubi-
osq; tumulos, & illa, quæ volucribus quo-
que videbantur invia, accessit: regemq; se-
curum, & nihil tale metuentem, subitâ belli
irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit,
ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi,
ne periret; classem cremari, ne incenderetur.* 586
*(2) Paulo Consule cùm majora & crebriora essent
imposita præsidia, per alias vias Macedonia
depressa est, summa quidem arte & industria
ducis, cùm alia minatus, alia irrepsisset: Cujus
adventus ipse adeò terribilis regi fuit, ut inter-
esse non auderet, sed gerenda ducibus bel-
la mandaverit. Absens ergo victus fugit*

in maria, insulamque (3) Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm scriberet ad Imperatorem, ab illo quo confugerat templo, noménque Epistolæ notaret suum, regem addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit. Cùm in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque pop Rom. de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulásque, sequens arma pecuniásque transvexit, tertius captivos, ipsúmque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multò prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia, Romæ cognitum est: Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. Hi nunciavêre. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgò, quòd gemini fuissent: interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

586 *Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia, militavêre. Sine mora ab Anicio proprætore subiguntur.*

guntur. * Scodram caput gentis delesse suffecit. Statim secuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nuntiaretur. * Livio, Scardonam.

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco. Cap. XIV.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertiò quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. 605 Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat, dubium liber an servus, mercenarius certè. Sed quia vulgò Philippus, ex similitudine oris, Pseudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio Prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temerè tentavit: invitusq; non à veris regibus, sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed Prætore Metello, amissum cum legione Prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis suis indulgente fortunâ, ut de eo populus Roman. quasi de vero rege triumpharet.

Bellum Punicum tertium. Cap. XV.

604 Tertium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum
489 labore: Non enim tam cum viris, quàm cum
535 ipsa urbe pugnatum est: sed planè maximo
604 eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum est bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâsset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territaret. Sed huic bono socioq; regi favebatur. Cum bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, cùm de alio consuleretur, pronuntiabat. (1) Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur, quàm esse Carthaginem quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinóque Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, ad arma: seditq; sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium, quàm

quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domúsque rescidèrunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferróque conflatum est, in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt: Mancino deinde * (2) *Consule*, * Legato. *terra maríque fervebat obsidio. Operis portus nudatus, & primus, & sequens jam murus, cùm tantum* (3) *Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Resp. finem belli reposcebat.* 606 (4) *Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat: hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quàm integra. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quà nemo illos nec evadere posse credebat, inde quasi enata subitò classis erupit. Tum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dediderunt, quod minùs credas, duce Asdrubale. Quantò fortiùs fœmina & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata* (5) *reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta*

delcta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

Bellum Achaicum. Cap. XVI.

606 *Quasi sæculum illud * eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium & Ægæum quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ, adversus ipsos usus est: Legatósque Romanos dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum, ac primam Critolai manum Metellus (1) Consul per patentes Elidis campos toto cecîdit Alpheo. Et uno prælio peractum*
607 *erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed fato rerum, cùm Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, (2) geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tuba præcinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidvè tabularum raptum, incensum, atque projectum est? quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam æris notam pretiosiorem*

* eversionis.

pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria; quia incendio perustis plurimis statuis atque simulachris, æris, auri, argentíque (3) vena in commune fluxêre.

Res in Hispania gestæ. Cap. XVII.

Ut Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illa, quasi agitantibus ventis diffudisse quædam belli incendia, toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere, nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè, alioquin ita undique mari, Pyrenæoque vallata est, ut ingenio sitûs ne adiri quidem potuerit. Sed antè à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret: & sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac (1) propè duccntos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continuè, nec cohærenter, sed pro- 535
ut causæ lacessierant. Nec cum Hispanis ini- 536
tio, sed cum Pœnis in Hispania. Inde contagio, & series, causaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt: prœliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptaq; erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi 550
Punica fraude cecidissent, terra maríque victores,

victores. Igitur quasi novam integrámque provinciam, ultor patris, & patrui Scipio ille mox Africanus, invasit. Isque statim capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit, omnem citra ultraque Iberum subjecit imperio: primúsque Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram pervenit. Plus est, provinciam retinere, quàm facere. Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot prœliis
559 *fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eos-*
575 *dem 150. urbium eversione multavit. Me-*
590 *tellus ille, cui ex Macedonia cognomen, me-*
*Trebiam *ruerat Celtibericus fieri, cum & * Contrebi-*
611 *am memorabili cepisset exemplo, & * Vertu-*
* Nerto- *brigis majore gloria pepercit. Lucullus (2)*
brigis. *Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio*
602 *ille posterior, singulari certamine cum à rege*
614 *fuisset provocatus, opima retulerat. (3) Deci-*
mus Brutus aliquanto latiùs Gallæcos atque omnis Gallæciæ populos, formidatumq; militibus flumen oblivionis, peragratoq; victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutumq; aquis ignem, non sine quodam sacrilegii me-
621 *tu & horrore deprehendit. Sed tota certami-*
num moles cum Lusitanis fuit & Numantinis: nec immeritò, quippe solis gentium duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu & audacia, si
* Salondi- *successisset, * Solundicus; qui hastam argen-*
cus.

team

tem quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed cum pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset, juxta tentorium ipsum 604
pilo vigilis exceptus est. Cæterùm Lusitanos (4) Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum igni 607
*ferroq; populatus, castra etiam Prætorum & * Præsidum aggressus, Claudium Unimanum pœnè ad internecionem exercitus cecidisset, & insignia trabeis & fascibus nostris quæ ceperat in montibus suis trophæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat: sed à successore Servilio Capione violata victoria est, quipque qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema* 608 613
deditionis agitantem, per fraudem & insidias & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

* Præsidium.

Bellum Numantinum. Cap. XVIII.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis 612
nomine & honore par omnibus, summumq; si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, 40 millium exercitum per annos 14 sola sustinuit: nec sustinuit modò, sed sæviùs aliquanto perculit: pudendisque fœderibus affecit. Novissimè cùm in-

*invictam esse constaret, opus quoque eo fuit
qui Carthaginem everterat. Non temerè, si
fateri licet, ullius causa belli injustior. Segi-
denses socios & consanguineos, Romanorum
manibus elapsos exceperant; habita pro eis
deprecatio nihil valuit; cùm se ab omni bel-
lorum contagione removerent, in legitimi
fœderis pretium jussi arma deponere. Hoc
sic à barbaris acceptum, quasi manus abscon-
derentur. Itaque statim, Megara viro for-*
631 *tissimo duce, ad arma conversi,* (1) *Pompei-*
619 *um prælio aggressi, fœdus tamen maluerunt,
cùm debellare potuissent.* (2) *Hostilium dein-
de Mancinum aggressi sunt: hunc quoque as-
siduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos
quidem aut vocem Numantini viri quis-
quam sustineret: tamen cum hoc quoque
fœdus maluêre, contenti armorum manu-
biis, cum ad interneccionem sævire potuis-
sent. Sed non minùs Numantini quam Cau-
dini illius fœderis, flagrans ignominiâ ac
pudore populus Romanus, dedecus quidem
præsentis flagitii, deditione Mancini expi-*
620 *avit: cæterum duce Scipione Carthaginis
incendiis ad excidia urbium imbuto, tan-
dem etiam in ultionem excanduit. Sed
tunc acrius in castris quam in campo; no-
stro cum milite, quàm cum Numantino
præliandum fuit. Quippè assiduis & injustis
& servilibus maximè operibus attriti, ferre
plenius vallum, qui arma nescirent: luto in-
quinari, qui sanguine nollent, jubebantur.
Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad
usum necessariæ, amputantur. Tanti esse
exercitum, quanti imperatorem, verè prodi-
tum est. Sic redacto in disciplinam milite
commissa acies; quodque nemo visurum se un-*

quam

*quam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisque videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eò necessitatum compulsi, primùm, ut destinata morte in prælium ruerent, cùm sese priùs epulis, quasi in feriis implevissent, carnis semicrudæ, & Caliæ, sic vocant * indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris, cùm fossâ, atque loricâ, quatuorque castris circumdatos, fames premeret, à duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret. Sed ubi non impetrabant, placuit eruptio, sic conserta manu plurimi occisi, & cùm urgeret fames, aliquantisper inde vixêre. Novissimè consilium fugæ sedit, sed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores ademêre, summo scelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem furoremq; conversi, postremò mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamq; ferro & veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Macte esse fortissimam, & meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem asseruit, cum fide socios populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, ætate tam longa sustinuit. Novissimè maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti (3) reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla: arma cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.*

* indigenam.

Ana-

Anacephalæosis. Cap. XIX.

Hactenus populus Rom. pulcher, egregi-
us, pius, sanctus, atque magnificus. Reliqua
621 sæcula, ut grandia æquè, ita vel magis turbida
& fœda, crescentibus cum ipsa magnitudine
imperii vitiis: adeò ut si quis hanc tertiam
ejus ætatem transmarinam, quam ducento-
rum annorum fecimus, dividat, centum hos
priores, quibus Africam, Macedoniam, Si-
ciliam, Hispaniam domuit, aureos (sicut Poë-
tæ canunt) jure meritoq; fateatur: centum
sequentes ferreos planè & cruentos, & si
quid immanius: quippe qui Jugurthinis,
620 Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis,
632 Gallicis, atque Germanicis, quibus cœlum
642 ipsum gloria ascendit, Gracchanus, Drusinas-
que cædes, ad hæc servilia bella miscuerunt:
& ne quid turpitudini desit, gladiatoria. De-
nique, in se conversus, Marianis atque Syl-
lanis, novissimè Pompeii & Cæsaris mani-
bus quasi per rabiem, & furorem, & nefas,
semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter
se sunt omnia atque confusa, tamen quò me-
lius appareant, simul & ne scelera virtuti-
bus obstrepant, separatim proferentur. Priusq;,
ut cœpimus, justa illa memorabimus, & pia
cum exteris gentibus bella, ut magnitudo
crescentis indies imperii appareat. Tum ad
illa civium scelera, turpesque & impias pug-
nas revertemur.

Bellum Asiaticum, cum Aristonico. Cap. XX.

Victâ ad occasum Hispaniâ, populus Rom.

ad

ad orientem pacem agebat, nec pacem modò, sed inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota insimul regna veniebant. Attalus Rex 620
Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisq; nostri, testamentum reliquit: Populus Rom. bonorum meorum hæres esto. *In bonis regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, provinciam populus Rom. non quidem bello, nec armis, sed (quod est æquius) testamenti jure retinebat. Sed hanc difficile dictu est, utrum faciliùs amiserit pop. Rom. an recuperaverit: Aristonicus regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facilè sollicitat, paucas resistentes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit.* 622
Crassi quoque Proconsulis cecidit exercitum, ipsumque cepit. Sed ille memor & familiæ & 623
Romani nominis, custodem sui barbarorum virgula excæcat. in exitium sui, quod volebat, ita concitat. (1) Mox à Perpenna domitus & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. 624
Aquius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis, nefas, veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cùm contra fas Deûm, moresq; majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violâsset.

L. FLOR.

L. FLORI HISTO-RIARUM LIBER III.

Bellum Jugurthinum.

CAP. I.

*HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter se * Numidia concussit, & fuit in Jugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe Rex callidissimus pop. Rom. armis inclitum, & invictum opibus, aggressus est, & citra spem omnium fortuna cessit, ut Rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, cùm interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis quàm senatum populúmque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitúsque Hiempsalis capite, cùm se in Adherbalem convertisset, ísque Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, similiter aggressus, cùm in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâsset, inchoatum nefas perfacit audaciùs. Sed diu non*

* Numida

latent scelera. Corruptæ nefas legationis rupit, placuítque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul immittitur. Sed Rex * præmonitus * peritus.
fortius adversus Romanos aurum esse, quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus cùm interveniente publicâ fide à Senatu accerseretur, pari audacia & venit, & competitorem Imperii Masinissæ nepotem Massivam, immisso percussore confecit. Hæc altera contra Regem fuit causa bellandi. Igitur se- 643
quens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (prô dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret Numida, castrísque potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium salutis, quem, quod prius emerat, dimisit exercitum. Eodem tem- 644
pore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit: qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis jam simulata quasi vera fuga eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit. Cæterùm Thalam, gravem armis thesauroq; regis, diripuit. Tunc urbibus exutum Regem, etiam finium suorum regnîque fugitivum per Mauros atque Gætuliam sequebatur. Postremò Marius 646
auctis admodum copiis, cùm pro obscuritate generis sui (1) capite censos sacramento adegisset, jam fusum & saucium Regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quam si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in media Africa sitam, anguibus arenísque vallatam, mira quadam fœlicitate superavit, & saxeo inditam monti

Mulucham

Mulucham urbem per Ligurem aditu arduo inaccessóque penetravit, mox non ipsum modò, sed Bocchum Mauritaniæ regem jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri, timet, pretium fœderis atque amicitia regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, fraude (2) soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus. Tandémque o-
649 *pertum catenis (3) Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit: sed ille quoque quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset*
* Jam *emptorem, frustra cecinerat.* * *Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem, & cum ille non evaserit, certum erit eam non esse perituram.*

Bellum Allobrogicum. Cap. II.

Sic ad Meridiem populus Romanus Multò atrociùs, & multipliciter & magis à Septentrione sævitum. nihil hac plaga infestius; atrox cælum, pervicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hostis à dextris atque lævis, & medio Septentrionis erupit. Prima
* Salvii. *trans Alpes arma nostra sensêre* * *Salyi,*
629 *cùm de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur: (1) Allobroges deinde, & Arverni, cùm adversus eos similes Æduorum querelæ, opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victo-*
* Amnes. *riæ testis, Isaraque, & Vindelicus* * *amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho,*

*triumpho, quàm Rex ipse * Bituitus discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quantum gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quòd & Domitius * Ænobarbus, &* 631 *Fabius Maximus ipsis quibus dimicaverant locis saxeas erexêre turres; & desuper exornata armis hostilibus (2) trophæa fixêre: cùm hic mos inusitatus fuerit nostris.* 632 *Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis suam victoriam exprobravit.*

* vel Betuitus, vel bis visus.

* Ahenobarbus.

Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum. Cap. III.

Cimbri, Teutones, atque Tigurini, ab 640 *extremis Gremaniæ profugi, cùm terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusique Gallia & Hispania, cum in Italiam remigrarent, miserunt legatos in castra Silani, inde ad Senatum, petentes, ut * Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet, manibus suis atque armis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus Agrariis legibus inter se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manilius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt.* 644 *Omnes fugati, exuti castris.* 648 *Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset.* 651 *Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessère igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ urbis fiducia) consulentes*

* populus Rom.

tes: si quid ad uxores suas mandarent. Nec
segniùs, quàm minati fuerant, tripartito ag-
mine per Alpes, id est, claustra Italiæ fere-
bantur. Marius mira statim velocitate occu-
patis compendiis prævenit hostem, prioréf-
que Theutonas sub ipsis Alpium radicibus
assecutus, in loco quem aquas Sextias vo-
cant, quo, fides Numinum! prœlio oppressit.
Vallem fluviúmque hostes tenebant, nostris
aquarum nulla copia. Consultóne id egerit
Imperator, an errorem in consilium verte-
rit, dubium. Certè necessitate acta virtus,
causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam
exercitu, Viri, inquit, estis: en illic habetis.
Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque (1)
cædes hostium fuit, ut victor Romanus de
cruento flumine non plus aquæ biberit,
quàm sanguinis barbarorum. Certè Rex
ipse Theutobocchus quaternos senósque e-
quos transilire solitus, vix unum cùm fuge-
ret, ascendit: proximóque in saltu compren-
sus, insigne spectaculum fuit. quippe vir pro-
ceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat.
Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros
convertitur. Hi jam (quis crederet?) per
hyemem, quæ altiùs Alpes levat, (2) Tri-
652 dentinis jugis in Italiam provoluti ruinâ de-
scenderant. Athesim flumen non ponte, nec
navibus, sed quadam stoliditate barbarica,
primùm corporibus aggressi, postquam retine-
re amnem manibus & clypeis frustra tenta-
verant, ingestâ obrutum sylvâ transiluere:
& si statim infesto agmine urbem petiissent,
grande discrimen esset: sed in (3) Venetiâ,
quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsa soli
cœlique clementia robur elanguit. Ad hoc
panis usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini
mitigatos

mitigatos Marius in tempore aggressus est. Statam diem pugnæ à Mario Imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Caudium vocant, campo concurrêre: millia inde 140. ceciderunt, hinc tertio minus: per totum diem conciditur barbarus. Isti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, secutus Annibalem, artemque Cannarum. Primùm nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem: ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: cum objectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm, missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut, vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus jugisque plaustrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans, impigrè, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, támque felicem libertatis Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) deos. Quippe eodem die quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis juvenes laureati Prætori literas dare, frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ

feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippe velu elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento cum in aci Cimbri occumberent, populus in urbe plaudebat.

Bellum Thracium. CAP. IV.

Post Macedonas (si dijs placet) Thrac
rebellabant, ipsi quondam tributarii Ma
cedonum: nec in proximas modò provinci
contenti incurrere, Thessaliam atque Dal
matiam, in Adriaticum mare usque venerun
eoque fine contenti, quasi interveniente n
tura, contorta in ipsas aquas tela miserun
Nihil interim per id omne tempus residuu
crudelitatis fuit in captivos sævientibus. Li
tare diis sanguinem humanum, bibere in os
bus capitum, & hujuscemodi ludibrio fœda
mortem tam igni, quàm fumo: partus quoq
gravidarum extorquere tormentis. Sævissi
omnium Thracum (1) Scordisci fuêre: s
618 *calliditas quoque ad robur accesserat. Sylv*
rum & montium situs cum ingenio conse
tiebat. Itaque non fusus modò ab his,
fugatus, sed (simile prodigio) omnino to
641 *interceptus exercitus quem duxerat (2) Ca*
Didius vagos, & libera populatione diffus
642 *intra suam repulit Thraciam: (3) Drusus ul*
643 *riùs egit, & vetuit transire Danubium: (*
Minucius toto vastavit Æbro, multis quid
amissis dum per perfidium glacie flumen eq
tatur. Piso (5) Rhodopen Caucasúmque
681 *netravit (6) Curio Daciâ tenus venit, sed*
682 *tebras saltuum expavit (7) Appius in Sarm*

tas usque pervenit (8) *Lucullus ad terminum* 680
gentium Tanaim, lacúmque Mæotim. Nec
aliter cruentissimi hostium, quàm suis mori-
bus domiti; quippe in captivos igne ferróque
sævitum est. Sed nihil barbaris atrocius vi-
sum est, quàm quòd abscissis manibus re-
licti, vivere superstites pœnæ suæ vide-
bantur.

Bellum Mithradaticum: Cap. V.

Ponticæ gentes ad Septentrionem in ma-
re (1) *sinistrum jacent, à Pontico cognomi-* 659
natæ mari. Harum gentium atque regionum
Rex antiquissimus Athea, post Artabazes, à
(2) *septem Persis oriundus. Inde Mithrada-*
tes omnium longè maximus, quippe cum
quatuor Pyrrho, septemdecim anni Anni-
bali suffecerint, ille per quadraginta annos
restitit. donec tribus ingentibus bellis sub-
actus, felicitate Sullæ virtute Luculli, mag-
nitudine Pompeij consumeretur. Causam
quidem illius belli prætenderat apud (3) *Cas-*
sium legatum, attrectari terminos suos à
Nicomede Bithynico. Cæterùm elatus a-
nimis ingentibus, Asiæ totius, & si posset,
Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fidu-
ciam dabant nostra vitia. Quippe cum civi- 662
libus bellis disjungeremur, invitabat occa-
sio, nudúmque imperij latus ostendebant (4) 665
procul Marius, Sulla, Sertorius. Inter hæc 664
Reipubl. vulnera & hos tumultus, repentè
quasi captato tempore, in lassos simul at-
que districtos subitus turbo Pontici belli ab
ultima veluti speculâ Septentrionis erupit.
Primus statim impetus belli Bithyniam ra-
puit. Asia deindè pari terrore correpta est.

664 *Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris*
666 *populisque descitum est. Aderat, instabat, sævitiâ quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, cùm omnes qui in Asia forent Romanæ civitatis (5) homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiebat. Itaque missis Archelao Neoptolemóque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmiùs stetit cæteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus A-*
667 *thenæ tenebantur. Italiam jam, ipsámque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque L. Sylla festinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem ulteriùs hostem, manu quadam quasi i[6] sius, repulit. Primúmque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit: mox subruto (7) Pyræi portu, sex quoque & ampliùs muris postquam domuerat ingratissimos hominum, ut ipse dixit, in honorem tamen mortuorum sacris suis famæque donavit. Mox cùm Eubœa atque Bœotia præsidia regis dispulisset, omneis copias, uno apud (8) Chæronæam apud (9) Or-*
667 *chomenon altero bello dissipavit: statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit: & debellatum etiam foret, nisi de (10) Mithradate triumphare citò, quàm verè, maluisset. Ac tum quidem hunc Asiæ statum Sylla de-*
669 *derat. Ictum cum Ponticis fœdus. Recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac sic erat Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithradates tantùm repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asiâ & Europâ quodammodo*

inescatus

inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi captam belli jure repetebat. Igitur, ut extincta parùm fideliter incendia, majore flammâ reviviscunt, ita ille (11) de integro auctis majorem in modum copiis, tota denique regni sui mole in Asiam rursus mari, terra fluminibúsque veniebat (12) Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, 679
turribúsque marmoreis, Asiaticæ plagæ littora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello. Sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum, qui, horribile dictu! per medias hostium naves, utre suspensus, & pedibus iter algubernans, videntibus procul quasi marina pistrix evaserat. Mox clade conversa, cùm ex mora obsidentem Regem, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur, adeóque cecîdit, 680
ut Granius, & Æsapus amnes cruenti redderentur (13) Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicior in mari quàm in terra fuga. Quippe centum ampliùs navium classem, apparatúmque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut navalis belli instar, efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellísque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant, sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum penè Orientem ac Septentrionem ruina sua involvit. Iberi, Caspij, Albani, & utræque solicitabantur Armeniæ, perque omnia & decus & nomen & titulos Pompeio sua fortuna,

fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliósque ex alijs prodire reges, nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem, regémque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri?) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit: & (14) luna in partibus, quippe quasi commilitans, cùm à tergo hostibus, à facie Romanis se præbuisset, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras suas, quasi hostium corpora petebant. Et Mithradates quidem nocte illa debellatus est. Nihil enim postea valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite postremùm cauda minantur. Quippe cùm effugisset hostem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit, mox subruto Pyræi portu, Colchos tenus jungere Bosphoron, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam transilire, sic Italiam nec opinatò invadere tantum cogitavit.
690 *Nam per defectionem civium, Pharnacisque filij scelere præventus, malè tentatum (15) veneno spiritum ferro expulit. Cn. interim magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium terrarúmque volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem jussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tanquam in mari stellas secutus, Colchos cecîdit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis, regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, jussit in plana descendere: Artocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare: Orodem etiam remu-*

neratus

neratus est , ulto ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Necnon & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsami silvas Romana signa circumtulit. Arabes, si quid imperaret, præsto fuêre. Hierosolyma defendere tentavêre Judæi : hæc quoque & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo uti cælo. Dissidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare jussit Hircanum. Aristobulo, quia renuebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce pop.
Romanus totam (qua latissima est) Asiam pervagatus, quam extremam imperij habebat provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis qui adhuc nos non noverant, omnis Asia inter Rubrum, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur. 592

Bellum Piraticum. Cap. VI.

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est. Cilices invaserant maria, sublatisque commercijs, rupto fœdere generis humani, sic maria bello quasi tempestate præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithradaticis prœlijs Asia, dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidia impunè grassantur : ac primùm duce Isodoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas
**Pyræum & Achaiam, sinúmque Maleum,* *Piræum,
**quem à spolijs aureum ipsi vocavêre*, la-* superest.
trocinabantur. Missúsque in eos P. Servilius, *Quod.
quamvis leves & fugaces (2) Myoparonas, 674

gravi & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, (3) Phaselim & Olym-
679. *pon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ, unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit. Non ideò tamen tot cladibus domiti terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia quibus aquam terrámque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoque antè felix, dignus*
686. *nunc victoriâ Pompeius visus est, & Mithradaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel & in perpetuum volens extinguere, divinô quodam apparatu aggressus est. Quippe (4) cùm classibus suis & sociatibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo. Gratillius Ligustinum sinum, M. Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primùm maris nostri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptum, Pompeii juvenes Adriaticum, Varro Terrentius Ægæum & Ponticum, & Pamphylium Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectavère certa-*

certamen; non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim velis remísque, plausu undique pari, quod supplicantibus signum fuit, vitam petiverunt. Nam aliâ tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus, sed nec fidelior in posterùm reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longe removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodémque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem quòd quadragesimo die parta est? an fœlicitatem, quòd ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quòd ampliùs piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. 7.

Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus solâ vincendi nobilem insulam cupiditate. Favisse Mithradati videbatur. Hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ, nam pleráſque naves intercepêre hostes, captiváque corpora religata velis ac funibus pependêre, ac si velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & * Gnoson, & * Erythræan, & (ut Græci 685.

* Gnossum.
* Eleuthe-ram.

Græci dicere solent) urbium matrem Cydonam: adeóque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alij deditionem suam ad Pompeium absentem mitterunt. Et cùm ille res in Asia gerens, eò quoque perfectum misisset Octavium, in aliena provincia irrisus fuit, eoque infestiùs Metellus in hostes jus victoris exercuit, victisque Lasthene & Panare Cydonæ ducibus, victor redit, nec quidquam amplius tamen de
686 *tam famosa victoria, quàm cognomen Creticum*
691 *reportavit.*

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

630 *Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque Balearicus vocaretur. (1) Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruêre. Sed cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum saxorúmque nimbo classem operuêre. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id unum ab infantia studium? Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit. Sed non diu lapidatione Romanos terruêre. Postquam cominùs ventum est, expertique rostra, & pila vementia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora: delapsique*

ſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

Aderat fatum inſularum. Igitur & (1) 697
Cyprus recepta ſine bello, Inſulam veteribus divitijs abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolomæus regebat: & divitiarum tanta erat fama, nec falſò, ut victor gentium populus, & donare regna conſuetus, P. Clodio Tribuno plebis duce, ſocij vivíque regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata (2) præcepit. Cæterùm Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum oſtium invexit: quæ res ſatiùs ærarium populi Romani quàm ullus triumphus implevit.

Bellum Gallicum. Cap. X.

Aſiâ Pompei manibus ſubactâ, reliqua 695
quæ reſtabant in Europa fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant autem immaniſſimi gentium (1) Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab (2) Helvetijs cœpit, qui Rhodanum inter & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venêre ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis. Hoc ſacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæſar (3) Rhodani ponte reſciſſo abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. (4 Sequens longè cruentior pugna Bel- 696
garum, quippe pro libertate pugnantium. Hic

cum

tum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. (5) Inde cum Venetis etiam
697 *navale bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa. Quippe illæ rudes & informes, & statim naufragæ quum rostra sensissent. Sed hærebat in vadis pugna, cum æstibus solitis, cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessêre diversitates pro gentium locorúmque natura. Aquitani, callidum genus, in speluncas se recipiebant: jussit includi. Morini dilabebantur in silvas: jussit incendi. Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, (6) Ambiorix convocavit Eburones: utrique absente Cæsare conjuratione facta invenêre legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno summotus est, relatúmque regis caput: Hic insidiis in valle dispositis, dolo pertulit, itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam*
699 *cum Titurio Rabino legato ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio? quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat ut liber esset receptator hostium atque defensor: sed prima contra Germanos illius pugna justissimis quidem ex causis. Sequani enim de incursio-*
698 *nibus eorum querebantur. Quæ (7) Ariovisti regis superbia? Cum legati dicerent, Veni ad Cæsarem: Quis autem est Cæsar? &, si vult, veniat, inquit, Et quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim in (8) principiis scriberen-*

scriberentur. Sed illa immania corpora quo erant majora, eo magis gladiis ferróque patuerunt. Qui calor in prœliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quòd elatis super caput scutis, cùm se veluti (9) testudine barbarus tegeret, supra ipsa Romani scuta salierunt, & inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum ubi de (10) Germanis Menapii querebantur, hic verò jam Cæsar ultra Mosam navali ponte transgreditur: ipsúmque Rhenum, & Hercyniis hostem quærit in silvis. Sed in saltus & paludes genus omne diffugerat, tantum pavoris incussit intra ripam subitò Romana vis; nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo, captum viderent, fuga rursus in sylvas & paludes: & quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuêre qui vincerentur. Omnibus terrâ maríque captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, Britanniam petit. In Britanniam transit mira celeritate: quippe cum tertia vigilia Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico litora, & trepidantium ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma & obsides accepit à trepidis: & ulterius esset nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos Calidonias secutus in sylvas, unum quoque è regibus * Cavelianum in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciis,

* Cavelanis.

provinciis, sed nomini studebatur) cum majore quàm priùs præda revectus est, ipso quoque Oceano tranquillo magis & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eadémque novissima conjuratio fuit (12) Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Bituriges, Carnutas simul, Sequanósque contraxit. Ille corpore, armis, spiritúque, terribilis, & nomine etiam quasi terrori composito, Vercingentotrix: ille festis diebus & comitialibus, cùm frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar Ravennæ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei felicissimæ temeratis? Per (13) invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives expedita manu emensus, occupat Galliam: ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in media Gallia fuit, quàm ab ultima timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, (14) Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit, (15) Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa (16) Gergoviam tota belli moles fuit: quippe quam cum octoginta millia muro & arce & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, sudibus, & fossa, inductóque fossæ flumine, ad hoc octodecim castellis, ingentíque quasi lorica circumlatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibúsque concîdit: novissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex cum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua proje-

projecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.

Bellum Parthicum. Cap. XI.

Dum Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vul- 698
nus à Parthis populus Romanus accipit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversa & diis & hominibus cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, (1) strage undecim legionum, & ipsius capite mulctata est, quod tribunus plebis (2) Metellus exeuntem ducem hostilib. diris devoverat: & cum (3) Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab Orodo rege legati denunciavêre percussorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminisset. Regiis inhians ille thesauris, nihil ne imaginario quidem jure, sed Seleuciæ se responsurum esse respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam (4) Mazaræ Cyro creditur, cum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat (5) Car- 700
ras, cum undique præfecti regis Syllaces & Surenas ostendêre signa auro sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa tela pariter fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus: ipse in colloquium sollicitatus, signo dato vivus in hostium

manus incidiſſet, niſi, Tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupâſſet. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis penè in conſpectu patris iiſdem telis operuêre. Reliquiæ infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriámque diſtractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus reciſum dum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt; ut cujus animus arſerat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

Anacephalæoſis. Cap. XII.

Hæc eſt illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi auſus, orbe tota arma circumtulit. Cujus ætatis ſuperiores centum anni, ſancti, pii, & (ut diximus) aurei ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumq; Pœnorum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis, Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem & Pompeium, ſecutúmque hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri & erubeſcendi. Quippe ſicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, uberrimas vallidiſſimáſque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in uſum, ita ad imperii ſpeciem magna nomina acquiſiſſe pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicâſſe domi cum civibus, ſociis, mancipiis, gladiatoribus,

totoque

totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ & Africâ contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia fœlicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illa opes atque divitiæ afflixêre seculi mores, mersamq; vitiis suis quasi sentinâ Rempublicam pessundedêre. Unde enim populus Romanus agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde ut regnaret de judiciariis legibus divisus à senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia reipub. atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio? Cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit. Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia, paratura mox egestatem? Hæc Catilinam hostem patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatûs, & dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atq; Pompeium furialibus in exitium Reipublicæ facibus armavit. Hos igitur pop. Rom. omnes domesticos motus separatos ab externis justísque

bellis

bellis ex ordine prosequemur.

De legibus Gracchanis. Cap. XIII.

Seditionum omnium causas tribunitia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem (1) agrariis, (2) frumentariis, (3) judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbísque possessor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera Respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, (4) vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti ipsos Reipublic. nervos exhauriebat (5) ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat; sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à majoribus sedes (6) ætate quasi jure hæreditario possidebant.

Seditio Tiberii Gracchi. Cap. XIV.

620 *Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, (1) genere, forma, eloquen-*

eloquentia facilè princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; sive æquo & bono ductus, quia depulsam (2) agris suis plebem miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbísque possessor, laribus ac focis suis exularet: aut quacunque mente rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine (3) Rostra conscendit, nec deerat obvia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis (4) M. Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris, adeóque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic Triumvir creatus dividendis agris, cùm ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorúmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde cùm in Capitolium profugisset, plebémque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita (6) duce Scipione Nasica concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

Seditio Caji Gracchi. Cap. XV.

Statim, & mortis & legum fratris sui vindex, non minore impetu incaluit C. Gracchus: qui cùm pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo 632
pollliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minutio Tribuno,

fretus

fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Unde proximorum cæde pulsus, cùm se in Aventinum recepisset, inde quoque obvia senatus manu, ab Opimio Consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis, & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

Seditio Appuleiana. Cap. XVI.

653 *Nihilominus Appuleius Saturnius Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, Consulatu suo præterea confisus, occiso palam in comitiis A. Nonio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in ejus (1) locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptat. Cùm tot tantísque ludibriis exultaret impunè, rogandis (2) Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut senatum quoque cogeret in verba sua jurare, cum abnuentibus (3) aqua & igni interdicturum se minaretur. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate perculsa, cùm jam tertium dominaretur, eæ vesaniæ progressus est, ut Consularia quoque comitia novâ cæde turbaret. Quippe ut (4) satellitem furoris sui Glauciam, Consulem faceret, C. Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu regem ex satellitibus se appellatum lætus accepit. Tum verò jam conspiratione senatûs, ipso quoque jam Mario Consule, quia tueri non poterat, adverso directæ in foro acies: repulsus inde*

Capito-

Capitolium invasit. Sed cum abruptis fistulis obsideretur, senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digressus cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum, factâ irruptione, populus fustibus saxísque coopertum, in ipsa quoque morte laceravit.

Drusiana seditio. Cap. XVII.

Postremò, Livius Drusus non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiam senatûs auctoritate, totiúsque Italiæ consensu easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma posset sustineri, & subitâ morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum prorogaret. 646
(1) Judiciaria lege C Gracchus diviserat pop. Romanum, & bicipitem ex una fecerat civitatem. Equites Romani tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunásque patrum, vitásque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione (2) Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius (3) Cæpio, senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant. Cæterum sic urbe in una, quasi in binis castris, dessidebatur. Prior Cæpio, in senatum impetu facto, reos (4) ambitus (5) Scaurum & (6) Philippum principes nobilitatis elegit. His ut motibus resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, iisdem socios ad plebem

bem spe civitatis erexit. Exstat vox ipsius, nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies, cùm subitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen, (7) abrogare de (8) legibus Consul Philippus. Sed (9) apprehensum faucibus viator non antè demisit, quàm sanguis & in ora, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ jussæque leges. Sed pretium rogationis statim socii flagitavêre, cum interim imparem Drusum, ægrumq; rerum temerè motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit: nec ideò minùs socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

663 *Bellum quod adversus socios gestum est, Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinósque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quàm intra urbem cives, rebellabant. Itaque cùm jus civitatis, quàm viribus auxerant socii, justissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat: postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax quæ illum cremavit, socios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cùm omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò*

ſtremò Italia contra matrem ac parentem
ſuam Urbem conſurgerent? cùm omne ro-
bur fortiſſimorum fidelíſſimorúmque ſocio-
rum ſub ſuis quiſque ſignis haberent (1) mu-
nicipalia illa prodigia? Popedius Marſos &
*Latinos, Afranius Umbros, * totus ſenatus* * Vettius
& Conſules Samnium, Lucaniam Teleſi- Cato,
nus: cùm regum & gentium arbiter populus, Samnium.
ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiæ
Europæque à Corfinio Roma peteretur.
Primum fuit belli in Albano monte conſili-
um, ut feſto die (2) Latinarum Sext. Julius
Cæſar, & Marcius Philippus Conſules, in-
ter ſacra & aras immolarentur. Poſtquam id
nefas proditione diſcuſſum eſt, (3) Aſculo fu-
ror omnis erupit, in ipſa quidem ludorum
frequentia trucidatis, qui tum aderant ab
urbe legatis. Hoc fuit impii belli ſacramen-
tum. Inde jam paſſim ab omni parte Italiæ,
duce & auctore belli diſcurſante (4) Popedio,
diverſa per populos & urbes ſigna cecinêre.
Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vaſta-
tio. Ecce Ocriculum, ecce (5) Grumentum,
*ecce Fæſulæ, Carſeoli, * reſeratæ Nuceria,* * res erat
& Picentes, cædibus, ferro & igne vaſtan- à Nucer-
tur. Fuſæ (6) Rutilii copiæ, fuſæ Cæpionis. ta & Pi-
Nam ipſe Julius Cæſar exercitu amiſſo, centia.
cùm in urbem cruentus referretur, miſerabili
funere mediam etiam urbem perviam fecit.
Sed magna populi Romani fortuna, & ſem-
per in malis major, totis denuò viribus in-
ſurrexit: aggreſſíque ſinguli populos, (8) Cato
diſcutit Etruſcos: (9) Gabinius Marſos: Car-
do Lucanos: (10) Sylla Samnites. Strabo verò, 664
(11) Pompeius omnia flammis ferróque po-
pulatus, non priùs finem cædium fecit,
quàm Aſculi everſione, Manibus tot exer-
cituum

cituum consularium, direptarúmque urbium Diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

Utcunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium
697 *populo bella servorum? Primum servile bellum inter initia urbis Herdonio Sabino duce in ipsa urbe tentatum est: cum occupata Tribunitiis seditionibus civitate Capitolium obsessum est, & à Consule captum. Sed hic* 1) *tumultus magis fuit, quàm bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentiùs servili, quàm Punico bello, esse vastatum? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia,* * *latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hîc ad cultum agri frequentia*
218 *ergastula, catenatíque cultores, materiam bello præbuêre. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ* * *ceremonias jactat, ad libertatem & arma servos quasi numinum imperio concitavit. Idque ut divinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leviter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis* * *quadraginta amplius millium fecit exercitum. Regiísque, ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos miserabili direptione vastavit. Illud quoque in ultimum belli dedecus, capta sunt castra Prætorum; nec nominare ipsos pudet, castra Manilii,*

* late fundis.

* comas.

* sexaginta.

Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaq; qui 621
per fugitivarios retrahi debuissent, Prætorios
duces, profugos prœlio ipsi sequebantur. (2)
Tandem P. Rupilio Imperatore supplicium
de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud
Ennam novissimè obsessos, cum fame quasi
pestilentiâ consumpsisset, reliquias latronum
compedibus catenisque religavit, crucibúsque punivit. Fuitque de servis (3) *ovatione* 653
contentus, ne dignitatem triumphi servili
inscriptione violaret. Vix dum respiraverat
insula, cùm statim à servis & à Syrto reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto
domino, familiam ergastulo liberatam sub
signis ordinat. Ipse veste pupurea, argenteóque baculo, & regium in morem fronte
redimitâ, non minorem quàm ille fanaticus
prior conflat exercitum: acriúsque multo,
quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestiùs, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc
*quoque Prætorij exercitus cæsi, capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius, P. Rupilii usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit, * comminutásque copias armis, fame facilè delevit: dedidissêntque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de*
duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit, Quippe dum circa ad
deprehendendum eum multitudo contendit,
inter rixantium manus præda lacerata est.

* Communicatasq;

Bellum Spartacium. Cap. XX.

Enimverò servilium armorum dedecus 680
feras, nam & ipsi per fortunam in omnia

obnoxij, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint, illi infimæ sortis homines, hi pessimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenoma, effracto Lentuli (1) ludo, cùm septuaginta aut ampliùs ejusdem fortunis viris erupêre Capua, servísque ad vexillum & ad auxilium vocatis cùm statim decem ampliùs millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Vesuvius placuit. Ibi cùm etiam obsiderentur à (2) Clodio (3) Glabro, per fauces cavi montis virgineis delapsi vinculis, ad imum ejus descendere radices, & exitu in uno nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuêre. Inde alia castra. Deinceps Thuram, totámque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam (4) Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudúmque tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de Prætoribus insignia & fasces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui (5) defunctorum quoque prælio ducum funera Imperatoriis celebravit exequiis, captivósque circa rogum jussit armis depugn-

depugnare, quasi planè expiaturus omne prætorium dedecus, si de gladiatore (6) munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Appennino (7) Lentuli exercitum cecîdit, apud Mutinam C. (8) Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana, quod satis est turpitudini nostræ, deliberavit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmillonem consurgitur, pudorémque Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi fugatíque (pudet dicere) hostes in extrema Italiæ *confugerunt. Ibi circa Brutium angulum inclusi, cùm fugam in Ciciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratésque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione factâ, dignam viris obière mortem, &, quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans quasi Imperator occisus est.*

681

682

Bellum civile Marianum. Cap. XXI.

Hoc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in urbe media ac foro quasi arena cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebeij duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cùm verò (prô facinus! qui viri? qui Imperatores?) decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinore suam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, ut sic dixerim, syderibus agitatum est: primò & 665

levi & modico, tumultu majore quàm bello, intra ipsos armorum duces subsistente sævitiâ: mox atrociùs & cruentiùs: per totius viscera senatûs grassante victoriâ. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpitiâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ, statim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mithradate, Esquilinâ Collinaque porta, geminum agmen urbi infudit. Unde cùm subitò Sulpitius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur, ipse quoque jaculatus, incendio viam fecit, arcémque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senonas evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex senatus consulto, adversariis hostibus judicatis, in præsentem Tribunum aliósque diversæ factionis jure sævitum est (1) Marium servilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reservavit. Cornelio
666 *Cinna, Cn. Octavio Consulibus malè obrutum resurrexit incendium, & quidem ab ipsorum (2) discordia, cùm de revocandis quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major, si quidem carcer, catenæ, fuga, exilium, * horrificaverant dignitatem. Itaq; ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (prô nefas!) & ergastula armantur; & facilè invenit exercitum*

* Honorificaverant.

ercitum

ercitum miser Imperator. Itaque ut patriam
reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat
videri jure agere, nisi causam suam sævitiâ
corrumperet. Sed cum diis hominibusque
infestus rediret, statim primo impetu cliens
& alumna Urbis ostia, nefanda strage diri-
pitur. Mox in urbem quadruplici agmine
intratur: divisêre copias Cinna, Marius,
Carbo, Sertorius. Hic postquam manus
omnis Octavii depulsa Janiculo est, statim
in principium cædem signo dato, aliquanto
sævius quàm aut in Punica aut in Cimbri-
ca urbe sævitur. Octavii Consulis caput pro
rostris exponitur; (3) Antonii consularis, in
Marii ipsius mensis. (4) Cæsar & Fimbria
in penatibus domorum suarum trucidantur.
Crassi pater & filius in mutuo alter alterius
aspectu, Bæbium atque Numitorium per
medium forum unci traxêre carnificum. (5)
Catulus se ignis hausta ludibrio hostium ex-
emit Merula flamen Dialis in Capitolio,
Jovis ipsius oculos, venarum cruore resper-
sit. Ancharius ipso vidente Mario confossus
est, quia (6) fatalem illam scilicet manum non
porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera
intra Calendas & Idus Januarii mensis, sep-
tima illa, Marii (7) purpura dedi. Quid 670
futurum, si annum consularis implesset? Sci-
pione Narbonoque Consulibus, tertius ille
turbo civilis insaniæ toto furore detonuit:
quippe cùm hinc (8) legiones inde quingen-
tæ cohortes starent in armis, inde ab Asia
cum victore exercitu (9) Sylla properaret. Et
sanè cùm tam ferus in Syllanos Marius fu-
isset, quanta sævitia opus erat ut Sylla de
Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam
sub amne Vulturno signa concurrunt, & ibi

statim Norbani fusus exercitus, statim omnes (9) Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ. Tum (10) Marius juvenis, & (11) Carbo Consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, sanguine (12) senatûs sibi parentabant: obsessâque curia, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namq; Mucius Scævola Pontifex, Vestales amplexus aras, tantùm non eodem igne sepelitur. Lamponius atq; Telesinus Samnitium duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriámque populantur, & sub specie partium se vindicant Apud Sacriportum, collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi: nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladij, animadversûmq; in eos qui se sponte dediderant. Non minus est quod apud Sacriportum & apud Collinam septuaginta amplius millia Sylla concîdit? bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium, in villa (13) publica interfici jussit: isti tot in pace non plures sunt: quis autem illos potest computare, quos in urbe passim quisquis voluit occîdit? donec admonente Furfidio, vivere aliquos debere, ut essent quibus imperarent; proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore & senatûs duo millia electi, qui mori juberentur. Novi (14) generis edictum. Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris. atq; Venuleij. Bæbium sine ferro ritu ferarum inter manus laceratum: Marium ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribúsque defossis, servatum

aliquan-

*aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, * Fluentia: nam Sulmonem vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modò morte damnati duci jubentur, sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.* *Florentia

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

674 *Bellum Sertorianum quid aliud quam Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potiùs, an civile dixerim, nescio; quippe quod Lucitani Celtiberiq; Romano gesserint duce, exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ uirtutis, malis suis maria terrásque permiscuit: & in Africa jam, & Balearibus insulis fortunam expertus, missúsque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit, ubi vir cum viris facilè conuenit: nec aliter magis apparuit Hispani militis vigor quàm Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispania, ad Mithradatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit satis tanto hosti? uno imperatore resistere res humana non potuit, additus (1) Metello (2) Cn.* 675
Pompeius: hi copias viri diu & ancipiti semper acie atrivêre, nec tamen priùs bello, quam suorum scelere & insidiis extinctus. Copias ejus prope tota Hispania persecuti, diu & ancipiti semper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domi- 667

 tius

*tius & Thorius, inde Herculei præluderent: mox apud Segoniam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces comminus invicem experti, apud Lauronem atque (3) Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso (4) domestica fraude Sertorio, victo deditoq; Perperna, ipsæ quoq; in Romanam fidem venere urbes, Osca, Termes Tutia, Valentia, Auxima, & * in fame nihil non experta (5) Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania, victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.*

* Infame.

Bellum civile sub Lepido. Cap. XXIII.

675 *Marco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum penè citiùs oppressum est quàm inciperet. Sed quantum, lateque fax illius (1) motus ab ipso Syllæ rogo exarsit? Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat: nec immeritò si tamen posset sine magna clade Reip. Nam cum jure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos, qui supererant, revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipub. requiescere quomodocunque, ut vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut classico civitatem terruisset*

ruisset, profectus in Etruriam, arma indè & exercitum urbi (2) admoverat. Sed jam (3) Milvium pontem, collémque Janiculum, Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retrò pulsus, hostísque à senatu judicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores, quod non temerè aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt. 676

L. FLORI HISTORIARUM LIBER QUARTUS.

Bellum Catilinarium.

CAPUT I.

*CAtilinam luxuria primùm, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulêre, senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis urbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optâsse. * Quibus id nefas sociis aggressus est? ipse patricius, sed hoc minus est. (1) Curii, (2) Porcii, (3) Syllæ, Cethegi, (4) Autronii, (5) Varguntei, atque Longini, quæ familiæ? quæ senatus insignia? (6) Lentulus quoque tunc maximè Prætor hos omnes immanissimi facinoris* 690

*Quæ omnia quibus (ô nefas) sociis.

satellites habuit. Additum est pignus conjurationis sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: summum nefas, nisi amplius esset propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium Consules incidisset, quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed parricidij innocens. Tum Consul habito senatu in praesentem parricidam, in praesentem reum Cicero perorauit: sed non ampliùs profectum quàm ut hostis evaderet, seque palam professo, incendium suum restincturum ruinâ minaretur. Et ille quidem ad praeparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus urbi. Lentulus destinatum familiae suae Sybillinis versibus regnum sibi vaticinans, ad praestitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit: nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis. Et isset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturij, Praetoris literae tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus: palam Praetor in senatu convincitur. De supplicio agentibus. Caesar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidae strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit, sed infestis ab Etruria signis patriam petens obvio Antonij exercitu opprimitur. Quàm atrociter
691 dimicatum sit, excitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando ceperat locum, cum emissa anima corpore tegebat.

tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est: pulcherrimâ morte, si pro patria sic concidisset.

Bellum Cæsaris & Pompeij. Cap. II.

*Jam penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum quàm ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra urbem se præcluserat, quasi experiretur; Syllana tempestas latiùs, intra Italiam tamen detonuerat, Cæsaris furor atque Pompeij, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totúmque denique qua patebat imperium, quodam quasi diluvio, & inflammatione corripuit, adeò ut non rectè tantùm civile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum, sed potiùs commune quoddam ex omnibus & plus quàm bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus; si exercitus, hinc 11 legiones, inde 18. flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum hinc Gallici Germaníque delectus, inde Deiotarus, Ariobazanes, * Tarcondimotus, * Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiúsq; robur Orientis: si moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum, breve tempus: si locum & spatium ubi commissum est, intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniámq; deflexit: reversúmq; ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliáque consedit: hinc in Ægyptum subitò transiliit: inde respexit Asiam, Africæ incubuit: postremò in Hispaniam remigravit, & ibi*

700

* Tharcon Dimotus.
* Corinthus.

*ibi aliquando defecit. Sed non & odia parti-
um finita cum bello. Non enim priùs quie-
vêre, quàm in urbe ipsa, medio senatu, eorum
qui victi erant, odia victoris sese cæde satia-
rent. (1) Causa tantæ calamitatis eadem quæ
693 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto
Metello & Lucio Afranio Consulibus, cum
Romana majestas toto orbe polleret, recen-
tésque victorias Ponticos & Armenios trium-
phos in Pompeianis theatris Roma cantaret,
nimia Pompeii potentia apud otiosos (ut so-
let) cives, movit invidiam. Metellus ob im-
minutum Cretæ triumphum, Cato adversus
potentes semper obliquus, detrectare (2) Pom-
peium, actisq; ejus obstrepere. Hic dolor trans-
versum egit, & ad præsidia dignitati paranda
impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dig-
*Altiores. nitate florebat: vellet tamen * auctiores opes.
Caius Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam
consulatu allevabatur. Pompeius tamen su-
per utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare
dignitatem comparare, Crasso augere, Pom-
peio retinere cupientibus, omnibúsque pari-
ter potentiæ cupidis, de invadenda Repub. fa-
cilè convenit. Ergo cum mutuis viribus in
suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar
invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispani-
am, tres maximos exercitus: & sic jam orbis
imperium, societate trium principum occupa-
tur. Decem annos traxit ista dominatio. Exin-
700 de quoniam mutuo metu tenebantur Crassi
699 morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæsa-
ris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi socerique
concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim
æmulatio erupit. Jam Pompeiò suspecta
Cæsaris opes & Cæsari Pompeiana dignitas
gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille su-
periorem.*

periorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcellóque Consulibus, rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris, senatus idémque Pompeius agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui primis comitiis haberetur consulatus: (3) absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. Veniret, & peteret (4) majorum more. Ille contrà flagitare decreta, ac nisi in fide permanerent, non se dimissurum exercitum. Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit: cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subitò Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius (5) Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si (6) Pompeium Brundusii opprimere, ut cœperat potuisset. Sed ille per obsessi claustra portûs nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis bellíque moderator, per triumphatum à se mare laceratâ & penè inermi navi fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm senatus ab urbe fugatur prior: quã penè vacuam metu Cæsar ingressus (7) Consulem se ipse facit. Ærarium quoque (8) sanctum, quia tardiùs aperiebant Tribuni jussit effringi: censúmque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatóque Pompeio, maluit prius ordinare provincias, quàm ipsum sequi. (9) Siciliam & (10) Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia, pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeii

exercitus

exercitus transeunti per eam duci, portas claudere causa Massilia est Misera dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Graecula civitas, non pro mollitia nominis, & vallum caedere, incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia, praeter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variúmque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnei Pompeij Petreio & Afranio, quos Illerdae castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere & oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus probibet. Sic fame castra tentata sunt, obsessórque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus & pugna campos aperuit, iterum ferox instat, & cedentes in Celtiberiam consecutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. Quid enim (11) una post quinque legiones? Itaque ultrò cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Caesaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est citra Illyricum, & Africam, quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippè cum fauces Adriatici maris jussi occupare (12) Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo littore castra posuissent; jam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis classicorum utrimque circumvenit, deditionem fames extorsit Antonio. Missæ quoque

quoque à Basillo in auxilium ejus rates quales inopia navium fecerat. Nova Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem; duas tamen æstus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit memorandúmque posteris exitum dedit. Quippè vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam provinciam missus, pulso (13) fugatoque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatúmque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suasit ut amissum sua temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum par fortunâ flagitante, sedem bello Pomp. Epiron elegerat: nec Cæsar moratus, quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media (14) prohiberet tempestate, ad bellum navigavit; positísque ad Oricum castris, cum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio dimissa, Brundusii moram faceret, adeò impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius; Quid times? Cæsarem vehis. (15) Contractis in unum undique omnibus copiis, positísque cominùs castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere, nunc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta, (Sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus

omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachi irrita, (quippè quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium præliis (quo tempore egregia virtus (16) Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam verò direptione urbium sociarum, cùm Oricum & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret: Pompeius adversus hæc nectere moras, tergiversari simul, ut hostem interclusum undique inopia commeatuum terreret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutiùs profuit duci salutare consilium. Milites otium, socij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, urbis, imperij, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum & senatûs. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & manè cum pullo amiculo (nefas!) apud principia conspectus est. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem (17) Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompeius adeo equitum copia abundaret,

daret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipsa est. Nam cùm diù æquo Marte contenderent, jussuque (18) Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi uni manufacta est. Nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoq; obequitantis exceptæ; altera cruenta, sed docta & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita, Parce civibus: cum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimij desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorúmque (19) moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multò atque vehementiùs Thessalici incendij cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cùm Ptolomæus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, fœdusq; amicitiæ cum Cæsare

medio

medio Pompeij capite sanxisset, ultionem tanti viri Manibus quaerente fortunâ, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Caesaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellae forma, & quae duplicaretur ex illo quòd talis passa videbatur injuriam : odium ipsius regis, qui Pompeii caedem partium fato, non Caesari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedisset. Quam ubi Caesar restitui jussit in regnum, statim ab iisdem percussoribus Pompeii obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mirâ virtute sustinuit. Ac primum aedificiorum proximorum atq; navalium (20) incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit : inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento; seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxísq; peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente, justa generi Manibus dedit. Quippe & (21) Theodorus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atq; Ganymedes diversi per mare & transfugio & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureae loricae honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithradatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Caesare filius vinceretur. Rex (22) Pharnaces, magis discordiae nostrae fiducià, quàm virtutis suae, infesto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Caesar aggressus, uno, & (ut sic dixerim) non toto praelio obtrivit : more fulminis, quod

uno

uno eodemq; momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, antè victum hostem esse, quàm visum. Sic cum exteris. At in (23) Africa cum civibus multò atrociùs, quàm in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanus rex Juba 707
videlicet latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quod amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliâs nunquam, ante (24) imperium ducis suâ sponte signa cecinerunt. Strages a Juba cœpit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à silva, consternati subito clangore, statim & exercitus in fugam & duces fortiùs quàm ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat, sed assecutis eum hostibus gladium per viscera exegit: & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum, Benè se habet (25) Imperator. Juba cum se recepisset in regiam, magnificè epulatus, cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cùm interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanóque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positísque ad Bagradam castris, Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus

ctatus (ut sapiente dignum erat) mortem eti-
am lætus accivit. Nam postquam filium co-
mitesque amplexu dimisit, in nocte lecto ad
lucernam Platonis libro qui immortalita-
tem animæ docet, paululum quievit: tum
circa primam vigiliam stricto gladio revela-
tum manu pectus semel iterúmque percussit.
Ausi post hoc virum medici violare fomentis.
Ille passus dum abscederent, rescidit pla-
gas: secutáque vis sanguinis moribundas
manus in ipso vulnere reliquit. (26) Quasi
708 non esset unquam dimicatum, sic arma rursus,
& partes: quantóque Africa supra Thessaliam
fuit: tanto Africam superabat Hispaniam plu-
* Dabar. rimúmque favoris partibus * addebat frater-
nitas ducum, & pro uno duos stare Pompeios.
Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti
Marte concursum est. Primum in ipso ostio
Oceani Varus Didiúsque legati conflixère.
Sed acriùs fuit cum ipso mari, quàm inter
se navibus bellum. Siquidem velut furorem
civium castigaret Oceanus, utramque classem
naufragio cecîdit. Quinam ille horror, cum
eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta
confligerent? adde situs ipsius formidinem,
vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde
Mauritaniæ littora, mare & intestinum &
externum, imminentésque Herculis speculas:
cùm omnia undique simul prælio & tempe-
state sævirent, mox circa obsidiones urbium
utrinque discursum est, quæ miseræ inter
hos atq; illos duces societatis Romanæ pœ-
nas dabant. Omnium postrema certami-
num (27) Munda. Hic non pro cætera feli-
citate, sed anceps & diu triste prælium, ut
planè videretur nescio quid deliberare for-
tuna. Sanè & ipse antè aciem mœstior, non ex

more

more Cæsare, sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem, vel (28) eadem timens, postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prœlio, quod nemo unquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter utrósque silentium, quasi convenissent; hic omnium sensus erat. Novissimè illud inusitatum Cæsaris oculis, nefas, post quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris præsidio miserat, fugæ speciem præbuissent: hoc aut ipse credidit, aut dum callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientem invectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortiùs sequi; inde Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiésque victoribus, sic æstimari potest: hoc à prœlio profugi; cùm se Mundæ recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, congestis undique cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculísque confixa inter se tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus

tibus Pompeii liberis, Cneum prælio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cesennius apud Lauronem oppidum consecutus pugnantem (adeò nondum desperaverat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abscondit, aliisque post
707 *Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Galliis triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Alterum, Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulachrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, &*
707 *Ponto. Quartus, Jubam & Mauros, & bis* (30) *subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsus, & Munda nusquam, & quantò majora erant de quibus non triumphabat!* * *Hic aliquando finis armis fuit: reliqua pax incruenta, pensatúmque clementiâ bellum. Nemo cæsus imperio, præter Afranium, satis ignoverat semel: & Faustum Syllam, didicerat* * *generum timere: filiámque* (31) *Pompeii cum patruelibus ex Sylla: his posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes honores unum in principem congesti: circa templa imagines: in theatro distincta radiis corona: suggestus in curia: fastigium in* (32) *domo:* (33) *mensis in cœlo: ad hæc, pater ipse patriæ perpetuúsque Dictator: novissimè, dubium an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio* (34) *Consule regni insignia: quæ omnia velut infulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vidit invidia, gravísque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed* (35) *Brutus & Cassius, aliique Patricii consenserunt*

* Ista desũt in manuscriptis.

* Generosum.

senserunt in cadem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die: nec perlitare centum victimis poterat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans: ibi in curuli sedentem eum senatus invasit, tribúsque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

Cæsar Octavianus. Cap.III.

Populus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ, fax & turbo sequentis seculi, superfuisset Antonius. Quippe dum (1) Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum, summa (2) rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia, perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio & Publio 709
(3) Dolabella Consulibus, imperium jam ad Cæsares

Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus civitatis fuit; quodque in annua conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent, sic in Romanæ dominationis, id est, humani generis conversione penitus intremuit, omníque genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis omne imperii corpus agitatum est.

Bellum Mutinense. Cap IV.

Prima civilium motuum causa (1) testamentum Cæsaris fuit; cujus secundus (2) hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; ipse planè & conviciis Cæsaris dignitatem, & furiis (5 hæreditatem lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptionem Juliæ gentis cùm inhibere non desineret: denique ad deprimendum juvenem, palam arma moliri, & parato exercitu
710 *in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsideret: Octavius Cæsar ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus; (quis crederet?) Consulem (5) aggreditur; obsidione Mutinæ liberat (6) Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam à moriente signifero traditam. suis humeris in castra referebat.*

Triumviratus. Cap. V.

Cùm solus etiam gravis paci, gravis reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit; quia contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem. Diversa omnium voto incendia. Lepidum, divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui se hostem judicassent; Cæsarem, inultus pater, & manibus ejus graves Cassius & Brutus, agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant; nullo bono more Triumviratus invaditur. Oppressa armis Repub. redit Syllana proscriptio, cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum 140 senatorum, exitus fœdi, truces, miserabiles toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiscat? Cùm (1) Antonius concedente (2) Cæsare avunculum suum, Lepidus (3) L. Paulum fratrem suum proscripserit. Romæ capita Cæsorum proponere in rostris jam usitatum erat. Verùm sic quoque civitas lachrymas tenere non potuit, cum resecissum (4) Ciceronis caput in illis suis rostris videretur: nec aliter ad videndum, quàm solebat ad audiendum cum concurrebatur. Hæc scelera in Antonii Lepidiq; tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

Bellum Cassii & Bruti. Cap. VI.

Brutus & Cassius sic Cæsarem, quasi (1) *Tarquinium Regem depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso* (2) *parricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, cum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim è curia in Capitolium confugerant. Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ strages reip. immineret: displicuit ultio,* * *consensu Consulis* (3) *abolitione decreta. Ne tamen publici* (4) *doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso quem occiderant Cæsare datas, Syriam & Macedoniam concesserant. Sic vindicta Cæsaris dilata potiùs, quàm oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, quàm ut decebat, in Triumviros reipubl. relicto ad urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutúmque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit,* (5) *arenam insederant, sed nec tum imminenti cladis destinata signa latuêre: nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, cum illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit, & quæ esset interrogata, tuus, inquit, malus* (6) *Genius: hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castra omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, cùm Cæsaris*

* cum Cõsulis abolitione decreta.

711

*ſatis (7) medicus ſomnio admonitus eſt, ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat; ut factum eſt. Acie nàmque commiſſa, cum pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, & quamvis duces non eſſent tum præſentes, cum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent: ſtabat tamen pro partibus invicta fortuna, & ultoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit & par utrinque diſcrimen, ut exitus prœlii docuit: capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficacior eſt fortuna quàm virtus? & quàm verum eſt, quod moriens efflavit, non in re, ſed in (8) verbo tantùm eſſe virtutem? Victoriam illi prœlio error dedit. Caſſius inclinato cornu ſuorum, cum captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus evadit in tumulum: inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum: cum (9) ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide (10) reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi hoc quoque ex perſuaſione non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum * pientiſſimarúmque animarum judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.*

* Piiſſimarúmque.

Bellum Perusinum. Cap. VII

712 *Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris pretium militiæ persolvebat. Semper aliàs L. Antonii pessimum ingenium, Fulvia, gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma jerat. Hîc verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, inter Perusiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.*

Bellum cum Sexto Pompeio. Cap. VIII.

717 *Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter Juvenum in Hispania occiderat, alter fugâ evaserat; contractisque infelicis belli reliquiis, cùm insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniámque habebat. Jam & classe medium mare insederat; O quàm diversus à patre!*

718 *ille Cilicas extinxerat, hic secum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est, magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius; nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit, Asiámque velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub (1) percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum*

rum

rum quadraginta navium Dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto prætoria navis lumine; annulis in mare abjectis pavens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset, & in Pompeio totum partium nomen abolesset, nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar: cùm scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: imò omnia expertus ambitu & luxuriâ, primùm hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit.

Bellum Parthicum duce Ventidio. Cap. IX.

Parthi clade Crassiana altiùs animos erexerant, civiléʃque Populi R. motus læti acceperant: itaque ut prima affulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui missus à Cassio Brutóque (qui furor scelerum?) solicitaverat hostes in auxilium, & illi Pacoro duce, regio juvene dissipant Antoniana præsidia. * Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetraverat. Deniq; ablata Syria emanabat latiùs malum; hostibus sub auxilij specie sibi vincentibus, nisi (1) Ventidius, & hic legatus Antonij, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumque Pacorum & omnem Parthicum equitatum toto inter (2) Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Vigiuti ampliùs millium fuit, nec sine consilio ducis, (3) quippe qui simulato metu, adeò passus est hostem castris succedere, donec absumpto jactus spatio, adimeret usum sagittarum.

* Casca.

713

tarum. Rex fortissimè dimicans cecidit: mox circumlato ejus per urbes, quæ defecerant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

Bellum Parthicum Antonij. Cap. X.

*Expertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utriusque virium documenta fecissent, pari rursus reverentia, integra amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine (1) Araxem & Euphratem sub imaginibus suis * legi concupisset, neque causa, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere, relictâ repentè Syriâ inter Parthos impetum facit. Gens præter*
717 *armorum fiduciam simulat trepidationem, & in campos fugam. Hic tantum quasi victor sequebatur, cum subitò nec magna hostium manus ex improviso, & jam in fessos via sub vespera velut nimbus erupit, & missis undique sagittis (2) duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in (3) posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana Parthico habitu castris adequitat, & salute latinè data, cum fidem ipse fecisset, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retrò, peterentque montes: sic quoque hostem fortassè non defore. Atque ita secuta est minor vis hostium, quàm imminebat (4) Adfuit tamen, deletæq; reliquæ*

* Labi.

copiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam sorte quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis (5) super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus (6) inhibuit. Deinde Romani cùm se rursum extulissent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem, (7) Ite & benè valete Romani: meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aqua postea quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio, tum quibusdam (8) Salmacidis fluvius infestior, novissiméque cùm jam ab invalidis & avidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuêre. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriúsque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertiâ parte de sexdecim legionibus reliquâ, cum (9) argentum ejus passim dolabris concideretur: & subinde inter moras mortem à gladiatore suo flagitâsset, egregius Imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset qui evaserat. 719.

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra. Cap. XI.

Furor Antonij quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus est. 722. Quippè post Parthos, cum exosus arma, in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior

esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè, sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque cultúque desciverat. Aureum in manu baculum, ad latus * acinacis, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis, diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundusio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positísq; in Epiro castris (1) Leucadem insulam, montémque Leucadem, & (2) Ambraciisinus cornua infesta classe succinxerat. Nobis 400 ampliùs naves, 200 non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à (3) senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non ampliùs ordines creverant: itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexúsque capiendos, illas graveis, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensæ classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur. Arabúmque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurúmque in ripam assiduè mota ventis maria removebant (4) Prima dux fugæ regina cum aurea puppe, velóq; purpureo se in altum dedit, mox secutus Antonius: sed instare (5) vestigiis Cæsar. Itaque nec (6)
723 præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis

* & in acie.

præsidiis utraque Ægypti cornua (7) Paretonium atq; (8) Pelusium profuêre, properè manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat: quod ubi desperavit à principe, servaríq; se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximo, ut solebat, induta cultu, in differto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus sic (9) morte, quasi somno, soluta est.

Bella adversus gentes exteras. Cap. XII.

Hic finis armorum civilium. Reliqua adversus exteras gentes: quæ districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo residiebant. Ad septentrionem conversa ferme plaga ferocius agebat. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ, Mysij, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos (1) Brennos, Senones, atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre, quæ deficientibus telis infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt. (2) Illyrij quoque sub Al-

pibus agunt, imasque valles earum & quædam
quasi claustra custodiunt, abruptis torrenti-
bus implicati: in hos expeditionem ipse sump-
sit, fierique pontem imperavit. Hic se & aquis
& hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum
militi scutum de manu rapuit, & in via pri-
mus, tunc agmine secuto, cum Illyricus
multitudine pontem succidisset, saucius ma-
nibus ac cruribus, speciosior sanguine, &
* Perceci- *ipso periculo Augustior, terga hostium * præ-*
dit. *cidit.* (3) *Pannonij duobus saltibus, ac tribus*
fluviis, Dravo, Savo, Istroque vallantur: po-
pulati proximos, intra ripas se recipiebant.
In hos domandos (4 *Vibium misit. Cæsi sunt*
in utrisque fluminibus: arma victorum non
ex more belli cremata, sed capta sunt, & in
profluentes data, ut cæteris, qui resistebant.
victoria sic nunciaretur (5) *Dalmatæ plerum-*
714 *que sub silvis agunt, inde ad latrocinia*
promptissimi. Hos jam quidem (6) *Marcius*
714 *incensa urbe Delmivio quasi detruncave-*
rat. Postea (7) *Asinius Pollio gregibus, ar-*
mis, agris multaverat. Sed Augustus perdo-
mandos Vibio mandat: qui efferum genus
fodere terras coëgit, aurumque venis repur-
gare, quod alioquin gens omnium cupidissi-
ma studiosâ diligentiâ acquirit, ut illud in
usus suos servare videatur. Mysii quàm feri,
quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam
barbari barbarorum, horribile dictu est. U-
nus ducum ante aciem postulato silentio:
Qui vos, inquit, estis? Responsum invicem:
Romani, gentium domini. Et illi: ita inqui-
* Fiet. *unt, * si nos viceritis. Accepit omen* (8) *Mar-*
* Vos. *cus Crassus. Illi statim ante aciem immola-*
725 *to equo concepère votum, ut Cæsorum extis*
ducum & litarent, & vescerentur. Deos au-
disse

*dissc crediderim. Nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum (9) maximus populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendêre: quippe cum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. (10) Daci montibus inhærent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, discurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Si tunc Dacia non victa, summota atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit, nihil præter nives raràsque silvas habent. Tanta barbaria est, ut pacem non intelligant. (11) Germaniam quoque utinam uincere tanti non putâsset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita. sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem bis (12) trajecto ponte Rheni quæsîsse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus primos domuit Usipites, inde * Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit.*

742. (margin, beside "quippe cum catenas…")

741 (margin, beside "inde * Tenctheros…")

* Tencatheros.

*excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus concrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeò certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum, & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor námque Drusus equos, pecora, torques, eorum, ipsósque prædam divisit, & vendidit. Prætereà in tutelam Provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. * Bonnam & Geldubam cum pontibus junxit, classibúsque firmavit: * invium atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra cœlū ipsum mitius molliúsq; solito videretur. Deniq; non per adulationem, sed ex meritis (13) defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alteri, senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moresque nostros magis quàm arma sub Imperatore Druso suscipiebant: postquam ille defunctus est, Vari (14) Quinctilij libidinem ac superbiam haud secus quàm sævitiam odisse cœperunt. Ausus verò ille agere conventum: & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi qui jampridem rubigine obsitos enses, inertésque cernerent equos, ut primùm togas & sæviora*

armis

* Bononiā & Gessoriacum.
*Invisum.
744
761

armis jura viderunt, duce (15) Arminio arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per (16) Segestem unum principem, ducum conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improvisò adorti, cùm ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. (17) Varus perditas res eodem quo Cannensem (18) diem Paulus, & fato est, & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes, pérque silvas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in caussarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisa priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus, Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoque Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius quàm in manus hostium veniret evulsit, mersámque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatum est. (19) Musulanios atque (20) Gætulos accolas Syrtium (21) Cosso duce compescuit, unde illi Gætulici cognomen. Latiùs victoria patet. (22) Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum Cæsar ex nepotibus suis misit. Ambo fato breves,

761 (beside "visò adorti, cùm ille (O securitas!) ad tri-")
752 (beside "fluminis staret. Hæc ad Septentrionem.")
758 (beside "pescuit, unde illi Gætulici cognomen. Latiùs")

sed

751 *sed alter inglorius. Massiliæ quippe* (23) *Lucius morbo solvitur: in* * *Lycia* (24) *Cajus ex vulnere cum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recepit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompeius assuefecerat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus, per hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine: quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione adortus, virum intentum libello, quem ut thesaurorum rationes continentem ipse porrexerat, stricto ferro* * *cruentat vulnere in tempus: cæterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiam Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata erat omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes* (25) *Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant,* (26) *Vaccæosque & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segisaman: castra posuit: inde partito exercitu totam inde jam complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, cum infesta classe ipsi quoque terga hostium cæderentur. Primùm adversus Cantabros sub mœnibus Vellicæ prœliatus est. Hinc fuga in eminentissimum*

753

727

* Lyria.

* Cruenta ex vulnere.

*tissimum Vindium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana ascensura esset crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit. In Edulii montis obsidione, quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex (27) arboribus taxis exprimitur, * præcepêre mortem, seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavêre. Hæc per (28) Antistium, (29) Furnium, (30) Agrippam, legatos hybernans in Tarraconis maritimis (Cæsar* 727
accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, 728
*hos obsidibus adstrinxit, hos sub (31) corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est. Et jam Cæsar tantus erat ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant, nec tenuêre suos, ut * barbari impares: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps & cruentum, & ultimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi Brigæcini prodidissent; à quibus præmonitus (32) Carisius cum exercitu adveniens oppressit consilia.* 728
*Sic tamen quoque non incruento certamine, reliquias fusi exercitus validissimi, civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cum in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ stans potius esset quàm incensa monumentum. * Hic finis Augusto*

*præripere

* Barbaris

* Hic.

bellicorum

*bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax, cum ipsorum ingenio in pacis partes promptiore, tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, (33) castra sua (sed quæ in plano erant) habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniique & chrysocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri solum jussit. Sic Astures, latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cæperunt. Omnibus ad Occasum & meridiem pacatis gentibus ad Septentrionem quoque (duntaxat intra Rhenum atque Danubium) item ad Orientem intra * Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium populi Romani reverebantur. Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color eos ab alio (34) venire sole fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana, ultrò signa retulêre. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno Janum (35) geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numa rege, & victa primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens seculum,*

* Tygrim. Eurum.

seculum, gravibus severisque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia, Dictator (36) perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, Romulus vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen (37) Augusti, ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

FINIS.



J. STADII.

J. STADII.

IN L. IVLII FLORI HISTORIARVM LIBROS IV,

Commentarius, in quo obſcura in lucem proferuntur, omiſſa ſupplentur, inverſa reſtituuntur; breviter denique quicquid in Romana Hiſtoria dignũ eſt obſervatione annotatur; unà cum variarũ lectionũ & caſtigationum rationibus

---

Editio nova, ſingulis Neotericis purgatior & emendatior.



OXONIÆ,
Excudebat *Hen. Hall.*
M. DC. L.



I



pr
ju
cl
ſa
po
ru
ni
no
qu
N
ct
ex
pe
pr



Joannis Stadii.
IN COMMENTARIUM L. Julii Flori Præfatio.



Tsi omnibus rerum gestarum scriptoribus multùm debeamus, quippe qui suo studio effecerunt ut faciliùs quid nobis, præteritarum rerum cognitione adjutis, in vita expetendum, quid declinandum esset expediremus: tamen sapientissimorum hominum judicio, potissimùm iis obstricti sumus quorum operâ & industriâ res à Romanis domi forísque gestæ ad nostram notitiam pervenerunt. Quod rectè illi quidem ita censuerunt, & prudenter. Nam si utilitatem ex historiarum lectione quærimus, nulla est Respub. quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam, aut prudentiæ ad perniciem præcavendam, aut industriæ ad propulsan-

pulsandam, uberiora suggerat. Popopulus enim Rom. ut cæteros armorum gloriâ & imperii amplitudine, quibus universum ferè terrarum orbem complexus est, devicit: sic iisdem omni genere exemplorum, quæ quisque secutus, egregiè cùm sibi, tum Reipub. consulat, antecelluit. Cujus si prima tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicâsset, consules; eam non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes: tantum justitiæ ac moderationis amorem; tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum; tantum luxuriæ & avaritiæ odium possis animadvertere. Sed quid? cùm tantam rem à tam parvis initiis profectam, tot Reipublicæ conversionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictam domi forísque Rempublicam, unam terrarum omnium dominam; toties recreatam, cogitatione atque animo comprehendimus; ecqua voluptate utiliore frui? ecqua utilitate suaviore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cum pop. Roman. imperio, libertate, majestate

confere-

conferemus? Profer Assyriorum, profer Persarum, profer Græcorum imperium; ficta equidem illa, & commentitia esse eorum, qui illa memoriæ commendarunt, quam re ipsa illustriora videbuntur. Quis itaq́ non indolescat, si nos æqualesq́ nostros tanta scriptorum ejus populi inopia urgeri intelligat, qua in tenebris atq́ hominum ignoratione tantæ res sepultæ jacent? Si Titum etiam Livium, que eas 142 libris in lucem atque omnium conspectum protulerat, vel temporum injuriâ vel hominum incuriâ periisse ita sentiat, ut in mutilato ad quartam ferè partem, contaminationem quoq́ & horridum squalorem abominaretur, nisi opera industriáque Caroli Sigonij, optimè de omni antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim ulla re alia in tam angustam rerum laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundabant secula, destituta fuerit. Et quem non commoveat? Si pro Livio, Romanorum rerum conditore altero; si pro locupletissimo dignitatis

nitatis Romanæ historico, sibi Florum, successorem ut inopem datum, ita scriptorem tumultuarium videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui Imperatorum nomina & munia aut perturbet frequenter aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Livio, eum, qui dum poetarum pigmentis rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Livianæ industriæ monumenta, quibus a condita Urbe ad Augusti usque Imperium historiam per 744 annos composuerat, deplorandam citiùs quàm aliquando expectandam, metuerem; viderem & nullum huc usque auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Livij à primordio Urbis, usque in Augustum tali ordine atque Florus suscepisset, prosequeretur: operæ pretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua possem diligentia & industria lenirem: idque futurum, si Florum commentario vel emendaremus, uel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto,

ita

ita expleremus, ut ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde ut studioso quoque vestigia aliquot indicarem, per quæ observaret, quibus quasi seminibus magnæ Respublicæ procreentur, quibus moribus atq; institutis adolescant, quibus legibus & rationibus conserventur, quibus contrà vitiis ad cõversionem inclinentur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultè me facturum existimavi, si paucis hìc, antequam Florum exponerem, de Reipub. statu, qui in Urbe fuerit, præfarer. Siquidem Florus noster tantùm cõplectitur gestarum à pop. Rom. rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplinâ, potestatem, & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infeliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob Patriciorum dominationem, ob factiones Optimatum & plebeiorum seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm Respublica omnis (ut à Politicis distribuitur) uel unius, vel paucorum, vel pop. imperio gubernetur; ita si ex

tribus istis justè temperatus aliquis Reip. status fuisset, eum Cicero rectissimum optimúmque censuisset. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinum & honorum communicationem, cum ætate ad moderatum Reip. statum nonnihil profecerat. Regio enim imperio (quam μοναρχίαν *Græci vocant) Roma statim condita per annos* 244 *servivit : quo temporis intervallo, etsi justi aliquot publicæq; utilitatis studiosi reges fuerint, qui populum Rom. ita legibus & institutis firmârunt, ut bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit ; tamen injusta nonnullorum impotentiâ, libidine, & audaciâ vexati cives, exegerunt reges, & Rempub. ab unius dominatione liberârunt. Successit deinde annuus, pro perpetuo, magistratus ; hoc est, Consulatus, pro Regno ; ut duo æquali potestate annum unum regerent : fuitq; is honor in Patriciorum potentia, ita ut temperamento non satis moderata Respub. teneretur, cum Patriciis, Patriciorum auctoritate honores darentur;*

tur; cum plebeiis neq; curationes publicæ, neq; magistratus, ut qui auspicia plebi nulla esse asseverarent, neque concubia, veluti contaminatione, generis inæqualitate aversarentur, communicabantur: atque ita fiebat, ut plebs ipsa sub Patriciorum dominatu non aliter atque antea sub regibus serviret: quare discordiâ & successione laboratum est, quousq; plebs per sacrosanctum Tribunatum, contra Optimatum dominationem & libidinem, libertatem & pudicitiam suam tueretur, atq; Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & honorum communicationem, & legem Hortensiam, qua Quirites omnes plebis scita adstringerent, à Senatu & Optimatibus extorsit. Nunquam itaque pop. Rom. status ex tribus illis æquissimis formis temperatus fuit, nec regius sive μοναρχία in Consulum imperio erat, plus enim in Republica poterant Tribuni plebis quàm Consules. Nec Optimatum sive ὀλιγαρχίας potestas in Senatus auctoritate vigebat, plus enim semper imperii fuit in populo quàm in Senatu: populus enim leges jubebat vel abrogabat, ma-

gistratus dabat vel adimebat; bellum
indicebat, quod plebs finiebat; vitæ ac
necis potestatem habebat; & ad ejus
judicium à magistratibus provocatio
fiebat. Quare populi Rom. Rempub.
in populari sive δημαρχίας *imperio fu-*
isse manifestum est. Atque eo in sta-
tu populari floruerunt lumina illa
virtutum, modestiæ, fortitudinis, ju-
stitiæ, quæ victi orbis principatum,
imperiiq; confessionem exteris genti-
620 *bus extorserunt. Tranquillum autem*
632 *usq; adeo Reipub. statum duo Grac-*
653 *chi, Saturninus, Drusus. furiosi &*
662 *seditiosi Tribuni plebis, infeliciter*
perturbarunt, dum plebi contra Op-
timates dominium, hoc est, ὀχλοκρα-
τείαν *affectant, vel agrariis, vel fru-*
mentariis legibus, vel judiciorum
à Senatu ad Equites translatione,
vel Romanæ civitatis cum socijs
communicatione. Injuria tandem Sul-
665 *pitij Tribuni pleb. Sylla commotus,*
ipsorum potentiam & plebis domi-
natum infregit, & iterum Optima-
tum dignitatem asseruit. Contrà,
Pompeius Magnus, dum salutare
illud, popularisq; status temperamen-
tum sperat posse restitui, si Tribuno-
rum

rum pleb. magistratum pleno jure
plebi reddat, non assequitur quod op-
taverat: imò hoc consilium Pompeio
infelicissimè cessit, hoc est, in suam &
Reip. perniciem; nam in civitate mo-
ribus corruptissima, ambitione jam &
avaritia grassantibus, viam audaciæ
civium patefecit, ad rapiendum Tri-
bunorum pleb. auxilio Remp. plebis
suffragiis largitione corruptis, nec
otium erat aut quies à motu publico,
ita semel evulsis Reipubl. partibus,
sed crudelitate Marij & Cinnæ,
Sillæ Dictatura contumeliose & ty- 670
rannicè laniata, conspiratione etiam 671
Cn. Pisonis & Catilinæ sollicitata, 690
simulq; jam ipsa ad conversionem su-
am inclinante Republica, ad unius
iterum imperium respicere videba-
tur, ita ut ab unius dominatione ad
popularem, à populari ad plebeium, 692
à plebeio ad unius imperij statum
conversa esse videatur. Atq; cùm tres
in urbe cives potentissimi essent, Pom-
peius, Crassus, Cæsar, ipsi coitione a-
micitiæ fœdera inter se comparârunt,
ut semper honores absentiam, illi qui
ad urbem essent, propugnarent; & si
singuli tum quidem ad dominatum

701 *adspirarent, tamen mutuo metu quie-*
704 *verunt, donec Crasso à Parthis cæso,*
Pompeiique necessitudine cum socero
Cæsare ex Julia morte abrupta, ci-
vile bellum erumperet, quo Pompeius
extinctus est, & Respub. Cæsari tan-
quam civilis belli præmium cesserit.
Nec Cæsaris Dictatoris diuturna fu-
it Dictatura: conspiratione namq; Op-
timatum, ut liberarent Remp. quinto
dominationis suæ anno, in curia Pom-
709 *peii cæsus est. Dumque Cicero ἀμνη-*
στίαν se Atheniensium exemplo, hoc est,
præteritorum oblivionem ad otii &
pacis tranquillitatem Optimatibus
persuasisse opinatur, M. Antonij calli-
ditate & artibus omnes decepti sunt:
utpote qui rebus suis confirmatis, &
metu amoto ad ingenium, quod Rei-
publicæ oppressionem moliebatur, re-
diit: atque rebus jam in præceps eun-
tibus, paceq; convulsa, Triumviros se
710 *Reipublicæ constituendæ tres Impe-*
711 *ratores, Lepidus, Antonius, Octavi-*
717 *us renunciaverunt, & lege Pedia*
722 *Cæsaris percussores Brutus Cassius-*
que absentes condemnati sunt; quibus
cæsis, Sextoque Pompeio ad Siciliam
fracto, Lepido in Sicilia dignitate
Trium-

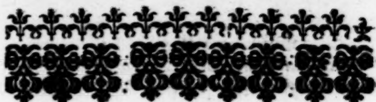
Triumvirali exuto, Antonio in Ægypto interfecto, ad unius iterum Augusti potestatem, jus, imperium, Respublica conversa est, eaque omnia quæ statim ab urbe condita, regni, post magistratuum, Senatus, ac populi fuerant, Imperatoris prænomine Augustus, anno V. C. 726. occupavit. Atq; ista conversionis & circuitus Reip. Romanæ hucusque summa esto. Nunc consilii nostri rationem de commentarij nostrj dispositione paucis exponamus. Ut autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis consultum esset, nihil commodius putam, quàm occupatis ita satisfacere, ut rerum gestarum seriem argumentis tantùm brevibus ad singula Flori capita præscriptis complecteremur. Otiosis autem, hoc est, quibus magnarum rerum causæ, consilia, eventus ideo curæ sunt, ut sibi prudentiam ab aliorum experientia confirment; equidem iis ita consultum fore putabam, si Commentario nostro fideliter ex optimis & fide dignis veterum monumentis collecto, altiúsque repetitis causis, rem gestam prosequeremur. Adhæc, ubi ordine aut negligentia, quod vitium huic Authori

nimis familiare est, peccaret, admoneremus: sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum, ut opera nostra non indigentem, præteriremus: sin loca in contextu Flori obvia essent, quæ vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiæ imperitiam offunderent, ea, ut numerorum notis determinata, vel fidelissimè explicaremus, vel de ijs nostram sententiam, sed priscorum testimoniis confirmatam, adduceremus, quo labore nostro lectorem quemlibet facilè (si commentarium nostrum ubi notæ numerorum inter legendum occurrent; cum Flori scripto conjunget) consecuturum speramus, antiquitatis Romanæ non sine magna voluptate cognitionem, & viam sibi patefactam fore, ad Ciceronis, Livij, Cæsaris, Suetonij, &, qui mihi præcipuus est, Taciti, cum fructu & judicio lectionem, & intellectum commodiorem. Et eadem nunc etiam operâ nostra in Suetonium & Tacitum, ut purgatior uterque, & cum lectoris cognitione familiariore, primo quoque tempore prodeat, elaboramus. Atque ut

*ut præcipuam lucem, ad Antiquitatis notitiam memoria concipiendam, adfert rerum gastarum series etiam tempore distincta: ita nos ad marginem Flori nostri semper, ubi opus esse censuimus, * numerorum Ro. notis, annos ab urbe condita prætexuimus, in quibus determinandis certissima scriptorum & Annalium monumenta, & recentem Huberti Goltzij absolutissimam & fidelissimam Fastorum editionem secuti sumus, nec parum debemus exquisitissimis Caroli Sigonij lucubrationibus. Et cum Urbis conditæ initium, Christi Dei natalem* 750 *annis &* *diebus* 185 *præcedat, quantum ferè spatij nos historiâ ista prosequemur facilè fuerit cuilibet, urbis conditæ annos ad tempora Christi natalem præcedentia aut sequentia accommodare. Restituimus quoque multa in hoc scriptore loca, causam & castigationis & conjecturæ nostræ reddidemus. Vixit autem Florus sub Trajano Cæsare: patrem habuit, ut scribit Volaterranus, L. Julium Florum Secundum, quem Quinctilianus lib. X Florem eloquentiæ Gallicæ vocat, (cum eam ibi exercuerit) principémque*

* In hac editione, Figuris.

cipémque alioquin inter paucos disertissimum: quem nos secuti, hunc librum ex gente addita ita inscripsimus, L. Julij Flori, de gestis Romanorum, Historiarum lib. 4. *Etsi sint, qui Annai nomen Floro ponant, de quo meam sententiam suo loco dicturus sum. An sint ejusdem Flori Epitomæ in Livium conscriptæ, ut asseverare non ausim; ita hoc in medium, ut mihi ambiguum, relinquam.*



ARGUMENTUM PROLOGI IN L. JULIUM FLORUM.



Uod virtute duce, comite fortunâ populus Rom. per bellicam virtutem multùm, per disciplinam rei militaris ut plurimùm, ita ad orbis Imperium excreverit, ut animo concipere ejus vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui imagine ab hominis ætate desumpta, eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: utpote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperij molem subtiliùs, temporum intervalla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIUS.

1. Laboriosos populi Rom. progressus, & incrementa illa, quibus militari virtute & disciplina orbis imperium acquisiverit, quatuor

tuor libris prosequuturus; prudenter sanè, & ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, confusionem evitare studet, quæ alioquin lectoris memoriam, tantâ rerum gestarum amplitudine, ætatum serie, variantiúque fortunæ vicissitudine turbatura fuerat. Ut enim ætati ætas ad quartum usque gradum succedit: ita populi Rom. ab exiguis initiis progressum, per quem urbis unius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplina, septingentessimum per annũ assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum Romanum infantiam sub Regibus 244 annis; adolevisse principem populum sub Coss. Dictatorúmque magistratu 245 annis, ad primum usque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua 221 annis, hoc est, usque ad Cæsaris Augusti primum Consulatum, quem vi sibi, postquam in prælio Coss. Hirtius & Pansa cæsi erant, sumpserat, post septingentos & novem annos ab urbe condita, ut ex Annalibus Coss. & fastis colligitur: atque tantam Imperij molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani luxu, avaritiáque consenuisse, confectámque videmus.

2 Septingentos per annos concisè dixit: cum ab V. C. ad Augusti primum consulatum percenseantur anni 709. idque in fastis & Capitolinis tabulis. Quare hîc novem anni desiderantur. Quia tamen compendio comprehensurus est populi Romani fatum, rotundo numero uti, ut compendiosiore, maluit. Nam quòd ferè scriptores diversi abeunt ab ætate illa conditæ Urbis dirigenda, quæ in Capitolinis tabulis habetur,

habetur, ideo factum esse manifestum est, quòd aliquando annos aliquot ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss. magistratum gesserunt: & quòd solennes dies ineundo consulatui inconstanter & variè ab initio observati, unius anni differentiam attulerint.

3 Ut Latini ætatem vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem pop. Romani complectitur, ætatem vocat: eo sensu, ut septingentos alteros annos lector putaret adjiciendos, ad moliendam tantam principis populi majestatem & amplitudinem. Putare enim probis Scriptoribus significat, summam nuncupare, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Extat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ ub urbe condita ad liberatam annis 244, ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi priscorum tempora, eáque digerendi ratione fidissimis. Nam quòd annum unum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli Reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnarunt, illásque anni partes, quæ collectæ annum explerent, ut contemnendas, ipsi prætererunt. Cur ergo Florus (*prope*) adjiciat, manifestum est, ut scilicet sexenniũ 250 annorum summæ deesse admoneret. Sub

Regibus

Regibus verò, hoc eſt, ſub infantia Popul. Roman. ipſorum ager ab urbe ad XV milliaria, ut Eutropius; ad XVII ut Sextus, & D. Auguſtinus menſurant, productus eſt. Regum tamen inſtitutis & legibus ita Reipublicæ fundamenta ſunt jacta, ut ab ijs primordijs ad gentium omnium principatum bello paceque P. R. adoleverit.

6 Bini Conſules creati primùm ſunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucii; Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus, anno Urbis conditæ 244. ſed Italia Romanorum armis edomita eſt ſub primum bellum Punicum, anno Urbis conditæ 499. ſunt ergo intermedij anni 255, differtque ratio Flori à faſtorum & ſcriptorum omnium calculo per annos 40, idque non ſatis tolerandâ numerorum ſecuritate. Quare nos ſcribendum putamus 250, ne noſter tanto intervallo à cæterorum conſenſu diverſus abiiſſe videatur.

7 Conſules eduntur in faſtis Capitolinis ad annum Urbis conditæ 489. AP. CLAUDIUS CAUDEX, & M. Fulvius Flaccus: ut prænomen Quinti vitioſum ſit pro Marci.

8 Circuitione ſignificat gentem Valeriam, Poſtumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quæ à Regibus exactis uſque ad Italiam edomitam, magna & illuſtria abſtinentiæ, modeſtiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coſſ. Republica, Octavius, qui deinde in Imperio Auguſtus eſt dictus, occaſione invadendi magiſtratus, promovit ad urbem exercitum, & per vim à Senatu conſulatum.

ſulatum extorſit, anno ab V.C. 710 ex A. D. 10 KL. OCTOB. cùm Idibus Martii-s ſuperiore anno præteritis, Cæſar Dictator conjuratorum violentiâ XXIII vulneribus in Senatu confoſſus eſſet. Quare ſi numerum volumus eadem ratione cum mox ſequenti rotundum, qua binæ ætates præcedentes inter ſeſe conſentiunt, ſcribendum & hic erit 200. atque ita ducenti, cum bis 250, hoc eſt, quingentis conjuncti, ſeptingentos ab Urbe condita, uſque ad Auguſtum Cæſarem annos ſunt collecturi. ut ratiocinium L. Flori ſtatim ab ipſo in præfatione nuncupatum expleatur.

§ 10 Perplexe ſatis iſtud CC annorum ſpatium uſque in ſuum ſeculum *L.* Florus circumſcripſit: cùm namq; ad Auguſti Conſulatum à condita Urbe computaverit 700 annos, altera, & iſta quam nunc recenſet ducentorum annorum ætate adjecta, colligimus nongentos an. producimùſque populi Rom. ſenium ad Hadriani uſq; Cæſaris exceſſum: cùm tamen Trajani XIII Romanorum Imperatoris virtute imperium Meridiem & Septentrionem Ortúmque verſus latiſſimè productum ſit, quod & Florus ſubindicat, ita cæteri Scriptores conſtantiſſimè teſtantur. Sed ſub Hadriano, qui parta tuebatur ſolùm, vel etiam negligebat, adſeverent imperium non eſſe amplificatum. Quare ſi Flori rationem produxerimus à conſulatu Auguſti uſque in Trajani mortem, colligemus annos 180. Atque ita Florus 20 annorum ſpatium in his verbis (*non multo minùs*) incluſiſſe videtur.

11 In verbo *Decoxit*, egregia tranſlatione uſus eſt: ut enim ſi vitio noſtro illa diſſipemus.

mus quæ nostro labore parta non sunt, sed à majoribus relicta, decoxisse notamur; ita quę virtute & rei militaris gloria sibi P. R. acquisiverat, illa Imperatorum ignaviâ, hostium insultu divulsa sunt ab imperio: ut etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum, majestate conversionem observare liceat, quam Plato scripsit, & Cicero laudat, intra septingentos annos statam esse, & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGUMENTUM CAP. I. LIB. I.

Romuli & Rhemi ortum, educationem, & fortunam exponit, quo modo postquam Numitoris avis, & Silviæ matris injurias ultus esset Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit. quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmârit, ut fundamenta tanto olim imperio jecerit. Ipse Romulus incerta morte ereptus, Quirini nomine consecratur.

COMMENTARIUS.

Reipublicæ orbis totius potentissimæ incrementa persensurus, consultè ab Urbis conditore, Regibusque qui septem eo quem prosequetur ordine regnarunt initium ducit.

1 Romulum & Remum spurios fuisse Plutarchus in Theseo auctor est. Vetus tamē opinio fuit, ut tanti populi originem ad Deos referret, esse natos ex Marte & Rhea Silvia, sive Ilia (ijs namque nominibus Scriptores utuntur) Vestali virgine, Numitoris Albani

Albani regis filia. Amulius frater minor Numitorem primogenitum & ſucceſſorem legitimum per vim regno depulerat, ejuſque filium, ne qua ſpes hæredis aut ultoris futuri ſupereſſet, in venatione percuſſit; filiam ad Veſtale ſacerdotium ceperat. Sed poſtquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam cuſtodia ſepſit, ut partus enecaretur. Ipſa quidem peperit gemellos qui Amuli Imperio in profluentem projecti beneficio Fauſtuli paſtoris Regii collecti, ſervati ſunt & educati. Ipſa Silvia, à partu liberata, & ſtupri rea, patrui juſſu (ut habet Euſebius) viva defoditur. Alij in carcerem, deprecante Antho, Amulij Regis filiâ, conjectam referunt : inde filii Romuli beneficio, cùm Amulium interfeciſſet, ereptam & reſtitutam.

2 Romulum à Ruma, id eſt ubere, Romum inveniſſe nomen, probati Scriptores teſtantur : inde Romulum blandiendi cauſa dictum, eo quòd parvulus & inhians ad ubera lupæ ſub ficu repertus eſſet.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æſtum ſub umbra vitabant : vel à Romulo ibidem à Fauſtulo collecto. Ruminalem ficum (Erat autem in Comitio, ſub Nerone Cæſare 840 annis poſtquam Romuli infantiam protexerat;) aruiſſe contabuiſſeque refert lib. 13. Tacitus, non ſine omine in deterius progreſſuri imperij.

4 Albam longam condidit Aſcanius Julus, Æneæ ex Crëuſa filius, anno poſt captam Trojam 32, à condito per Æneam ipſius patrem Lavinio (quod ita ab uxore Livinia Latini Regis filia appellatum eſt) anno tricesſimo.

5 Qua-

5 Quatuordecim ab Ænea & Ascanio primis Latinorum regibus continua successione Reges gubernarunt. Regnatum est à Latinis ad conditam Romam annis 428. sed ad conditam Urbem usque à Troja capta anni recensentur 432. quatuor enim annis Æneas cum suis erraverat, antequam in Italiam appelleret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura Regum Albanorum, etiamsi quatuordecim enumerent à Silvio Æneæ ex Lavinia posthumo (ab eo, inquam, Silvio, qui nomen ideò quòd in silvis natus & educatus esset, invenit, dum post Æneæ mortem Lavinia gravida privigni Ascanii odia vitaret) consultè illorum nomina omisimus, cuilibet enim illa ex Dionysio, Livio, Ovidio in Fastis & Eusebio in promptu sunt.

6 Restituto Numitore avo, ut Albam Longam pastorum advenarúmq; turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi authoritate & subsidio novæ urbis condendæ consilium, sed destrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. Romulus Palatinum montem, quia collecti ibidem à Faustulo educatique essent, cæteris præferendum contendebat; Remus Aventinum delegebat, propter Remuriam jam utcunque ibidem à se extructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium, avum Numitorem consulunt: ille rem augurio, hoc est, Deorum judicio, quod de cœlo ex avium volatu & numero observarent, committendum definiendúmque respondet.

7 Sacris itaque legitimè peractis rem auspiciis

auſpiciis permittunt: (quæ quare piacula vocet Florus; non ſatis aſſequor, etiamſi piacularis ſacrificii Feſtus, ſed longè aliâ ſignificatione meminerit.) Putarem equidem, ſi pateretur exemplarium conſenſus, auſpicia, pro piacula, apertiùs & ſignificantiùs ſubſtituendum, aut, ut legit Jornandes Gothus, ſcribendum eſſe *adhibere placuit Deos*.

8 Aventinus, unus ex ſeptem collibus Romanis, ita ab Aventino duodecimo Albanorum rege, qui ibidem & habitavit & ſepultus eſt, dicitur: (etſi Varro etiam alias hujus nominis rationes adferat) tamen quia illa Dionyſio probatur, nobis non omnino rejicienda videtur. Aventinus pomœrio non fuit incluſus ante Claudium Imperatorem ad octo ſæcula poſteriorem: addit cauſam apud Gellium Meſſalla, quòd in eo Remus auſpicatus, avibus irritis habitis, à fratre in auſpicio ſuperatus fuerit, quare ut inauſpicatum pomœrio excluſum.

9 Pallantium ab Arcadibus, qui eam coloniam â Fauno Aboriginum rege ſuſceperant, in monte conditum, à veteri patria Pallantium appellarunt: quare ipſe mons Palatinus dictus eſt, atque Palatium. Euſtatius ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοὺ βασιλεῖ πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσιν παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦ τε λ, καὶ τοῦ ν.

10 Vultures ideò potiſſimùm in auguriis obſervatos teſtatur Plutarchus, quòd rariſſimè & niſi fortuitò conſpiciantur; quòd innoxii ſint, nec ex rapto vivant, & ſui generis cadavera non devorent.

11 Condi cæpta eſt urbs à Romulo. Ex A.D. XII. KL. MAI. die ipſis Palilibus ſive Paſtorum Deæ Pali ſacro, hora intra tertiam

tertiam & quartam, ut refert Plutarchus: atque hic dies vocatus est deinceps Urbis Natalis. Fuit is annus post captam Trojam 432. Ante Christum natum 750, & diebus 185: quare à condita Urbe usque ad hunc annum quo ista conscribimus 1565, numerantur anni 2514. Multi tradidêre Romam ante Romulum longo intervallo conditam, & variarum opinionum auctores laudat & recenset Dionysius libro primo.

12 Hoc ideò dicit, quòd vultures tardo ferè volatu comitari solent exercitus, triduoque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura sint. Plinius lib. 10. cap. 6.

13 Utriusque partis studio, dum factiosè altera Remum, altera Romulum colit, extollitque audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deventum esse scribit Dionysius. Remum in ea pugna cæsum, & in Remuria sepultum. Alij scriptores eadem cum Floro recensent, & Celerem fabricæ Præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipsum exanimâsse. Et Lucanus

Fraterno primùm maduerunt
sanguine muri.

14 Asylum sive templum aperuit profugis ad securitatem Romulus, vocavitque illud Asylæi Dei, quasi è cujus templo abripere quenquam nefas esset: ita ut neque dominis servos, neque nexum æris alieni causâ creditori, neque homicidas magistratui dedere liceret. Eadem Asylia sive libertas adhuc hodie in divorum nostrorum templis observatur. Aperuerat Asylum Romulus

mulus eo consilio, ut Urbs habitatoribus frequentaretur ex advenarum confluxu, quippe statim à primordio Urbs ipsa vix mille domus habebat, ut testatur Plutarchus.

15 Æneas in Italiam venit antequam Urbs conderetur annis 432. Venerunt in Italiam Arcades, Evandro duce, Aboriginũ rege Fauno regnante, ante Urbem conditam 490 annis, si veri sunt Chronologi. Fuit atque Arcadum adventus prior, annis 58, quàm Trojanorum. Vide Dionysium lib. I.

16 Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum ea gentium plebisque colluvione miscuissent, contemptæ sunt itaque legationes Romanorum, conjugij causa cum viciuis susceptæ. Consilium ergo ex necessitate sumpserunt, additur dolus, rapiendas scilicet ad Consualia, (hoc est, ad ludos Neptuno equestri solennes) invitatas virgines, quando oculos & mentem, ad spectacula convertissent. Successit fraus anno V. C. quarto, die 15 LK. Septembr. raptę sunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683. ut Dionys. scribit, etsi alij apud Plutarchum diversi sint ab hoc numero. Cænienses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginum injuria proritati bellum movent. Cæninenses dum impetu quodam temerè potiùs quàm fortiter prœlium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum Rege à Romulo interfecto, captâque verbe, jubentur ut Romam relicta patria habitatum abirent.

17 Opima spolia vocantur Festo, quæ dux P. R. hostium duci suâ manu interemto

pto detraxerit, eâque trina tantùm contigerunt nomini Romano, intra annos ferè 530 magna raritate: una quæ dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Vientium rege: tertia quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Jovem vocavit à feretro, ad ferenda opima spolia Jovi aptè fabricato, quod Græcis etiam φερέτριον vocatur.

18 Tarpeiam Tarpeii Capitolio præfecti filiam significat, de cujus pacta prodendi Capitolii cum Sabinis mercede, variæ opiniones (vel fabulæ potiùs) referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto, creditur Sabinorum scutis obruta esse, quia dicitur pacta ab hostibus, quod illi sinistrâ gererent, nempè scuta, eâ spe ut illos exarmaret, nudatósque scutis jam Romanis feriendos traderet, qua fraude deprehensa Sabinorum indignantium scutis obruta putatur & interempta.

19 Voto suo templum Statori Jovi, ut fœdam suorum fugam sisteret, nuncupat, teste Livio, & Plutarch. ἦ νεξάζω τῷ Διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιιδεῖν ἀλλ᾽ ὀρθῶσαι, &c. Sunt qui Statoris vocabulum inde putent deflexú, quod erecta ad succurrendi promptitudinem semper ipsius Statoris statua consisteret, quum cæteræ sederent: alij à stabilitate constantiaque nomen illud derivatum contendunt, inter quos est Seneca.

20 Percussum fœdus cum Sabinis post triennale bellum istis conditionibus, ex fide dignis auctoribus colligo: ut Romulus T. Tatium in societatem regni reciperet: ut

Urbs

Urbs à Romulo Roma, Populus à Curibus T. Tatii patria, Quirites vocarentur. Ratio etiam matronarum, quia publicam pacem sua deprecatione conciliaverant, habita est, ut mulieres quæ vellent cum suis maritis vivere, libere ab omni opere & ministerio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorum Rex Tatius cum Romulo ad quinquennium, quousque ab Laviniensibus, qui à Tatij propinquis latrocinio & injuriâ vexati erant, interemptus est, pœnásque dederit contempti juris gentium in suorum gratiam, ipséq; moriens Romulo gaudium, & sublato Imperii æmulo securiatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defensione: *Illud verò sine dubitatione maximè nostrum fundavit Imperium, & populi Romani nomen auxit, quòd princeps ille creator Urbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere, cujus auctoritate & exemplo nunquam est intermissa à majoribus nostris largitio, & communicatio civitatis, &c.*

22 Vocabulum TRIBUS apud Romanos tria significat, 1 Locum, hoc est, partem quandam urbis & agri Romani: 2 Homines, hoc est, partem Romanæ civitatis: 3 Jus quo scilicet donati sunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem postea fuerunt à Censoribus distributi. TRIBUS nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus divisus tributa conferebat, vel à numero Tribuum, quia P. R. primum à Romulo in Tribus tres descriptus fuerit: 1 In Ramnenses, ab ipso Romulo dictas, quam conscripsit ex Albanis ijs

qui

qui secum eò ab Alba convenerant, & Palatium tenebant. 2. Tatienses, à Tatio vocatas, quæ cum Sabiorum Rege Tatio Romam emigraverant, & Capitolium habitabant. 3 Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romulo fidissimo socio, ut Varroni placet: vel, ut Prædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes námque in eum Tribum conscribebantur, qui Romam vel ob civitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerant. Ex singulis Tribubus singulæ Equitum Centuriæ conscriptæ sunt; atque hinc factum est, ut eadem illa nomina fuerint primis Tribubus cum Centuriis tribus equitum communia. Armavit itaque ex juventutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas describit, legionem Romani vocant certam peditum manum à delectu fortissimorum militum dictam.) Conscripsit itaque Romulus legionem trium millium, ita ut ex singulis Tribubus singula millia, & singulorum etiam millium duces, Tribunos vocarit. Scripsit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero Centurias appellavit: addebantúrque hac ratione, singulis legionibus singulæ equitum Centuriæ, Sed auxit Romulus post Sabinum bellum, numerum legionibus, ita ut militum quatuor millia legio scriberetur, (unde Quádrata dicta est teste Festo) Sabinis in urbem receptis. Atque ita deinceps legiones nnmero militum variatæ sunt, pro usu Reipublicæ & Senatus arbitrio, ut modò quatuor, aliquando quinque, nonnunquam sex millium esset, quemadmodum facilè lector quilibet ex

ex Livio obſervavit. Sed redibimus ad Florum, ſi paucis de Curiis etiam à Romulo inſtitutis dixerimus. Tribuum partes Curiæ vocantur : ſingulas enim Tribus in Curias decem diviſit, unde triginta Curiæ colliguntur. Eſtque Curiarum etiam ſignificatio triplex : nam & locum ſignificat ubi curarent Sacerdotes res divinas, & ubi Senatus humanas ; ſignificat cœtum quendam hominum, qui inde Curiales dicti ſunt ; & ſignificat Curia etiam jus, quo Curiales ipſi donati ſunt. Nos hodie parochias vulgò dictas Romana ſimilitudine Curias vocaremus.

23 Conſiderabat Romulus infirmam eſſe foris militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi coroboraretur : delegit itaque ex ſenibus Senatum ; quos namque in ſcribendis Legionibus ob ſenium præterierat , eos ob ætatis illius conſilium prudentiámque in publicum conſilium delegit ; ut ad ipſum de ſumma Reipub. referretur, ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè ſibi ſuſcipienda exiſtimaret. Quos ad centum ita lectos, Patres vocabat ; vel à curarum ſimilitudine, vel ob ætatis reverentiam , vel denique, quia ſoli centum erant qui Patres cieri poſſent, hoc eſt, ut Plutarchus & Dionyſius, ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, horúmque progenies Patricii deinceps vocata eſt. Atque iſta fuit prima Senatorum lectio, majorúmque gentium : qui verò cum progreſſu temporis vel à Regibus, vel à Coſſ. vel Cenſoribus ſubjecti ſunt, Patres conſcripti, vel minorum gentium vocati ſunt apud ſcriptores. Numerum Senatorum cum progreſſu Reip. etiam variâſſe ex hiſtoriis colligitur : ſub

Prisco Rege trecenti fuerunt, usque ad Syllana tempora, qui ad quadringentos legit. Inde etiam crevit numerus Senatorum usque ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodiùs prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnâsset annis triginta septem, diebus 77, Rempublicam legibus ac institutis fundâsset, togatâ ac militari disciplinâ confirmatâ, Nonis Quinctilibus subitò è vivis & hominum oculis ereptus dicitur. Atque is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie censeretur septimus Iulii) eò quòd Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens amplius non comparuit. Dictus est & Populi fuga, ob consternatum subita regis morte populum, Plutarcho, Dionysio, cæterisq; testibus.

25 Adjiciunt alii, discerptum ita in Senatu fuisse Romulum, ut Senatores singuli singula frusta sinu occultata efferrent, ne facinoris ejus vestigia extarent. Auctores hujus narrationis Plutarchum habeo & Dionysium.

26 Mirum sanè atque observatione dignum, ter Solis defectum in unius Romuli historia notatum esse: primum quo die conceptus dicitur; alterum Natali Vrbis die, quum prima fundamenta jacerentur: tertium cùm in vivis Romulus esse desiit, ut ex Plutarcho, Dionysio, & aliis observavimus: Sed ut Mythologorum quoque judicia exerceamus, velim mihi expediant, cur Sol usque adeò in Silviæ stupro Martis sceleri faverit, ut obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus.

DE

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus ut paucis de Interregno, quod annum unum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repente sublatum è medio, ut ne cadaver quidem ejus exstaret, nec successor qui Romulo par esset, haberetur, Interreges Reipub. præfuerunt, hoc est, regnârunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Livius prodit ordine, annum unum. Interregnum verò intervallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacavit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur, qui intereà regno præerat, donec successor designaretur : sed Interregis potestas quinque dierum tantùm erat, quibus exactis alter iterum prodebatur Interrex, & ille successorem, quousque magistratus ligitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, résque ad Interregnum rediisse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ causâ absentes, interesse comitiis non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut uterque Coss. in magistratu interesset : quòd si tunc Dictatorem comitiorum habendorum causa dici non placuit, tum Interrex comitiorum causa, sed è Patritiis solùm, prodebatur : nec moris tamen erat ab eo, qui primus Interrex proditurus erat, teste Pædiano, comitia haberi, sed ad alterum aliquando & plures Interreges Comitia prorogabantur.

ARGVMENTVM IN CAP. II. LIB. I.

Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quòd æquitate prudentiáque excelleret, populi jussu, Patrum authoritate evocatus, alter Pop. Rom. Rex creatur, qui etsi nullâ belli laude nobilitatus sit, tamen pacis & religionis virtute floruit. Idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Vestales, alióSque Sacerdotes primus creavit.

COMMENTARIVS.

Vt populus Romanus bello efferatus, pacis etiam artibus religionéque mitesceret, opus fuit placiditate modestiaque Pompilii, qui sacra, ceremonias, sacerdotes, ut populum religione astringeret, superstitione caperet, instituit. Ad regnum inauguratus est anno ætatis 38. Natum namque Plutarchus prodit ipso Vrbis natali. Regiam potestatem 43 annis pace & legibus administravit, cum finitimis societatem vel fœdera junxit, vel gentem alioquin Vrbi pacatæ infestam futuram, pietatis reverentiâ coercuit; ipse naturali senio confectus, morbóque consumptus, anno Urbis conditæ 81 legitur.

1 Pontifices omnia sacra promiscuê vel publica vel privata curabant. Legit autem Numa Pontifices quatuor, ê quorum collegio Pontificem Maximum creavit, qui cæteris præesset. Primum Numam Marcium Sabinum secum ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à se allectum.

Atque hic post Numæ regis obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus, sibi mortem consciviт. Vide Dionysium, Livium, Plutarchum in vita Numæ.

2 Augures, hoc est, tres Sacerdotes, qui auspiciorum disciplinam curarent, à Romulo, auguralis disciplinæ peritissimo, lectos fuisse, apud priscos auctores constanter scriptum est. Itidem octo Haruspices, qui exterum; Fratres quoque 12 Arvales, qui pro arvorum frugibus; Curiones 30, qui pro singulis Curiis sacrificarent, conscriptos esse ab eodem Romulo testantur historici & scriptores cæteri. Quare mirum est cur Augurum sacerdotium Numæ, & promiscuè cætera sacerdotia confundens ascribat.

3 Salios Palatinos 12 Gradivo Marti sacra operaturos Numa legit: dictos à saliendo, quia solenni saltatu tripudiisque Urbem lustrabant, Ancilia portantes. Cætera apud Livium, Dionys. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes qui quæve res sacras divinásque tractabant, é quibus aliquot singulis diis operabantur, aut promiscuè omnium deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis qui singulis operabantur à Numa institutos iuvenio, Salios 12, qui Marti; Flamines tres, quorum qui Jovi operabatur Dialis, qui Marti Martialis, qui Quirino Quirinalis dictus est: quæ Vestæ sacra peragebant, ignémque cœlestem custodiebant, & populo sacrificabant, quatuor Vestales Virgines cum Vestali Maxima creatas: Ferialésque viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque disciplinam tenerent, delectos à Numa observavi,

5 Numa rex annum ex Græcorum usu ita ad Lunæ cursum digessit, ut trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis undecim diebus cum quadrante antevertere deprehenderetur, Lunarémque annum vicesimo quoq; anno Solarem 225 diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita dispensandam exæquandamque constituit, ut secundo quoq; anno vicissim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti, post Terminalia Pontifices intercalarent: eâ namque ratione futurum erat, ut vicesimo quoque anno intercalatione 225 dierum ita dispensatâ, Lunæ cursus cum Solis conversionibus exæquaretur: undecim namque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt Peritâ admodum certaque tam rudi sæculo institutione, Lunæ Solisque cursus in suam rationem intercalatione tam justa revertebantur, nisi posteriorum Pontificum negligentia, ut Cic. de legibus, avaritia autem ipsorum, & cum publicanis fœneratoribúsq; collusione, ut Censorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.

6 Pignora Imperii ideò vocat, quòd voce cœlitus missa exauditum est, civitatem omnium fore potentissimam quamdiu Ancile de cœlo lapsum in ea mansisset: Oraculum etiam de Palladio (Palladis simulachro, quod à Troia in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ servabatur) redditum erat, Vrbem fore sempiternam si id simulachrum extra mœnia non portaretur. Ancile, teste Festo & Ovidio in Fastis, scutum breve erat, ita ex utroque latere recisum ut nullus angulus videri posset, & summum infimúmque

que ejus latus à medio ſinuato in orbem colligeretur : ita enim extant in numiſmatibus Romanorum aureis & argenteis.

7 Jani Templum ad infimum Argilletum, indicem pacis bellique fecit : quod apertum, in armis eſſe civitatem ; clauſum vero circà omnes populos pacatos ſignificaret. Clauſum autem intra 670 annos bis tantùm poſt Numam, teſtantur Livius, Plutarchus, Eutropius, Oroſius, Velleius lib. 2. Primùm nempe anno Vrbis conditæ 518. T. Manlio Torquato Conſule pace toto imperio partâ Iterum poſt Actiacam Auguſti victoriam.

8 Vſque adeò ominoſum, & piaculare habebatur Veſtalis ignis vel negligentiâ humanâ extinctus, quòd veſtalis virgo, cujus id incuriâ acciderat, flagris à Pontifice Maximo expiaretur, à P: R, hoſtiis majoribus velut prodigium procuraretur, & ſupplicatio ad Veſtæ haberetur, teſte Livio lib. 38.

9 Sunt aliquot qui Egeriam unam ſeptem Muſarum faciunt, inter quos eſt Plutarchus : alii Nympham, ita ab egerendo, teſte Feſto, dictam, quia ipſi ſacrificabant prægnantes, quòd eam putabant facilè fœtum utero egerere. Iſtam Egeriam conſulere Numa ſeſe ſuper cultu religionum, & ceremoniarum inſtitutis ſimulabat ; ut populum, ſuperſtitione tali captum, ad ea quæ commentabatur faciliorem haberet. Vide Ovidium in Faſtis.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. I.

Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos, trigeminorum Horatiorum pugnâ in potestatem redactos, ob fidem ab ipsis iterum Fidenati bello violatam, Alba diruta Romam traduxit.

COMMENTARIUS.

Tullus Hostilius, ne P. R. otio senesceret (totis enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumphaverat) belli causas cum Albanis, ex agrestium mutua deprædatione ortas, avidissimê suscepit. Bellum alterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum sociis, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreverât. Prœlio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisset, nisi ille in hostium cladem stratagemate & imperii simulatione usus, à se imperatum, ut hostem à tergo adorirentur Albani, simulasset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diversum actis dilacerari imperat. Albanum populum, Alba eversa, Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus injecerant, neque res repetitas reddiderant; prælio

ad sylvam Malitiosam conserto victi sunt Sabini, & iis petentibus pax data. Regnavit Hostilius annos 32. Fulmine ictum cum regia uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & cæteris accepimus. Sunt qui Anci Marcii successoris sui insidiis interemptum memorent. Mortuus est anno Urbis conditæ 113,

1 Albam Longam fuisse ab Ascanio Æneæ filio extructam ante urbem conditam 400 annis ex annalibus colligitur: dirutam anno Urbis conditæ 87. Stetit itaque res Albana 487 annis. Principem populum, hoc est, orginis auctorem ideo vocat, quòd & Romani Albanorum coloni essent, & genus & gentem Romani etiam Patricii magna ex parte ad Albanos referrent.

2 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curiatios pro Albanis pugnâsse, Livius ut verisimilius testatur, itidem Dionysius, & cæteri omnes.

3 Duumviros Capitales, qui de Horatii parricidio capitis inquirerent, hoc primùm anno creatos, eo consilio ut judicii invidiam ipse Tullus declinaret, & tamen parricidium puniret, invenio; eósq; cum provocatione ad populum. Capitis namque damnato filio à Duumviris, pater Horatius ad populum provocat: Populus filii vitam lacrymis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes usuri occasione ex eventu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sopiebant. Fraude tamen & perfidia Fufetii, societatisq; promissione ad

arma contra Romanos sollicitantur. Flagrabat namq; Dictator Fufetius domesticâ invidiâ apud suos, eò quòd publicam fortunam Trigeminorum fato experiundam commisisset; eam se Fufetius tali in Romanos insidiarum occasione extincturum sperabat.

ARGVMENTVM CAP. IV. LIB. I.

ANcus Martius, populi jussu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiam condidit.

COMMENTARIVS.

Ancus Martius superiori cuilibet pacis belli que artibus par fuit; septem bella gessit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, sextum cum Volscis, Horum omnium bellorum communis causa fuit, ut res Romanas ereptas, prædásq; abactas, quas jure non reddebant, armis repeteret. Regnavit annis 24. incertum quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi; causam tamen illi, neq; auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui postea cum L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Servio Tullio in exilium acti sunt. Mortuus est anno urbis conditæ 137. Ancus dictus ab adunco brachio, quodque illud porrigere non posset, auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum avo suo Numa rege Ancum fuisse testantur omnes, quantum ad justitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed belli gloriâ cuilibet regum parem etiam fuisse jam docuimus.

2 Ancum

2 Ancum muro cinxisse Ianiculum Aventinúmque montes, ut eos contra hostium repentinos insultus ita munitos, Latinorum multitudini quam devicerat, habitandam concederet. Pomœrio autem inclusisse montes istos non invenio, neque urbem totam ipsius solùm operâ muro circumdatam verisimile est: urbis enim pomœrium pro Reip. incrementis paulatim prolatum esse, vel ex historiis constat, vel ex jure proferendi pomœrii convinceretur. Tacitus enim lib. 13. Gel. 12. jus proferendi pomœrii nemini datum esse testantur, nisi qui agro de hostibus capto rem Romanam auxisset. Verior lectio itaque Iornandis hoc loco videtur, *ex muro mœnia amplexus*.

3 Pontem ligneum Subliciúmque intelligit, ita dictum à Sublicis, hoc est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis, quo ponte in Tiberin facto, urbem & Ianiculum commisit. Transtiberinamque regionem Vrbi conjunxit, quam ab re ξυλίνην γέφυραν Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4 Ostia condita 16 ab urbe milliari in ora Tiberis, eadémq; colonia deducta anno urbis conditæ 133. dicta, quasi θύρα, id est, ostium, teste Dionysio.

ARGVMENTVM CAP. V. LIB. I.

TArqvinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare jubet: qui novos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & imperii

imperii dignitatem trumphalibus ornamentis illustriorem facit.

COMMENTARIUS.

Damaratus potens mercator, Tarquinii pater, Corintho patriâ per seditionem pulsus in Italiam navigat; Tarquinios Etruriæ urbem omnium fortunarum suarum sedem deligit; ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat: Lucumo, patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentia per divitias quæsiturus Romam venit. Legitur ab Anco Marcio in Senatum; fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquiniis patria sua appellatur, dignúsque habitus est qui successor Anco mortuo cum omnium consensu regnaret. Idem pluribus præliis Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrociniisque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphavit. Regnavit annis 38; occisus est percussoribus per Anci Marcii filios, habitu pastorali submissis, anno V. C. 174, ætatis suæ 81. Reliquit autem filios duos, Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius invento postea Superbi cognomine regnavit, ut pars maxima auctorum confirmat: quam opinionem Dionysius infirmat, docétque ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit, quarum altera Servio Tullio, qui post istum regnavit, nupsit: altera M. Iunio, patri Bruti illius qui reges ejecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnaret: quia pater jam ætate aliqua filium præcesserat,

ceſſerat, vel potiùs avus nepotem.

2 Centum patres, ducentis à Romulo lectis, Priſcus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati ſunt: factionem haud dubiè regis, cujus beneficio regnabat, teſte Livio.

3 Tres centurias equitum Romulus ſcripſerat, iiſq; nomina impoſuerat (uti jam diximus capite primo) quibus alteras tres ſuo nomine inſignes Tarquinius addere decreverat: ſed obnunciante augure, Tarquinii inſtitutum ita diremptum eſt, ut nominibus Centuriarum relictis ipſorum numerum duplicaret, hoc eſt, ut 1800 equites in tribus Centuriis eſſent.

4. Faſces magiſtratuum majorum inſignia fuerunt, quæ ipſis à lictoribus præferebantur, primùm Regibus, inde Coſſ. duodeni. Procoſſ. & Prætorib. ſeni. Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura. Virgis ex Betulla detractis ita circum vinciebatur ſecuris, ut acies ejus tantùm promineret, reliqua pars circum vincto virgis loro tegeretur: cujus rei cauſam Plutarchus Problem. 82 explicat: hinc ſubmittere populo faſces ille magiſtratus dicitur, qui ſe veluti privatum populi Romani judicio ſubmittit, demiſſis à ſe lictoribus. De Trabeis, Paludamento, Prætexta, cæteriſque ornamentis, vide Lazar. Bayſium, itidem de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexum eſt, dicitúrque pro ſella eburnea, & pro magiſtratu majore: honoris enim gratiâ Senatores, qui magiſtratum majorem ceperant, curru in Curiam vehi ſolebant, in quo ſella eburnea eſſet cui inſiderent.

6 Trium-

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate vel populi jussu deferri poterat illi qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipubl. incremento, & rerum gestarum magnitudine. Quis primùm apud Romanos triumphum egerit, inter Scriptores non convenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, hoc est, ut aureo curru quatuórque equis triumpharetur; eúmque triumphum alii à Poplicola Consule primùm esse actum opinantur. De jure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latiùs dicturi sumus: cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Maxim. Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib. 2. Annalium, Livium, Dionysium, Plutarchum, Gellium, Dionem, & hujus sæculi scriptorem elegantissimum diligentissimúmque Carolum Sigonium de jure civium Romanorum:

ARGVMENTVM CAP, VI. LIB. I.

SErvius Tullius matre servâ, hoc est bello captâ natus, ob virtutem gener Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipse censum instituit, per quem Popul. Roman. non viritim, ut antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum uniuscujusque facultate in classes distribuit.

COM-

COMMENTARIUS.

Serv. Tullius Romanorum regum ſextus, matre Ocriſia bello Corniculano captâ, & prægnante, apud Tanaquilem Tarquinii uxorem natus eſt. & Servius à matris fortuna vocatus. Hic progreſſu temporis Tarquinio gener factus, ſoceróque inſidiis filiorum Anci interempto, ſocrus ſuæ auxilio regnum occupat. Ipſe bellum cum Etruſcis 20 annos geſſit. Belli cauſa ē Veientibus, Cæretibus, Tarquinienſibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebellandam ſollicitabant, orta eſt, ut qui factæ pacis cum Priſco rege conditionibus ſtare nollent. Eos Servius virtute & armis ita fregit, ut ter de iis triumphum egerit, Inde quemadmodum per Tribus & Curias Romulus pop. Rom. hoc eſt, ſecundum regiones & ſacrorum communionem diſtribuerat, ita Servius fortunarum uniuſcujuſque æſtimatione apud ſe profiteri juſſa, populum Romanum ſecúndùm cenſum, hoc eſt, fortunarum facultatem diſtribuit per claſſes ſex. Quarum prima, ut maximo cenſu, 110000 æris fuerit, hoc eſt, 1500 coronatorum, reliquæ ſuis quaſi gradibus per quadrantem ſingulæ, ad quintam uſque claſſem decreſcerent. Singulas iterum claſſes ita in Centurias deſcripſit, ut 192 in ſummam colligerentur: quod eo conſilio feciſſe videtur, ut in numerato ſemper haberet quot eſſent qui arma ferre poſſent; & pecuniarum magnitudinem, qua bellorum ſumptus ſuſtineret. Luſtrum autem primus condidit, (quod ſpatium eſt quinque annorum, non quatuor, ut multi ineptê contendunt) à luendo

endo dictum, quia quinto quoque anno vectigalia & ultro tributa per Censores solvebantur. Servius etiam æs primùm signavit nota pecudum, unde pecunia dicta est, teste Plinio: antea enim rudi utebantur, & appenso. Servius duas filias habuit, Tulliam primùm Arunti, inde L. Tarquinio elocavit, quorum scelere occisus est anno Urbis conditæ 218, Regni sui 44.

1 Cum repentina flamma circa caput Servii pueri flagrasset, increbuisse rumorem, ipsum Vulcano patre fuisse natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, spuriúmque ex multorum relatione asserere conatur: cui accedit Plin. lib. 36. cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen, cui Ocrisia mater capta & gravida ex Tullo Corniculano, marito, qui in expugnatione Corniculi occisus est, dono à Rege Tarquinio data fuerat, natum & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hìc enumeratione complectitur, hoc Livius eloquentèr, Dionys. lib. 4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo jure civium Romanorum doctissimo compendio prosequitur: sed quod Serv. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitasse scribunt.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. I.

SEptimus & ultimus Romanorum rex L. Tarquinius, a moribus Superbi cognomen invenit, regnum quod soceri parricidio

ricidio scelcratè rapuerat, Senatorum etiam cæde & sanguine fœdavit. Fatigavit Patres populúmque superbâ dominatione per 22 annos: bello etiam Volscos & Sabinos fregit, Gabios dolo, & filii transfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Servivit autem populus tyrannide oppressus, quousque etiam vis pudicitiæ illata est, filiúsque alter Lucretiam stupraverit; quæ cives suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia ejectis tyrannis arma sumpsit.

COMMENTARIUS.

Quia Florus hujus vitam & tyrannidem ita descripserit ut nihil nobis dicendum restet, pergemus ad reliqua, si prius rei ab ipso gestæ causas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt. Volscos populantes primus bello aggressus devicit: cum quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cum regia dominatione cives suos 25 annis vexâsset, Urbe pulsus est ob tyrannidem jam canus, & ob filii libidinem, anno Urbis conditæ 244, Kalend. Junii. Inde ad Porsenam Clusium Tuscorum regem exul, auxilii comparandi causâ fugit; cujus armis primò, deinde Latinorum quoque operâ, nullo successu ad regni restitutionem usus, Cumas ad Aristodemum tyrannum cognomento Malacum profectus moritur, anno Urbis conditæ 257 Cic. 3. Tusc. & Dionys. lib. 4.

1 Diversis inter se pugnant opinionibus Scriptores, an Superbus Prisci regis filius fuerit

fuerit, an nepos: filium fuiſſe pluribus auctoribus confirmari, & triumphorum tabulis poſſet. Scribit etiam Gellius l. 17. *Pythagoras Samus in Italiam venit, Tarquinii filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionyſius auctoritatem L. Piſonis ſecutus, L. Tarquinium Priſci nepotem facit: cui Florus accedere videtur, dum avitum regnum ſcribit tanquam ab avo Priſco ad Superbum hæreditate ſucceſſurum.

2 Ardea urbs Latii quinque milliaribus Germanicis ab urbe diſtabat verſus Ortum; Rutulorum quondam regia: belli cauſam prætexuit, quòd Romanos exules excepiſſent, eoſque reducere in patriam conarentur: ſed revera inhiabat opulentiſſimæ urbis divitiis: ea urbe potitus non eſt, quia antequàm expugnaretur, ob tyrannidem in exilium pulſus eſt. Ardeatibus in quindecim annos datæ induciæ, teſte Dionyſ. lib. 4.

3 Ocriculum Latinis 'Οκρίκλοι Straboni, Ptolomæo 'Οκρίκολον, urbs eſt Umbrorum ad Tiberim via Flaminia; Stephano Οκρίκλα urbis eſt Tuſcorum, atque ille Dionyſium auctorem laudat. Diſtat oppidum ab urbe verſus Septentrionem 22000 paſſuum.

4 Gabii Volſcorum urbs opulentiſſima, diſtabat ab urbe verſus Orientem via Prænestina centum ſtadiis, teſte Strabone lib. 5.

5 Sueſſa Pometia urbs erat Volſcorum ultra Lirim fluvium in Vulturnum ſita, ab urbe diſtabat 85000 paſſuum, hodie Seſſa dicitur. Hanc diripuit Superbus, atque ex ejus manubiis pecuniam fecit 40 talentorum, teſte Livio, hoc eſt, ut nunc computamus, 21060 coronatorum. Summa quam Dionyſius

ſius

fius nuncupat, omnem fidem excedit. Aurunci direptam, & spoliatam à Superbo iterum munierunt, deductis in eam colonis: unde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuò tamen à Romanis capta, & crudeliter habita est, Coss. Sp. Cassio & Virginio, anno Urbis conditæ 252.

6 A capite hominis, dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitolium, teste Arnobio pro Templo Iovis in arce Tarpeia.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. I.

ENumeratione artificiosa, quàm ἀνακεφαλαίωσιν Græci vocant, tnam simul populi Romani infantiam educationémque sub regibus actam summatim colligit, ut memoriam repetitione prædictorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. I.

REipublicæ Romanæ conversio facta est à regia dignitate ad Consulare imperium, quòd duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populo Romano mandatur, iisque primis Coss. L. Junio Bruto, L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus: quorum Collatinus quia regiæ gentis & nominis Tarquinii esset, coactus à Bruto collega, abdicavit; cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui in

in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis cæsos, securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIUS.

Consules (ut Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicæ, nominati sunt. Varro mavult dictos, quòd consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab interrege Sp. Lucretio Lucretiæ patre Comitiis centuriatis, anno é Patriciis. Omnia jura, omnia insignia quæ regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, ut XII tantùm haberent, atque alternis diebus alter consulum; prior tamen fasces haberet, qui vel ætate major, vel prior designatus esset. Posteà illud imperium & jus Consulare valuit solum ad ea, quæ foris gerebantur: quia in Urbe Reipub. curam Senatus habebat.

1 L. Junius Brutus Marci Junii filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria, dum sese ad imitationem stultitiæ effingeret, ut contemptu tutus esset, cùm patrem ejus & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos, Brutum ob stultitiam dictum, ut Livius ait; Dionysius ἠλίθιον interpretatur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriæ libertas & matronarum pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda: quare Consulem primum populus eum esse jussit, patres auctores fuêre.

2 L. Tar-

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat, regiæ gentis & nominis: Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius avus Collatini præfectus fuerat à Priſco Tarquinio, teſte Dionyſ.

3 Campus Martius antea etiam Marti ſacer erat, teſte Dionyſ. lib. 5. ſitus inter Urbem & Tiberim, antea ſemper pratum fuerat equis & juventuti exercendæ accommodatum: id Tarquinius contempta religione coluerat. Coſſ. quicquid frumenti jam maturi erat, juſſerunt collectum in Tiberim effundi: hinc inſula, frumenti ſtipularúmque putredine, & ex cæterarum rerum alluvione nata eſt Æſculapio ſacra.

4 Pari poteſtate creati ſunt ambo Coſſ. eo conſilio, ut alter collegam ſuum, ſi quid præter jus aut fas moliretur, æquali imperio coërceret. Annuus fuit magiſtratus, ne diuturnitate inſoleſcerent, juſtóſq; ſeſe in Conſulatu civiúmque ſtudioſos præberent, memores anno exacto capti magiſtratus, ut privatis judicio eſſe ſubeundum.

4 Faſcibus pro Conſulatu, hoc eſt, inſignibus pro magiſtratu pet ſynecdochen uſus eſt. Faſcibus ergo abrogatis, hoc eſt,, abdicato Conſulatu. Dionyſius cum L. Piſone cauſam abdicati Conſulatus, quam noſter laudat, itidem Cicero, *Livius*, cæteríq; derident, & rationibus infirmant. Ortam inquit Dionyſius diſſentionem inter Brutum & Collatinum, cùm Brutus ſupplicio de filiis ſumpto, eodem jure in ſororum Collatini filios, Aquillios, Vitellióſque, ejus conjurationis ſocios animadverſum vellet, eos cùm pro pari poteſtate qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum, miſſo in

ſuf-

ſuffragia populo, collegæ magiſtratum abrogaſſe.

6 Poplicola ſcribendum eſſe Capitol. Tabulæ Teſtantur: idem convincit nominis ratio, eò quòd à populo colendo illud cognomen in conſulatu, antea Voluſus dictus invenerit, tum quòd δημοκηδὴς, hoc eſt, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionyſio interpretatur.

7 Cùm faſces Submitteret in concione Conſul, tunc profitebatur ſeſe populi majeſtatem agnoſcere, honoréſque ſuos in populi juſſu eſſe. Secures etiam, ut omnem metum populo terrorémque eximeret, à faſcibus ſuſtuliſſe Poplicolam teſtatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de provocatione lata, vindex proculdubio erat patronaque publicæ libertatis, ut ſi quis magiſtratus civem Romanum necare, verberare, mulctare vellet, eum ad populi judicium vocare civis privatus poſſet; interea verò à magiſtratu damni nihil acciperet, niſi quando populus judicaſſet, Atque hac lege fiebat, quòd faſces plus dignitatis domi quam poteſtatis haberent: foris enim magiſtratui qui cum imperio erat, verberandi necandíque poteſtas erat; domi autem niſi populi judicio in eum qui provocaſſet, animadverti non poterat.

9 Conſul Poplicola ædificabat in ſummitate Veliæ, hoc eſt, in editiſſima parte Palatini montis; unde cùm deſpiceret populum, velut omnium cervicibus imminere videretur, & vim quoque tanquam ab arce propellere poſſe, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in ſuſpicionem affectati regni; quare ut eum metu liberaret, ædes una

noctc

nocte demoliri jussit, & sub ipsum collem substrui, cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreverit, Plinius prosequitur lib. 36. cap. 15.

10 *Velificatus favori* dixit per translationem, tanquam qui velis remisque contenderet ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio idq; abrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo usus est in malam partem de leg. Agr. *Quòd si quis vestrûm spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo, primùm me Consule id sperare desistat*, &c. & hoc Bruti factum ita parricidii invidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, ut verbi *Velificatus* significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur spatium illud augurato consecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teste Livio.

12 Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & ultra Etruria erat, meridem Veientes habebant, Septentrionem Sabini: hostes omnes & qui Romanam virtutem continuâ bellorum occasione acuebant.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. I.

Tarquinios ejectos Porsena Etruscorum rex armis summâque vi conatur reducere: ipse Horatij virtute, Mucii fortitudine, Clœliæ virginis audacia victus, populum Romanum jubet esse liberum. Sed Tarquiniensium civium non priùs expugnata per-

pertinacia est, quàm Aruns Tarquinius, & Consul Brutus infesto utriusque concursu perierint.

COMMENTARIUS.

Florus ferè temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat aut confundit verum quia lucis plurimum lectoris judicio memoriæque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adferat. nos eam ex fidissimis monumentis repetitam ubique religiosè prosequemur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne hujus consilii ratio singulis commentariis esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet. Primis Coss. L. Junio Bruto & Valerio Voluso, postea Poplicola dicto, dum exules Tarquinii res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumpta sunt à populo Romano pro libertate, contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere cives suos Tarquinios in regnum conabantur à Romanis ad Ursam sylvam victi sunt, Arunte regis Superbi filio Brutóque mutuâ vi & irâ pridiè Kalend. Martias in prœlio occisis. Poplicola Bruti collega de Etruscis postridie primus quadrigis in Urbē vectus triumphavit. Superbus rex eo prœlio & filii morte fractus, ad Porsenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinii opibus allectus (ut regale nomen regibus & magnum & sanctum est) ita Porsena anno proximo pro Tarquinii restitutione arma sumpsit, qui etiamsi populum Romanum armis faméque fatigaverat; tamen novæ fortitudinis Romanæ exemplis, Hora-

Horatii, Mucii, & Cloeliæ virginis perculsus, pacem eodem anno, deserta Tarquinii causa cum populo Romano fecit.

Bellum Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebant. Veii Etruscorum urbs trans Tiberim opulentissima erat, sita 100 stadiis ab urbe, quibus odii causa in Romanos erat quòd Romulus agrum ipsis Septempagos dictum jure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & cives, & gentiles fovebant. Porsena Clusii rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit: atque Romanis, hoc Coclitis periculo monitis, religio fuit posthac eundem pontem ex alia materia quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsena iis conditionibus facta, quòd Semptempagos agrum Etruscum à Romulo jure belli de Veientibus captum, Porsenæ restituerent, captivos redderent, ipsi perfugas reciperent: darent quoque Romani pacis obsides prætextatos Patricios decem, & totidem virgines. Cloelia obsidum una, cùm ad Tiberim cum cæteris lavaret, oblata occasione equo conscenso tranavit, reliquas secum natantes adjuvit: cùm redditæ essent, à Porsena honorificè sunt remissæ, Cloelia equestri statuâ donata est.

4 Ista Verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim attulisse, quem tamen omnes quos equidem legerim (præter unum Servium) Sextum vocant; Etsi Dionysius eum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Livius, Ovidius in Fastis minimum

Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse, ideò Dionys. lib. 46. annotavit, quòd omnes qui collegæ imperium abrogassent, eodem in magistratu periisse observatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. I.

TRiginta Latinorum populi post annuas inducias, Duce Mamilio Tusculano, quem Tarquinii excitaverant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum Dictatore Postumio pro libertate pugnantes strenue vincunt, Inde à vicinis lacessiti, fines etiam dum propulsant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus, ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub jugum misit.

COMMENTARIUS.

Rebus adhuc florentibus, generum sibi ut subsidia suæ dominationi Tarquinius Superbus confirmaret: Mamilium Tusculanum asciuerat. Quare spe reditus, Porsena cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exulatum ad Mamilium abjerat. Hujus auxilio fretus, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici jubet A. Postumium: qui laborioso & ancipiti prœlio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prœlio occisis. Postumius Dictator de Latinis triumphavit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulò pòst etiam Cumis Superbus

bus rex, quo se post fractas Latinorum opes contulerat: atque ita tyrannis ubique sublatis, parta est Romanis libertas, idque foris; quia domi adhuc sub Patriciorum dominatione serviebant: quod capite 23 explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab injuria armis tuentur agrum etiam de hoste urbésq; capiunt. Florus deinde Romanæ rei augustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1. Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatus-consulto ab altero Coss. vel rei gerendæ causa, vel seditionis sedandæ, pro temporis necessitate cautum erat. Consul itaque nocte ex Consularibus virum unum dicebat, qui cum summa potestate & sine provocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio; cæteri magistratus abdicarent, Dictatori parerent: ipse verò legiones ducebat, & equitare nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi magistrum equitum dicebat, cujus summa in equites & accensos potestas erat, perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem invenio Dictatorem T. Larcium, Magistrum verò equitum Sp. Cassium anno nono post Reges exactos, dictósque seditionis sedandæ causa, dum plebs ære alieno demersa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est belli gerendi causa, atque imperii potestas dabatur ad sex menses, si res gerenda erat; cæteris in causis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimùm

fuerat, rebus peractis magistratu sese abdicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A. Postumium album, ejusque Magistrum equitum T. Æbutium Elvam, anno Urbis conditæ 257 rei gerendæ causa creatum, ob Latinum bellum, de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hic Cosso tribuit, eidem à Livio lib. 4. tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub Mam. Aemilio Dictatore, anno 327; atq; Fidenates ad internecionem concidebantur.

2 Ἀνισωρησία est in nomine Cossus, pro T. Ebutio Elva Magistro equitum. Cossus enim Magister equitum fuit Aemilio Mamercino Dictatore, anno V.C. 327 cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3 Soram Volscorum oppidum in Campania fuisse invenio, defecisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis anno V.C. 438: eámque ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio captam. Colonorum cædis ac deditionis auctores 235 Romæ virgis cæsos ac securi percussos.

4 Algidum oppidum est Æquorum, non procul à Tusculo in alto monte situm, est & mons Algidus, qui distat ab Urbe 100 stadiis, & sylva Algida, in cujus ingressu est Regillus lacus, Circa hunc locum Gracchus Æquorum dux, L. Minucium Coss. cum exercitu obsederat, quo nuncio cùm Romæ trepidatum esset, Dictatorem dici placuit: dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cujus historiam mox prosequetur.

5 Satricum Urbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates urbem agrósque dediderant, anno Urbis

Urbis conditæ 378.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio Prisco expugnatum, direptum & incensum invenio. Latinos istam cladem agri Romani populatione ulturos, à Prisco rege coërcitos, & excursione in ipsorum agrum facta equali clade ultum esse.

7 De Veientibus triumphatum octies observavi, bis à Regibus, quater à Coss. bis à Dictatoribus, postremum egit Dictator Camillus, Veiis urbe expugnata direptáque anno Urbis conditæ 358 De Bovillis triumphatum esse non legi, urbem fuisse populi Romani Sociam & florentem, antequam à Marcio Coriolano patriæ suæ hoste caperetur, testes sunt Plutarch. & Dionys. Sunt qui pro Veiis, Verulis legunt, quod oppidum Hernicorum erat.

8 Tibur Latinorum urbs decimosexto distabat ab Urbe lapide in ortum æstivum. Tiburtes verò societatem belli cum Gallis fecerant anno urbis conditæ 392: portæ etiam urbis Collinæ imminere ausi & insultare, quinto demùm anno ad deditionem coacti sunt, & bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9. Præneste distat ab Urbe in ortum stadiis ducentis, ejus situs à Strabone lib. 5. describitur. Prænestini anno Urbis conditæ 374 ad portam Collinam signa intulerant, cum ingenti urbis, quæ tunc seditione laborabat, trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus fugat ad Aliam flumen Prænestinos, & Præneste capto triumphavit. Huic Urbi frequenter exitiosa fuisse sua munimenta idem Strabo testatur, propter Romanorum seditiones, ob loci

enim firmitudinem eò ſeditioſi ab Urbe pulſi confugere ſolebant, & munitione Urbis ſeſe tueri: quos dum alii repetunt, & expugnant, prænestini nulla ſua culpa miſerè affligebantur.

10 Fæſulæ Etruriæ civitas olim potens non procul à Florentia, nunc vicus modicus, distans ab Urbe 280 ſtadiis verſus occidentem.

11 Taphræ Urbs eſt in Tauricæ peninſulæ Iſthmo Occidentali ſita, & quia (*nuper*) adjicit, putatur à Trajano Imperatore ſubacta. Sunt tamen qui Carræ ſcribant Meſopotamiæ Urbem Craſſi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vicina Aricia Latinorum urbe dicitur: diſtabat ab Urbe ad duodecimum lapidem via Appia, teſte Strabone.

13 Hercinius ſaltus in Germania celebris eſt.

14 Fregellæ oppidum Latinorum, non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum anno V. C. 342.

15 Geſſoriacum, portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, ut eſt opinio, dicitur: alii malunt Soriacum eſſe, juxta Audomari fanum.

16 Tygris & Euphrates nobiliſſima Orientis flumina, quæ Meſopotamiam ſuis alveis complectuntur, olim limites imperii verſus ortum, dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent; Tiberis: quod Euphrates, eo ſenſu, ut limes nunc Orientis Euphrates, ita Tiberis olim Occidentis.

17 Corioli Volſcorum oppidum à C.Marcio captum ipſi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex perſonarum, temporis, & locorum comparatione, cognomen iſtud cum Africano & Numantino collatum obſcurat. Marcius enim miles tantùm, P.Scipio. Imperator: ille ſub Conſulis ſui Poſthumii auſpiciis, oblata occaſione Coriolos oppidulum invaſit & cepit: iſte ſuis auſpiciis, & populi Romani Imperator, Carthaginem imperii æmulam, Africæ dominam, & Celtiberorum Numantiam 14 annis invictam delevit. Ab illa & in triumpho Africanus, ab iſta Numantinus dictus. Illene ergo ſcilicet ob unius diei laborem, unius oppiduli & nunc obſcuri expugnationem, Coriolanus?

18 Antium Volſcorum metropolis erat maritima, quam in ſuo Conſulatu C. Mænius expugnavit, & ex navium roſtris ſuggeſtum antea in foro extructum exornavit: & id templum Roſtra deinceps appellatum anno urbis conditæ 416 ex Roſtris ad populum concio deinceps haberi ſolebat: ſitum erat ante Curiam Hoſtiliam in foro. Roſtrum erat in prora navis pars prominens & acuminata ex ære vel ferro, ad roſtri effigiem alicujus animalis formata. hinc naves roſtris inſtructæ, roſtratæ dicuntur, De Antiatibus Volſciis quatèr triumphatum eſſe obſervavi: poſtremum egiſſe triumphum, quantum in Annalibus extat, C. Mœnium anno V.C. 416.

19 *Pervicaciſſimi*, adjecto admodum proprio dixit. Quid enim Æquis pertinacius? cum iis namq; annis ſeptuaginta duobus vario Marte pugnatum eſt, quouſque magna clade à Camillo Dictatore victi ſunt, anno

Urbis conditæ 364. Inde ut respirarent, sub specie pacis, sed infidæ, 84 annos quieverunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipsos submisisse deprehensum est, moverunt in eos exercitum Consules, oppidaque 41 intra dies novem expugnarunt, quo bello fracti iterum rebellarunt, & à Dictatore Junio Bubulco ad imperium coacti sunt anno Urbis conditæ 451, atque de Æquis eum fuisse decimum tertium, & ultimum triumphum observavimus.

20 Volscorum populus semel à Tarquin. Superbo motus, arma ad ducentos annos sumpsit, teste Livio, nec quies fuit nisi per intervalla, & infida: æmulatione enim invidiáque in populum Romanum usque adeo pertinaciter flagrabant, quòd septem Consules, tres Dictatores, & rex Superbus de ipsis triumphum egerint, duo etiam Coss. ovationem.

21 Æquos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, moverunt duce Clælio Graccho: contra eos missus est L. Minucius Consul, qui cum in monte Algido circumsessus esset, unà cum exercitu, trepida civitas Dictatorem poposcit, dictus est L. Quinctius Cincinnatus, qui Consulem & legiones obsidione liberavit.

22 Tribus hastis jugum fit: humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata: sub tali jugo Dictator Æquos nudos misit Livius.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. I.

Rebus Romanorum accisis bellum Reipublicæ nomine contra Vrientes, suo periculo 306 Fabii moverunt, qui ad Cremeram flumen cæsi sunt: dies prælij inter nefastos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta est. Veiorum urbs decennio obsessa, tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prœlium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipsis faces à Romano ereptæ sunt, profligantur, cæduntur, urbs eorum capta est. Faliscos Etruscorum populos Camilli justitia vicit et probitas, remisso ad Falerios puerorum magistro proditore.

COMMENTARIUS.

Fidenæ Albanorum colonia, Latinorum oppidum distabat ab urbe in Septentrionem cis Tiberim ad quintum lapidem Via Flaminia: hujus cives Fidenates injuriâ Romanos sub Romulo Rege læsisse ex historiis observavimus, quia frumentum quod ex Crustomino agro Tiberi devehebatur ad Urbem fame laborantem, deripuerant. Movit itaque contra Fidenates Romulus, ipsos profligat, cædit, oppido expugnato dat novos colonos. Sed istorum pax semper insidiatum plenissima fuit. Tullo enim Hostilio rem cum Albanis gerente, cum Veientibus denuò conspirant, nullo tamen successu: urbe enim ipsorum capta in violatores pacis animadvertitur. Marcius iterum rex rebel-

ſantes, & Fidenates agrum Romanum populantes obſidione capit, ſecuri percutit defectionis auctores. Capiuntur etiam ab Etruſcis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Priſco percuſſerant. Priſcus dum illos aſſerit, oppidum expugnat, & ſupplicio proditores plectit, ſontes etiam aliquot in exilium egit, qui auxilio Sex. Tarquinii poſt ejectum Superbum regem, arcem denuò occupant, & oppidum, quod Romani Coſſ. obſidione & fame fractum, & à ſociis Latinis deſertum deditione occupant: inde aliquot annorum requies, donec iterum ſocietate Veientium ſollicitati, victi ſunt à Coſ. Sergio: cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V.C. 315. Sed iterum deficiunt ad Lartem Tolumnium Veientium regem, Legatos Romanorum occîdunt, ut ſocietatem belli ſcelere obſtringerent. Vincuntur à Dictatore Qu. Servilio, & capiuntur, qui in hoc honore ideò Fidenas appellatus eſt anno V.C. 318. Inde poſt octennium iterum Fidenas novi coloni ſunt deducti, quos ipſi Fidenates poſt biennium jugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum tranſtulerant, dum Mam. Æmilius prælium conſerit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt, ſed profligati dum fuga repetunt urbem, Romanos quoq; immixtos portis admittunt, urbs capta diripitur, diruitur, cives jam ſexies juris gentium violatores ſub corona venduntur, Anno Urbis conditæ 328.

Veii Etruſcorum urbs, Athenis non minor, & opulentiſſima, teſte Dionyſio, intra viceſimum ab urbe lapidem diſtabat. Veientes hujus cives, Fidenatium cauſa, qui cum

Romulo

Romulo rege bellum ſumpſerant, in Romanos arma moverunt, deinde ſepties rebellarunt, in pace nunquam fidi, agros urbis ſemper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipſis auctores fuerant contra jus gentium opprimendi legatos: perſuaſerunt occidendos eſſe colonos. Legatos P. R. læſerant injuria, Etruriam ad arma contra P.R. movenda non ſemel ſolicitaverant: quare toties læſa tot injuriis Romani populi patientia, decernitur vrbem infidam eſſe expugnandam: eaque decennio pertinaciter obſeſſa à Camillo Dictatore tandem non vi nec operibus, ſed cuniculo capitur, anno urbis conditæ 357.

1 Diem hujus cladis apud auctores admodùm inconſtanter definitum eſſe obſervo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerenſem, & Alienſem faciunt 17. Kal. Sextilis, Plutarchus in Camillo, & in Probl. Romanorum ιϛ' προπᾶς Σεξτιλίω; περὶ τὴν πανσέληνον, & Quinctili menſe medio utramq; cladem accidiſſe ait. Livius lib. 6. Tacitus lib. 18. A.D. 15. KL. Sextiles, quod cum Plutarcho convenit. Ovidius tamen 2. Faſtorum de Idibus Februarii ita canit.

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
Tercentum Fabii, ter cecidêre duo.

2 Stipendium primùm de publico peditibus datum eſt anno Urbis conditæ 347. cùm odio Veientium in obſidione hybernandum ſub pellibus eſſe decretum erat. Equitibus triennio poſteriùs, anno Urbis conditæ 350 quando malè ad Veios pugnatum eſſet. Quantú verò illud apud priſcos fuerit, nemo facilè putaverit. An Polybius etiam vocabulo ὀψώνιον pro diuturno ſtipendio utatur, an

pro

pro parte ejusdem, non satis liquet, dum peditis quæstum diurnum obulos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polyb. lib. 11, ὀψώνιον, hoc Livius lib. 38. (dum de seditione agit, qua in exercitu Scipionis ad Sucronem laboratú est) semper stipendium latinè vertit. Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium diurnum fuisse, ex Percennii seditiosa apud Tacitum libro primo concione manifestum est: quod ad nostri pretii & hujus provinciæ numisma collatum, duorum sestertiorum esset cum Sembella, hoc est, trium (ut vocant) blancarum. Tempore Punici belli denarius sexdecim assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argenteum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumnio Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno, ut æquè ambiguum, Livius in controversiam trahit. Tribunum militum fuisse auctorum suffragiis colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumpto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solum, illa, quæ dux duci detraxerit, duxq; ille sit, cujus auspicio res geritur: infirmat idem & à titulo, quem ipsius spoliis inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos novem serius esse gestum quàm ab aliis prodatur. Livii argumentis auctoritatem Varronis nostri sæculi scriptores opponũt, quem opima spolia descripsisse etiam dicunt illa, quæ manipularis miles detraxerit, dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabilius fieri potuisset, quòd optima spolia Magister

gister equitum Cossus sub Dictatore Æmilio retulerit, præsertim cùm triumphum egisse non legatur. Alii iterum in Consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt: sed hoc ideo infirmant, quia nulla sit ejusdem qui cum imperio fuerit, & suis auspiciis rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio; qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoque ἀνισορησίας arguunt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in urbem vectum retulerit. Sed non est nostrum tantas componere lites. Titulum tamen quem de Consule Cosso, Augustum legisse testatur Livius, cæterorum opinionibus præferendum putarem. Hîc ad *Feretrium*; concisè dictum est, pro ad Feretrium Iovem: Iovi enim Feretrio nomen fecerat Romulus.

ARGVMENTVM CAP. XIII. LIB. I.

GAlli Senones à legatis Romanorum irritati dum sponte Clusii obsidionem solvunt, ad Aliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt: inde ad Capitolium sedent menses septèm; sed Galli à Camillo Dictatore cæduntur, Roma liberatur. Galli iterum ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino adflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones concisi sunt.

COM-

COMMENTARIUS.

Galli Senones dum per injuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia civitate legatos deprecatum misit: qui contemptim à Brenno Gallorum rege excepti, obsessis erumpendi auctores fiunt. Ibi Fabius legatus à Brenno deprehensus contra jus gentium pugnare, bellum aliorum in suos convertit. Solvit enim rex irritatus obsidionem, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab urbe undecimum lapidem progressi, ad flumen Aliam Gallis occurrunt; funduntur, fugantur: hostes insecuti Urbem invadunt, incendunt, evertunt. Pars civitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem menses sustinet obsidionem. Interea M. Camillus, qui Ardeæ exulabat, lege Curiata revocatus, absens Dictator dictus est; is contracto exercitu, dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemptionem, ipsos adortus Româ ejicit, & ad octavum lapidem viâ Gabiniâ assequutos profligat Idibus Februarii, anno urbis conditæ 364. Iterum Galli Senones ad pontem Anienis castrametati tertio ab Urbe lapide via Salaria, à Quin. Dictatore victi sunt: ac T. Manlius à Gallo singulari prælio provocatus ipsum occidit, & ex torque ipsi detracto Torquatus dictus est. Galli proximâ nocte in Tiburtinum agrum transierunt, societate belli cum Tiburtibus factâ.

Anno iterum urbis conditæ 404 campos & maritima loca populabantur, qui à L. Furio Camillo Coss. in agro Pontino acie fusi,

in

in Apuliam compulsi sunt. M. Valerius Tribunus militum ex singulari pugna cum Gallo commissa, corvique auxilio victo hoste, Corvi cognomine donatus est: unde & ejus posteri Corvini sunt appellati.

Anno tandem Urbis conditæ 470, Senones Galli cum Boiis sociantur, illi cum Etruscis & Samnitibus arma contra Romanos sociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur: Boii cum Senones cæsos intelligerent, suis rebus metuentes, Etruscos evocant: sed Boii ad lacum Vadimonis cum Dolabella Consule congressi profligantur, & maxima pars Etruscorum occiditur, teste Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis missi fuêre tres Fabii; quorum Q. Fabius Ambustus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, reposcebatur à Brenno rege: qui cùm legationem suam à populo Romano contemptam intellexisset, exercitum à Clusio movit ad urbem, armis injuriam vindicaturus. Fabio Ambusto ob hanc causam à tribuno plebis diem esse dictam lego, idque post liberatam Romam: sed illum tempestivâ morte judicio ereptum fuisse.

2.3 Cremera Tusciæ fluvius, ad quem à Veientibus Fabii cæsi sunt. Alia fluvius ex Crustominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Distabat ab Urbe ad 90 stadia, ut Plutarch. supputat; sed Livio ad undecimum lapidem. Ib. profligatus est Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cùm utraq; clades ad eundem diem evenisset, relatus est ille inter nefastos: dictúsque Aliensis & Cremerensis dies, de quo præcedente capite latiùs diximus.

4 *Livius* irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendum esse judicavi, quia constanter cæteri scriptores ita numerant: & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Urbem cepisse: sed à Camillo circa Idus Februarias exinde sequentes ab Urbe exactos, quod spatium colligit numerum septem mensium. Itidem Polybius lib. 2. testatur.

6 *Væ victis*, hinc in proverbium venisse creditur teste Festo, quòd cum Roma capta Senonibus Gallis, aurum, ex conventionis pacto pensum, ut recederent, de iniquis ponderibus uno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorum ad pondera adjecerit gladium, & dixerit, *Væ victis*: quem posteà Furius Camillus cùm insidiis circumventum concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remuneràsse.

7 Camillus, quia dies ipsi dicta erat ab L. Appuleio Tribuno plebis, ob prædam Veientanam inique divisam, Ardeam in Exilium abiit: absens ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris damnatur. Zonaras 1500 δραχμὰς interpretatur, hoc est, ut nunc pretium est, centum Regalibus aureis: sed Nemesis (mox capta à Gallis Urbe) visa est tantæ ingratitudinis pœnas de pop. Rom. repetere, vel ratam habuisse Camilli abeuntis imprecationem εὔξατο γὰρ τὸν ἀχίλλειον εὐχὴν ἐπιποθῆσαι Ῥωμαίους κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀ-παντῆσαι ἢ αὐτῷ πολὺ ὕστερον, teste Suida. Galli verò, cùm ad Capitolium sederent, frumentatum in agros proficiscebantur, casuque

Ardeam

Ardeam usq; provecti, ubi Camillus exulabat, Camilli ductu & Ardeatiũ auxilio cæsi sunt: atque confluebant undique ex agris qui Aliensi cladi superfuerant, vel Ardeam, vel Veios, ex quibus exercitũ conscripsit Dictator Camillus, patriámque à Gallis liberavit.

8.9 Nova Gallici belli fama anno V. C. 386 perpulit civitatem, ut Camillum ferè octogenarium diceret quintum Dictatorem, qui cæsos castrîsque exutos ingenti victoriâ profligavit. Sed de loco prælii diversæ sunt opiniones, Plutarchus cum Poliæno pugnatum esse à Camillo hoc tempore ad Anienem narrat. Livius & Polybius ad Albam dimicatum esse produnt, sed ad Anienem T. Quinctio Dictatore; quorum sententiæ & Florus noster accedit, quia T. Manlium aureum torquem Gallo ad Anienem pugnâ detraxisse omnes cum ipso consentiunt.

10 De Satyria alite, quam alii constanter corvum vocant, vide Rhodig. lib. 19. quem tamen frustra se torquere video in ejus vocis significatione ex hoc loco desumpta, cùm veteres libri, & Iornandes *sacra alite*, pro *Corvo* scribant. Corvus cognomine non Corvinus, ob hoc eventu scribitur. M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorum monumentis, Manlius tamen poëta Corvinum non Corvum in carmine scripsit:

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia & nomen.

11 Vadimonis lacus, in quo insulæ fluctuant, distat ab Urbe circiter 46 passum millibus, juxta Ameriã Umbriæ civitatẽ, quæ ab Urbe

Urbe proficiſcentibus viâ Flaminiâ ad ſiniſtram erat. Cætera de lacu graphicè & eleganter Gallo ſuo Plinius Secundus lib. Epiſtolarum 8. depingit.

12 Conſpirarant uno tempore Samnites, Brutii, Lucani, Senones Galli, cum iis ad Arretium Etruriæ urbem congreſſi Romani ſuperantur, L. Cæcilio prætore occiſo, & cum ipſo in eo prælio 1300 militum, & 7 Tribunis. M. Curius in Cæcilii locum ſufficitur, qui legatos in Galliam miſit pro redimendis captivis, quos illi violato jure gentium interemerunt. Itaque novo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandémque Senones, & Senonum ſocii ad lacum Vadimonis à Cornelio Dolabella Coſſ. ingenti prælio conciſi ſunt. Atque de tanta victoria Dolabellam, etſi nullus extet triumphus, triumphâſſe tamen veriſimile eſt.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. I.

Latini reſponſo feroci, quo alterum Conſulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in ſe converterunt. Manlius Torquatus Conſul filium ſecuri percuſsit, quia contra edictum Conſulis pugnaverat. P. Decius ſeſe pro legionum ſalute devovet.

COMMENTARIUS.

Latini poſt pugnam ad Regillum lacum in fœdere non ſatis fido, tamen cum populo Romano annis centum quinquaginta & ſex manſerant. Sed dum ipſi Samnites Romanorum ſocios bello laceſſunt, arma ponere jubentur:

jubentur: qui reſponſo etiam ferociore Conſulem alterum ex *Latinis* creari poſtulant, & civitatem: qua indignitate commoti Romani arma movent contra Latinos. Torquatus & Decius Conſules caſtra ad Capuam habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex alterâ acie Imperatorem, ex alterâ exercitum Diis manibus, Terræque matri deberi: addici autem victoriam illi parti, populóque, cujus exercitus Imperator legiones hoſtium, ſuperque eas ſe quoque devoviſſet. Convenit itaque inter Conſules, ut utrius cornu in acie primùm laboraret, is ſeſe Diis manibus devoveret. Prælio commiſſo Decii cornu fluctuabat, qui ſeſe hoſtéſque Latinos devovit, M. Valerio Pontifice verba ſolennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hoſtes irrumpens, morte ſua ſuis victoriam vindicavit.

1 *Jus civitatis*, hoc eſt, libertatem civis Romani petebant, qua Tribum cum honorum petitione conſequerentur.

2 Edixerant Coſſ. ne quis extra ordinem in hoſtem pugnaret. T. Manlius Conſulis filius dum à Geminio hoſtium duce, cum verborum etiam ferociâ inſultante provocatur, præ iracundia aut dolore Conſularis edicti oblitus hoſtem aggreſſus, ſingulari certamine occîdit. Pater quia contra edictum pugnaverat, jubet filium ſecuri percuti: atque hinc Imperioſi cognomen Manlio datum, (quod ἐπιτάκτην Plutarchus interpretatur) multi contendunt: cùm tamen Imperioſi cognomen hujus Conſulis Pater ex acerbo & imperioſo delectu, filiíque relegatione invenerit, quod deinde in filium jure hæreditario tranſivit: potius namque à ſevera in

in filium animadversione Duri & Asperi cognomen ipsi, quàm Imperiosi tribuendum erat.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. I.

Manlius Curius Dentatus Consul Sabinos in potestatem populi Romani redigit.

COMMENTARIUS.

Hoc bellum cæteri scriptores ferè cum Samnitico, & Lucanico confundunt. Sabini quia rebellaverant, à Curio devicti sunt, atque ipsum Curium, quod Florus de Sabinæ victoriæ relatione scribit, alii de Samnitium victoria ad Senatum retulisse recensent, tantum agri ipsum cepisse, ut solitudo futura foret, nisi tantum hominum cepisset: tantum porrò hominum cepisse, ut fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepisset. Triumphâsse de Sabinis Curium anno Urbis conditæ 463 ex Capitolinis Tabulis constat.

1 *Dentatus* cognomen invenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia solidum unum eos pro dentibus habuerit.

2 Sabini quasi Sevini dicti sunt à religione, & deorum cultu, angustum incolebant agrum, teste Strabone, à Nomento usque ad Tiberim, secundum longitudinem usque ad Vestinos 1000 stadiis. Velinos accolunt lacus roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis, Tiberímque ex his petens replet, qui è monte Fiscello labens, juxta Vacunæ nemora & Rheate in eosdem conditur: ita ferè Plin. l. 3. cap. 12.

videtúrque

videtúrque hoc Flori desumptum ex septimo Æneid.

Sulfureâ Nar albus aquâ fontesq; Velini.

ARGVMENTVM CAP. XVI. LIB. I.

PRo Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: inde Campaniæ laudes à situ & fertilitate prosequitur: ad hæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominia repositam.

COMMENTARIUS.

Anno Urbis conditæ 410 Capuani Samnitium armis oppressi, ut populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerent, sese suáque populo Romano per legatos dedunt. Movent itaque ad deditiorum propugnationem Consules contra Samnites; Corvus in Campaniam, Cossus in Samnium, atque victor uterque triumphavit. Hinc pacem Samnites à Senatu impetrant, à quâ, ipsi frequenter interea infidi, apertè deficiunt, anno post datam pacem vicesimo secundo, victique à Papirio Dictatore, anni unius inducias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorum dux abrupit, Samnitésque à Dictatore Cosso fusi fugatique sunt, & ita fracti, ut ultro fœderis ruptorum Brutulum dederent, résque ablatas restituerent, etsi pacem à Senatu non impetraverint. Quare anno V. C. 432. C. Pon-

C. Pontio duce, T. Veturium & Postumium Consules in insidias cùm exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos sub jugum mittunt, eósque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus deduntur, nec ab ipsis accipiuntur: ita solutis religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertiùm Consule, qui ignominiam ante receptam ipsorum ignominiâ acerrimè ultus est, anno V.C. 434. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Æmilio Dictatore circumsessam, sed ipsi fugati Plistiam socios pop. Romani circumsident. Romani Saticula, Samnites Plistia potiuntur, atque abhinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est: fœdus namque ipsis redditum est anno Urbis conditæ 449: idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adjuvarant. Atque deinde sexennio quieverunt, quousque Lucanos populi Romani socios, armis invaderent, & bellum decennale moverent; sed à Curio Dentato ita fracti sunt, ut octennio sese non moverint, nec priùs quàm sociorum periculo territi, dum Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumpserint: sed post septennium ita à L. Papirio Consule debellati sunt, ut nunquam deinceps potestatem Romanam præterquam bello Sociali excusserint, idque factum anno ab V.C. 471.

1 Campani opem tulerant vicinis à Septentrione Sidicinis, per injuriam à Samnitibus ut potentioribus, oppressis, sed prælio victi

victi Sidicinorum bellum in se converterunt. Samnites namque Campanam gentem luxu & mollitia fluentem adorti pugna, ad Capuam fractos in urbem compellunt. Campani magna clade debellati Romam legatos auxilii petendi causa mittunt, atque ipsis ob societatem, quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum: quare legatus ut populum Romanum ad sua, non aliena defendenda impelleret, dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio novo ab occasu terminatur; ab ortu Sarnum habet limitem; Samnites Septentrioni prætenduntur, Clauditur Etrusco sive infero mari à meridie. Celebratur Campaniæ tractus ob situs amœnitatem & agrorum montiúmque fertilitatem. Dicta Liberi Cererísque certamen: illud ob vini generosissimi copiam, istud ob frugum optimarum fœcunditatem. Miror equidem Plinium, ex quo Florus noster sua descripsit, non adjecisse & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cùm nihil Venafrano oleo celebrius sit & melius. Vide Plin, lib. 3. cap. 5.

3 Cajetam Latio novo, quia citra Lirim sita est, multi adscribunt: Urbs est & portus in ora Formiani sinus occidentali. Nomen habet à Cajeta Æneæ nutrice, sive à littoris curvitate, teste Strabone; & hodie nomen retinet, distátque ab urbe in ortum æstivum ad sexagesimum lapidem: ab Aquilone Formias habet adversas ad quintum lapidem, Formiano sinu intermedio.

4 Misenus portus & promontorium est, olim urbs quoque satis celebris, quæ nunc

diruta

diruta est. Ultra Cajetam in ortum vergit ad quadragesimum ferè lapidem, dictus à Miseno Æneæ tubicine, teste Virgil. Cumæ eodem tractu sitæ erant, sed in occasum æstivum 16 stadiis.

5 Baiæ promontorium, & urbs & portus ob tepentes aquas saluberrima: ab Urbe ad centesimum lapidem in ortum brumalem distabat. Cingebatur à septentrione Averno, à meridie Augusti portu, ob occasu Lucrinum lacum habebat, ab ortu Puteolanum sinum; ita ut nihil eo situ amœnius, neque salubrius esse posset: quare à Romanis frequentissimè ocii causa & deliciarum habitabatur: nunc ferè suis ruderibus obruta jacet, etiamsi ob fontium & aquarum salubritatem etiam hodie commendetur.

6.7 Lucrinus & Avernus ex præcedenti Baiarum descriptione noti sunt: & Strabo lib. 5. & Plinius cætera.

8.9.10 Gaurus mons initium hibet à ripa Liris orientali, atque ostio ejusdem fluminis, quod à Gauri vicinitate Gaurianus: unde vulgò Gargiliano dicitur. Hujus montis pars occidentalis Gaurus, orientalis & juga ejusdem Massicus, septentrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager ejus montis ad septentrionem declivitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum; quod mediis, Faustianum; quod imis, Falernum vocari solitum est, teste Plin.

11 Vesuvius mons nunc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, clauditque ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nunc Græcum vocant, & frequenti etiam incendio

incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoque læto pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrâsse sub Tito, maximo incendio, Xiphilinus testatur, & Zonaras, itidem Suetonius: anteà etiam flagrâsse ex Strabone constat, & Vitruvio. Plinium Naturalis historiæ scriptorem, dum illud sub Tito incendium Vesuvii, ejusque causas propiùs investigare contendit, crassâ aeris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius ejus nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Ætna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, ejusque causam Iustin.lib. 4. reddidit.

12 Puteoli urbs Campaniæ, Averno ab occasu abluitur; ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit. Ipsa olim Dicæarchia dicta fuit à justitia magistratuum, teste Strabone; condita à Samiis, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo, quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit, teste Strabone & Festo: alii tamen à puteorum frequentia illud nomen faciunt: hodiè Pozzuolo voce parùm deflexâ dicitur.

13. 14. Herculanium & Pompeii urbes Vesuvio monti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuvii montis cineribus sepultæ jacent.

15 Capua olim inter celeberrimas orbis totius urbes tertia à mari in septentrionem ad 12 lapidem distabat, eámque Vulturnus mediam per abebatur. De nominis ratione, ut variæ sunt apud scriptores opiniones, ita nulla verisimilior quàm quæ à Capi

con litore dictam credit: nam hoc effossa, Cæsare Iulio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, ut scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine convenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitium injuria vindicatam defecisse in gratiam Annibalis à Romanis, iterúmque ab iis expugnatam defectionis & proditionis pœnas dedisse, ex historiis constat, & ex Ciceronis Rulliana.

16 Ita fulgebant auratis armis, & versicolori veste eo prœlio, quo cæsi sint à L. Papirio Dictatore, speciosúmque fecêre ipsius tot spoliis triumphum, anno Urbis conditæ 444. Iterum eodem apparatu fulgentes & linteatis etiam sacratisque legionibus splendentes, L. Papirius Cos. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concîdit, anno Urbis conditæ 460.

17 Ita circumventum & cinctum sylvarum montiúmque indagine Coss. Cornelij Cossi exercitum, Decius Tribunus militum suâ virtute & fortitudine expedivit. Iunius Consul exercitui spe prædæ digresso, insidiisque ad Bovianum perturbato, armis sauguinéque hostium viam aperuit. Iterum Cornelio Aruinæ Coss. ita vias saltúsque obsepserant, ut ne qua commeatus subveheretur: sed & ille ferro hostes submovit. Nulla autem fraus ipsis successit in Romanorum cladem pronior, quàm ad Caudinas furcas, nisi oblatam occasionem infelici consilio corrupissent, de qua mox dicturus est Florus.

18 *Sacratis legibus* ideò dixit, quia Samnites à ducibus suis coacti erant ad sacramentum (diri cujusdam carminis in execrationem

erationem capitis, familiæ, stirpisque compositi) nisi issent in prœlium, quo Imperatores duxissent, si aut ipse fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplò non occidisset. Hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati sunt, projectique inter stragem victimarum, ut documento cæteris essent, ne abnuerent. Hinc Sacratæ legiones dictæ, & Linteatæ conscriptæ sunt. Linteatæ verò legiones, quòd singuli intrantes ad aram, velis linteis circumdatam, juraverant. Cætera vide apud Livium libro decimo, & Festum.

19 Quòd Florus quinquaginta annorum spatio Samnites bello edomitos esse colligit, ἀνιστορησία est, sunt enim anni 71. Cœptum namque hoc est bellum anno Urbis conditæ 410: in potestatem redacti sunt Samnites anno Urbis conditæ 481: quo victor *L.* Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit Secundum. Appianus etiam excessit hunc annum imprudenter decennio. Eutropius etiam 22 annis contrahit istud bellum, iniqua temporis digestione. Proximè accessit lib. 31 Livius, qui Samnites cum Romanis septuaginta annos bellâsse dicit. Consentiunt etiam historiæ omnes nullum in Italia fuisse hostem qui populum Romanum diutjùs aut pertinaciùs fugaverit quàm Samnites.

20 Samnites dicti sunt à Samnio colle, in quo è Sabinis venientes consederunt, & nomen urbi, quam ibidèm condiderant, Samnio fecerant. Eos ab occasu Sabinos, Pelignos, Æquos; ab ortu Picentinos, & Apulos; à meridie Campanos, & Sidicinos; à septentrione Marucinos, Daunos, Apulos

 habuisse

habuisse ex historia observavimus..

21 Observavi triumphatum esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphum egerunt, bis Dictator L. Papirius, & qui primus cum imperio proconsulari triumphavit Publius Philo, alter etiam pro consul Q. Fabius, quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorum triumphos quatuor, Papiriorum quinque recensitos numerabis: victos fractósque postremo L. Papirii, L. F. cum Samnitibus prœlio ex ejusdem triumpho colligitur anni V.C. 481.

22 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum sylvarúmque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Urbe in ortum iter tridui, & describuntur à Livio lib. 9. elegantissimè, unà cum turpi Coss. sponsione. Deinde à Populo Romano Veturim & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, ut civitatem pace obnoxiam religione solverent: verùm à Poncio Samnitium Imperatore deditos non fuisse receptos.

23 Sponsione non fœdere factam ad Caudium deditionem, Livius l. 9. convincit.

24 Istud prælio, quo Samnites ad Gaurum montem Consul Valerius profligavit, accidisse, primâ cùm Samnitibus pugnâ *Livius* lib. 7. auctor est.

25 Samnitium copiis bis ad Luceriam, quam Papirius Consul obsidebat, profligatis cæsisque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionem Livius prodit, ut receptis 600 equitibus; qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dedititii una cum Poncio Imperatore sub jugum mitterentur, atq;

eâ

eâ ignominiâ acceptam cladem ulcisceretur. Sed ambiguitatem quam *Livius* proponit, fueritne res ad Luceriam gesta, & ignominia Caudinæ deditionis reposita, Papirio tertiùm Consule, an ipso equitum magistro, Dictatore Lentulo, eam Capitolini triumphi dirimunt: qui Papirium de Samnitibus secundùm triumphâsse, cùm consul tertiùm esset, constanter recensent, anno V. C. 434.

ARGVMENTVM CAP. XVII. LIB. I.

Samnites, Etrusci, Umbri, Galli armis sociatis bellum moverant contra Romanos: prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam silvam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur: ibi P. Decius Coss. P. F. cujus sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Consul victoria potitus est.

COMMENTARIUS.

Florum hoc capite bellum prosequi, quod societate armorum Etrusci, Samnites, Galli, Umbri contra Romanos gesserunt, ex tota relatione manifestum est: sed confundit rerum gestarum seriem, atque ex variis prœliis unicum facit: trans Ciminiam enim sylvam profectus Q. Fabius Maximus Proconsul, ad Perusiam ita Etruscorum opes fregit, ut à Perusia, Cortona & Arretio legati venerint pacem petentes, atque 30 annorum inducias impetiârint, anno Urbis conditæ 414. Interea Etruscos violato sæpiùs fœdere, aliquot etiam prœliis fractos esse:

 quia

quia triumphâsse invenio de Etruscis Valerium Corvum Coss. anno Urbis conditæ 452, atq; Fulvium Centumalum Cons. anno 455. Inde Q. Fabio V. Decio IV. Consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Umbri collatis armis gravissimum bellum inferrent; Etrusci magno & utili consilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus Gallisque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decii cornu sinistrum, cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decii exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim devoverat) secutus, morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso, Gallos à tergo circumventos concidit: & de Samnitibus, Etruscis, Gallis triumpham egit, anno V.C. 458.

1 Etruria enim ab occasu protendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legant ex Iornande, *latè per Etruriam infesta, quatuor, &c.*

2 Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Umbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3 Ciminius saltus antequam à Fabio aperiretur, invius: qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusium, 800 ferè ab Urbe stadiis: quantum ex Strabone colligo.

4 Caledonia Britanniæ silva, ea parte insulæ quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante, etsi fama ejus aliqua fuerit Iulio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calydoniam Ætoliæ sylvam apris: illam Britanniæ Caledoniam, istam Ætoliæ Calydoniam, scribi observo.

5 Her-

5 Hercyniæ ſylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Iulius Cæſar lib. 6. eámq; latitudine novem dierum, longitudine ſexaginta dierum itinere, nec viſu, nec auditu ſatis exploratam fuiſſe. Iulium Cæſarem hanc primùm perluſtraſſe, ex ipſius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denunciationem hanc à Senatu ſerò factam eſſe teſtatur *Livius*, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis, penetratâ jam ſylvâ, & hòſtibus profligatis ſuperveniſſe, nunciósque victoriæ Romam reverſos.

7 De fratris hujus prænomine, Keſóne an M. Fabius fuerit: itidem an C. Claudius frater ille Conſulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Livium in ambiguum diſtrahitur.

8 Gigantis vocabuli compoſitionem latine per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum ἐκ τῦ γίνομαι ἐ γῆ, conflatum putant. Nota eſt ex Poëtis pugna deorum in Phlegræis campus cum Gigantibus, utpote qui Iovem de cœli poſſeſſione deturbare moliebantur.

9 Confundit hîc duo prælia, non ſine temporum & rerum geſtarum confuſione. Hiſtoria autem ſic habet. Anno urbis conditæ 445 Etruſci & Galli ad Ciminiam ſilvam à Q. Fabio proconſule cæſi ſunt: ſed anno Urbis conditæ 458, alterum prælium in Sentinate agro geſtum eſt, & Decius collega ſeſe ob exercitûs ſui fugam devovit.

10 *More patrio*: hoc ad Decium hujus Decii patrem referendum eſt, qui ſeſe *Latino* prælio ad Veſerin ante annos 45 devoverat, quando ipſius etiam cornu ſiniſtrum laboraret.

ARGVMENTVM CAP. XVIII. LIB. I.

Populus Romanus in Tarentinos arma sumpsit, ob legatos injuriâ læsos. Tarentini auxilia Samnitium, Lucanorum, Brutiorum, Apulorum asciscunt: sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Levino Consule ad Sirin fluvium non satis prosperè pugnatur, ob novum ex elephantibus terrorem. Melius ad Asculum Æmilio Fabricioque Coss, pugnatum est, ibi elephantes consternati suos proterunt & dissipant: Claudius Cæcus pacem cũ Pyrrho dissuadet: victus Pyrrhus castrisq; exutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIUS.

Tarentinum bellum omnium, quæ populus Rom. in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno Urbis conditæ 472: debellatum est Urbis conditæ 478: sexennio enim duravit. Ejus causas, & eventum Florus fusissimè prosequitur; quare nos breviores erimus, nisi locus occurrat qui nostram operam desideret.

1 Pyrrhus; Æacidæ filius, Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat: ejus vitam Plutarchus descripsit, habuit cognatam Olympiadem: Alexandri Magni matrem, utpote Neoptolemo avunculo genitam.

2 Tarentinorum conditores sive colonos Strabo lib. 6. Urbisque situm describit, cætera Florus prosequitur.

3 Istria & Illyricum porriguntur secundùm

dùm littora maris Adriatici Septentrionalia. Epirus & Achaia, Græciæ regiones, per Ionium mare in ortum petuntur. Africa in meridiem jacet per mare mediterraneum.

4 Occisum à Tarentinius Duumvirum, hoc est, classis præfectum, bona classariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, auctores habeo: legatósque fuisse pulsatos. Valerius Maximus urinâ respersos fuisse affirmat.

5 Anno V.C.472. Pyrrhi bello, Italiam elephantes vidisse primùm, Plin. testatur lib. 8.cap.6.

6 Sirin pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores; est enim Heraclea ad Sirin sita, teste Strabone lib. 6. Plutarcho in Pyrrho, Plinio & Stephano de urbibus.

7 Frentanum natione, turmæque præfectum, nomine Oplacum Plutarchus vocat, ut dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum præfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum, quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: præfectum & Pyrrhum infestis hastis concurrisse, utriusque equo vulnerato quoque excussos, sed præfectum à Satellitibus Pyrrhi concisum; ipsum regem eo periculo edoctum communicâsse cum suis insignia, ut errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hìc est error. Curioni enim nunquam in Consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendùm itaq; *Fabricio & Æmilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, &

Samnitibus pugnatum esse Triumphorum tabulæ recensent. Observo namque Pyrrhum tunc spe occupandæ Siciliæ evocatum fuisse, victum tamen paulò antè Fabricii virtute, utpote qui medicum Timocharem contra regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curaverit. Ita ferè Eutropius, Epitome 13 Livii, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contra Florus, & scriptor de viris illustribus, Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ad noctem fuisse diremptum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse, Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam (qui à Carthaginensibus obsidebantur, evocatum,) Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Consulibus, cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore, Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium Consulem in hoc prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurusinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testantur. Plutarchus ad Beneventum, à Curio victum esse Pyrrhum prodit, jam ex Sicilia reversum. Itidem Cor. Lentulum, Curii collegam profligâsse copiarum partem, quam ut ipsum distineret, obviam miserat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio conjungeret.

10 Victoriam Lævini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: ut Fabritio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem

aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M. Curio prælium conserente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum devictum fuisse.

11 Appii Cœci oratio apud Plutarchum in Pyrrho extat. Cineas namquè orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis causâ, quando Romani prælio ad Sirin utcunque fracti erant. Agebátque Cineas pacem iis conditionibus, quòd Pyrrhus in urbem reciperetur. Mox Appius & cæcus, & senex in Senatum sese jussit deferri, & sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demosthenis discipulum fuisse apud omnes constanter scriptum invenio: nec minus ipsum eloquentia, quàm Pyrrhum armis confecisse: sed victum fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria conjunctam solùm admirabantur. Eum aut ipsius collegas, pulsum ab Urbe fuisse nusquam legi: quare Florus, legatos cum muneribus ab Urbe pulsos, pro repulsis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixisse videtur.

13 Illud Cineæ *ἀποφθεγμα*, ita refert Plutarchus, *ἡ συγκλητος αὐτῷ βασιλεων πολλῶν συνέδριον φανεῖη*, h. e. Senatum sibi multorũ regum consessum visum fuisse: putóque in Floro scribendum, *Senatum regum concilium*.

14 Imprudentia quadam aut securitate scriptoris *Curium*, pro *Fabricio* positum esse credo: quia Consule Fabricio insidias medici Pyrrho significatas esse constanter omnes habeo

habeo auctores, sed in isto diversa est opinionum controversia, fueritne Fabricii Imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici literæ ad Fabricium datæ. Itidem fueritne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam esse de medici nomine dissensionem, apud Gellium lib. 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemptum fuisse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & scriptor de viris illustribus, maximaque pars scriptorum. Alii eam continentiæ laudem Fabricio adscribunt, sed iterum in eo dissident, quòd nonnulli mumera Pyrrhi regis à Fabricio contempta fuisse, alii Samnitium liberalitatem à Curio non fuisse receptam referant.

16 Fabricius censor cum Æmilo Papo anno Urbis conditæ 478 Cornelium Rufinum bis Consulatu, & semel dictaturâ functum senatu movit; quia decem pondo argenti facti, hoc est, argenteorum vasorum haberet: strenuum alioqui ducem, sed furacem avarúmque: recitat etiam dicterium Fabricii in Rufinum, Ciceronis Orator lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum esse Syllam Dictatorem testatur.

17 Sexennium fuit: nam cœptum est bellum cum Tarentinis anno Urbis conditæ 472, debellatum cum iisdem, rege Pyrrho ab Italia expulso, anno V.C. 478. Sed Tarentini nondum omnio fracti ob Milonem, qui à Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat (postquam Pyrrhi regis mortem compeтissent) Carthaginensium auxilia evocarunt. Tarento tandem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore II.

II.& Sp. Carvilio II.Coss. anno Urbis conditæ 481. Maximaque Italiæ pars jam devicta erat, venerant namq; in populi Romani potestatem Tarentini, Samnites, Lucani, & paulò etiam Etrusci.

11 Quod hic vicesimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse, quâm Plutarchi exactiorem, Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce Urbem prospexisse dicat. Præneste distabat ab Urbe ducentis ferè stadiis, teste Strabone; qui numerus ut ad Florum propriùs accedit, ita & dimensioni terrestri propriùs convenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi, qui contigua ferè regna habitabant, Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populi, Thessali, & Macedones merebant.

20 Brutius, Apulus, Lucanus: extremæ Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi: istis Brutii in magna Græcia, quibus ad superum mare transversa ferè latera claudebant Apuli.

ARGUMENTUM CAP. XIX. XX.XXI. LIB. I.

Picentes in populi Romani potestatem rediguntur, itidem Salentini: sed Vulsinienses Etruriæ populi servitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COM-

COMMENTARIUS.

In Picentes bellum movisse anno Urbis conditæ 484, auctorem habeo Eutropium, Q. Ogulnio C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primum esse signatum, Plinius & Epitome 15 testantur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Causam hujus belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociassent victos esse Picentes proximo anno, Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, idque maximo & laboriosissimo prælio O.osius testatur. De iis triumphatum esse, series Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant, quondam uberrimæ multitudinis, ut 360000 Picentini in populi Romani potestatem aliquando venerint, si verus est Plinius: habitántque inter Rubiconem & Aufidum fluvios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ortu Lucanos & Silarim fluvios, à tergo Ausones & Sarnam habent, à latere mare Tyrrhenum. Súntque Picentium coloni, teste Strabone, quorum isti Picentes, Illi Picentini frequentiùs dicuntur. De Picentibus triumphatum esse ab utroque Coss. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, triumphorum series prodidit anno Urbis conditæ 485.

2 Asculum oppidum Picentium Apulorum, situm erat loco natura muntissimo, muro etiam & montibus vix ulli exercitui penetrabilibus inclusum, teste Strabone l. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricii ibidem consertum. Hodie Ascol dicitur.

3 Sal-

3 Sallentini peninsulam illam incolebant, cujus Isthmum sinus Tarentinus & Brundusinus ab occasu constringunt, ad latitudinem unius diei itineris, porrigiturq; longa fronte in ortum: eam peninsulam confusè Messapiam, Iapygiam, Calabriam, & Sallentinam ab auctoribus vocari Strabo auctor est, victos quoque Messapios esse proximo anno, Triumphorum series testatur. Quatuor quidem Coss. de Sallentinis triumphârunt, quod biennio ferè hoc bellum fuisse prodit, nec Atilio Regulo & Iulio Libone Consulibus edomitos esse, sed anno sequente, quando Coss. Iunius Pera. N. Fabius Pictor de Sallentinis & Messapiis triumphum egerunt, in deditionem fuisse receptos, anno U. conditæ 487. Causam quoque hujus belli non invenio, nisi Tarentini etiam istos in societatem receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus jussit. Zonaras populum Romanum opinatur invitatum esse ad causas belli, ut portus Brundusini commoditate potiretur.

4 Brundusii portum elegantissimè Strabo lib. 6. describit, distat à Roma in ortum æstivum millia passuum trecenta saxaginta: estque ex Brundusio navigatio commodissima ad transmarina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas, & Macedonicas gentes. Idem Strabo βρεντισιον Messapiorum vocabulo cornu cervinum significare asserit, & βρεντεσιον, quod Latini Brundusium à situs, quam habet cum cornu cervini figura, similitudine appellatum est.

5 Ducem belli Vulsiniensis Fabium Gurgitem fuisse, præterquam apud Florum, nusquam me legere memini: nam Fabium etiam quem sine cognomine Zonaras prodit, in

oppug-

oppugnatione urbis vulſiniorum occiſum eſſe refert. Conſulem, deinde qui Vulſinienſium mancipia expugnata in poteſtatem redegit, non nominat: eum veriſimile eſt fuiſſe M. Fulvium, qui Conſul de Vulſinienſibus triumphum egit, anno Urbis conditæ 489. Scriptore de viris illuſtribus cap. 36. Imperatorem hujus belli Decium Murem vocat: prælio victos, inde obſeſſos, & ſummo cruciatu enecatos eſſe, urbèmque everſam, idem Zonaras prodidit.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. I.

Poſtumium Tribunum per ſeditionem ab exercitu ſuo lapidatum eſſe. Appii ferociam miles contumacia ultus eſt. Voleronis tumultu fracti Coſſ. faſces. Coriolanum Urbe pulſum, ejuſque in vindicando ferociam mater Veturia lachrymis mitigavit. Camillum ab ingrata plebe ejectum, patriam à Gallis aſſeruiſſe.

COMMENTARIUS.

Laboravit etiam inteſtino malo Romanus populus, ſeditionéſque domi foríſque concitavit. Foris, quando P. Poſtumium Tribunum Conſulari poteſtate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterum, quando Appii Claudii Conſulis ferociâ miles irritatus, vinci à Volſcis voluit. Sed Appius conſulari imperio in legiones animadvertit, & decimum quemque fuſte, centuriones qui ordines deſeruiſſent, ſecuri percuſſit. Domi quidem Volero Publius in delectu citatus, quia ordines

nes duxisset, negabat se militem fieri debere. Cum lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri jubent; ille ad populum provocat; crescente deinceps certamine, violantur lictores, fascibúsque fractis è foro in curiam compelluntur. Volero anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis judicium contemnens, exilio multatur:quam injuriam ulturus, Volscorum exercitu usus, patriæ bellum infert gravissimum, à cujus oppugnatione matris suæ pietate & lachrymis deterritus est: ipse sibi mortem tandem adfert, vel ut ab aliis proditum, insidiis Tulli Volscorum ducis occiditur, quia adjutorem contra patriam inveniret neminem. Hujus casum cum Themistocle Cicero comparat.

Furius Camillus injustè & per civium suorum ingratitudinem,die ipsi dicta à L.Appuleio Trib. pl. ob prædam Veientanam non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: absens quindecim millibus gravis æris damnatus est; ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit: uti jam de bello Gallico dictum est.

ARGUMENTUM CAP.XXIII. LIB. I.

OB fœneratorum sævitiam invexos, plebs in Sacrum montem secessit: nec rediit ad Urbem, priùs quàm Tribunos plebis impetrásset, etiam Agrippæ Apologo persuasa.

COM-

COMMENTARIUS.

Primam plebis successionem ex dominatione nimia Patriciorum proritatam fuisse, & pro libertate, ut cives ob æs alienum nexos assererent, invenio: qui enim creditoribus solvendo non erant, ipsis addicebantur, ut in nervo & compedibus vincti essent, quousque apud creditores serviendo nomina liberâssent. Atque cùm in addictos etiam crudelior creditorum dominatio sæviret, Patrésq; de nexis liberandis expectationem plebis sæpiùs frustrati essent, plebs armata à Coss. secessit duce Sicinio in montem Sacrum, (qui trans Anienem distabat ab urbe ad tertium milliarium) ibiq; hæsit anno ferè uno, quousque à Patribus sacratam legem extorqueret, hoc est, ut ipsis è plebe magistratum suum creare Tribunos plebis liceret, qui plebem ab injuria Patriciorum defenderet: ut nemini Patricio eum magistratum capere liceret: ut ipse magistratus sacrosanctus esset, hoc est, si quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipsum impunè occìdi posse, ac sacrum esse; ídque accidit anno post exactos reges, ut testatur Ciceronis Brutus, decimo sexto. De numero Tribunorum plebis ab initio creatorum sibi non constant auctores, ut nec etiam de nomine: apud Livium Piso testatur primùm duos creatos esse: quinque autem creari cœptos anno Urbis conditæ 282. satis constat. Decem verò anno Urbis condite 296, ad quem numerum deinceps semper stante Republica creati sunt. Quod ad nexum attinet: desierunt necti cives Romani ob æs alienum ann. V.C.427, ídq; ob L.Papirii libidinem

libidinem & contumeliam in C. Publium: bonáque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus é nexu liberabatur.

ARGUMENTUM CAP.XXIV. LIB. I.

Appius decemvir, ingenuæ virginis stuprandæ libidine ardens, eam in servitutem trahere conatur: eam pater sua manu jugulatam scelestæ erepit dominationi. Decemviri plebis secessione coacti abdicarunt.

COMMENTARIUS.

Altera secessio pro pudicitia fuit. Decemviri legum scribendarum causa creati erant, cum imperio consulari, & sine provocatione, ut ipsi ex patriis moribus, peregrinisque legibus jus populi Romani selectum conscriberent, quæque ii scripsissent, si Patres auctores fierent, & populus juberet; ea populum semper tenerent: Decemviri autem semel ita occupatam Rempublicam prætextu scribendarum adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutuâ etiam conspiratione oppresserant: sed Appii Claudii libido istam quoque servitutem excussit: dum enim ille exarsit in Virginiam plebeiam puellam, omniáque clausa & obsepta pudore experiretur, conatur eam in servitutem spe ipsius potiundæ asserere, per Claudium clientem suum, sed L. Virginius pater filiam sua manu occidit potius, quàm ea Appii libidini dederetur: ejus atrocitate plebs commota, castris relictis in Aventinum, mox in Sacrum

Sacrum montem secessit, anno post Reges exactos sexagesimo, V.C.304. Plebs autem paulò pòst placata est iis conditionibus, quòd Tribuni plebis ipsis restituerentur, abdicatisque decemviris iterum Consules crearentur. Appius verò Decemvir sibi manus in carcere intulisse dicitur.

ARGUMENTUM CAP. XXV. LIB. I.

Plebs connubiorum cum Patriciis societatem impetrat.

COMMENTARIUS.

Legem à Decemviris quoque in XII tabulas relatam esse ex Livio constat, & Dionysius testatur: *Ne Patriciis promiscua cum plebe connubia sunto*: idque ipsius Claudii Decemviri odio in plebem factum fuisse. Quam legem C. Canuleius Tribunus plebis non sine magnis Reip. motibus abrogavit, tulitque novam legem, ut Patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: utcúnque fremerent Patricii, qui sanguinem suum contaminari, confundi jura gentium, ea rogatione vociferabantur: qua tamen ad concordiam civium nihil devinctius esset; atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum suâ occasione aperuit, uti proximo capite notabimus.

1 In Ianiculo connubiorum promiscuorum causa tumultuatum fuisse Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facilè invenias. Certatum quidem eam ob causam seditiosè inter Patricios & Tribunos plebis con-

contentionibus variis ex Livio constat: secessisse autem plebem in Ianiculum propter æs alienum, post graves & longas seditiones anno V. C. 467. invenio, atque à Qu. Hortensio Dictatore inde deductam, eumque legem tulisse in Esculeio, ut quod plebs jussisset, omnes Quirites teneret, nec aliam tertiæ secessionis causam auctores recensent.

ARGUMENTUM CAP. XXVI. LIB. I.

Ordo plebeius honorum cum Patriciis communicationem post longas contentiones obtinuit. Populus Romanus libertatis usque adcò acris vindicator fuit, quod libertatis suæ per largitionum insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam, Sp. Manlium per frumenti donationem, Manlium Capitolinum per addictorum redemptionem regnum affectantes morte multaverit.

COMMENTARIUS.

Canuleii Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consulum è plebe creando promulgata est, anno Urbis Conditæ 308, idq; ut dominationem Patriciorum infringeret; tenuítque ea contentio Patres plebémque annos ferè octoginta, résque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgatâ metuentes ne preferretur, C. Claudii auctoritate in eam sententiam ierunt, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex Patriciis, totidem communicatione

nicatione honoris ex plebeiis crearentur; facilé plebs patrum auctoritatem jussit; sperabat namque fore, quia tot plebeii sese candidatos profiterentur, quòd aliquorum ratio haberetur, & magistratum caperent: sed id frustra fuit, quia tres tantùm, & Patricii omnes creati sunt; iisque plebs contenta fuit, propterea quòd sui ratio in comitiis habita videretur, anno V. C. 309: atque variis deinceps patrum cum plebe contentionibus, iterum Consules è Patriciis quadriennio sequenti creantur. Mox iterum evicit Trib. plebis contentio, quòd Tribuni militum sex crearentur, atque spe iterum communicandi honoris magistratus illius cum plebe frustrati sunt: súntque proximo quadriennio, quieta plebe Tribunisque ejus, Coss. è patriciis creati: sed assiduæ Trib. pl. conciones obtinuerunt, ut Tribuni militum anno Urbis conditæ 320 crearentur: petebant autem ut ex plebeiis tres, totidem ex Patriciis designarentur: sed Patricii tres tantùm creati sunt; quod & proximo etiam anno usu venit, quibus Coss. per quinquennium successêre; inde tribunos militum plebis certatio, vario & alternante cum Coss. successu obtinuit. Accrescente sensim tribunorum militum numero ad senarium, quorum terni Patricii, totidem plebeii essent, idque quindecim fere annis, ab Urbe condita 355 ad 360. Sed biennium proximum consulare fuit, cui successerunt sedecim annis Tribuni militum Cons. potestate, atque tunc mutata quoque Reipublicæ forma, tribuni plebis per quinquennium seditiosè in cæterorum magistratuum solicitudine dominati sunt: sed iis contentionem tandem de plebeio Consule remittentibus,

mittentibus, per comitia iterum creati sunt Tribuni militum; tenuitque is magistratus annos quatuor, quousque Tribuni plebis evicerunt, ut per comitia alter Coss. è plebe fieret anno V. C. 387: creatúsque est primus è plebe Consul L. Sextius Lateranus, hujusque legis Patres auctores fuerunt, idq; pro concesso ipsis alio magistratu, qui in civitate jus diceret, atque is è Patriciis tantùm creatus, Prætor diceretur, creatúsque fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & ut Curules ædiles Patricii tantùm designarentur, convenerat. Iamque ordines in concordiam conciliati, honorúmque communicatione moderata erat Respublica, quia patebat via nitenti per virtutem ad magistratus capiendos Patricio æque atque plebeio, promiscuíque deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt. Dictator enim primus è plebe dictus est à plebeio Consule Popillio Lænate, C. Marcius Rutilus anno Urbis conditæ 318, isque de plebe sibi equitum magistrum cooptavit C. Plautium; etsi tamen hic primus è plebe Magister equitum non fuerit, sed C. Licinius Stolo, anno Urbis conditæ 385, à Dictatore C.Manlio primus è plebe dictus fuit, non sine gravissima Patrum in Manlium offensione, quod Manlius Patricius certamina plebis cum Patribus tali occasione præjudicâsse videbatur.

Censorum magistratus cum plebe evulgari cœpit anno Urbis conditæ 402: primúsq; Censor plebeius fuit C. Marcius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebeià facta est: primúsq; Prætor è plebe creatus Q. Publius Philo anno Urbis conditæ 417.

1 Sorores Fabiæ in domo Sulpitii Tribuni militum fortè confabulantur, redit è foro domum Sulpitius, lictor (ut mos erat) forem virga percutiebant, expavit ad insuetum domi suæ morem uxor Stolonis; & risui fuit sorori miranti id ab ea ignorari: æmulatione itaque accensa, patrem maritúmque ita impulit, ut honores & magistratus etiam in Stolonis plebeiam domum contulerint. Factus enim Stolo Tribunus plebis cum *L.* Sextio honorum evulgationem à Patribus extorsit, primúsque Magister equitum è plebe dictus est, & binos gessit Consulatus. Capitolinæ tabulæ hunc Calvum cognominant, cæteri scriptores Stolonem.

2 Sp. Cassius elatior factus tribus Consulatibus, Triumphísque duobus, in regni affectati suspicionem ideo venit, quòd legem promulgaverit de agro Hernicorum Latinis sociis, & civibus Romanis dividendo: sed ista Cassi largitio apud cives evilescebat, quia sociis, civibúsque distributionem comparandam censuerat: qui ut alio munere sibi cives reconciliaret, jubebat pro Siculo frumento acceptam pecuniam populo retribui; id verò non aliter plebs est aspernata, quàm præsentem regni mercedem: quare simul atque magistratu abiisset, damnatus necatúsque est. Auctores habeo qui domi à patre damnatum, verberatum, necatum referant: sed populi judicio damnatnm esse, Livius, ut probabilius, sequitur.

3 Sp. Mælius Eques Romanus, dum frumenti largitione, quod sua pecunia comparaverat, regnum à plebe esuriente emercari videretur, affectare ipsum Tyrannidem defertur è L. Minucio annonæ præfecto. Senatus

natus tantâ rei novitate commotus, ex ſententia T.Quinctii Conſulis Dictatorem dici jubet.L.Quinctius Cincinnatus jam octogenarius dicitur ſeditionis ſedandæ cauſa, atq; is equitum Magiſtrum ſibi cooptat C.Servilium Ahalam. Servilius Mælium juſſu Dictatoris in jus vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno V. C. 314. Dictator juſtè factum eſſe pronunciavit, nihilque poſtea egiſſe Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis,quia civem indemnatum occidiſſet, *Livius* teſtatur. Contra Cicero & Valerius auctores ſunt, exilio poſtea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 M. Manlius, dictus Capitolinus, ob Capitolium à Senonibus Gallis, qui noctu obrepſerant, defenſum, anno V.C. 363. qui rerum geſtarum magnitudine gloriáque immoderatiùs ſeſe efferens, civium quoque patronum ſeſe profeſſus, addictos creditoribus ſua pecunia redimebat: cœpitque domi agitare regni conſilia: quare ipſi à Trib. pl. M. Mævio & Qu. Publilio dies eſt dicta. Aulus & Titus fratres in ejus judicio veſtem non mutarunt, quod ad eum diem uſu non venerat, quin tanto in diſcrimine proximi quoque ſordidati ad movendum populi judicis miſericordiam comparuiſſent. Damnatus è Saxo Tarpeio, quod in Capitolio erat, quodq; à Gallis vindicaverat, præceps datus eſt, anno ſeptimo poſt Urbem à Gallis receptam. Gellius Nepotem laudat auctorem, qui Manlium verberando necatum ſcripſerit. Adjectas mortuo notas, Livius, Sex. Pomp. Herodes Atticus apud Gellium auctores ſunt: alteram publicam,

quod cùm domus ejus ex populi jussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, ubi postea ædes atque officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce aut Capitolio habitaret, domúsque ejus diruta est, bona publicata: Gentiliciam alteram, neque ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita ut vocabulum quoque illud cum ipso deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille, qui de viris illust. Plinii Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlii curâsse, ne quis postea cognomine Capitolino uteretur, ἀνιστορησία est: constat anim ex Consulum annalibus, Capitolinorum cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECUNDI

CAPUT. I.



Numeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo Roman. intra Italiam fortiter gestas, hinc armis ipsorum Europam, Africam, Asiam ducentis annis domitam.

1 *Propè quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantùm sunt 489: rotundiore itaque numero usurus, undecim annos, qui ad quingentesimum usque desiderabantur, unica dictione, *propè*, inclusit.

IN

IN CAPUT II. LIB. II.

PRo Sicilia annis 23 terra marique Romanus cum Pœno bellum gerit, classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt: variaque victoria, tempestatum sævitia, & Imperatorum audacia magnis cladibus utraque pars conflictata est, victorque tandem Romanus, pacis leges Carthaginensibus imposuit.

COMMENTARIUS.

Primi belli Punici causas variè referunt auctores. Nonnulli eò referunt, quòd Pœni sive Carthaginenses classe Tarentinos contra fœdus cum populo R. ictum adjuvissent. Fœdera autem Carthaginensium cum Romanis inde à primis Coss. repetit libro tertio Polybius: sed tamen ille belli istius caussas ferè cum Floro easdem recenset. Refert Plutarch. Pyrrhum à Sicilia recedentem respexisse, suisque dixisse, O qualem nos, O amici, Carthaginensibus & Romanis palæstram reliquimus: idque, ut is conjecerat, haud diu post ita evenisse. Cætera Florus.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ oppido prætenditur, urbem nobilissimam, Campani Mamertini, qui sub Agathocle Syracusano in Africa meruerant, reversi hostiliter occupaverant. Invaserat etiam paulò pòst, civibus ejectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Rom. duce Iubellio: sed devicto Pyrrho & Ta-

rentinis debellatis à L. Genucio Coss. Rhegium quoque expugnatum est: legio Romæ virgis cæsa, & securi percussa est, anno V.C. 482: atque cum simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, essentque adverso prælio ab Hierone fracti, alii ad Carthaginensium societatem, nonnulli ad Rom. auxilium respicere cœperunt. Carthaginenses præsidium miserunt, quod à Mamertinis receptum est. Rom. metuentes ne opportunitate istâ usi Carthaginenses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanam, & Syracusas universam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferendam esse decreverunt. Appius Claudius Coss. primus omnium cum exercitu in Siciliam missus est anno Urbis conditæ 489, invenitque cognomen Caudex, quòd primus Caudicem, hoc est, navem belli gerendi in Siciliam causâ conscenderit, cujus Senecam & Suetonium auctores habeo. Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorum quem in arce receperant ejecto, qua indignitate Pœni irritati Messanam obsident, vocato in societatem obsidionis Hierone Syracusanorum rege: quibus Coss. Appius primùm pacis conditiones nonnihil consternatus hostium multitudine proposuit; eas hostis rejicit: invadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumque prælio fractum à Messana repulit, fugâque Syracusas petentem secutus Appius, eas quoque obsedit, Proximo deinceps anno, qui erat annus V.C. 490, M. Valerius, & M. Otacilius Coss. in Siciliam trajiciunt: pleræque Carthaginensium urbes sine prœlio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone jam rebus suis diffidente

fidente iis legibus faciunt, ut captivos Romanorum sine pretio dimitteret, argenti talenta centum penderet, socius pop. Rom. esset: atq; ita ferè Polyb. ista prosequitur. Sed rem fortiter, & prœlio quoque ab istis Coss. hoc anno gestam testantur Plin. Eutrop. Oros. Macrob. Epitome Liviana 86. & Capitolini triumphi, Tauromenitanos, Catanenses, & quinquaginta civitates in fide acceptas, itidem Valerium deinceps Messallam à Messana expugnata cognominatum.

2 De Scylla & Charybdi intelligit. Charybdim fretum inter Rhegium & Messanam vocari Thucydides l 4. scripsit: alii Charybdim vorticosum & altissimum mare ante Messanam tradunt, quod suis vorticibus naves in gyrum tractas obsorbeat, & tabulata attrita partesque navium ad Tauromenitanum littus evomat. Scyllam verò juxta Rhegium immanem & cavernosum scopulū esse, qui anfractibus suis undas receptas & collisas veluti canum latratus & ululatus referat: estque Scylla ob saxa & scopulos infamis naufragio. De fabulosis in hoc freto monstris Virg. l. 3. Homer: Odyssea. M. & ipsorum commentatores lectoris desiderio satisfacient. Distabat Messana à Rheginorum urbe in Bruttiis intervallo stadiorum sexaginta.

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari insula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra est, dicta Thucididi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontoriis, quibus sese in mare protendit: quorum illud quod Scyllæo sive Bruttio Italiæ adversum jacet, Pelorum vocatur, huic aliud prætensum in meridiem desinens Pachynum dicitur. Tertium quod in occasum Brumalem porrigi-

tur, quaſique verticem trianguli conſtringit, Lilybæum dicitur, Africæ objectum.

4 Pœnos primùm claſſe à C. Duilio Coſ. ad Liparas inſulam eſſe victos, primùmque eum egiſſe navalem triumphum anno V.C. 492, fidiſſima priſcorum monumenta teſtantur: & eam ob cauſam ei perpetuum honorem habitum, ut revertenti à cœna, tibicine canente, funale præferretur, & columnam ipſi publico in foro erectam eſſe hujus victoriæ cauſâ, Plin. l. 34. c. 5. teſtatur.

5 Ferreas manus vocat, quas ut agilitatem Punicarum mole ſuarum navium retardaret, Duilius Conſul excogitaverat. Quas ut Corvos vocat Polib. ita eos lib. 1. eleganter deſcribit. Erantque Corvi veluti pontes quidam novem pedum, in gradus ſecundùm longitudinem digeſti, qui circa navium proras erecti ſtabant: ii libramentis quibuſdam remiſſi, & præcipiti rotæ volubilitate ponderéque impetum adjuvantes, quacunque parte in adverſam navim irruebant, eam manu ferrea ſive harpagone aſtringebant, militibúſque per ſubſtratum ita pontem via in hoſtium naves patebat. Cùm Pœni Romanos, ut rei navalis imperitos, duce Annibale temerario impetu invaderent, implicatis ejus machinæ uſu à prora & ex obliquo quacunque irruerent navibus, vincuntur à Duilio, capiturque & Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat: ipſe dux ægrè elapſus Carthaginem fugit.

6 Lipara inſulæ & urbis in eadem nomen, eſtq; una ex Æoliis ſeptem: dicta Lipara à Liparo rege, qui Æolo ſucceſſit: abeſtque ab Italia in meridiem 12 mil. paſſuum, ipſáque

ipsáque circuitu paulò minori. Vide Plin. lib.1.cap.9. Strab.lib.6.

7 Cn.Cornelius Asina C. Duilii collega, dum Lyparas cum 17 navibus contendisset, oportunitate aliqua invitatus,tamen aliquanto quam necesse erat celeriùs, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur,teste Polyb.lib.1. Cæteri auctores cum Floro de Punica fraude & jurejurando deceptum Consulem consentiunt: dum enim eum adduxerunt ad suum ducem,quasi visendi ægrorum gratia, mox captivum abripuerunt in Africam è Sicilia cum 22 navibus, ut Appian. in Lybicis scribit. idem Cornelius sexennio postquam captus fuerat, de Pœnis pto Consule triumphavit, cujus & Valer.l.6. & Capitolini scriptores meminerunt.

8 Temerè hìc à Floro adscribitur Dictaturæ Atilii Calatini, quod Consulatui ipsius tribuendum erat anno V.C. 494. Dictator enim ipse Calatinus suffectus est in locum M. Claudii Gliciæ,qui scriba fuerat,coactusque abdicaverat anno V.C.505. atque in ipsius Dictatura nihil memorabile gestum invenio, etsi primus Dictator fuerit qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum,medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio: eoque latere Sicilia Africæ littoribus prætenditur, Ἀκράγα, Græcè dictũ, triennio priùs quàm Consul esset Calatinus in potestatem P.R. venit per obsidionem Coss. L. Postumio,Q.Mamilio,anno V. C. 491. describitur Agrigentum à Polyb. l. 9.

10 Lilybæum extremum Siciliæ in brumalem occasum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Hellespontium

porrectam jacebat, distabátq; ab Africæ littoribus mille stadiis, ut Polyb. ut Strab. testatur, mille quingentis. Sed Plinius ad Mercurii promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendam acutissimi visus, eum in speculam ascendisset, naves Carthaginensium portum egredientes Lilybetanis numero renunciâsse: quod sanè sphærica ratio ob maris convexitatem interea ad tria mill. passuum turgescentem non patitur, aut oportuit trium mill. pass. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoq; promontorio Lilybæum, urbs firmissima & Carthaginensium præsidio munita, de qua hic loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum à Lilybæo in Septentrionem distabat, teste Polybio, stadiis ferè centum viginti: nomen habet ab incurvato situ instar falcis, δρέπανον enim Græcis falcem significat, nunc Trapani dicitur.

12. 13. Panormus ultra Drepanum in Septentrionē sita est, distatq; à Lilybæo 48. mil. pass. Eryx mons est inter Drepanū & Panormum mari imminens, sed Panormo quam Drepano vicinior, qui magnitudine ab Ætna secundus est: in ejus vertice planicies erat ubi Veneris Erycinæ templum; paulò infra verticem urbs erat ejusdē cum monte nominis; erat in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina urbs Siciliæ, Syracusanorum colonia in latere Lybici maris, à Pachyno in occasum distabat 50 millib. pass. teste Strabone: ad cujus urbis saltum cum temeritate Consulis Calatini exercitus in vallem (cujus colles undiq; hostes insedissent, [1] demissus esset, Calpurnii stratagema Consuli

occasionem

occasionem dedit ad exercitum inde extrahendũ. Aliter ista quàm Florus narrat Frontinus l.1.c.5. & l.4. c.5. itidem Gellius l.3.c.7. & varia huic Tribuno nomina adscribunt.

15 Thermopylæ augustiæ montium atque saltuum sunt in Thessalia, qua in Maliacum sinum orientémq; vergit, ad Sperchii fluminis ostia, lutulenta admodum & limosa via, & non nisi sexaginta passuum latens; quæ una militaris via est, & qua traduci exercitus, si non arceatur, possit: eam Leonides Spartanorum rex contra Persarum ingentem multitudinem cum trecentis Spartanis occupaverat, magnamq; barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec superatus foret nisi per proditorem Epialtem circumductus Trachinium hostis, eos à tergo oppressisset. Variant admodum in hujus historiæ traditione auctores, Cicero 300 Spartanos, itidem Frontinus & Herodotus numerant: Gell. ex Catonis Originibus 400, itidem Iustinus 600, qui eruptione in hostes, & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos scribit. Thermopylarum situs venustè ab Æliano lib. 3. variarum hist. describitur.

16 Collectum ab Atilio Calatino Coss. adhuc iter cadavera suorum spirantem Calpurnium Flammam, eumque convaluisse, & strenuam deinceps P.R. adhuc navasse operam M.Cato apud Gell. auctor est lib. 3. c.7. comparátque Leonidæ cum Calpurnii fortitudinem. Sed quod noster subindicare videtur sanguine scripsisse Leonidam, memoriâ lapsus est, utpote confundentis Othryadis stratagema cum Leonidæ. Cùm namque de Thyrea agro interSpartanos & Argivos controversia esset, ita prælio convenerat, inter

utrosque populos, ut lis ea armatis utrinque trecentis prælio decerneretur. Otryades Spartanorum dux erat, suisque cæsis, ipse vulneratus, interq; cadavera neglectus hastæ fragmentis innixus occisorum Argivorum scuta collegit, erexitq; Iovi Trophæum quod proprio sanguine inscripsit, suisq; ea ratione agrū asseruit, in Parallelis Plutarchus narrat.

17 L. Cornelium Scipionem Coss. de Pœnis Sardinia, & Corsica triumphâsse anno V.C. 494. In Capitolinos triumphos relatum est: de Pœnis quidem, quia Annibalem à C. Duilio priùs victum, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam revectum ex improviso circumsedit, classémque ejus cepit. Annibal domum reversus, ob rem toties malé gestam, in crucem sublatus est. Anno ejus successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ urbe pugnatus, à Scipione quoq; victus & occisus est. De Sardinia, ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomen habet) Sardiniæ nobilissimam urbem ab ipso expugnatum triumphâsse; Corsicos etiam utcunque armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, etsi scriptores quid à Cornelio in Corsica gestum sit, disertè non referant.

18. 19, M. Attilius Regulus, L. Manlius Vulso Coss. anno V.C. 492. parabant, ut bellum in Africam transferrent. Pœni, id pro viribus impedire conati, prælium ineunt ducibus Annone & Amilcare: Victoria navalis penes Romanos fuit, qui reparatis etiam quas ceperant navibus, ad Mercurii promontorium (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeam dictam, quæ littore prima est, veniunt: eâque in deditionem accepta, in agrum Carthaginensem impetum

faciunt.

faciunt. Cætera Florus prosequitur. Bagrada autem fluvius Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labitur: de portentosæ ista magnitudinis serpente Gellius lib. 6. cap. 3. Valer. de Miraculis. Plin. lib. 8. cap. 14. 120 pedum longitudinis fuisse, pellémque ejus & maxillas usq; ad bellum Numantinum, hoc est, 115 annis Romæ in templo durâsse testatur, eámque balistis tormentísque, ut oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthaginenses utcunq; cladibus fracti viderentur, tamen acerbiores Reguli pacis conditiones repudiarunt, acciverúntque externum ducem Xantippum, Spartanum, cujus militari peritia, & sua elatione confidentiáque victi sunt Romani: qui dum crebra victoria insolescerent, Græculum hominem, ut imbellem contempserunt. Quæ temeritas ipsis cladem attulit, quam ab elephantis acceptam esse Polybius auctor est: eam tamen Frontinus peritiæ Xantippi in instruenda acie lib. 3. Stratagem. ascribit. Appianus confidentiam Attilii accusat, æstuoso die, gravibus armis, siti, æstuque confectum exercitum, varieque fatigatum iniquissimo loco in hostem ducit, atque ex triginta millibus, quibus præerat, paucos Clypeam evasisse, reliquos cæsos, aut cum duce captos fuisse: auctores in captorum, & cæsorum, & fuga elapsorum numero ferè omnes variant. Eutrop. numerũ habet præ cæteris amplissimũ. Xantippus victoria potitus, mox in Græciam prudenter cogitabat; ne apud Carthaginenses barbaros sese æmulationi aut invidiæ objiceret: ipse donis & muneribus benignè à Carthaginensibus ad suspicionem dimovendam habitus, Punica fraude, quæ gloriam ejus belli

belli ad se trahebat, in mari dum navigat oppressus & submersus esse creditur, teste Appiano in Lybico.

21 Pœni à Metello Coss. ad Panormum victi, Regulum, jam quadriennio captivum, Romam de pace, aut de captivis commutandis, unà cum suis legatis miserunt. Ille utrunque in Senatu dissuasit, & Carthaginem rediit, etsi ad crudelissimum hostem & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat; tamen jusiurandum, quo se reversurum astrinxerat nisi utrunque impetraret, conservandum putabat. Latius ista Eutrop. Oros. Gell. l. 6 c. 4. Valer. lib. 1. Cicero Officior. itidem Horat. Carm. l. 3. & alii.

22 De supplicio Reguli variant scriptores; Cicero in Pisoniana, Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum: eam machinam Appianus caveam vocat stimulis intus extantibus, nec erat ubi se sine corporis laceratione proclinare posset. Tubero apud Gellium l. 6. aliud & inauditum tradit, talionemque nobilissimis Pœnorum captivis repensum esse à Reguli liberis, eósq; in armario muricibus præfixo inclusos, insomniàque excruciatos interiisse, Florus crucis supplicio enecatum, cæteri omnes insomnia, etsi alio atque alio cruciatûs genere tradant: Laudatur constanter ab omnibus Reguli in adversis animi fortitudo, in patriam pietas vitæ prodiga, & hosti ad internecionem usque fides servata.

23 Post devictum in Africa Regulum, & sævissima aliquot naufragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ *Siciliæ* capiunt, Asdrubalémque cum exercitu in Insulam mittunt, qui cum

C. Furium

C. Furium Metelli collegam cum media parte copiarum Romam eſſe reverſum ex tranſfugis didiciſſet, movit verſus Panormum, ut Metellum opprimeret: ille, ut hoſti confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitũ, atq; trajicientem flumen adortus, elephantiſq; quos in Romanos impulerat vulneribus teliſq; irritatis, atque in hoſtium agmen converſis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatóſq; ex obliquo invadit, & magno prælio vincit: duxit enim in triumphum 13 duces hoſtium & 120 elephantos, quibus Eutropius 10 elephantos, Plin. 22 addit, at Oroſius 16, noſter Florus 20 ab ea ſumma deducit. Pro Conſule triumphâſſe L. Cæcilium Metellum de Pœnis 7. Idus Septemb. anno 502 Triumphi Capitolini teſtantur, quo præterea conſilio elephantos in Italiam Metellus trajecerit, docet l. 1. Front. cap. 7. & Plin. l. 8.

24 P. Claudius Pulcher, Ap. Cœci filius, Conſul in Siciliam anno V.C. 504. ut exercitui præeſſet, miſſus, cum Drepanum, ubi Adherbal erat, ad eum opprimendum confidentius navigaret, cum eodem occurrente congreſſus, vix cum 30 navibus fugâ elapſus 93 naves ab hoſtibus captæ ſunt, eſtq; à Romano populo condemnatus, eo quòd ipſius temeritate cladem acceptam eſſe ſatis conſtaret. Sed Valerius lib. 8. non fuiſſe damnatũ, quia imbris ſupervenientis beneficio, populi comitia diſſoluta ſunt, auctor eſt: etſi Cicero & Polybius ab eo diſſentiant. Non vixiſſe autem Clau. Pulchrum ab hac clade ultra biennium conſtat, vel ex petulanti voce ejuſdem ſororis, quæ à ſpectaculo ludorum reverſa, cum à confluente hominũ multitudine

&

& turba premeretur, optaverit, fratrem suum vivere, & iterum classem ducere; ut scilicet urbem à tanta turba exhauriret: cujus petulantiæ causa, ipsi ab ædilibus p. mulcta dicta est XX.M. æris, teste Gellio, Suetonio.

25 Per jocum Deos irridebat, teste Cicerone, P. Claudius: cùm enim cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit ut biberent, quando esse nollent: superatúsque navali prælio, cum Dictatorem dicere à Senatu juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit, ultimæ sortis hominem, ut habet Suetonius & Epitoma Livii. L. Iunius Pullus P. Claudii collega tempestate classem amisit cũ auspiciis etiam non paruisset, itaq; necem sibi ipse conscivit, teste Cicerone. Romani tot naufragis afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis Punica insequentibus post Claudium annis, Italiæ oram infestavit, eámque longè latéque vastavit.

26 M. Fabium Butionem, qui Consul fuit cum C. Attlio Bulbo, anno 508 navali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem præter Florum auctorem habeo. Ægimurus veró insula est in Mari Africano, quæ sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago triginta millibus ferè passuum ab Urbe, teste Livio l. 30.

27 Regulo capto, & exercitu Romanorum à Pœnis cæso, duce Xantippo, Æmilius Paulus & Fulvius Nobilior Consules anno 498, in Africam cum 200 navium classe navigare jussi. Clypeam petunt. Eò Carthaginenses cum pari classe confestim occurrunt: navale prælium, quod differri non poterat, committitur, in quo Romani superiores sunt, 104 Carthaginensium naves demergunt,

mergunt, 30 cum pugnatoribus capiunt, triginta quinque millia militum cæſa ſunt. Poſt autem cum Romana claſſis ad Italiam prædis onuſta remearet, deformi naufragio everſa eſt : nam ex trecentis navibus 220 perierunt. 8. vix abjectis oneribus liberatæ ſunt. Conſules utrôque pro Coſſ. de Coſſurentibus & Pœnis triumphaſſe, anno Urbis conditæ 499 Triumphi Capitolini teſtantur, ita ut calamitas iſta Coſſ. quo victoriæ honorem meritum adepti ſint, impedimento fuiſſe non videatur. Coſſura autem inſula in mari Africo ſita eſt.

28 Anno 500 Conſules Cineus Servilius Cæpio, C. Sempronius Blæſus 160 navibus in Africam trajecerunt, univerſam oram maritimam quæ circa Syrtes eſt, depopulati ſunt; ignari autem locorum in Syrtium vada breviaque impulſi onera abjecere omnia ut naves ſublevarent coacti, cùm retro in Siciliam atque ex Sicilia in Italiam redirent contraria tempeſtate centum quinquaginta naves onerarias, & prædam amiſerunt. Triumphâſſe tantū Conſulē Semproniū Blæſū de Pœnis anno 500, teſtantur Capitolinæ Tabulæ.

29 C. Lutatius Conſul anno 511 reparata claſſe, adverſus Pœnos ineunte Vere miſſus eſt, ipſique adjutor datus eſt Q. Valerius Falto, quia collegam ipſius A. Poſtumium Albium flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in Urbe renuit, nec paſſus eſt ipſum ad bellum proficiſci, ne à Sacris recederet. Itaque hoc anno primùm duo prætores creati ſunt; alter urbanus juris dicendi, alter qui rei gerendæ cauſâ Conſuli adeſſet. C. Lutatius Catulus rebus adverſus Pœnos à pluribus ducibus proſperè geſtis ſummam victoriam

victoriæ ſua celeritate impoſuit, eò quòd poſtero die, hoc eſt, 6 Idus Martias quàm hoſtem vidiſſet, claſſem ipſius gravem commeatibus ſuo apparatu & inſtrumento impeditam, oppreſſerit. Carthaginenſes ea clade victi fractique, coacti ſunt 24 anno poſtquam bellum iſtud primum Punicum cœptum eſt, pacis conditiones accipere; factíq; ſunt Pœni P.R. vectigales & ſtipendiarii. Leges autem pacis teſte Polyb. tales latæ ſunt. *Pœni Sicilia & omnibus inſulis, quæ inter Italiam & Africam ſunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta Euboica*(Euboicum talentum, ut nunc pecuniæ ratio eſt, quadringentorum coronatorum erat) *in annos 20 pendunto: in præſens mille. Captivos Romanos ſine pretio reddunto. Utriuſq; populi ſocii apud utrumq; populum ſunto. Alterius ſocios neuter in amicitiam recipito, neuter in alieno imperio imperato, ne ve milites conducito.* Livius l. 21. ait Pœnos Sicilia & Sardinia hac in pace ceſſiſſe; quod tamen paulò pòſt infirmare videtur, dum ſcribit, Sardiniam inter motum Africæ (quem mercenarii milites ob ſtipendia non ſoluta in Africa moverant fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito interceptam, quod etiam Polybius teſtatur, idque factum eſſe obſervo anno DXVIII. Imperatore T. Manlio Torquato Conſule. Oroſius auctoribus Pœnis Sardiniam rebellâſſe, mox à Romanis ſubactam, pacémq; ſupplicibus datam refert. Facta itaq; prima P. Romani provincia eſt Sardinia anno 520. Conſule M. Pomponio Mathone de Sardiis triumphante; nam Sicilia etiamſi hoc tempore à populo Romano adminiſtrari in formam provinciæ cœperit: tamen illa non eſt univerſa redacta

in provinciæ formam ante Marcelli victoriam, captis Syracusis secundo bello Punico, anno 542 teste Velleio: sunt etiam Corsi subacti à populo Rom. Imperatore C. Papyrio Masone, qui primus in monte Albano, quia à Senatu non impetrâsset, triumphavit, anno 522, atq; ab uno Prætore utraq; provincia & Sardinia & Corsica administrata est; ter autem de Sardis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cætera quæ de provinciis istis recensenda erant, & ut iterum armis Romanorum recuperata sint, post bellum Punicum secundum, suo loco prosequêmur.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. II.

Ianus clausus moventibus Gallis iterum patefactus est, & Ligures latrociniis omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Numa Pompilio regnante Ianum Geminum, belli pacisque indicem, clausum fuisse primum omnies consentiunt; iterúmque pace terra marique partâ post Punicum bellum primum, Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. ann. V.C. 518 clausum fuisse testantur Plut. in Numa, Liv. l. 1. Velleius, Oros. & alii. Orosius toto anno clausum fuisse Ianum, D. Aug. æstatem solùm unam, Varro quidem l. 5. de lingua Latina eodem an. & clausum & patefactum fuisse. Ligures longo & difficili bello post centesimum & vicesimum secundum annum, in provinciæ formam redactos demum esse ex triumphis Capitolinis colligitur,

gitur, deque iis quindeciès triumphatum esse: primum autem egisse Conſ. Cornelium Lentulum anno 516. postremum egisse Aimilium Scaurum Consulem anno 638. belli causam Ligustinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi Rom. provinciam infestabant.

1. 2. 3. 4. Ligures trans Alpes ad Rhodanum usque occupâsse olim Galliam Narbonensem itidem, ut à Varo, qui Galliæ & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam constat: quare impeditè admodum noster & obscure de bello Ligustino tradidit, dum scribit bellatum cum Liguribus, qui in Italia inter Varum & Macram flumen habitabant, quo loco Ingauni, & Intemelii ab aliis censentur, utpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatia habitârunt: quando paulò post, dum enumerat Ligustinos bello subactos, eos quoq; cum istis confundit, qui trans Alpes ultra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonensi habitabant; Deceates enim ad Vari ostia. Oxybii istis orientaliores, ad oram Gallici maris habitabant: estq; ibidem portus Oxybius à vicina ejusdem nominis gente dictus, Strabo lib. 4. Euburiates autem Plinius citra Alpes in Liguria numerat. Nam quod Salyes sive Salvios hîc etiam aliquot exemplaria recensent, mendum esse credibile est. Salvios enim bello Allobrogico, & primos trans Alpes arma Rom. expertos, & tunc primum in ditionem C. Sextio Calvino redactos, Florus l. 3. c. 2. Strab. l. 4. testantur. Epitoma addit, victa Salviorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidisse, triumphâsse autem constat de Salviis, anno 631.

5 Æquè

5 Æquè impeditum, hoc est, de Fulvio atque præcedentia : nec enim satis liquet quisnam Fulviorum, de quo loquitur, fuerit. Varii enim Fulvii cum Liguribus bella gesſerunt. Proprior est conjectura (est enim divinandum, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab aliis scriptoribus diversa) Q. Fulvium Flaccum fuisse, de quo loquitur, qui anno 574 Consul de Liguribus triumphaverit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Livius testetur : tamen ipsum per devios saltus, per invios montes, imperitas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exuisse, ex collibus in campestrem agrum deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macran flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naves imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indeque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fulvio Nobiliore Ligures, Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis exstat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn.& M. Bæbeios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in Consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno 573, ille anno superiore Aimilium Paulum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphâsse. Apuanos autem Ligures Cornelius, & M. Bæbius victos, in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt, tra-

ductosque

ductósque ex Liguria in Samnium (eo consilio ne latebras & invios saltus ad rebellionem repeterent) quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis puerísque publico sumptu in agrum Tauraniorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, collocârunt, vocatíque sunt à ducibus, Ligures Bæbiani, & Corneliani, qui in hoc Samnitum tractu, à Plinio recensentur: quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reversum, cum L. Æmilius interea cum Liguribus Ingaunis prospere dimicaverit testatur *Livius*, & Aimilium de iisdem triumphâsse Capitolinæ tabulæ produnt, anno 572.

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnii Pisonis, qui vitricus fuit Fulvio Flacco, quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno 573, etsi tres fuêre Consules. L. A. Sp. Postumii qui bellum Ligurinum sortiti fuerint, tamen Livius de isto diserte refert, quæ ad Flori relationem conveniunt, cùm ita inquit: *Ab A. Postumio Montanorum Ligurum vinea cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerunt, armaque tradiderunt.*

ARGVMENTVM CAP. IV. LIB. II.

Cisalpini Galli sociatis cum Transalpina gente armis bellum populo Romano movent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertiò M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege tertio retulit.

COM-

COMMENTARIUS.

Ciſalpini Galli, Boii, & Inſubres cum lege Flaminia latum eſſet de agro Piceno & Gallico, unde Senones pulſi erant, viritim dividendo, ſuis etiam rebus, ut injuria proximi metuere incipiebant: quare Boii Senonibus vicini, cum Inſubribus ineunt ſocietatem, & evocant etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos Geſſatas à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocari: alii, à Geſſa, telo quo in bello utebantur, dictos eſſe malunt. Reges eorum Congolitanus & Anercëſtus magnis invitati pecuniis cum ingentibus copiis per Alpes in Italiam tranſeunt, atque cum ſe Boiis & Inſubribus Tranſalpini conjunxiſſent, ipſi tunc peditum quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Attilio Regulo Coſſ. anno 528,

1 Inſubres Galli ab oriente Cænomanis (qui hoc bello quieverunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Novariam. Boii ab ortu Senonibus, teſte Polybio, ad Rubiconem flumen: ab occaſu Liguribus Ciſpadanis ad Trebeiam amnem proximi erant: ſed à meridie Appennino, à Septentrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Regulo Coſſ. Italiam nuncio Gallici tumultus allato ſolū ſine externis auxiliis, equitum 80 millia, peditum

peditum 700 millia armâsse Plinius auctor est: ad hæc etiam Polyb. eundem numerum sociorum Italicorum exercitu nuncupato, conficit. Aimilius cum parte copiarum Ariminum ad arcendos à transitu Gallos profectus, prætorem ad Fæsulas acie victum, & circumsessum liberat. Gallos inde cum præda in Etruriam abeuntes, à tergo Aimilius, à fronte Atilius ex Sardinia revocatus adorti: ita ad Telamonem, Etruriæ maritimam urbem, pugnarunt, ut Gallorum 40 millia occiderint, 10 millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prœlio occisus est. Aimilius vastato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis & torquibus Gallorum exornavit, ita ferè Polybius. Zonaras addit, θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, ut exuerent in Capitolio Aimilium jussisse. Britomari ducis nomen, cujus hîc Florus meminit, apud alios non legi, ut nec sequentis Astrionici.

3 C. Flaminius & P. Furius Coss. anno 580 inauspicato creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renunciaverant: quare ab exercitu subitò literis à Senatu revocatus Flaminius, eas acceptas non prius aperuit, quam collatis signis Barbaros juxta Aduæ fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorum cæsa, 17 millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum ardorémque fatigaverint, Polybius describit: ægrè triumphum impetrasse à Senatu Plutarchus auctor est,

quia

quia ex ipſa acie diis atque hominibus eum revocantibus non paruiſſet. Capitolini triumphi auctores, eum Conſulem hoc anno triumpâſſe 11 Idus Martias, teſtantur.

4 Pacem petebant Inſubres fracti feſſique frequentiſſimâ clade, ſed à Coſſ. M. Claudio Marcello, & Cn. Cornelio Scipione in ipſos anno 581 moventibus, ad arma inviti compelluntur. Coſſ. Acerras ipſorum oppidum, Inſubres Claſtidium Romanorum obſidebant; (erat enim Claſtidium ad Padum, quantum obſervavi, modò Ligurum, aliquando Inſubrum oppidum) Marcellus eò ad ſocios obſidione liberandos cum equitatu profectus, cùm in Geſſatarum obvium exercitum incidiſſet, eum, rege ipſorum Virdumaro (cujus ſpolia Feretrio Iovi voverat) interfecto, fudit, fugavitque. Marcellus deinde Acerras cepit, cùm ii qui Acerris præſidio fuerant, Mediolanum, quod Inſubrum caput erat, confugiſſent. Cn. Cornelius ipſos i prælio fudit, & Mediolanum expugnavit. Inſubres deſperatis jam rebus ſuis ſe Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Conſul de Gallis Inſubribus & Germanis (quod in capitol. Tabulis eſt, pro iis quos apud Polybium Geſſatas legimus) triumphavit, iſque ſpolia opima retulit de duce hoſtum Virdumaro ad Claſtidiũ interfecto, anno 531, Kalend. Martii, quod & Epitoma 20, & Virg. lib. 6. Æneid. Frontinus l. 4. Plutarch. in Marcello teſtantur. Bellatum itaque cum Inſubribus colligitur triennium. Boiorum gentem biennio priùs devictam fuiſſe Q. Fulvio, T. Manlio Coſſ. anno 529. Polybius auctor eſt, atque iis Coſſ. primùm exercitus Romanos trans Padum

Padum ductos esse, Epitoma 20, & Orosius scribunt.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. II.

Illyrii italicos mercatores prædati sunt, legati qui res repetitum veniebant, Teutæ reginæ jussu securi percussi sunt. Fulvius Centumalus eam injuriam armis ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Nondum deprehendere potui, quos annales secutus fuerit Florus noster, quòd Illyricum bellum Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum, cum Illyriis enim bellum initum est anno V. C. 524. Cùm namque Phœnicem Epiri Emporium Illyrici per vim occupassent, mercatores Italicos commerciorum causâ eò navigantes, etiam Illyrii jam prædationibus adsueti, dati sunt; legatósque, qui res repetitum veniebant, injuria affecerunt: dum namque Teuta Illyriorum regina superbè cum legatis ageret, superbiúsque respondisset, jussu reginæ retractus ex itinere, occisus est: ea de causa Romani classe comparata ad ulciscendam legati necem Fulvium Centumalum miserunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyriis captam regebat, recepit. Inde Apolloniam in potestatem redegit; secuti sunt & Dyrrachini hanc victoriam, atque alii etiam populi sese Romanis tradiderunt. Teuta adversis fracta, pacem à populo Rom. iis conditionibus impetravit, ut quotannis tributum penderet, ac Illyrio ferè omni excederet, neque ei extra

extra Lissum urbem, nisi cum duobus inermibus lembis navigare liceret, ita ferè Polybius hanc historiam prosequitur: variat ab eo Appianus in Illyrio, sed Zonaras ab utrisque descedit.

1 Teuta vidua erat Agronis regis Illyriorum, noverca Pineos filii Agronis.

2 P. Junium, & T. Coruncanios legatos à Teuta interfectos, & ipsis à populo Romano statuas esse positas (quod tribui solebat injuriá cæsis) testis est Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fulvio Centumalo, qui prioris anni 524 Consul Cum Postumio Albino fuerát, imperium adversus Illyrios fuisse prorogatum in hunc annum, & pro Consule de Illyriis triumphâsse, ex Eutropio & Orosio, & Triumphorum tabulis manifestum est. Iterum Illyrii cùm repellâssent anno V. C. 534 ab Aimilio Paulo, & M. Livio Coss. edomiti sunt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum populi Romani, Illyrica oppida Romanis subjecta vastabat, & fines fœdere designatos transcendebat: adversus quem Aimilius Consul missus Dimalium urbem præsidio firmatam intra septem dies expugnat. Demetrium in Pharum, insulæ Phariæ urbem cum 6000 veteranorum contendentem Aimilius infestus prosequitur, oppidùmque capit. Demetrio priùs fuga ad Philippum Macedonum regem elapso, Illyrium reliquum occupat Aimilius, Pineóque Teutæ privigno Agronisque filio stipendium ut daret imperavit: ita Polybius & Justinus.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. II.

Annibal 17 annis in visceribus Italiæ hæret. Populum Romanum multis cladibus frangit. Ipse Scipionis virtute coactus pro sua patria pugnare, in Africam reversus, magno prælio à Scipione debellatur.

COMMENTARIUS.

Annibal Amilcaris filius in odium Romanorum sacramento, ex patris auctoritate, à nono ætatis suæ anno obstrictus, jam agens 26, & ab exercitu suo Imperator salutatus: deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Romanis icta violat. Ipse superato Pyrenæo per Gallias & Alpes in Italiam digressus, Scipionem Consulem equestri prælio ad Ticinum fluvium superat; quem vulneratum, filius admodum adolescens, (quique postea ab Africa devicta, Africani cognomen invenit) ne in manus hostium veniret, protexit. Iterum calliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Tit. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore sub brumæ tempus Romanis acie funditur. Tertiam cladem, ad Trasimenum in agro Perusino lacum, Consul Flaminius, accepit, cùm ab Annibale jam lusco veluti indagine captus esset, unà cum exercitu cæsus est. Quartam & maximam, Varronis Consulis temeritate, Annibalis insidiis & vafricie, ad Cannas pertulit, quæ luctum & ultimum diem Romanis attulisset, si Annibal victoria uti scivisset. Enervatus inde Campanorum mollitie

mollitie Annibalis exercitus, & Q. Fabii Dictatoris cunctatione fractus, pop. Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit: fatigatus deinceps frequenti impetu Marcelli, supplementis etiam, quæ ab Africa Asdrubale fratre Annibalis, in Italiam mittebantur, à Salinatore & Nerone Coss. unà cum Asdrubale ad Senógalliam deletis: Scipio inde in Africam bellum tranfert, Asdrubalis & Syphacis castra incendio unâ nocte delet, cæsa, aut flammis consumpta sunt quadraginta hostium millia: Syphacem per Massanissam & Lælium capit. Inde perculsi Carthaginenses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prœlio congressus, cum acie fundit fugátque, & Carthaginensibus leges pacis imponit.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quievisse Romanum, à tempore scilicet quo Iani porta secundùm clausa est, Manlio Torquato & Atilio Bulbo Coss. anno 518: etsi interea cum Sardis & Corsis sit bellatum: alioqui si supputemus à primo usque ad secundum Punicum bellum, erunt anni intermedii viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cœpit anno 388: pax Pœnis data est anno 512: sunt itaque anni intermedii viginti quatuor.

3 Initum est hoc bellum P. Cornelio Scipione Tib. Sempronio Longo Coss. anno 535: finitum debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginensibus supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo P. Ælio Pæto Coss. anno 552: sunt itaque anni intermedii in hoc secundo bello Punico sep-

tendecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta in annos 20 pendunto, in præsens mille, &c.* Livius Itidem. Pœni navali ad Ægates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessêre, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

5 Ultimum cum Asdrubale Amilcaris genero, Pœnorúmque duce fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen trajicerent, neve Saguntinos populi Rom. socios, qui ultra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio, quo fœdere violando Annibal satis magnam causam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntus urbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthiis condita, distabat à mare Baléorico septem stadiis, ut Polybius & Livius numerant.

6 Octavo mense quam cœptum oppugnari, captum Saguntum. Livius. Polyb. τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.

7 Saguntu capto, Annibal Carthaginem novam in hyberna concessit. Vere adulto à Carthagine profectus, quinto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarum occultationem superatis.

8 Prætextatum vocat filium Scipionis, ob ætatem, quia prætextam nondum deposuerat, ut virilem togam sumere posset: erat enim vix 17 annorum, teste Polybio, cùm patrem ab hostis impetu protegeret: ut prætexta 17 anno exacto coram Prætore urbano deponebatur, ut virilem togam ipsis gestare,

ſtare,& in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

9 Aquila exigua quædam eſt ſacelli effigies, teſte Dione, in qua eſt aquila aurea collocata: conſtituitur autem in omnibus legionibus Romanis, neque priùs hibernaculis effertur, quàm univerſus exercitus egrediatur. Eam aquilam haſtæ impoſitam unus quidem vir portat, cujus haſtæ infima pars præacuta eſt, ut terræ infigi poſſet.

10 *In torrente Gello* ſuſpicatur legendum Cuſpinianus ex Valerio Max. Cujus de crudelitate verba ſunt: *Eorum dux Annibal, cujus majore ex parte virtus ſævitia conſtabat, in flumine Gello corporibus Romanis in ponte facto exercitum traduxit, &c.* Cor. etiam Lentulus apud Appianum Carthaginenſibus, dum pacem ſupplices petiiſſent, objicit quòd captivos Romanorum in foſſas fluvióſque conjeciſſent, ut uſum pontium præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale eſſe miſſa Plinius teſtatur, atq; hinc promiſcuum tunc fuiſſe annulorum uſum colligit, alioquin cùm annuli diſtinguerent ordinem Equeſtrem à plebeio: ingentem oporteret fuiſſe equitum numerum, ſi annuli ipſorum digitis detracti tantam menſuram explerent: ſed Livius, *Fama,* inquit, *tenuit, quæ propior vero eſt, haud plus fuiſſe modio.*

12 Hoc ita Cato in Originibus refert, *Igitur Dictatorem Carthaginenſium Magiſter equitum monuit. Mitte mecum Romam equitatum, die quinto in Capitolio tibi cœna cocta erit:* eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat, qui hic & apud Livium eſt Maharbal: ſententiam ejus ita Plu-

tarch. ex Livio vertit, *σὺ νικᾷν οἶδας, νικῇ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.*

13 In militia Romanorum jure obſervatum eſt, ne in legione alios quàm ingenuos, nec eos ſeptemdecim annis minores, vel quadraginta quinq; majores conſcriberent: ſi quid contrà fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut neceſſitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc eſt, eos qui manumiſſi erant, militâſſe primùm bello Samnitico & Etruſco obſervavimus; ſed hoc bello Punico, ſervitia novo exemplo à dominis ſuis redempta, ut centuriarentur & armarentur, Livium & cæteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuiſſe, apud Romanos invenio; Unum quod in capita collatum fuit, quo onere ex æquali divites & pauperes premebantur, uſque ad cenſum Servii Tullii regis. Alterum inde ex ratione cenſus eſt collatum, hoc eſt, pro cujuſque facultate & opibus; ita ut ab hac collatione liberarentur rei familiaris anguſtiâ impediti. Tertium fuit temerarium, cùm privatæ opes ſine diſcrimine in publicum ob periculi magnitudinem ſponte conferebantur; ut quod hoc tempore Lævino & Marcello Coſſ. à Senatu, inde Equeſtri, & mox plebeio ordine certatim collatum eſt: quod tamen à ſcribis in Tabulas ærarii ideò referebatur, ut locupletato ærario, pecuniæ ſuæ cuique redderentur: quod poſt bellum Punicum tribus æquis penſionibus factum eſt.

15 Tribus prærogativa, Veturia Iuniorum, Conſulem T. Manlium Torquatum anno 544 declarabat, qui vitio oculorum ſeſe excuſavit, & ut meminiſſet bellum Punicum

nicum in Italia, hostiúmque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Iuniorum Centuria, petiit Veturiam Seniorum à Consule citari; postquam in Ovili (erat is locus septus in Comitiis, in quem transibant per pontem, qui suffragii sui tabellam in cistas dimisissent) consuluissent, M. Claudium Marcellum, & M. Valerium Lævinum, ut bello clarissimos, neque petentes tamen Consules renunciarunt: auctoritatémq; prærogativæ omnes centuriæ secutæ sunt. Antea etiam anno 539 prærogativa Iuniorum Consules rei gerendæ imperitos designaverat, sed revocata Fabii Maximi auctoritate mutavit sententiam, creavítque Consules M. Marcellum III. Quinctum Fabium Maximum IIII.

16 C. Flaminio Consule ad Trasimenum magna cum Romanorum clade cæso, itidem quatuor millibus equitum, qui à Servilio Consule per C. Centenium Proprætorem ad collegam Flaminium missa erat, per Annibalem in Umbria circumventis; in magna Urbis consternatione ad Dictatorem dicendum confugebatur; sed absente Cost. Servilio, (erat enim solius Consulis, & in agro Romano dicere Dictatorem) nec ad illum propter Italiam armis Punicis undique clausam, erat expeditum vel literas vel nuntium mittere, nec Dictatorem Pop. Roman. creare posset, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Pop. Rom. creavit Qu. Fabium Maximum: qui cum Annibale castra conferens, nec congrediens, ejus impetum mora & cunctatione senescentem infregit, quem cæteri hactenus, & deinceps aliquot alii temeritate & audacia sua superio-

rem fecerant.

17 Nolam Campaniæ urbem ſeſe plebis proditione, etiamſi à Marcello Prætore præſidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter ſperaverat; ſed re per Senatum Nolanum ad Marcellum delata, ſpes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congeſſus, victus & tunc primùm à Romanis intra quinquennium ſemper victor, fugatus eſt. Cæſa ſunt hoſtium quinque millia, Romanorum quingenti. Docuitque hac pugna Marcellus Annibalem vinci poſſe, quod & Ciceronis Brutus ita teſtatur. *Cannenſem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio pop. Romanus erexit, poſteaque proſperc res deinceps multa ſecuta ſunt, &c.* Marcellus iterum Annibalem ſpe Nolæ potiundæ venientem poſt biennium vicit, victoriæque confeſſionem hoſti expreſſit, dum ille altero die ad prælium provocatus ſeſe in caſtris continuerit, & Tarentum ſpe potiundæ urbis per proditionem profectus ſit.

18 Cannenſi clade fracti Romani vetera hoſtium ſpolia templis detrahunt, porticibuſque; octo millia ſervorum validorumque juvenum publicè empta armant: ſciſcitantes priùs vellentnè militare? illi velle ſe dixerunt, inde Volones deinceps vocati ſunt. Ipſi duce Tit. Graccho Proconſule ad Beneventum contra Annonem Pœnorum ducem benè pugnaverunt: quorum egregiam operam ut remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, ſi ſtrenuè ſe gererent, ſtipulatus erat, liberavit; & Volones liberos eſſe juſſit.

19 Sicilia Hieroni regis (qui Hieroni ſucceſſor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat;

nabat; quare Marcellus Conſul III. Syracuſas jam à populo Romano abalienatas, miſſus oppugnavit, ejuſque omnem impetum Archimedis Mathematici induſtria, triennio ferè toto remorata eſt: expugnatæ enim ſunt Syracuſæ anno Urbis conditæ 541, oppugnari cœptæ 539.

20 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardiniâ Imperii fuiſſe haud facilè invenias, cùm neq; prætura functus ſit, & prætores hoc ferè tempore ſolùm in eam provinciam (erat enim in provinciæ formam ante hoc bellum annis quatuordecim redacta per M. Mathonem Conſulem) mittebantur: nam hunc Gracchum in Ædilitate Magiſtrum equitum à M. Junio Pera Dictatore dictum fuiſſe Livius teſtatur, inde mox Conſulem deſignatum anno 538, iterumque poſt biennium cum Q. Fabio Maximo conſulatum cœpiſſe, & ſemper illi bellum cum Annibale in Italia, idq; in Lucania, mandatum fuiſſe, quouſque proconſul ipſe an. 541 hoſpitis Lucani ſui fraude, inſidiis circumventus, à Magone Pœno interfectus eſt. Sed conſularis facta eſt, propter belli magnitudinem Sardinia an. 576, hoc eſt, an. 41 poſt hujus belli initium, eámq; tunc ſortitus eſt Sempronius Gracchus Conſul, hujus, de quo diximus, nepos; deque iis Proconſulem Gracchum triumphâſſe teſtantur Triumphi Capitolini, tantúmque captivorum Romam deportâſſe, ut in proverbium abierit, Sardivenales. Quod ſi rem tanto intervallo geſtam cum hoc Punico bello confundit, intolerabilis eſt ἀνισοχρονία: Verùm eſto, quo cum Annibale bellatum eſt tempore, rem benè geſtam adverſus Pœnos &

 Sardos

Sardos in Sardinia à T. Manlio Prætore, qui Qu. Mucio Scævolæ valetudinario succeslor datus est, Livius testatur, ut qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Harficoram & Hiostum Sardorum duces cæsos esse scripserat. Insanorum etiam montium Livius meminit; quæ Ptol. μαινόμενα ὄρη l. 2. Geograph. vocat.

21 Cn. Scipio sub primum Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonem egregiè vicit, militúmq; qui cum Annibale in Italiam profecti erant impedimenta carissima à Romanis diripiebantur. Inde Asdrubalem toto cis Iberum agro cedere cogit: Punicam classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & toto ejus oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater ejus post consulatum prorogato imperio in Hispaniam mittitur; conjunctis itaque viribus in hostem movent: Aceducis artificio obsides Hispanorum, qui Sagunti custodiebantur, Romanis traditi sunt, & domum ad devinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero anno Scipiones cũ Asdrubale, (qui ut in Italiã descenderet, ac se cum fratre Annibale conjungeret, ad Iberũ copias traduxit) collatis signis bene pugnaverunt, castra hostium diripiunt, reliquæ Hispaniæ civitates Romanis hoc tã felici prælio adjunctæ sunt, ita ut Asdrubali vix tutò manendi in Hispania spes relicta fuerit, Castulonem inde recipiunt; ad Mundam, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriam impediret, egregiè pugnant: Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur, inde versæ tam lætæ res in luctum. Scipiones à

Celtiberis mercenariis deserti prope cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio undevicesimo die quàm frater Scipio cæsus esset, in turri, quam hostes igne circumdederant, crematus est, sexto quàm in Hispaniam venerant anno, amissaque Hispaniæ possessio foret, nisi L. Marci equitis Rom. virtute & fortitudine contractis exercituum reliquiis ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostium cæsa essent anno V. C. 541. Cùm verò reliqui omnes, post tantas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos, Hispaniæ imperium oblatum recusarent, P. Scipio P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum 24 natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse jusserunt: quò profectus est anno 542. Reversus est Romam, exactis ab Hispania Pœnis, anno 547: neq; victor triumphavit, quia ad eum diem nemini triumphus datus erat qui sine magistratu rem gessisset: quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitiis mandabatur, sine magistratu erat, qua de causa etiam M. Marcello de Syracusis à Senatu negatus est Triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniam à Gallia ab ortu disterminant, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septentrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano, & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontoriis, quæ columnæ Herculis vocantur, disjungitur: cætera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico alluuntur.

23 Campani parùm memores societatis, & beneficii Populi Romani, quo armis ab Samnitum

Samnitum injuria ante 128 annos vindicati erant, Virio auctore legatis ad Annibalem missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt: idq; eodem anno quo Cannensi clade Romani premebantur, eam usque adeo insignem injuriam & perfidiam populus Roman. tanta pertinacia, ut ulcisceretur, exarsit: ut Annibalem, spe avertendæ per metum aut necessitatem, quòd per vim non poterat, à Capua obsidionis, Romam properantem, & ad tertium lapidem supra Anienem castrametantem, alter Proconsul Q. Fulvius Flaccus ad prohibendam obsidione patriam 15000 peditibus 1000 equitibus secutus sit: alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum 2000 equitum, ut urbis situm exploraret, obequitâsset, & per triduum utrinque acies in procinctu starent imbribus & cœlesti ira à prælio diremptæ; ipse Annibal ab urbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani jam desperationi imminentes sese dediderunt, postea quam ipsorum principes veneno se necâssent. Cum Senatus Campanorum ad palum ligatus securi percutiendus esset, literásque à Senatu Romano missas (quibus jubebatur ut parceretur Senatui Campano,) Qu. Fulvius recepisset, etsi de clementia Senatus conscius esset, tamen eas in sinu posuit: & lege agi jussit, hoc est, in eos animadverti, antequam legeret. Capua ob perfidiæ & defectionis culpam, in Præfecturæ formam redacta est, hoc est, ut jus & magistratum quotannis à perfecto, qui cum legibus à Prætore R. præscriptis mittebatur, acciperet: itidem ut vectigalis & stipendiaria esset.

24. C.

24 C. Claudius Nero, Annibalem tumultuariis aliquot præliis in Lucania à Grumeno profligatum, Canusium in Apuliam nunquam ejus vestigiis absistens prosequebatur; atq; ibidem ex interceptis, quæ ad Annibalem à fratre suo Asdrubale mittebantur litteris, quibus se in Umbriam occursurum fratri suo Annibali esse significabat: metuens Nero ne Livius collega ejus solus par esse possit Asdrubali venienti, 6000 peditũ 1000 equitum robustissimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Aufido flumine usque ad Metautum Umbriæ Longitudinem Italiæ sexto die emensus, auxilio Salinatori Livio occurrit: nihil quieti datum; altero enim die Asdrubalis copias, ipsumque ducem ad Senam maritimam Umbriæ concludunt. Cæsa hostium quinquaginta sex millia, capta quinque millia, redditaq; Annibali clades Cannensi æqualis, & ducis, & exercitus interitu. Metaurus cruentus Punico cruore, ut Aufidus Romano. Sena Umbrorum, nobilitate clade Pœnorum, non aliter quàm Apulorum Cannæ erant calamitate Romana. Nero eodem nocte, eadémque celeritate ad Annibalem, ejusdem errore hactenus feliciter usus, dum ipsum à castris hactenus, quæ suis adversa erant, non senserat obfuisse, properat, & sexto die revertitur.

25 M. Livius Drusus anno antequam in Italiam Annibal descenderet, Consul cum Aimilio Paulo de Illyriis triumphaverat, populique judicio ob Illyricam prædam iniquè divisam condemnatus, in exilium abiit, ignominiæ contumelia squaloreque efferatus: sed octavo ferè anno post damnationem reductus est in Urbem à M. Marcello & M. Lævi-

Lævino Coss. anno 546. Ipse iterum Consul omnium suffragio cum Nerone creatus est, & Asdrubalem Neronis auxilio debellavit. Censor quoque post biennium cum eodem Nerone quatuor & triginta tribus, hoc est, præter Metiam omnes ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas levitatis & inconstantiæ notabat, quod innocentem ipsum condemnâssent: condemnatum Consulem & Censorem creâssent: neq; inficiari possent, aut judicio semel, aut comitiis bis à se peccatum esse: ut & se de plebe ulcisceretur; ex Salaria annona vectigal constituit; unde Salinatori nomen factum est. Inter Livium & Neronem ejus collegam cum odia privata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condemnârunt, & in gratiam redierunt.

26 Syphax rex Masæsylorum, quæ gens est Mauris vicina, opulentissimus erat: cum Scipionem, qui ab Hispania in Africam navigaverat sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & contra Pœnos consilia cum Scipione iniverat. Eam societatem, & tantam virium accessionem, ut à Romanis divelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat; ita ut ille hoc libidinis errore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitiæ Scipionis antequam in Africam appelleret per legatos renunciaret. Cujus perfidiæ magnas mox pœnas dedit, castris enim & exercitu una nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus, Romam, ind Albam in exilium relegatus, & à Scipione in triumpho ductus est, teste Polybio quem alii tamen morte ante

ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contrà Massanissa Massyliorum rex à Syphace regno exturbatus erat: exul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregie coluit: quare à Romanis rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum, florens opibus, gloria, & dignitate: tanti est servâsse fidem, aut ad felicem inclinâsse partem.

27 Pœnis devictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones, & ex decem legatorum sententia paciscendæ cum Pœnis permissæ erant. Pacem istis legibus fecerunt; ut Pœni liberi viverent suis legibus; quas urbes, quosq; agros, quibusve finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitivos, captivos omnes, & rostratas naves præter decem triremes traderent, elephantésque quos haberent domitos neque domarent alios: bellum neque in Africa, neq; extra Africam injussu populi Romani gererent: Massanisæ res redderent, fœdúsque cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in annos 50 solverent, obsides centum arbitratu Scipionis darent, Livius, Appianus, &c.

ARGUMENTUM CAP.VII. LIB.II.

Bellum Macedonicum.

Philippus Macedoniæ rex cum Annibale in Italia magnis populi R. cladibus grassante, fœdera sciciverat: & hinc belli causa,

sa, quam etiam Atheniensium preces augent: Lævinus prætor, Attalus rex, & Rhodii socii Græciam occupant, regémque profligant. Flaminius Consul summam bello imponit, victúmq; regem ad pacis leges compellit, Nabin Spartanorum tyrannum impotentius sese efferentem compescit: Græciam libertate donat.

COMMENTARIUS.

Philippus Demetrii filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit Philippicum & Macedonicũ) cum Annibale post Cannensẽ calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœdus & societatem belli per legatos contra P.R. sanxerat. Romani, interceptis legatis & litteris de hoc fœdere edocti, ut Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valerio Levino prætori imperium mandant: is Appolloniam & Oricum à Macedonibus obsessas liberat, Philippúmque regem in regnum suum retro abire coëgit, anno 539. Lævinus deinde cum Ætolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato & Scerdilaido Illyriorum regibus societatem adversus Philippum confirmat. Coss. declaratus, in Urbem revocatur anno 541: huic successor mittitur Sulpiciis Galba proconsul, qui adversus Philippum & Achæos rem bene gerit: quousque & hujus successor, P. Sempronius proconsul inter Ætolos, eorúmque socios, & Philippum pacem fecit, anno 549. Romani autem Africo bello levati infensique, iterum Philippo ob infidam cum Ætolis ceterisque Græciæ sociis pacem, quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœnisque submiserat, & Athenienses de ejusdem injuriis conquesti, calamitate sua com-

commiserationem commoverant, bellum cum Philippo omnes centuriæ jusserunt, Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta Coss. anno 553.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liv. lib. 43. recitat. *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajeceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra marique gereret: ubi debellatum esset, Italia omnes cum ipsa Urbe Roma Carthaginensium atque Annibalis esset, prædaque omnis Annibali cederet perdomita Italia, navigarent in Græciam, bellumque cum quibus regibus placeret, gererent: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, ex Philippi regnique ejus essent.*

2 Valerio Lævino Prætori contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, Consuli nunquam, ex Livio & cæteris constat: nisi pro *Lævino, Sulpitio Consule scribas*, ἀνιςορησία erit: ille enim cum Philippo bis, sed tumultuariis pugnis congressus est, cæteráque quæ hîc referuntur, gessit: & in ejusdem prætoriæ navis puppe lauream nata scribit Liv. l. 42.

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, ut prima statim offensione necessariò flecteretur: alioqui emissum semel, ab hostibus remitti posset, anceps utrisq; telum futurum. Γέῤῥον autem sive pilum armatú fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medro in cuspidē desinente Polyb. l. 6. testatur, & veteres picturæ: itidem Liv. l. 31. in descriptione Falaricæ. Fuitq; hoc telú γεῤῥομάχοις, sive, ut Liv. vertit, velitib. propriū. Erat & aliud pili genus, qd quidā Verutum

tum vocant, cujus haſtile longum pedes ferè quatuor ſemis, ejuſdem longitudinis ſpiculum ex ferro erat utrinque hamatum, eſtque haſtile illius vel teres, vel quadrilaterum, iſtud, latus unum palmi latitudine, illud teres, diametrum palmi craſſitudine habebat. Hoc telum haſtatis & principibus aſcribit Polyb. ut haſtam triariis.

4 Chaonia Epiri regio eſt, quæ à meridie Cerauniis montibus clauditur, cujus populi poſtea Moloſſi dicti ſunt; ab occaſu Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur, à ſeptentrione Macedonia, à meridie Cerauniis montibus, & Theſprotiis populis.

5 Cynocephali, quæ nomen hoc à ſitu & figura canini capitis invenerunt, impedita ſunt multorum tumulorum juga æquali ſpatio diſtantia, teſte Plutarcho, in Flaminio, juxta Scotuſſum Pelaſgiæ regionis in Theſſalia urbem. Polyb. 17. & Livius 43.

6 Eubœa eſt maris Ægæi inſula, quæ Euripo, mari irrequieto æſtuoſoque, à Bœotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum ſocietate Philippi regis adjutus, Argos occupaverat præſidióque tenebat: hoc, ut Quinctius Flaminius inde detraheret, Argóſq; liberaret, in Laconiam movit. Itaq; tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, avertit. Gythæo enim deditione capto, coëgit Nabim ad leges pacis, & Argis cedere, & Lacedæmonia ipſi relicta contentum eſſe.

8 Nemea Urbs eſt, & ſilva Argiæ in Peloponeſo, in qua tertio quoq; anno Nemeæ ludos Græci, ob leonem in ea ſilva ab Hercule occiſum, Iovi celebrare ſolebant: hoc in ſolenni

ſolenni totius Græciæ conventu Quinctius Flaminius poſtquam Nabidem ad pacis leges coëgerat, Argóſque liberaverat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præſidiis Romanorum deductis, eas quoque per præconem pronunciare juſſit eſſe liberas: uti antea Iſthmiorum ludorum frequentia, qui in Iſthmo Neptuni gratia celebrabantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat. Ibi auditâ voce præconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis, tantum cum clamore plauſum fuiſſe exortum, teſtatur in Flaminio Plutarchus, ut corvi fortuito ſupervolantes in ſtadium deciderent, idque vel tantâ vocum colliſione aërem, quo ſe ſuſpendunt alites, diſſipante, vel contorquente velut attonitos & vertiginoſos corruiſſe.

9 Populus Romanus ut cum Annibale pro Saguntinis, ita cum Philippo pro Athenienſibus bellum geſſit. Philippo devicto libertas Græciæ nec opinanti data eſt. Pacis Philippo datæ leges fuerunt, ut Macedoniæ regno contentus Græciâ totâ cederet, talenta mille penderet, naves niſi decem haberet, Demetrium filium obſidem daret, ut Nabis Armenem, cujus victoriæ cauſa T. Quinctius Flaminius pro conſ. per triduum triumphavit anno 559: obſidéſque duxit ante currum duos, alterum regis, alterum tyranni.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. II.

Syriacum sive Antiochenum bellum.

Antiochus Ætolorum adulatione, & Annibalis societate inflatus, bellum movet populo Romano: sed rex ignavia atque voluptatibus diffluens, & uno atque altero prælio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIUS.

Antiochus Syriæ rex Seleuci Callicini filius, ob devictas aliquot Syriæ gentes, cognomento Magnus; Thoantis Ætolorum legati adulatione, & promissorum vanorum elatione Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis terrore Romanos debellaturus, in Europam bellum movebat: Chalcidem Eubœæ profectus, & ibidem amore virginis, hospitis suæ filiæ captus, nuptias celebrat, se suósq; lascivia eademq; luxuria enervat: oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam è Thermopylis, quas insederat, non solùm natura loci tutis, sed & præsidio & muro obseptis: Acilii Glabrionis Coss. virtute deturbatur, profligatur, Ephesúmq; in Asiam ab Europa expellitur. L. Cor. Scipio Coss. cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleæ ægrotabat, Eumene Pergami rege adjuvante, cùm arcus hostium amentáque pluvia essent laxata, apud

apud Sipylum montem ad Magnesiam acie vicit, ac bellum confecit, & ipse ab Asia devicta Asiaticus in triumpho dictus est.

1 Xerxes Darii Hystaspis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum censa fuisse Herodotus libro septimo testatur: auget relationem, quòd flumina ipsis prandentibus epota, quòd mare sex millium omnis generis navium classe quasi constratum, & à superbo rege tanquam à Neptuno suo flagris, quia tumultuosius turbaretur, cæsum; Asiam Europæ ponte ad Hellespontum fuisse conjunctam, Athon montem perfossum, ut compendiosius per ipsum navigaretur, Græci scriptores in sua scripta retulerint. Tantas copias remorata est exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce Leonida, classis ad Salaminem Insulam devicta & depressa consilio & prudentia Themistoclis, ita ut rex tam elati animi, mox ut perditis rebus una scapha trepidè per Hellespontum elapsus in Asiam fugerit. Mardonius Xerxis Imperator ad edomandam, & malè multandam Græciam cum exercitu relictus, juxta Plateas Bœotiæ à Pausania, & Aristide acie fusus est, & terror ille Persarum è Græcia propulsus. Xerxes ob adversum prælium & totidem clades contemptior, domi ab Arabano avunculo occiditur. Diodor. lib. 11. numerum militum modestiùs ad octies centena millia contrahit itidem in Panathen. Isocr. ad septies centena millia. Movisse in Græciam Xerxem, Sp. Cassio III. & Proclo Virginio

ginio Coss. Diodorus lib. 11. scribit. Fuit is annus V.C.267: sed Dionys:lib.9. Kæs.Fabio, & Sp. Furio Coss. anno 272.

2 Darius Histaspis filius, qui hinnitu equini prærogativâ rex Persarum designatus & inauguratus erat, (quem temporis, & rerum gestarum comparationem secuti, Assuerum cui Esther, ut in Bibliis est, nubit, multi opinantur) expeditionem 600 millium in Græcos misit, Sardæis urbes incendio ab ipsis devastatas vlturus, Date & Atapherne ducibus, qui collatis cum Miltiade & 10 millibus Atheniensium,, & mille Plateensium signis ab iisdem in campis Marathoniis nobili ad omnem posteritatem victoria victi sunt, 63000 Persarum cæsi, reliqui fugati. Atheniensibus parvo impendio ingens victoria parta est, 192 tantum in acie desiderati sunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginensi Consul sive Sufes, (ita enim illi summum magistratum vocant) creatus esset, multósq; judices peculatûs argueret, ut qui victigalia civium oneribus levandis imperata, in suos usus converterent, ab Optimatum factione, ut se ulciscerentur, Annibali Romæ suspicio crearetur: ut qui in pace res novas, & cum Antiocho secreta belli consilia contra Romanos moliretur. Odiis itaque Romanorum, civiúmque suorum factionibus & accusationibus tempestivè cedendum esse sentiens Annibal, in Asiam ad Antiochum, qui Ephesi erat, navigat, à quo benignè exceptus, & in honore habitus est, quousque iterum maga Annibalis cum populi Rom. legatis familiaritas, qui id studio agebant, novam de se malè suspicandi Antiocho ejusque

ejuſque purpuratis occaſionem præberet: ſed eam regis à ſe alienationem purgatione libera amovit, dum ſibi cum Romanis odium, ut eſſet perpetuum ab anno ætatis nono fuiſſe jurejurando à patre adactum aſſeverat. Annibalis autem de hcc bello conſilium, cum hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quòd Antiocho ſi in Italiam miſiſſet, ubi fragiles erant Romani, forſan glorioſum fuiſſet; verſum eſt ob regis molliciem, & ducum ſuorum imperitiam in clades & calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit, quare Annibal dum ſe à Romanis poſci intelligit, ad Pruſiam Bithyniæ regem fuga elabitur. à quo ipſe poſcentibus Romanis T. Flaminio proditus venenum hauſit, ut liberaret diuturna cura pop. Roman. cui grave erat expectare mortem ſenis: mortuus eſt Libyſſæ in Bithynia anno ætatis ſuæ quinquageſimo nono, anno V.C. 566: quo anno & Scipio Africanus Literni quoque in exilio obiiſſe putatur.

4 Lyſimachia à Lyſimacho Macedoniæ rege condita eſt in Iſthmo Cherſoneſi Thraciæ 30 ferè annis ante adventum Pyrrhi in Italiam. Eam cùm poſt Lyſimachi mortem Thraces deleviſſent, Antiochus iterum inſtaurat, coloniſque donat, opportuna & maritima urbe uſurus ceu horreo in belli, quod cum Romanis deſtinabat, apparatibus.

Polyxenidas exul Rhodius erat, claſſis Regiæ præfectus, qui ab Aimilio Regillo Prætore ad Myoneſum æoniæ promontorium navali prælio victus eſt, tredecim navibus captis 25 aut incenſis aut depreſſis. Regillus poſt navalem victoriam Epheſum, quo ſe Regia claſſis ſubduxerat, profectus, directis

directis ante portum navibus, confessionem concessi maris ultimam hosti expressit. Sunt qui Annibalem quoque ei prœlio interfuisse referant, ab iis Appianus in Syriacis dissentit.

5 Mæander Cariæ fluvius, multis adeo flexibus sinuosus, ut tortuosa & involuta Mæandros à similitudine vocemus. Hic campis per quos labitur Mæandri nomen fecit: in iis est mons Siphylus, qui à Meridie Magnesiam habet distantem ab Epheso in ortum 16000 passuum teste Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europæ abstineret, Asiaque omni quæ cis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis 15000 talentorum Euboicorum daret, mille talent. m per 12 annos penderet.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. II.

ÆToli, gens inquieta & arrogans, deditione à Fulvio Consule capta Ambracia, ad pacis leges coacta est.

COMMENTARIUS.

Ætoli cum populo Rom. arma sociaverant bello Philippico, atque cum ibi parum honoratam militiam suam fuisse accusarent, ad Antiochum deficiunt, quem misso Thoante multis promissis fœdereque percusso ad bellum sollicitaverant: sed Antiocho victo & ipsi à Romanis perdomiti, coacti sunt imperata facere, M. Fulvio Nobiliore Consule. Ætolia Græciæ pars à septentrione Corace monte à meridie Jonio sinu, ab ortu Locris

Locris Ozolis, ab occasu Acheloo fluvio distinguitur.

1 Cephallenia insula est maris Jonii, Epito & Acarnaniæ opposita, ab ea Zacynthos in meridiem distat 60 stadiis. De Ætolis & Cephalleniâ Fulvium triumphâsse triumphi Capitolini testantur, anno 566. Inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum jugum Laconiæ promontorium multæ passim jacent Insulæ, quas hoc bello etiam populo Romano accessisse testatur.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. II.

ISTri castra Manlii Consulis diripiunt: comessabundi verò iterum à Romano exturbantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIUS.

Istris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est a 575: quo Manlius Vulso sine Senatus consulto profectus, ad lacum Timavi fontis castris incursu Istrorum, magna cum militum trepidatione, exutus est. Istri cùm in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magnâ securitate ad epulandum convertunt. Interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisque sopitos invadit: ad 8000 Istrorum in castris sunt cæsi: Æpulo rex raptim à suis in equum impositus, Nesactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Junius Coss. oppidum vi capiunt: Rex ne vivus in hostium potestatem veniret sese gladio

 trajecit.

trajecit. Istria inde duorum adhuc oppidorum excidio pacata est: Ita ferè Livius libro 51. Ita ut antequam C. Claudius Pulcher Consul in provinciam cum imperio legitimo venisset bellum ab Istris Coss. confectum fuerit. Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, utpote qui C. Claudium Pulchrum de Istris triumphâsse testentur anno 578. Istria à Carnis sive occidente, oppido Tergeste; ab ortu Asia amne; à Septentrione Alpibus, & Japudibus populis; meridiem claudit Adriaticus sinus. Istam provinciam fuisse factam anno 625. C. Sempronio Tuditano Consule, & cum Illyrico conjunctam, quousque Augustus illam in decimâ regione relatam, Italiæ cum Carnis & Venetis, testibus Strabone & Plinio conjunxerit, observo.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. II.

Cn. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos, ob societatem quam cum Antiocho junxerant, movit, & ipsos debellavit. Reguli Orgiagontis uxor à Centurione stuprum passa est, quod ejusdem nece ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Cn. Manlius Vulso ad ordinandam Asiam cis Taurum missus, in Gallos Asiaticos movit sine Senatus-consulto aut populi jussu. Tolistobogii Galli in Olympum montem sese & sua subduxerunt, tanquam ejus præruptâ altitudine, aut aditûs difficultate sese contra Roman. defensuri: sed Manlius cum copiis

copiis in illos irrupit, eósque partim in præcipitia egit, partim occîdit, & 40000 cepit. Tectosagæ & Trocmi Magna montem petierunt: ipse Manlius, ut cum Regulis eorum pacisceretur veniens, ex insidiis, nisi a suis protectus fuisset, opprimebatur. Quare magna vi Gallos adortus 8000 ipsorum occîdit, cæterósque ultra Halym fluvium fugavit, Gallósque Asiaticos in suam potestatem redegit. Ipsum triumphâsse Capitolini triumphi testantur, & Livius.

1 Centurio qui custodiæ captivorum præerat, pravâ libidine exarsit in Chiomaram Orgiagontis Reguli captivam uxorem: à quo stuprum passa, dum aurum quod sui redemptione afferebatur, centurio appenderet, à suis necessariis (quibus hoc Chiomara Gallicâ linguâ imperaverat) jugulatur, cadaveris caput præcisum marito in ultionem violatæ pudicitiæ attulit. Centurio hic proprium nomen non est, sed ordinis ductorem, qui centum peditibus præerat, significat; quibus ferè captivorum turba mandabatur custodienda.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. II.

PErses Macedoniæ rex, Thraciâ sibi sociatâ, contra Romanos movet: victus à Paulo Æmilio, captusq; in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetrium fratrem justa matre familias ortum, regnique successorem, invidiâ, calum-

calumniis, & confictis criminationibus apud patrem perniciosè degravatum, ex insidiis, & patris mandato, ut per Didam Pæoniæ Prætorem veneno interficeretur, effecit. Philippus mœrore ob innoxii filii mortem senióque consumptus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses regnum, quod patricidio sceleréque occupaverat, accipit, & quasi hæreditarium sibi cum populo R. à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad ejus apparatum & causas convertit, Regésque P. R. socios invadit; Abrupolin Sabæorum regulum regno expellit. Aretarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pergamenorem regem Delphis gravissimè per submissos percussores affligit, Græciam contra Roman. ad arma solicitat. Legatos P. R. ad res repetendas missos, superbè & contemptim acceptos, regni finibus intra triduum exire compellit, atque iis de causis ipsi bellum indictum est, quod à Perse Persicum, & Macedonicum secundum dictum est. P. Licinius Crassus Coss. contra regem profectus tertio & vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prœlio ad Sycurium Thessaliæ juxta Ossam oppidum à Perse victus est: pacem tamen petenti regi, nisi senatûs arbitrio sese permitteret, negavit: iterumque cum rege in Philannæo agro congressus meliore successu pugnavit. Licinio Hostilius Coss. successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina; socios tamen cum fide coluit, & à Regis injuriâ egregiè defendit. Q. Marc. Philippus Coss. Macedoniam per invios saltus ingressus, regem nec opinantem adventu suo ita perterrefecit, ut præcipiti fuga omnes

omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudaverit, aurique magnam vim Pellæ demergi jusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam Coss. L. Paulus Aimilius venit, & ad Pidnam Pieriæ urbem collatis signis III. Nonas Sep. Persenm, 20000 peditum cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exuit, atque Macedonum urbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octavio classis præfecto cum tribus filiis Philippo, Alexandro (tertii nomen nusquam comperi) captus, & in triumphum ductus est. Hunc regem avaritiâ suâ sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate suâ ab amicis desertum, indignûmque majestate tanti nominis ob servilem & degenerem animum, & Demetrii fratris sui manibus servitute, & domûs suæ calamitate parentâsse. Ipse enim Albæ squaloribus carceris & filii duo perierunt. Alexander quidem tertius filius, scriba magistratuum Roman. fuit.

1 Æmus, mons qui Thraciam à Mysia dividit, tantæ altitudinis esse opinatur, ut ex ejus summo vertice Adria versus occasum, Euxinus versus ortum cernatur: ita enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonem lib. 7. Polyb. testatur. Quod ideo non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus & montosus visus abrumpit. Benè quidem & rectè Strabo: cum namque per Mædicam Thraciæ Philippus cum Perseo ad Æmum contenderit, ut ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liv. lib. 50. narrat, non potuit longus esse prospectus: obstant enim versus Adriam Rhodope, Orbelus,

Scardus montes altissimi, & perpetui. At ut nihil sit quod visum impediat, cùm Æmus centum Germanicis milliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur ejus perpendiculum ad eam altitudinem quæ devexitatem terreni globi tanto interuallo tribus milliaribus Germanicis cum sextante intumescentem, despiceret: siquidem Plin. Æmi altitudinem 6000 passuum supputat: at in tanta specula opus erat 13000 passuum altitudine. Ista paulò latiùs sum hoc loco prosecutus, ut lector benignus intelligeret multam veritatis lucem apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quæ Geometriæ beneficio illustretur. Ita eâdem erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alii aliter. Quod ad hunc locum attinet, benè Florus consilium ab ipso Perseo institutum narrat, ab Æmo regni sui situm ideò fuisse speculatum, ut aditus obstrueret commodiùs Romanis, propter invios saltus, & præruptos montes.

2 Maximum lunæ deliquium, eâ nocte quæ prælium præcessit, Sulpitius Gallus Tribunus militum explicata causa, & condicta hora futurum prædixit, convocata ex Pauli Consulis permissu concione, ut ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur: accidit ea quarto Nonas Septembris, anno V. C. 586, ante natum Christum 164 annis.

3 Samothrace contra Melanem sinum Insula est, in mari Ægeo sita, à Samone Mercurii filio, & Thracia vicina, conflato nomine Samothracia dicitur; aut, ut alii volunt, à Samiis Tyrannorum sævitiam fugientibus

entibus, ibique Coloniam deducentibus, ita vocata fuit: hæc tota sacra erat, & omnibus jus asyli aperiebat, exceptis iis qui homicidio polluti erant.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. II.

Illyrii socii Macedonum à L. Anicio Prætore vincuntur.

COMMENTARIUS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum Perse societatem belli pepigerat: sed avaritia regis fidem missis decem talentis elusit. Romani ob hanc Gentii cum Perse pactionem, L. Anicium Gallum pro prætore in Illyricum cum exercitu mittunt, qui intra 30 diem expugnatâ Scodiâ, capto Gentio cum conjuge, & liberis, & fratre Carvantio bellum confecit, & de iis triumphavit. Gentius & liberi, & frater Spoletium ex Senatus-consulto in custodiam ducti sunt: ita rex Gentius decem talentis acceptis in tam miserabilem fortunam prolapsus est.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. II.

Andriscus qui sese Persei filium mentiebatur, Macedoniam occupat: M. Juventium Prætorem contra se missum cum exercitu occîdit. Itidem à Metello Prætore victus, totâque Macedoniâ exactus est.

COMMENTARIUS.

Andriſcus infimæ ſortis homo, ob oris ſimilitudinem ſeſe Philippum vocavit, & Perſei regis ex pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt, & eam ob cauſam à Demetrio Syriæ rege, ad quem ſpe auxilii venerat, Romam miſſus, elapſus cuſtodiâ multis ad eam fabulam confluentibus, ipſe contracto exercitu totam Macedoniam, aut deditione, aut armis occupat. M. Juventium Prætorem contra ſe miſſum, una cum exercitu, occîdit: eâ victoriâ elatus, & Theſſaliam invadit, à quâ auxilio Achæorum per legatos Romanos ejectus eſt. Inde Q. Metellus Prætor contra Pſeudo-Philippum movit, eúmque cæſis 25000 militum fugavit, & Macedoniam recepit, confectóque bello de Pſeudo-Philippo à Byzo Thraciæ regulo, ad quem confugerat, recepto triumphavit anno V. C. 607. atque tunc Macedoniam in provinciæ formam eſſe redactam cum Floro Jornandes etiam teſtatur, vectigalemque eſſe factam ex Piſoniana Ciceronis conſtat. Idque per circum locutionem Florus ſatis eleganter, quia Macedoniam ſervitute multare, idem eſt ac ſi diceret in provinciæ formam redigere.

Annis poſt devictum pſeudo-Philippum quatuor, Pſeudo-Perſes, qui ſe Perſei filium eſſe ferebat, etiam in Macedonia collectis ſervis rebellavit, cum 17 millia armatorum haberet à Cn. Trebellio Quæſtore Licinii Nervæ prætoris cum exercitu cæſus eſt. Trebellius Quæſtor ibi Scrofæ nomen invenit: quia cum hortatus eſſet milites, ut in hoſtes, caſtris ſuis ob abſentiam Prætoris audacius

daciùs insultantes erumperent, dixerit, celeriter se illos, ut Scrofa porcos, dejecturum. Varro lib. II. de re rustica.

ARGVMENTVM CAP. XV. LIB. II.

Carthago triennio toto obsessa, & variis machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione Æmiliano capitur & incenditur.

COMMENTARIUS.

Carthagini malè jam diu cogitanti, & quia contra Massanissam Numidiæ regem P. R. socium violato fœdere arma sumpserat, ad hæc quòd naves plures quàm ex lege permissæ erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum indicitur, instigante ad ejus excidium Catone: fœdus enim quod cum Massanisa percusserant ante 50 annos immisso in ejus agro exercitu violarunt. Luxuriabant iterum Pœni opibus & potentia, nisi enim pace per 50 annos & agrorum fertilitate, & maritimis commerciis, in pristinam dignitatem convaluerant. Quare in urbe opulenta, ut fit, cives in factiones tres scindebantur; Romanam, quā Anno Magnus, Regiam Massanisæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar Sanus, & Carthalo principes civitatis fovebāt. Oborta de agro in regione Tysca cum Massanisa controversia, popularis factio Regiam ejecit, 40 civibus in exilium pulsis, & jurejurando sancientes, ne unquam exules reciperentur. Massanisa Gulussam filiū Carthaginem legatum misit pro exulum reditu

 impe-

impetrando, eum urbe exclusum immisso ex insidiis equitatu violarunt, qua injuria irritatus Massanissa Horoscopam obsidet, Punicum exercitum 25000 peditum & 400 equitum, deficientibus etiam à se Asasi & Suba ad Asdrubalem cum 6000 equitum: fundit fugatque in tumulos: obsessum & pestilitate tabescentem sub jugum misit, & exules recipere coëgit. Hac occasione usus P.R. & Utica sese per legatos dedente, exercitum cum duobus Coss. L. Marcio Censorino, & M. Manilio contra Carthaginenses miserunt, qui tanta calamitate & trepidatione oppressi per 30 legatos, pacem à Senatu & Coss. petiêre, qui Carthaginensibus arma tradere, classémque comburere imperant: mox illi ea jussa diligentissime facientes, protinus à mari procul passuum 10 millibus migrare urbe relicta jubent. Ad tam acerba jussa incensi Carthaginenses ex desperatione & rei indignitate acuunt animos, Asdrubalem statim toti bello imperióque præficiunt, & non ferrea solùm & ænea arma, sed etiam iis deficientibus argentea & aurea parant Coss. ad urbem movent, sperantes sese infirmas & imperatas Pœnorum vires, antequam convalescerent, oppressuros: sed is conatus, dum pro patria & salute sese acerrimè defendunt, triennio irritus fuit. Cætera Florus, & nos per partes acturi sumus.

1 Rectum consilium Nasicæ saluberrimúmq; futurum erat P.R. si illud ab eventu sequentium sæculorum ponderabimus; nam si æmula Romæ Carthago deleta excisaque non fuisset, non ita otio & securitate diffluentes Romanos luxuria & avaritia cum Asiaticis triumphis in urbem invectæ enervâssent,

aut

ant mores ad ambitionem levitatemq; inclinâssent, externo metu non amoto; neq; ipsi tot domi civilibus bellis, tot factionibus se suáq; viscera ferro proscriptionibusq; dilaniâssent; neque suâ mole, suis vitiis oppressa populi Romani libertas, tandem unius dominationi in perpetuum servitura non erat.

2 L. Hostilium Mancinum hoc bello non fuisse Consulem satis certum est, sed proximo anno post devictam Carthaginem Annales Coss. & Plin. 85. testantur: quia L. Mancinus primùm cum exercitu Carthaginem irrupit,& pictam Carthaginem præliáque facta in foro cum triumphum Scipio Aimilio duceret, proposuit: proximis comitiis Coss. creatus est. Quare hic aut *Legato*, aut *classis præfecto* scribendum est: legatus enim pro collega Sp. Postumio Albino datus est. Calpurnio Pisoni Coss. & classis præfectus fuit, quousque eum Scipio Aimilianus Romam remisit.

3 Byrsa Græcis corium significat:nomen arci Punicæ ideo inde factum est, quòd Dido cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fugâ vitâsset, & in Africam appulisset, tantum certâ pecuniâ agri ab Jarba Getuliæ rege compararat, quantum bovis tergore comprehenderetur, quæ secto in corrigias tenuissimas tergore, ita ferè millia passuum (si Servio Honorato credimus) complexa, & arcem Byrsam & Carthaginis initia condidit. Carthaginis situm Appianus in Lybicis & 17. L. Strabo (nam apud Livium lib. 26. desideratur) describit: sitam esse in peninsula, cujus cervix in meridiem continenti Africæ, trium fere millium latitudine adhæreat, in qua Byrsa & murus ille triplex. Cætera Appianus

pianus, & 17 lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aimilii, qui de Perseo Macedonum rege triumphum duxit, adoptatus quidem in Scipionum familiam à P. Scipione Africani filio, unde ipse Scipio appellatus est: adoptivos enim adoptantis gentē & familiam secutos esse, P. Cornelii Scipionis istius nomen testatur, suæque gentis nomen novo cognomini subjectum fuisse, & Aimilianum ab Aimilio dictum Lege enim Curiata adoptivus eodem jure filius adoptantis fiebat, atq; si eodem patre & matrefamilias ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifices adoptionis causâ approbatâ, & deinde adoptio comitiis Curiatis rogata, jubebatur. Quare Florus hic justè istius Aimiliani avum lege adoptionis numerat patrem P. Scipionis illius, qui ipsum adoptaverat: atq; Africanus Minor ab Africa devicta dictus est, ad discrimen Africani Scipionis avi sui.

5 Dido, quæ Carthaginem condidisse scribitur, cum ab Jarba Getulorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto, sollicitaretur: ipsa ne Sichæo priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi, conscenso priùs rogo, gladio finivit: ita Justin. lib. 18.

6 Carthago condi cœpta à Phœnicibus ante conditam Romam annis 70, ut Appianus & Justinus testantur: incendio deleta auspiciis Aimiliani an. Urbis conditæ 607. ætas itaque Carthaginis universa fuit annorum 677: patuisse ambitum 24 passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps Africæ, quæ Carthaginensibus patuerat, tributum impositum est,

est, atque ipsa in provinciæ formam redacta.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. II.

Achæi rebellant. Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbiùs appellati sunt.

COMMENTARIUS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen facit prætenditur sinui Corinthiaco à septentrione; ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Jonium mare, à meridie Arcadiam & Elidem habet. Causa belli fuit, quòd dum legati Romanorum, Corinthi Achæorum corpus dissolvere, singulásque urbes sui juris facere ideo conantur, ut potentiam Achæorum, qua superbiebant, labefactarent, pulsati, aut superbiùs appellati sunt, tum quòd Achæi in Lacedæmonios popul. Rom. socios conjuncti cum Bœotis & Chalcidensibus societate movissent. Metellus Prætor ex Macedonia, devicto Pseudo-Philippo, exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit. Critolaum Achæorum ducem ad Scharphiam acie fudit, quem alii voragine quadam haustum, alii veneno periisse opinantur. Metellus Thebas aggressus eas cum Pythea ipsarum Imperatore in potestatem redegit. Inde Megaram Alcamene Ahæorum præfecto Corinthū profugiente dedentibus sese civibus occupat, & ad Istmum venit; dúmq; de pacis conditionibus agit, L. Mummius Consul superveniens cūDiæo Achæorū duce collatis signis Achæ-

os

os vincit, & in fugam conjicit. Diæus fugiens, occisa priùs uxore, veneno mortem sibi conscivit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit: reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armaverant, diruit, atq; iis arma ademit. Ex sententia 10 legatorum qui Româ mittebantur, tributum Græciæ impositum est, & concilia sublata sunt: institutum autem, ut quotannis eò Prætor mitteretur. Mummius Consul de Achæis anno 608 triumphavit, & Achaicus dictus est. Ab eo tempore Græciam, una cum Epiro, provinciam esse factam Strabo & Pausanias testantur; appellatámq; Achaiam non Græciam provinciam, quòd Græci subacti sint, principatum Græciæ tenentibus Achæis.

1 *Consul* falsò scribitur, erat enim prætor tantùm Metellus in Macedoniam missus, cui cognomen à devicta Macedonia Macedonicum factum est. Metellum cum Achæis Bœotisque duobus præliis congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis vicisse, auctores habeo Pausaniam & Eutropium; in Elide quæ Peloponesi occidentalia littora claudit, aut ad Alpheum Elidis fluvium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2 Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cencræas, ab occasu Lechæas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua veluti cervice Peloponesus Græciæ adhæret, patet quinque millia passuum, testibus Strabone & Diodoro. Hunc perfodere aliquot principes sunt aggressi, ut Peloponesum insulam facerent, sed nullo successu. Corinthum L. Mummius

mius post annos 952 quàm ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixtura Corinthii æris conflata est: cujus tria genera Plin. lib. 34. recenset. Candidum, in quo argenti mixtura prævaluit; alterum in quo auri fulva natura; tertium ex tribus illis conflatum.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. II.

Hispania ægrè per 200 annos edomita est: ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.

COMMENTARIUS.

Hispaniam Europæ, qua in occasum excurrit, partem maximam, primus Amilcar Pœnorũ dux latrocinio invasit, inde Asdrubal ejus gener per annos novem, mox Annibal Amilcaris filius. Ut Hispania à Pœnis jam nimiũ in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria usi, populique benevolentia asseruerant Hispaniam à Pœnis, nisi uterq; magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset, quæ latiùs cap. 6. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginenses exacti sunt, eaq; victoriâ primã continentis provinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. 25. Livius, & Rufus, & alii tradiderunt; sed terminatam ordinatámque in duas provincias, anno 558 apud Livium lib. 42 invenio, in citeriorem sive Tarraco-

Tarraconensem,&in ulteriorem,hoc est,Bæticam & Lusitaniam; & ut in eam duo Prætores quotannis mitterentur, qui tunc primũ ideo sex creati cœpti sunt. Atq; anno proximo cum belli moles usque adeo invalesceret, & ut consulari imperio& exercitu opus esset, Consules auctoritate Senatus (in cujus potestate erat vel consulares, vel prætorias decernere provincias) sortiri ulteriorem Hispaniam jussi,eam M.Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab emporiis exorsus totam citeriorem Hispaniam, quæ rebellaverat, pacavit: 400 oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuncios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis ut uno die muros suos singuli diruerent imperaverant, & dum obtemperant singuli oppidorum 400 mœnia diruta esse, antequam sentirent eam cladem ad universos pertinuisse. Hinc Prætores Fulvius Nobilior de ulteriore, Manlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de utraque triumphârunt. Exstat etiam A. Terentii Varronis Prætoris de Celtiberis ovatio apud Livium.Inde Fulvii Flacci de citeriore, in qua 24000 hominum fudisset, 3000 cepisset, triumphus celebratur. Istum excipit Tiber. Sempronius Gracchus Prætor, quem Celtiberorum 300 oppida ex Polybio Strabo lib. 3. delevisse scribit,& proPrætore de iis anno 477 triumphâsse, ex triumphorum tabulis constat,condidisseq; ipsum Gracchurim oppidum, quod antea Illurcis dicebatur, testatur Festus. L. Postumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lusitanis triumphum egit. Inde post biennium

biennium de Celtiberia Appii Claudii Centhonis ovationem, atque hinc 25 annis ferè in pace citeriorem Hispaniam mansisse invenio. Interea cum Lusitanis vario eventu bellatum est, & graviter Romani ab ipsis per arma vexati sunt; & cum, Africano quodam duce, socios P. R. invasissent, Manilium & Calpurnium Pisonem Romanorum duces fuderunt. Mummius horum successor, re bene gesta, & cæsis 15000 hostium triumphavit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpicius Galba temporum suorum eloquentissimus successit, quem tradunt Hispaniam ulteriorem ex prætura obtinentem 30 Lusitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli causam extitisse. Cætera Florus. Quod ad Celtiberos attinet, iterum contra Romanos belli causas moverunt. Q. Fulvio, T. Annio Coss. anno 600, quia Segida Arevaccum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recusarant, contrà quàm legibus pacis cum Graccho pacti erant, atque res iterum gesta à Consule Fulvio Nobiliore, qui bis parum feliciter cum iis pugnavit. Hoc bellum M.Marcellus Consul excepit, omnésq; Celtiberiæ populos pacavit, & tributum ab iis 600 talentorum, teste Strabone, exegit, & Cordubam condidit. Hunc secutus est Q. Metellus Consul, cui in alterum annum prorogatum imperium est, res maximas gessit, & cùm Contrebiã oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinq; cohortes legionarias eodem protinus subire jussit; facientibusq; omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortẽ eundem foret, non deterritus proposito perseverantia ducis, quem moriturum miserat mili-

militem, victorem recepit. Ita Velleius, Valerius, Frontinus. Metello Quintus Pompeius successit, de quo capite proximo. Cætera Florus, & nos per partes prosequimur.

1 In Hispania mutuo multoque sanguine ita per ducentos annos certatum est, ut multis prætoriis, consularibus, imperator iisque exercitibus cæsis, sæpe etiam contumelia & periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam CN. & P. Scipiones anno 535, eaq; demum subacta est imperante Augusto per Agrippam ejus generum anno 735. Sunt itaque ducenti anni intermedii, ut Strabo, Velleius, Dio, & Alii numerant.

2 Vaccæi in Celtiberia populi sunt Arevaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. In Vaccæos sine Senatus consulto, & nulla belli legitima causa, L. Lucinius Lucullus Consul movit, solâ avaritiâ rapiendi & ambitione urgentibus, ut eam accusat Appianus. Caucæorum 20000 contra deditionis stipulatæ fidem immissis in urbem militibus trucidari jussit. Cùm sederet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebãt Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen, quemvis Romanorum provocabat: prodit Scipio Æmilianus, tunc quidem Tribunus militum, & barbarum confecit: nec enim Scipio opima refere potuit, ut Florus asseverat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adiit: nam murum primus conscendit, sed Romani à

civibus

civibus magnâ vi repulsi sunt, atque cùm diu teneret obsidio, fatigatis utrinque partibus, Scipionis Æmiliani fidem Intercatienses securi sese dedidêrunt.

3 Decimo Bruto Consuli Lusitania mandata erat, ut eam latrociniis Viriathinorum vexatam ab injuria defenderet: sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret, arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreverat, quòd se ita ad suorum defensionem attractos, facilius oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Duriæ ostiis, & ultra *Lethen*, sive Limiam, sive oblivionis flumen (hæc enim omnia ejus nomina traduntur) ad Nerium sive Celticum promontorium habitabant, movit. 60 millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio veniebant, occîdit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam asperitate montium, quibus includitur, sese tutabatur, ingenti tamen vi hominum urbiumque numero potitus est: ut non immeritò hujus rei causâ Gallæcus à gentibus devictis in triumpho dictus fuerit, anno, ut quidam, 617: ut alij, 621. Decimus autem Brutus hoc bellum gessit post Viriathinum, ita ut hîc iterum in tempore sit ἀνιστερησία.

4 Viriathus, qui cum suis è Galbæ manibus effugerat, eos dissipatos collegit, & M. Vetilium Prætorem ipsorum vestigiis insistentem, in locum alto limo voraginosum cum exercitu 10 millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantem ex insidiis adortus 4 millia, & Vetilium captum occîdit, 6 millia, quæ Carpessum effugerant, unà cum quinque millibus, quæ Quæstor

Verilii ex sociis collegerat, dum congredi audent, cæsa sunt. Hinc Viriathus C. Plautium Prætorem magna clade bis fudit, & ipsum in urbes munitas, ut se mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpentanorum agrum fertilissimum latissimè popularetur. Post Plautium Claudium Unimanum, qui cum magno apparatu veniebat, profligavit, & C. Nigidium imparatum oppressit, ita ut ille quatuor Prætores intra quatuor annos magna cum Romanorum ignominia deviceerit, cum singuli ad prioris cladem quasi corrigendam submitterentur. Sed C. Lælius in prætura Fabio & Hostilio Coss. cum Viriatho egregiè pugnavit, ferocitatemq; ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis tradiderit. Qu. Fabius Aimilianus Consul in Hispaniam missus est, conscripto ex tyronibus milite, quem Pauli patris exemplo severitate disciplinæ exercuit, priore anno levibus tantùm prœliis hostem lacessendo, altero cùm ipsi imperatum esset prorogatum, Viriathum secundus fregit, duobúsque ei oppidis cum vi ademptis, ipsum magna cum exercitus ejus clade propulsavit. Huic Quinctius Prætor successit, quem iterum Viriathus aliquot cladibus perterrefactum, Cordubam intra mœnia ut se contineret, compulit: ita ut Qu. Fabius Servilianus, Fabii Aimiliani frater, Consul ex Senatus-consulto mitteretur, qui cùm aliquot urbes & castella vi recepisset, transfugarum quos ceperat, manus præcidere jussit, ut trunca præ se brachia gestantes metum defectionis injicerent. Viriathum insecutus Consul oppidum circumvallare cœpit: at ille eruptione facta exercitum Serviliani fugavit,
&

& in præruptum locum, unde exeundi facultas præclusa erat, compulit. Viriathus itaq; belli finiendi honestam sibi occasionem esse oblatam sentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Servilianæ victoriæ labem imposuit. Eâ pace à Cæpione Consule, cui frater Fabius Servilianus ex adoptione erat, variis calumniis elevatâ, & ex Senatus consulto infirmata, in Viriathum movet: quem ex improviso adortus, Arsam oppidum ejus occupat, fuga cùm exercitu elapsum assequi non potuit. Legatos autem Aulacem, Ditalconem, & Minurum de pace in Viriatho missus, & Cæpionis donis & promissis corruptos, in Viriathi necem armat, atque ipsi ut receperant, dormientis jugulum præsecant, cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat, quia armatus tantùm dormiebat. Turpissimum hoc semper facinus Cæpionis à Romanis habitum est, ut qui percussores in hoste emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus atque inde repulsus, Bætim trajecerat, in Cæpionis, qui à tergo instabat, potestatem pervenit, atque ab eo venia impetrata, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, assignavit. Ita Appianus.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. II.

Quatuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per 14 annos fatigant, & ad cuntumeliosas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aimiliani Scipionis ægrè fame, igne, ferróque sunt consumpti.

COM-

COMMENTARIUS.

Arevacces Celtiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fulvius Nobilior Consul in eos ex Senatus-consulto movit cum 30 millium exercitu. Segidani non audebant sese urbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carum ducem sibi deligunt, qui Fulvium vicit: sed dum incautiùs in dispersos fuga Romanos provehitur, Carus occiditur. Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini ut socios & consaguineos excipiunt, & Fulvium ad Numantiam moventem exercitum fortiter profligant, cæsis quatuor millibus Romanorum, & hinc hujus belli causam repetit Florus: atque cum Fulvius Consul cum T. Annio fuerit anno 600, debellatum sit cum Numantinis à Scipione Æmiliano, anno 620, rectè colligit Strabo, bellum hoc cum Numantinis gestum esse annis viginti. Cætera Florus, & nos per partes.

1 Q. Pompeius novus homo & primus de sua gente ad consulatum provectus in citeriore Hispania Q. Metello successit, & extrema hyeme ad Numantiam castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione, & frequenti clade fatigatus, adhæc gravissimo exercitus sui morbo fractus frumentationéque ob hostium ferociam interclusa, coactus solvere obsidionem, cum Numantinis ita paciscitur, ut darent obsides, traderent perfugas, & 15 talenta penderent. Eam pacem Senatus irritam esse jussit, missusque successor Pompeio Popillius Lænas

Pro-

Proconſul, dum ſcalis oppidum aggredi fruſtrà conatur, recipientem ſe ac ſuos revocantem, & averſum eruptione facta Numantini adorti ſunt, & fuderunt fugâruntque.

2 C. Hoſtilius Mancius Conſul in Hiſpaniam citeriorem iturus terrebatur prodigiis: obnunciabat pullarius pullos è cavea emiſſos in proximam ſylvam avolâſſe; vox fortuita & incerta, Mancine mane, excepta erat; anguis etiam in navi repertus elapſus eſt. Victus itaque & cum exercitu 30 millium fugatus à Numantinorum 4 millibus & in caſtris ſuis obſeſſus, ignominioſam pacem facere coactus eſt, quam contumelioſa deditione ſuâ, quia Senatus ratam eſſe noluit, infirmaret: ita ut numerum prodigiorum numero calamitatum exæquaverit. Fœdera enim (quæ propriè tamen ſponſiones, teſte Livio, ſunt dicenda) ſiqua ab Imperatoribus populi Rom. non conſulto Senatu, aut ſine juſſu populi cum hoſte facta erant, eorum qui fecerant, deditione infirmabantur, & Populus Rom. religionis fœdere exſolvebatur: ita etiam in Caudina pace factum eſſe, lib. 1. cap. 16. ſcripſimus. Manſius itaque nudus à P. Furio Philo Conſule manibus poſt tergum revinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique in noctem à ſuis deſertus, ab hoſtibus non receptus, triſti ſpectaculo utriſque commiſerationem movit. Romani hac Mancini deditione cùm ſeſe ſatisfeciſſe fœderi crederent, Calpurnium Piſonem Conſulem miſerunt, qui novam cladem accepit exercitu ejus oppreſſo. Atq; hactenus ſex Coſſ. ſex exercitus conſulares ab unius & exiguæ urbis præſidio nihil præter contumeliam &

calami-

calamitatem retulerunt: magno ſanè documento ſi Hiſpaniæ duces contigiſſent, ſi ipſa antequam vires ſuas nôſſet, oppreſſa non fuiſſet, nunquam Romano Imperio ſervituram fuiſſe.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum ſelectis, qui efferata maximè ſpecie eſſent; reliquos ſub corona vendidiſſe. At hîc fortitudinem Numantinorum ex Scipionis maximi Imperatoris confeſſione deprehendere licet. Obſeptos enim & veluti indagine clauſos, fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atque tres menſes quàm eò venerat, teſte Velleio lib. 2.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. II.

Luxuria per Aſiaticos triumphos in Urbem invecta, & exterarum gentium metu amoto, virtus Romanorum inclinatur, & in vita degenerat.

COMMENTARIUS.

Æquiſſimis legibus temperata fuit Reſpublica, plebe in honorem & conjugiorum ſocietatem admiſſâ, à Pyrrhi regis bello uſque ad tertium bellum Punicum: ex quo tempore præclara illa, & ad omnis poſteritatis memoriam illuſtria abſtinentiæ, modeſtiæ, fortitudinis, civilis denique concordiæ exempla edita ſunt. Tum enim Fabricii tum Curii viguerunt; tum Metelli, Fabii, Marcelli, Scipiones, Pauli floruerunt: quorũ ut excelſam in bello animi magnitudinem ac

ac prudentiam, ita incredibilem in pace justitiam ac moderationem meritò admirareris & celeres. Pòst autem, vetere jam labante disciplinâ, moribus quoque ad levitatem & ambitionem nimiam inclinatis, luxuriâ & avaritia grassantibus, sensim Reipub.consensus tentatus atque labefactatus, & injusta tandem populi dominatione eversus est. Eum namque Gracchi, Saturnius, Drusus, furiosi & amentes Tribuni plebis, partim agrariis, partim judiciariis legibus ferendis, ut ita sibi plebem obstringerent, ejusque potentiam supra Optimatium efferrent, perturbârunt. Atque hinc jam factionum & partium studia gliscere, seditionum & civilium bellorum incendia grassari incipiunt, quousque mutuis cladibus laniata Respub. ab unius dominatione in æternum servitium oppressa est. Sed ista sequentibus libris per partes prosequemur.

ARGVMENTVM CAP. XX. LIB. II.

Attali regis testamento populus Romanus Asia hæres scribitur: eam Aristonicus ut paternum regnum invadit.

COMMENTARIUS.

Aristonicus Eumenis, qui Attalus successerat, ex pellice filius, Asiam ut paternum regnum multorum regum opibus & favore adjutus invadit. P. Licinius crassus Consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinatâ acie cum Aristonico ad

Leucas commisso, victus & captus, inde barbare in sui cædem proritato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadaver Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui Consul fuit antequam civis, Crasso in Asiam successit. Hic Aristonicum recenti victoria grassentem & exsultantem inopinato prælio aggressus fudit, & in fugam vertit, atque Stratonicem, quò se ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, fameque eam ad deditionem coëgit. Paperna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manlius Aquillius Consul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis provincia, Attalicas gazas Romam deportavit, & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico, triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatûs strangulatus est. Aquillium ante triumphum ordinasse provinciam Asiam; eamque magnis multisque vectigalibus & servitute quoque multâsse constat. Denique post triennium lege Sempronia tribunicia, incerttum vectigal, utpote quòd à Censoribus Romæ locaretur, Asiæ fuisse impositum, quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est: eandem, tanta proventuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cæsare, & Plutarcho, tum ex impotenti Antonii Triumviri tyrannide constat.

LIBRI

LIBRI TERTII CAPUT. I.

Iugurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum invasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romam à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Jugurtha ex pellice Manastabalis filius, Masanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimilianorem cum Numantinis gerenti auxilio misit: eumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, easq; Scipio litteris etiam ad Micipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptavit, atq; dum suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit. Cætera Florus.

1 Servium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultatibus in sex classes, ptimo libro expositum est: ita ut tenuissimum quemque civem in sextam classem ultimamque censeret: quam ut ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus, exclusit. Estque ea classis divisa in Proletarios & Capite censos. Proletarii, ut qui proli tantùm procreandæ operam darent, censúmque 1500 æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm veluti numero in censorias tabulas relata erant, & 375 æris conserentur. Hos Marius

Consul (quia ipsorum opera potissimùm usus homo novus, ad magistratum curulem commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas novo exemplo adscripsit. Ipseque Marius, teste Festo, primus legionem sex millium peditum conscripsit, non ex senat s decreto, sed ex suo consilio. Legio enim antea, prout usus Reipub. postulabat, & ex Senatus arbitrio, modò quatuor, modò quinque millium scribebatur.

2 *Generi* scribendum est, quia Bocchus cui Jugurthæ filia nupserat (ut Salustius testatur) gener erat Jugurthæ: atque is à Boccho proditus est L. Syllæ tunc Questori Marii Consulis.

3 Jugurtham cum duobus filiis Marius in triumphum duxit, teste Plutarcho: atque Jugurtha in carcerem post triumphum tractus, nudúsque in barathrum conditus, ibidemque sex dierum fame contabuit, suspensum semper spe vitæ spiritum trahens: ut ita manibus fratrum, quos scelerate enecaverat, egregiè parentaret. Numidia hoc bello in provinciæ formam redacta non est, ut quidam scribunt. Observo namque Numidiam regibus P. R. sociis quatuor fuisse donatam; Hiempsali, qui Marium exulem fovit teste Plutarcho; Hiarbæ, qui quòd Marianas partes adjuverat, Syllæ auspiciis per Cn. Pompeium victus & captus est: qui Numidiam cum Gætulia Hiempsali (ut Cicero in Agraria testatur) tradidit Hiempsali Juba filius successit; quem Cæsar (quòd Pompeii partes sequeretur) profligavit, vicit, Numidiamq; occupavit & provinciam fecit. Ita Hirtius & Dion; Crispumque Salustium ei primùm præfecit.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. III.

Allobroges, Salyes, Ruteni Galliæ Transalpinæ populi victi sunt, & in provinciæ formam redacti.

COMMENTARIUS.

Quatuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadam vicini belli à Salybus orti arma sumpserunt. Salyes in Massilienses ab ortu proximos, & populi Romani socios latrocinia exercebant; eam injuriam armis vindicant Romani. Salyes autem, Arvernos Rutenos Allobroges, qui ut potentissimi huic bello nomen fecerunt Allobrogicum, ita postremo à Fabio Maximo victi sunt. Salvii per Fulvium Consulem afflicti, per C. Sextium Calvinum Consulem debellati sunt eò loci, ubi & coloniam Sextius, ab aquarum copia, & de suo nomine Aquas Sextias dictas, haud longè suprà Massiliam, condidit anno 629. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Salviorum regem Allobroges recipiunt & protegunt, & Æduorum populi Romani sociorum agros devastant: quare bellum in se convertunt, & ipsi socios Arvernos quoque armant contra Romanos, Cn. Domitius Ahenobarbus Consul elephantis in prælio usus, ex ipsorum exercitu ad Vindalium urbem, ubi Sulga & Rhodanus confluunt, 20 millia cecîdit, tria millia cepit. Q. Fabius Maximus Consul Arvernos, Rutenos, & Allobroges apud Isarum fluvium prælio congressos ante diem sextum

Idus Augusti fudit, 120 millia Gallorum, ut Plinius & Appianus numerant, occîdit. Bituitum sive Betultum (ut nomen ejus in fragmento marmoreo legitur, quod anno 1563 erutum est) Arvernorum regem captum in triumphum duxit. Ipse à gente devicta Allobrogicus dictus est, nepos hic fuit Pauli Aimilii ex filio Qu. Fabio Maximo Aimiliano, quem gens Fabia sibi adoptaverat. Eo bello Narbonensis Gallia in provinciæ formam redacta est, ut Cæsar lib. 7. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitabant, ad Juram montem & Lemannum lacum, quæ hodie pars est Delphinatûs & Sabaudiæ. Iis Ruteni propiùs mare dextrum latus claudebant. Arverni versus septentrionem sinistrum. Ultra Avernos Ædui, nunc Burgundi, erant. Salvii vel Salyes, utrumque enim scribitur, primi Gallorum ultra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontii pars est juxta Nicæam, sive Nissam, ut nunc vocatur.

2 Trophæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio. Inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxoq; in jugis montium, & editioribus locis: eadem cum Floro scribit Strabo, erectaq; hæc trophæa juxta Cemmenum montem ad confluentem Isaræ & Rhodani.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. III.

Cimbri magnis cladibus populum Romanum fatigant, sed à Mario fortiter tandem repressi, cæsi & debellati sunt.

COM-

COMMENTARIUS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Cherſoneſo, & Teutoni per Galliam ab Oceano in Illyrium profecti irrumpunt anno 640. Cn. Carbonem Conſulem, cui ea provincia evenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt, & profligant. Arma inde in Gallos, qui Romanis nondum parebant, & Hiſpanos conuertunt, à quibus repulſi adverſus M. Julium Silanum Conſulem ob cauſas à Floro enumeraras movent, quem congreſſum magna calamitate fundũt fuguntq; Inde M. Scaurus contra illos in Galliam miſſus, tertiam cladem accepit. Scauro Caſſius Longinus Conſul ſuccedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Piſone legato ſuo & exercitu cæſus eſt. Hujus ſucceſſor Q. Cæpio cum Tectoſagibus Gallis ſive Tholoſanis bellum facit, theſaurumque Toloſanum è Templo Apollinis diripit, auri 110 millia librarum, argenti libras quinquies decies centena millia; atque hujus ſacrilegii pœnas paulò poſt à Cimbris victus dediſſe putatur. Cœpioni Proconſuli inde cum C. Manilio (legendum affirmat Mallio Fr. Fabricius) Conſule prorogatum in Gallia imperium eſt, qui dum inter ſe privatis odiis certant, exercitum quoq; & provinciam inter ſe partiuntur, atq; ita à Cimbris quibus Theutoni, Tigurini & Ambrones ſe conjunxerant, magna clade pridie Nonas Octobr. & miſerabili victi ſunt: in eo enim prælio M. Aurelius conſularis captus, & paulò poſt occiſus eſt: duo filii Conſulis cęſi, 80 millia militum, calonum & lixarum 40 millia

Tacitus a moribus German.

millia occisa, & bina castra capta sunt. Cæpioni fortuna istius prælii crimini, & invidia populi calamitati fuit, novóque exemplo ob rem male gestam populo judicio condemnatus, in carcere mortuus, ejusque cadaver in Gemoniis à carnifice projectum est, & bona publicata. Cimbri hac victoria potiti, iter per Galliam iterum in Hispaniam convertunt. Interim C. Marius iterum Consul in Galliam profectus Tectosages domuit, Syllaque Marii legatus Copilum ejus gentis regem cepit. Prorogato deinde per biennium Marii consulatu, ob impendentem semper à Cimbris metum: ipsi à Celtiberis repulsi in Galliam, sese Theutinis & Ambronibus conjungunt, eo consilio, ut Alpibus superatis Italiam occuparent. Cætera nunc ordine Florus prosequitur.

1 Cæsa sunt 40 millia Theutonum primo ac postero die, teste Velleio. Orosius ducenta millia armatorum trucidata, octoginta millia capta, vix tria millia effugisse scribit, & Theutobochum occisum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occasu Athesi, ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur.

3 Cimbri sese à Theutonis in Noricum converterant, ut inde ipsi in Italiam irrumperent. Q. Catulus Marii collega ut eos ab Alpium transitu arceret, cum exercitu missus est; qui cum tantæ hostium ferociæ se diffideret resistere posse, à jugis Alpium in plana descendit, atq; ripam utramque Athesis fluvii juxta Veronam fluentis præsidio firmavit, ponte etiam instrato, ut suos tutiùs ex adversa ripa, si urgeret hostis, reciperet. Sed Cimbrorum vis propulit Catulum. Marius

ut ab urbe statim trajecto Pado accurrit: conjunctoque cum Catulo exercitu,hostibus diem prælii designari ferociter postulantibus,alterum Marius, sive ut Plutarchus, tertium in Agro Versellensi condixit, & fortiter vicit. Cœsa sunt 140 millia: diem conflictus III Nonas Sextileis fuisse, Plutarchus in Mario scribit.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. III.

THraces, gens fera & bellicosa, variè per aliquot Imperatores edomantur.

COMMENTARIUS.

Obscura est & impedita omnium de Thracico bello relatio: tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modò cum Pannoniis & Mysis,mox etiam cum Macedonibus confundunt: periit etiam apud alios scriptores rerum cùm Thracibus gestarum memoria. Nos quantum exstare observavimus, tantum adferemus.

1 Scordisci, gens Gallica, latissimè citra & ultra Istrum habitabant: qui citra, Scordisci magni, Pannoniis & Illyricis montibus vicini: qui ultra, Scordisci parvi, Mysis & Triballis proximi. Cum Scordiscis primùm bellum gestum esse. quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, M Cosconio Prætore, invenio anno 618, quid interea cum ea gente usque ad annum 639 gestum fuerit, nondum in Annalibus veterum satis deprehendi. *Strabo. Epitom. 56.*

2 C. Porcius Cato Consul infeliciter cum

ea gente pugnavit: sed eam cladem T. Didius Prætor occurrens usq; adeo feliciter correxit, quòd de eadem triumphaverit. Catoni successit C. Metellus Caprarius Cos. qui etiam, teste Eutropio, & Velleio, de Thracia triumphum duxit.

Cicer. Pison.

3 M. Livius Drusus consul Metello successit, qui Scordiscos fudit, fugavit, magnumque honorem tulit, omnesque ultra Istrum & Danubium propulsavit.

Epitom. 7. 3

4. 5. M. Minucius Rufus Proconsul cùm à Scordiscis Dacisq; premeretur, quibus impar erat numero, præmisit fratrem, & paucos equites unà cum æneatoribus, præcepitque ut cum vidissent contractum prælium, subitus ex diverso se ostenderet, juberetq; æneatores concinere. Resonantibus montium jugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus l. 2. Eutropius, Epitom. 65. Velleius Pisonis istius nec mentionem apud alios observare potui, nec temporis, in cujus imperium ista victoria caderet; aliquis è Pisonis familia æqualis est, estque longum intervallum inter Rhodopem Thraciæ, & Caucasum Scythiæ montes: quare nos hanc Pisonis victoriam in dubio relinquimus, nisi ad L. Pisonem illum qui sub Augusto Thraces vicit, seculo uno posteriorem respexerit.

6. 7. C. Scribonius Curio Proc. primus intra triennium Dardanis & Mæsis debellatis, arma Romana ad Danubium usque promovit, ultra quem Dacia in ripam septentrionalem Danubii porrigitur. Appio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo consumptus erat, Curio (ut in aliorum Annalibus est) successit, qui re benè gesta Proc. triumphavit an. 681.

Orosius.

8. M. Te-

8 M. Terentius Lucullus Thraces Æmimontanos edomuit, & quæ ad littora Ponti, Istrique, ostiaque ejus sunt urbes, Tomosq; Ovidii exilio nobiles expugnavit, & Scythis arma Romanorum primus ostendit. Tanais Europam ab Asia in ortu terminat, atq; in Meotidem paludem labitur. Triumphâsse Lucullum de Thracibus, Bessis, ex triumphorum Annalibus, anno 680 invenio. *Pædianus, Rufus Eutrop. Oros.*

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. II.

Mithradates Ponti rex quadraginta annos varia victoria cum Pop. bellum gerit: ejus potentiam luxavit Sylla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.

COMMENTARIUS.

Mithradates regum Orientis post Alexandrum Magnum maximus bello, Aristonici auxilia Crasso Consuli ut Populi Romani socius submisit: deinde hunc ambitio & regnandi libido in diversa consilia distraxit: dum enim bello Cimbrico, Servili, Sociali, civilibus armis seditionibúsq; Romanos veluti oppressos laborare videret, utendũ ea sibi occasione ad regna Asiæ Europæque invadenda occupandáque veluti injuriis obnoxia ratus, pulso Ariobazane Cappadocum rege P. R. socio, primas belli causas movit anno 659. quem Sylla Prætor ex Senatusconsulto, profligato armis Gorio Mithradatis duce in regnum restituit. Estq; hoc bellum à Cn. Pompeio terminatum anno 690, hoc

hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cætera per partes. Mithradates pro Mithridates edere Fastos Capitolinos Goltzii observavi, quod imitandum duximus.

1 Mare sinistrum Pontus Euxinus erit à Roma in Asiam minorem proficiscentibus: gentes omnes quæ littora ejus accolunt, in genere Ponticas vocat: quo tractu ad Propontidem, prima Bithynia, inde Paphlagonia, mox Pontus propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu Armenia est.

Herod l. 3. Iust. lib. 1.

2 Septem Persarum proceres, Magis qui regnum fraude & conspiratione à Cambysis morte occupaverant, interfectis de nova regis ex septemviratu suo creatione ita convenerant, ut cujus equus primùm oriente sole, ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur: equini hinnitus prærogativa Darius Hystaspis filius regnum obtinet. Ex his septem proceribus Mithradates unus nomine fuisse creditur, à quo gentem & nomen Mithradates iste Ponticus numeraret.

3 L. Cassius Asiæ Prætor Nicomedem Bithyniæ regem, populi Romani socium à Mithradate profligatum in regnum restituit, & Nicomedem instigat, ut hanc Mithradatis in se injuriam armis ulciscatur, invadit itaque ille Pontum, eámq; late usque ad Amastrim populatur, permittente id Mithradate, ut belli causas justiores haberet. Quare de hac Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum Mithradates conquestum misit ad L. Cassium; Appian. in Mithrad.

4 Marius & Sylla civilibus armis; & crudelissima

delissima laniena populum Roman. lacerabant. Sertorius Hispaniam contra Romanos armabat: sed ista fusiùs cap. xxi. & xxii hujus tertii

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorum uno die interfecta sunt: sed Valerius Maximus octoginta tantùm millia putat. Q. Oppium Proconsulem, & Marcum Aquillium legatos captos, & fœde cruciatos enecavit: idq; dum Sylla civili variano Romæ occupatus. Ut intelligas Mithradatem non pro regno & gloria, sed odio etiam cum Romanis certâsse. *Plutarch Sylla. Velleius.*

6 Rhodus excepit omnes, protexitque quicunque Romani nominis vitæ suæ fuga contra regis edictum, consuluerant: inter cæteros & L. Cassium Asiæ Prætorem. Movit itaque in Rhodios classe Mithradates, sed fortiter navali prælio à Rhodiis profligatus, multaque terrestri oppugnatione frustra conatus obsidionem solvit. *Appian in Mithrad.*

7 Piræus Atheniensium portus è quadrangulis saxis, quæ laminis ferreis connectebantur, à Pericle bello Peloponnesiaco munitus est, ad sexaginta ferè pedum altitudinem, latitudinem verò tantam, ut onusti duo currus sibi concurrentes, sine offensione mutua pretergrederentur. Hujus muri partẽ cum magno militum labore Sylla & cuniculis subruisset, Archelaus Mithradatis præfectus novas iterum intùs munitiones erexit: ita ut oppugnantium & defendentium mutua clade cum multum temporis traheretur obsidio, Sylla totum impetum in Athenas convertit, ubi fames tanta fuit ut Medimnus tritici venîret mille drachmis (atque cum modius sit medimni sexta pars, venisset ea ratio- *Plutarch. Sylla.*

ratione modus 166 ' drachmis, & eadem ratione panis unius libræ emebatur 6¹⁄₃ regalibus Hispanicis) lora, calceos, vasaque aquis macerata in alimentum verterent, nec deessent qui cadaveribus vitam sustinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sylla Kalend. Martiis expugnavit, anno 667.

Appian. 8 Cheronea Bœotiæ urbs ad Cithero- nem montem Plutarchi patria est, juxta quam Sylla Archelaum Mithradatis Imperatorem 120 millium exercitu suffultum, præruptisque locis vellatum, cæsis centum decem millibus fudit, fugavitque; ipse autem quatuordecim tantùm milites se in eo prælio desideràsse scribit.

9 Dorylao Mithradatis præfecto iterum cum 80 millium exercitu in Græciam venienti sese Archelaus ad Orchomenum urbem Achaiæ conjungit, cum quibus Sylla castra confert, & ut prævalidi equitatus hostium impetum tardaret, frequenter fossas decem pedes latas fodere jubet; irruente tandem hostium equitatu nonnihil trepidatum est à Syllanis, sed acuit ille suos ad resistendum, dum signum à suis correptum, magno impetu in hostes infert, vicitque feliciter cæsis 15 millibus hostium, & Diogene Archelai Filio.

10 Tot cladibus, & Syllæ felicetate territus Mithradates pacem per Archelaum à Sylla petit, quam à Sylla tempestiviùs & faciliùs ideò impetravit, quòd Romæ absente Sylla, Marius & Cinna adversæ factionis principes, Rempublicam crudeliter & fœdè dilacerarent, & quòd Cinnæ jam in eo consulatu regnantis auctoritate L. Valerius Flac-

cus

cus (qui in Marii Consulis 7 in magistratu mortui, locum successerat) Syllæ successor, cùm Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria occisus est: isque exercitu occupato cum Mithradatis copiis bene pugnavit. Ilienses quia Syllanarum partium erant expugnatos crudelissimè funditus igne delevit. Ipse autem, Sylla in Asiam è Græcia veniente exercitúque suo ad Syllam transeunte desertus, Pergami sibi manus cùm intulisset, servo suo adjuvante ictum, interfectus est.

11 L. Murena Prætor à Sylla relictus, Mithradati bellum adversus fœdus infert. Haly flumine superato quadringentos Mithradatis in Ponto vicos incendit. Murena, legatis à Roma referētibus non placere Senatui, quòd regi fœderato bellum moveretur, non solum ab incœpto non destitit, sed majori conatu iterum cum rege congressus, castris & exercitu exutus in Phrygiam fugit. Mithradates Cappadociam pulso iterum Ariobarzane occupavit. Sylla iniquum ratus, si Mithradates contra fedus vexaretur, Murenam à bello revocavit. Mithradati, restitutâ Ariobarzani Capadocia, pax data est. Tenuit hoc bellum biennium. Murena de Ponto & Mithradate rege triumphavit. Mithradates iterum nova interea bellorum consilia, novos belli apparatus moliebatur. Cum Sertòrio quoque adversus Romanos societatem jungit: L. Migio, & L. Fannio, qui à Sylla ad Mithradatem transfugerant, internunciis, Sertorius M. Matium ad regem, ut eo belli duce uteretur mittit. Rex ineunte Vere in Bithyniam, quæ populo Romano à Nicomede testamento relicta erat, irrupit. M. Cottam apud Chalcedonem *Cicero.*

cedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exuit, inde ad Cyzicum obsidendam sese convertit.

12 Cyzicum insula in Propontide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, estque in ea urbs clarissima, de qua Florus. L. Licinius, Lucullus, Mithradatis exercitu terra Marique à frumentatione intercluso, urbem obsidione liberavit. Rex præmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Æsapum fluvium (ita enim Æsasapus non Æsopus ex Strabone, Hesiodo, & Ptolomæo scribendum est) assecutus cecidit, partem alteram ad Granicum juxta Lampsacum à septentrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit. Uterque fluvius ex Cyzico terrestri itinere Lampsacum detentibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndachum fluvium Mithradatis exercitum à Lucullo cæsum juxta Apolloniam Mysiæ, alterum ad Granicum; periisse in utroque conflicto trecenta millia hominum.

In Lucull.

13 Lucullus Mithradatem sese in Asiam recipientem juxta Cabira Ponti urbem, ad Pyriadræ montis radicem sitam assecutus, feliciter pugnavit, cæsis hostium 40 millibus Mithradates è regno fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimamque rerum omnium supellectilem sparsit, quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentiùs, rex ipse qui idem in potestate venisset, è manibus effugit. Lucullus inde Ponticas urbes partim editione accepit, partim vi expugnavit, Macharem Mithradatis filium Bosphori regem in amicitiam recepit. Iterum cum Mithradatis & Tigranis Armeniæ regis copiis acie conflixit, pridie Non. Octob. atq; regem

Cic. Manil.

Tigra-

Tigranē, qui Mithradatem socerum adjuverat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit. Armeniæ partem occupavit. Mithradates Triarium Luculli legatum è Cabiris moventem cum omnibus ferè copiis in itinere oppressit. Lucullus militum suorum seditione impeditus, & ab iis destitutus, eam injuriam ulcisci non potuit. Missusq; est Lucullo, cum septem annis hoc bellum gessisset, successor Cn. Pompeius; vel quià tam diuturna potestate imperiis assuescere suos duces nollet populus Rom. vel quia ab æmulis accusatus erat Lucullus, ipsum de industria bellū quod conficere posset, cum Mithradate protrahere.

14 Quotquot auctores hujus belli habeo, scribunt lunam in occasum devergentem Romanis à tergo fuisse, & hinc ut propriùs ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum umbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum spectra in irritum tela conjecisse Plutarch. in Pompeio, Orosius, Frontinus lib. 2. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupisse, victoriáq; potitos esse. Prælium hoc ad Dastracum montem in Armenia minore accidit. *Orosius.*

15 Mithradatis, amuletis & antidotis assiduè devoratis, ita firmaverat vitalia contra venena, quòd ne præsentanea quidem lethalique potione sibi vitam eripere, cùm vellet, potuerit. Inde Mithradaticum amuletum à regis istius inventione nominatum apud Pharmacopœos exstat, qd contra pestilitatem & venena efficax habetur. Rex Mithradates cum invalido ictu semetipsum percussisset, usus servi sui manu, vel ut alii volunt à Bithoco Gallo, precibus ab ipso ad id exorato, confectus est. *Plin. l.23. cap.8.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. III.

Piratæ, qui commercium latrociniis intercludebant, intra quadragesimum diem à Cn. Pompeio edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Tacitus. Piratæ, dum populus Romanus domi seditionibus, & Cimbrico bello laborat, maria latrociniis vexabant, qui à M. Antonio prætore à Byzantiis adjuto, in Ciliciam profligati sunt. Inde, cùm majore iterum mole convalescerent, ut per mediterraneũ mare ubiq; latrocinarentur, à P. Servilio Proconsule per quinquennium in Cilicia variè afflicti sunt. Pergamenon etiam archipirata, qui Siciliam prædabatur, à L. Metello Prætore, & mari, & terra profligatus est. Sed cum ipsorum potentiam hactenus per tot annos tres etiam Imperatores frangere non potuerint, quin mare mediterraneum latrociniis ita infestarent, ut commeatus & annonæ commercia intercluderent, bellum piraticum lege Gabinia ipsi Pompeio permissum est, ut maria, insulas, oras maritimas, & continentem, ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rem per 15 legatos aggressus, prosperè gessit, ita ut extrema Hyeme bellum ab ipso apparatum sit, ineunte Vere susceptum, media Æstate confectum.

1 Cilicia Asiæ minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia, à septentrione Tauro mõto & Cappadocia, à meridie mari

mari mediterraneo & ſinu *Iſſico* clauditur. Eam in Thraciotida ſive Aſperam, & in Campeſtrem ſive Planam Scriptores dividunt: in Thraciotide ultra Taurum eſt Iſauria regiuncula, & Iſauros urbs, quam Servilius vi, quia prædonum arx erat, expugnavit. Iſauros poſtea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæſare, qui eò coloniam deduxit.

2 Phaſelis & Olympus urbes ſunt Lyciæ maritimæ & maximæ: quæ piratarum & Prædonum ſemper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de cauſa hoc bello etiam à Servilio expugnatæ & deletæ ſunt. *Strabo 14. Cic. in Verrem.*

3 Myoparon prędonum & piratarum navigium, quod forma mixta ex nave oneratia & longa triremi, fabricatum erat: quare accomodatum & expeditum ſemper ad celeritatem, ſive velis utendum eſſet ſive remis, nunc galeonem vocant. *Cicero in Verrem.*

4 Claſſem quingentarum navium habuiſſe dicitur, peditum 120000, equitum 500, legatos quindecim: quibus alii aliter & nomina adſcribunt, & provincias, & maria portuſque diſtribuunt. Atque iſta Pompeii in opprimendis piratis puudentia ſatis convincit, Romanos duces fuiſſe Geographiæ peritiſſimos, qui mediterraneum mare, ubi eſt fretis anguſtum, claſſe diſtributa ita obſiderent, ut piratas veluti indagine caperent, aut includerent: adhœc littora provinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, ut mox annonæ commercia laxarent. *Plutarch in Pomp. Cic. pro lege Manil.*

5 Quadrageſimo die à freto Herculeo Balearicum, Africum, Sardoum, Gallicum, Liguſtinum, & Tuſcum luſtrâſſe, & res cum legatis ordinâſſe alii ſcribunt: inde à Brundiſio in Ciliciam profectum, & captis partim præ-

prædonibus, partim iuterfectis, Ciliciam pop. Romani imperio adjunxisse. Captis autem piratis agrum assignavit, ne ex inopia ad piraticam relaberentur: Solósque Ciliciæ urbem à Tigrane Armeniæ rege vastatam instauravit, eamque de suo nomine Pompeiopolin vocavit, captivósque piratas ejus urbis colonos scripsit.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. III.

CReta à Metello Consule edomita, & in provinciæ formam redacta est.

COMMENTARIUS.

In Pomp. Pædian. Cretam alteram piratarum arcem sive fontem Plutarchus vocat. M. Antonium triumviri patrem cum amplissimo in eam imperio missum fuisse, turpissiméque victum, & morbo ibidem periisse, antequam *Divinat.* Pompeius in piratas moveret, Cicero testatur. Huic Q. Metellus Proconsul in eam missus succedit: sed cum lege Gabinia Pompeius etiam ad suum imperium Cretam pertinere asseverat, magno odio inter duces & contumeliis utrinque certatum est, usque adeo quòd Metellus iracundiâ exasperatus, dum sese Cretenses aliquot Pompeio, ut *Plutar. in Pomp. Dio* clementiori, dediderunt, acerbissimè in eos consuluerit: etsi Pompeius ad accipiendos illos in deditionem, L. Octavium (qui hîc Antonius malè scribitur) misisset, ille contempto etiam legato & irrisâ Pompeii ambitione, Lappam urbem, quam Octavius præsidio ex piratis collecto munierat, ex, pugnavit,

pugnavit, & supplicium de piratis illis præsidiariis sumpsit.

1 Lasthenen & Panaren captos in triumpho ducere nequivit Metellus, quòd Pompeius eos à Metello per tribunum plebis, ut suos dedititios abstulerit: ita ut Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q. Metellum invitis æmulis invenio de Creta triumphâsse, & ab Insula Creticum nominatum, anno 611. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Livius: sed eum, cùm nihil dignum memoriâ gessisset, paucis tantùm Romanis, qui in Insula serviebant, receptis, inde abcessisse.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. III.

Metellus Baleares Insulas expugnat.

COMMENTARIUS.

Q. Metellus, Metelli Macedonici maximus natu filius, qui & patre vivo Consul, &
Censor fuit, Baleares Insulas Proconsul e- 630.
domuit, unde Balearici cognomen acquisi- *Strabo 13.*
vit. Magna est apud Florum ἀνιστορησία, quòd *Epitom. lx.*
Balearicum faciat Cretici fratrem, & utrum- *Orosius.*
que Macedonici filium: nam Balearicus 937.
fratrem habuit L. Metellum Dalmaticum, à Dalmatia devicta cognominatum: ita ut funus Macedonici patris à duobus filiis triumphalibus elatum fuerit: sed Creticum, cujus superiore bello cognomen à Creta devicta sumptum est, fuisse L. Metelli Dalmatici filium, Macedonici nepotem

Plin. lib. 7. cap. 44. Velleius. Valerius Max. 638.

tem ex tabulis Capitolinis verisimile est: ita ut hic sexaginta annorum intervallo in tempore digerendo ex nominum confusione aberratum sit.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo, Tarraconensis Hispaniæ littoribus adversæ. Græcis etiam Gymnesiæ dictæ. Cætera Florus. Hodie major illa Majorica, minor Minorica vulgò dicitur. Baleares à studio per fundas feriendi nomen invenisse, ab aliquibus scriptum est. Eorum opera in bello frequenter usus deinceps esse Romanos, apud rerum gestarum scriptores invenies.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. III.

M. Cato in Cyprum lege Clodia profectus, & pecuniam & supellectilem regis Ptolomæi Romam navibus retulit.

COMMENTARIUS.

P. Clodius hostis Ciceroni accerrimus, à patricia gente in plebeiam sese à M. Fonteio adoptandum, Consule Cæsare adnitente, dedit, ut Tribunatum pleb. per legem Sacratam (qua cavebatur, ne cui Patriciorum plebeium magistratum capere liceret) accipere posset: quem cùm cepisset, ut Ciceronem per exilium pelleret, Catonem qui solus illum protecturus videbatur, honesto prætextu, ut ab Urbe abesset, lege lata ablegavit. Ut Cyprus Insula in provinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolomæi publicarentur,

carentur. Idque negocium M. Catoni viro integerrimo mandaretur. Profecto Catone, Ciceronem mox lege lata, quia cives Catilinæ socios sine populi judicio necâsset, Urbe expulit. Cæsaris etiam & Pompeii gratiam sibi confirmâsse Clodius opinabatur, quòd Catonem eorum consiliis gravem amovisset: ille enim solus Cæsaris Pompeiique coitiones & factiones, ut Reipublicæ perniciosas, publicè concionabatur esse dissociandas, nec iis Rempublicam per affinitatum necessitudinem esse prodendam. Strabo causas hujus legis à Clodio latæ refert in regis avaritiam, qui Clodium à piratis captum redimere noluerit, & in Clodii privatam cum Ptolomæo rege simultatem: facitque Ptolomæum Cleopatræ reginæ Ægypti patruum. Lib.14.

1 Cyprus Insula ab ortu Issicum sinum & mare Syriacum, ab occasu Lycium & Pamphylium, à Septentrione Cilicium, à meridie Ægyptum habet. In hac Virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittebant, teste Justino. lib. 18. & hinc Veneri sacram esse habitam.

2 Canidium familitatem suū in Cyprum præmiserat Cato, qui Ptolomæo ut spōte legi Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi populum Romanum Veneris Paphiæ sacerdotium, quod ut opulentissimum, ita præcipuæ dignitatis apud Cyprios habebatur. Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberavit. Confectam pecuniam septem millium talentorū scribit Plutarchus. At cùm talentum, ut nunc est temperamentum, 300 aureos Regales valeat, facile est hanc summam

mam cum nostrate pecunia conferre. Estque digna præda propter quam unius insulæ rex regno expelleretur. Cyprum postea à Julio Cæsare Cleopatræ Ægypti reginæ concessam, & post mortem ejus ad Romanos rediisse invenio.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. III.

CÆsar Galliam ulteriorem per annos novem variis bellis edomuit. Germanos Rheno superato profligavit. Britanniam insulam invasit.

COMMENTARIUS.

Cæsar in consulatu suo, quem cum Bibulo anno 694 cepit, lege agraria popularem auram assecutus, Illyricum & Galliam citeriorem cum tribus legionibus, lege Vatinia à populo per quinquennium obtinuit. Mox Senatus ulteriorem etiam ipsi Galliam cum una legione decrevit. Cæsar ut sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in Urbe potentiam, & amicos confirmaret, Pompeium Magnum per filiam Juliam generum, Calpurnium Pisonem Consulem designatum, sibi per Calpurniam filiam socerum comparat. Ciceronem & Catonem suis consiliis infestos ab urbe amovet, idque lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, qua temporis statum Julio Consule deplorabat; eadem die & horâ nonâ à Patriciis ad plebem traduxit. Cætera de Catonis expeditioue nos superiore capite diximus,

mus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli ut à finibus suis exierunt, & in Romanos moverunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorem venerunt, & nomina primùm acceperunt à sedibus in quas migrârunt: ut Cisalpini dicti, qui Alpibus superatis, Superbo regnante in Italiam descenderant; Transalpini, qui in Gallia manserant, dicti sunt. Transalpinam Galliam Cæsar Ulteriorem. Cisalpinam Citeriorem vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad superum mare Rubicon fluvius & Ariminum erat; ad inferum mare Luca Liguriæ civitas, & Arnus fluvius Cisalpina etiam Gallia flumine Pado in Cispadanam & Transpadanam aliquando divisa est. Gallia inde omnis à cultu Gallorum distingui cœpit. Togata dicta est Cisalpina Gallia à togis, quibus utebantur Citerioris Galliæ populi: Transalpina verò, sive ulterior, in Braccatam & Comatam; Braccata erat quæ ad mare Mediterraneum, hoc est, in Ligustinum & Gallicum protendebatur; à Braccis vestium genere brevi & præcincto, & ad terrorē movendum composito. Comata à promissis comis, qua Gallia in occasum & septentrionem ad Oceanum usque porrigitur. Ulteriorem deinde, Cæsaris imperio notiorem, per flumina in partes tres distinxerunt. Aquitanicam Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, & Garumna flumine includunt. Celticam, quæ Romanis propriè Gallia dicitur, Rhodanus à Narbonensi, Sequana & Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis distinguit. Belgicam ab ortu & septentrione

Rhenus à Germania ſeparat. Galliam iterùm aliter ab Auguſto terminatam ſuo loco dicemus.

2 Helvetios Cæſar ab ortu à Germania Rheno dividit; à meridie Jura monte, *Lemanno* lacu, Sequanis & Rhodano fluvio à Narbonenſi Gallia & Provincia diſtinguit: hodie Suitzeri dicuntur.

3 Cæſar, audito Helvetiorum motu, iter ab Urbe Genevam maturaverat: & ut viam Helvetiis præcluderet, pontem qui ad Genevam erat, reſcindi juſſit. Geneva enim extremum oppidum Allobrogum, proximum Helvetiis erat. Helvetii miſſis ad Cæſarem legatis, iter ut ipſis per Provinciam ſine maleficio facere liceret, rogabant. Cæſar deliberandi ſpatio uſque ad Idus Aprilis ſumpto, murum à Lemanno lacu ad Juram montem 19 millia paſſuum longum ducit, & ita Helvetios à profectione prohibet. Ipſi ad Ararim deflectunt. Cæſar trajicientes ipſos, & quartam partem nondum traductam concidit, aut fuga diſſipavit. Iterum Divicone legato fruſtra ad Cæſarem miſſo, pergunt in Æduos, equitatum Cæſaris 4 millium numero avidius inſecutum, aliquot occiſis, repreſſerunt. Inde Cæſar ipſorum veſtigiis ſemper inſiſtens, eos à populationibus coercebat, & magno difficilique prælio in itinere eos fudit fugavitque: ita ut 130 millia hominum ex 368 millibus ſupereſſent, qui in Lingonum fines profecti, inopiaque fracti, ſeſe ſupplices Cæſari per legatos dediderunt: quos obſidibus datis, armis & perfugis traditis, in fines ſuos, unde erant profecti, redire, oppida vicóſque quos incenderant reſtituere juſſit.

4 Sequenti

4 Sequenti anno Cæſar in Belgas, qui per hyemem inter ſe contra Romanos conjuraverant, exercitum duxit. Belgas ad Axonam flumen cecidit. Inde in Sueſſiones, Bellovacos, Ambianos profectus, ipſos, quia ſeſe dedebant, in fidem recepit. Movet inde in Nervios bellicoſiſſimam Belgarum gentem, quos cum Attrebatibus & Veromanduis ipſorum ſociis difficillimo ad Scaldim fluvium prœlio ad internecionem uſque delevit. Aduatici, Cimbrorum & Teutonum progenies, Nerviis auxilio veniebant, atque ipſorum clade, quam in itinere intellexerunt, perterriti, domum dilabuntur, & ſeſe Cæſaris clementiæ permittunt. M. Cicero, qui ſuperiore anno ab Vrbe lege Clodia expulſus fuerat, hoc anno lege Centuriata Sextili menſe lata, maximo Senatus gaudio & univerſæ Italiæ revocatus eſt, 16 quàm exſulaverat menſe: ſub finem namque Martii menſis anno ſuperiore in exilium pulſus eſt, revocatus hoc anno rediit Romam pridie Nonas Sept.

5 P. Craſſus Cæſaris legatus ſuperiore anno Venetos, Unellos, Oſiſinos, Curioſolitas, Seſuvios, Aulercos, Rhedones, maritimas Galliæ ad Oceanum Britannicum civitates in deditionem redegerat, atque cùm Cæſar in Illyrico ipſa hyeme profectus erat, Veneti equites frumenti petendi cauſa à P. Craſſo, qui Andibus hyemabat, miſſos retinebat, ut datos Cæſari obſides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum cæteræ civitates ſequuntur, omnéſque ſollicitatæ ſociatæque inter ſe conjurant. Eam injuriam Cæſar armis proſecuturus, cum exercitu proficiſcitur in Venetos, & ut auxilia

ipſorum deſtineret, ſingulis nationibus per legatos bellum movet, qui re bene geſta hoſtes partim metu, partim deditione imperata facere coegerunt. Cæſar Venetos navali prœlio per D. Brutum victos in deditionem accepit. Craſſus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Unellos & maritimas civitates, & Viridovicem ipſorum ducem vicit. Cæſar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum convertit: ſed ſuperveniente tempeſtate & hyeme, & quia illi paludibus & ſylvis ſe ſuaque abdiderant, militem in hyberna reduxit, ipſe Lucam in Italiam proficiſcitur, quò ab Urbe Pompeius, Craſſus, Claudius, Metellus, Nepos, aliique Senatores colloquendi gratia convenerunt. Cæſar lib. Comment. 3. Plutarch. in Cæſ.

6 Cæſar ex Britannia victor reverſus L. Domitio, App. Claudio Coſſ. concilium Gallorum Samarobrinæ indixit, & quia frumentum ob ſiccitatem anguſtiùs provenerat, coactus eſt legiones ſuas per plures civitates in hyberna diſtribuere. Legionem unam & quinque cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præeſſe juſſit, in Eburones, qui Ambiorigi & Cativulco parebant, miſit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Trevirorum hyemare juſſit. Induciomarus Trivir Cæſari infenſus, quia Cingentoridem æmulum ipſi prætuliſſet, cum Ambiorige, quem tamen multis ſibi beneficiis Cæſar antea devinxerat, & Cativulco, ut opprimerentur legiones, conſpirat. Ambiorix ſubitò ad Cottæ & Sabini caſtra properat, à quibus vi repulſus dolo agit. Sabinum

num ac Cottam ſimulata officii benevolentia admonet, ut ſuæ ac militum ſaluti conſulant, Galliam ut communem libertatem à Romanis vindicaret, conſpiraſſe: accitos ſtipendio in auxilium Germanos, qui jam ſuperato Rheno inter biduum adfuturi eſſent, ipſi conſulerent, velintne ad Labienum, aut Qu. Ciceronem, quorum caſtra 50 millium paſſuum abeſſent, in tutum priuſquam copiæ Gallorum conveniant, ſuos deducere; ſe tutum iter per fines ſuos daturum. Mox itaque, in caſtris convocato concilio, certatum eſt ſententiis acriter inter duces. Sabinus eundum ex amiciſſimi regis Ambiorigis conſilio contendit. Cotta nihil temerè credendum hoſti, nec legionem inſidiarum periculis in itinere objectandam diſputat. Tandem Cotta cæterorum conſenſu victus eſt, & profectio prima luce pronunciatur, eos ſolutis ordinibus abeuntes, hoſtes ex inſidiis adoriuntur, & velut indagine clauſos eminus laceſſunt, fortiſſimum quemque vulnerant, aut circumfuſi occidunt. Titurius tot malis circumventus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur. Cotta ſtrenue pugnans cum maxima militum parte interficitur: cætera pars in caſtra recurrens ſeſe mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adjunctis Aduaticis & Nerviis ſeſe & in Ciceronem, qui aqud Nervios hyemabat, convertunt, à quo fortiter repulſi ſunt, nec dolo, nec vi pares, & ſuperveniente Cæſare cum 12 millibus, funduntur fugantúrque 60 millia hominum. Induciomaro ſui contemptum ſtudio etiam T. Labienus augebat, quouſque auxiliis in caſtra quàm occultiſſimè arceſſitis, eundem

ex more ſolito temerè caſtris inſultantem ſubita, & nec opinata eruptione profligaverit, fugientémque in vado fluminis aſſecuti equites interficiunt, caputque cæſi in caſtra referunt. Cæſar. lib. 5. eadem Dio. Plut. malè hîc ſcribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Arioviſtus, Cæſare Conſule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Æduis cum Arvernis & Sequanis de Galliæ principatu contendentibus, contra Æduos ut potentiores mercede in Galliam cum Germanis arceſſitus erat, atque cùm ille per vim occupatos Sequanos crudeliſſimè vexaret, Æduoſque congredi auſos magna calamitate afflixiſſet, Æduorum precibus, & Senatuſconſulto, quo Ædui ut ſocii defendendi erant, Cæſar commotus, nihilque pacati ab Arioviſto Cæſaris legatis reſponderetur, in Arioviſtum movet, & ex itinere Veſontionem occupat, præſidioque firmat. Cùm ibidem Cæſar ob belli apparatum hæreret, conſternatione exercitui ſuo oborta, quia hoſtium ferocia verbis nimiùm & fama efferebatur, metum ſuis omnem veris rationibus diſſolvit, & mox in hoſtem movit: quem in quicquam colloquiis tentatum, & Harudum, Marcomanorum, Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebuſiorum, Suevorum auxiliis ſuffultum, & acie, qui ante novam lunam ne pugnaret, ipſi à ſortilegis muliercculis obnunciatum erat, decernere cunctantem ad prœlium tamen cogit, ſuperat, & ultra Rhenum profligat. Cæſar lib. 1. Plutarch. Dio.

8 Teſtamenta militaria qui in aciem proditur erant, antequam ſcuta caperent, &

togis

togis se præcingerent, hoc est, in procinctu tanquam ad certam mortem eundem esset, faciebant tribus aut quatuor audientibus. At acies ita apud Romanos instruebatur, ut prima hastatorum, altera principum esset, tertium triarii clauderent. Quare principia pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 Testudo hoc loco militum manus dicitur, quę consertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 Cn. Pompeio & M. Crasso iterum Coss. Usipetes Germani, Tenchtheri, qui à Suevis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longe ab Rheni ostiis in Galliam trajiciunt. Menapios profligant, ipsorumque sedes occupant. Cęsar his de rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicam expeditionem, confirmátq; Gallorum animos jam utcunque labefactatos: Germanos qui jam trajecerant Rhenum, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex improviso nec tale quid opinãtes adortus 4030 millia hostium non longe à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exuit, & dissipat, & perpaucis suorum vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Ubii, qui ultra Rhenum habitabant, Suevis vectigales, & nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsaris auxilium contra Suevorum injurias orabant. Quare Cæsar, ut Ubios defenderet, ut Germanos etiam propiore periculo, & bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto

ſuperavit,& inSicambros ſigna convertit: illi & cæteri Germani Suevique ſe in ſylvas, & paludes unà cum rebus chariſſimis receperant. Cæſar latè populatis igne ferroque ipſorum agris,& Ubiis liberatis, 18 die iterum in Galliam exercitum reduxit, pontemque reſcidit. Hujus pontis ſtructuram ut Cæſar elegantiſſimè & abſolutiſſimè deſcribit, ita eum Jocundus Veronenſis corruptè depingit Cardanus in ſubtilitate ſua ſubtiliter, Jo. Buteo in Geometricis diligenter & fideliter. Cum Pomp.& Craſſus Cæſaris etiam factione Coſſ. eſſent declarati, id enim ſuperioris anni conventu Lucæ per coitionemOptimatium conceptum fuerat, provincias lege Trebonia, fruſtra intercedente Catone in quinquennium Pomp. Hiſpaniam, Craſſus Syriam & Parthicum bellum, Cæſar Galliam & Germaniam in alterum quinquennium novo exemplo per vim obtinuerunt. Julia uxor Pompeii à partus doloribus etiam periit,atque ita neceſſitudinis vinculum illud, quo Cæſar & Pompeius ſolùm in amicitia tenebantur, abruptum eſt, cum filiola etiam quæ nata erat, ſtatim matrem ſequeretur. Anno proximo id accidiſſe, cum Cæſar Britanniam peragraret, teſtatur Seneca de conſolatione ad Marciam, & Cicero ad Quintum fratrem lib. 3.

1 Cæſar qui intelligebat Britannos hoſtibus populi R. auxilia ſubminiſtrare, aut profugos etiam excipere,in eos proficiſci decrevit. Bis itaque hac de cauſa in Britanniam inſulam trajecit; Primò ſub Autumni æquinoctium, cum tertiâ vigiliâ è Morinorum portu ſolvens, hora circiter diei quarta in Britanniam appulit,Pompeio & Coſſ. ipſe

Britannos

Britannos facto prælio ut se ejus clementiæ permitterẽ, impulit: sed cùm Classis ejus, quę equitatum transportabat ob incognitum Romanis æstum Oceani circa plenam lunam & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus testatur, sævissimum, fœdissima tempestate disjecta est. Quæ res Britannos ad rebellandum erexit, sed iterum fusi fugatique, imperata datis obsidibus facere coacti sunt. Cæsar cum suis incolumis in Galliam rediit. Atque cum Britanni quos promiserant obsides non misissent, iterum Cæsar in Britanniam navigat, solvitque ab Iccio portu ad solis occasum, Africo spirante, & ad insulam magno cum militum labore accessit, meridiano ferè tempore: abortâ enim malaciâ ad terram remigandum erat. Hostes navium multitudine, (erant enim octingentæ) perterriti, à littore discesserant: eos Cæsar insecutus, Cassivelaunũ regem, quem suis copiis Britanni præfecerant, profligat. Trinobantes & alias Britanniæ civitates in deditionẽ, & ipsum etiam Cassivelaunum accipit, vectigalemq; populo Rom. Britanniam facit. Et quia in Gallia hyemare decreverat, sub æquinoctium Autumnale 6 Kal. Octob. secunda initâ cum solvisset vigiliâ, pimâ luce cum classe incolumi Galliam attigit, L. Domitio, Appio Claudio *Cic. Att. li. 4. epist. 16.* Consulibus. Cæsar lib. 5. Dio, Plutarchus.

22 Gallia tota pro libertate contra Romanos conjurat, Cn. Pompeio sine collega Consule anno 701, dum Cæsarem civilibus motibus remoratũ, & nivium quæ in Alpibus ceciderant altitudine à Gallia exclusum opinantur. Initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem jurejurando sibi adstringunt, ac die condicta Genabum profecti,

cives Romanos, qui negotiandi causa ibidem constiterant, interficiunt Ea fama eodem die ad Arvernos per 160 millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Arverno incitat, qua contagione & cæteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

13 Gebennam montem, qui Arvernos ab Helviis dividit, durissimo anni tempore altissima ad sex pedes nive impeditum, Cæsar summo militum labore superat, & in Arvernorum fines pervenit. Hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recipit, inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiscitur, quod, dum Genabenses fuga sibi consulere parant, occupat, oppidoque potitur, diruit, incendit; ut civium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prædã militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, movet in Bituriges, oppidum ipsorum Noviodonum ex itinere capit, Vercingentorigis equitatum fundit fugátque. Galli 20 & amplius Biturigum urbes, ut Cæsarem frumentatione & commeatu excluderent, publico consilio incendunt.

14 Avaricum Biturigum oppidum trans Legerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum, ab ea parte ubi aditum angustum habebat, Cæsar, frustra renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni tempore, exercitu etiam suo rei frumentariæ difficultate affecto expugnavit, ex 40000 armatorum vix octingenti, primo captæ urbis clamore audito, fuga elapsi ad Vercingentorigem incolumes pervenerunt. Cæsar lib. 7.

15. 16 Gergobia Arvernorum oppidum secundum flumen Elaver, in altissimo monte

situm

ſitum eſt, quod Cæſar oppugnatum omiſit, & ad Alexiam Mandubiorum oppidum in colle ſummo, cujus radices duo duabus ex partibus flumina ſubluebant, contendit, Vercingentorigem equeſtri prælio congreſſum fundit fugatq; in caſtra:equitatu dimiſſo ad cogenda auxilia, Vercingentorix ſeſe cum octoginta millibus ad Alexiam recipit: quem variis munitionibus Cæſar obſeſſum circumvallatumque incluſit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conſpiratione ad liberandam ab obſidione Alexiam convenerat,excluſit.Quare in deſperationem Alexienſes coacti, Vercingentorigem, ſeſeque Cæſari dedunt, & arma projiciunt.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. III.

CRaſſus Conſul Parthici belli cupiditate ardens, Parthis bellum ſine Senatus-conſulto, aut lege infert: ipſe victus & occiſus, ludibrio etiam hoſtibus fuit, qui avaritiam liquido in caput ejus auro infuſo exprobrabant.

COMMENTARIUS.

M.Craſſus cum Pompeio iterum Conſul, lege Trebonia per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit:quare Craſſus in Conſulatu ab Urbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil dirarum Ateii Capitonis Tribuni plebis devotionibus commotus, cum in Syria omnia quieta eſſe offendiſſet, ipſe belli gerendi gloria & avaritiæ morbo ardens, in Parthos paulò

paulò antè pacatos, & tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatus-consulto aut populi jussu movit; ipsorum opulentia solùm, quæ celebris erat, ad prædandum invitatus. Trajecto Euphrate, ac plerisque Mesopotamiæ locis evastatis aut occupatis, ejus regionis satrapem Talymenum Illacem equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est) facilè vicit: atque eodem impetu usus, Nicephorum, & aliquot Græciæ originis urbes in potestatem redegit: Zenodotiam, quæ præsidiarios quos petierant Romanos obtruncaverat, exercitui suo diripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus urbibusq; quas ceperat, præsidio firmatis, in Syriam in hyberna concessit, ac imprudenter Parthis jam a se irritatis spatium ad belli apparatum dedit. Dion. Plutar. Appianus

1 Zeugma Assyriæ urbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quòd ibi Alexander Magnus ponte catenis juncto exercitum transportaverat Cum Crassus ibidem copias trajiceret, tam fœda tempestate & profunda caligine circumfusus est, ut sensus aurium & oculorum omnibus adimeretur, & ut veluti prodigio hoc præmonentibus diis ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tanquam sequi nollent, terra evelli poterant, pons etiam quasi iter ipsorum reditui præcluderet tempestate disiectus est. Sed Crassus iis contemptis ab Euphrate, qui solus commeatus subvehere, & hostem à latere submovere poterat, in Parthos movit, nec legat: Vogesis ab Orode missi, qui contra fœdus quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat bellum cum sociis & fœderatis susciperet, deterritus est.

2 Legio-

2 Legiones ſeptem Plutarchus in Craſſo, equitum quatuor millia, & totidem velitum numerat.

3 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocat Dio Plutarchus, Appianus, qui diris Craſſo proficiſcenti ex ſimultate privata obnunciabat: quibus neglectis ſeſe, exercitum, & filiũ perdidit. Diræ imprecationes & execrationes erant ab evocatione deorum inauditorum in illos obnunciatæ, qui dicto audientes non eſſent, qui ferè & imprecatoribus & non obedientibus calamitoſæ erant.

4 Augarum Arabum præfectum Dio & Appianus, Ariamnem Plutarch. qui Pompeio aliquot officiis fidelem operam navaverat, atque ita tunc ſibi fidem in parvis præſtruxerat, ut nunc cum operæ pretium eſſet magna cum mercede falleret. Conſtat apud omnes hunc transfugam, quocunq; nomine fuerit, ſubornatum à Perſis fuiſſe, ut Craſſi crudelitate in ipſius perniciem abuteretur.

5 Carrhæ urbs Meſopotamiæ cis Chaboram flumen ſita: ea in Bibliis Haram ſive Charram dicitur, ex Abrahami patriarchæ hiſtoria ſatis celebris. Ad Charras à Surena & Syllace Orodis ducibus Craſſus circumventus totum ferè exercitum cum P. Craſſo filio qui ad eum à Julio Cęſare cum lectiſſimis mille equitibus è Gallia miſſus venerat, amiſit: cujus reliquiis in collem receptis evocatus à Surena in colloquium tanquam de pace acturo captus, atque ne vivus in hoſtium poteſtatem veniret, repugnans occiſus eſt. Qui è calamitate evaſerant fuga in Armeniam, Ciliciam, quo quemque metus averſum egit, diſſipati ſunt. Caſsius Longinus Quæſtor cũ aliqua parte in Syriã incolumis rediit.

Accidit

Accidit ea clades 6 Idus Junias, ut ex Ovidio 6 Fastor. notum est.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. III.

Enumeratione comparat res superiore sæculo gestas quæ laudem habent, cùm sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix civili sanguine restinguuntur: adhæc quod servilibus, & gladiatoriis bellis omnia contaminentur. mox ambitum ex opulentia invasisse, ex luxuria egestatem, quæ quia invaluerint, universum malorum fontem aperuisse.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. III.

Gracchorum Tribuniciæ leges partim agrariæ, partim frumentariæ & judiciariæ, justissimum Reipublicæ temperamentum convellunt, & discordiarum civilium fontem aperiunt.

COMMENTARIUS.

Tit. & C. Sempronii Gracchi fratres Tribuni pleb. seditiosi & furiosi, ut Optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamque quoad omnia in Rempublicam molirentur, devinctiorem haberent, Optimatium agros plebi devidebant, frumentum gratis largiebantur, socios civitate donabant, ut ita plebeiorum suffragiorum multitudine faciliùs nobilitatis factionem in comitiis imminuerent. Atque

dum judiciariis etiam legibus à Senatoribus ad equites judicia transtulissent, consensum illum civitatis optimum dissolverũt. Ita plebis potestate eousque invalescente, ut Optimatium opes multis partibus inferiores essent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit: atque dum nobilitas ab ea se vindicare conatur, tanta seditionum moles extructa est, ut audacissimo cuique dum largitione plebem jam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta sit.

1 Agraria lex primum à Sp. Cassio tertiùm Consule anno 277 promulgata, præferri non potuit, neque unquam sine maximis motibus Reipublicæ agitata fuit. Ejus varia fuisse capita invenio, sed quæ huc facit potissimùm, ea erat quæ possessores vetere agrorum possessione exturbabat, ut illa Licinia Tribunicia, ne quis plus 500 jugera agri possideret, cætera plebi divideret. Eam pertulit anno 385: atque mox quòd filium emancipando mille jugerum possideret, & legi fraudem fecisset, sua lege 10 millia æris damnatus est, & ab hac agraria deinceps quieta civitas fuit usque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem Liciniam pertulit, quantumvis nobilitate quæ patriis sedibus per eam movebatur adversante anno U.C. 620.

2 C. Gracchus legem frumentariam tulit, ut frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur, ita enim victus plebi suppeditabatur sine labore Repugnabant boni, quia ea lege plebem ab industria ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbant. Inde L Saturninus in Tribunatu conatus est perrogare legem,

legem qua frumentum plebi gratis daretur. eam perlatam à P. Clodio Tribuno plebis habeo auctores.

Cic. Bestia.

3 Judicium est potestas de rebus aut privatis, aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi: qui judicia obirent, judices dicti sunt. Judices à magistratu, hoc est, primùm à Regibus, inde à Consulibus, sequenti tempore à Prætoribus, ad quos jurisdictio translata erat, è Senatorum ordine dabātur. Judicia alia privata, alia publica: privata injuriam privato civi illatam vindicabant; publica Reipublicæ. In privatis, si de jure actio esset, dabantur vel Arbitri, vel Decemviri, vel Centumviri. Si de facto controversia erat, Recuperatores, qui de rebus reddendis vel recipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictum Prætoris interponebatur. Publicorum verò judiciorum dominus post exactos reges populus Romanus usque ad annum Urbis conditæ sexcentesimum quartum fuit, publicas quæstiones, quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alii licuit) fuisse invenio, de majestate, parricidio, peculatu, de quibus judicio populi condemnati puniebantur morte, exilio, multa Majestatis crimine tenebantur, qui magistratûs vel populi amplitudinem læsissent, vel in Rempublicam sese hostiliter gessissent, quod perduellionis crimen vocabatur. Parricidi accusabantur, qui cujusque hominis cædem perpetrassent; peculatus anquirebatur, qui de publico furtum fecisset. Perduellionis crimen, ut maximum, centuriatis comitiis à populo judicabatur: de cæteris autem omnibus comitiis tributis, aut cum usus postularet. Quæsitores ex Senatus consulto creaban-

creabantur, qui de crimine publico quære-
rent, vel Dictator, vel Coſſ. ambo, vel alter,
vel Prætor. Qui ita extraordinem juſſus erat
quærere, Quæſitor dicebatur: quouſque per-
petuæ quæſtiones anno urbis conditæ 604
conſtitutæ ſunt: tum enim pro Quæſitori-
bus extraordinariis Prætores ordinarii ſunt
cœpti creari, qui ſuas quiſque quæſtiones
quotannis ſortirentur. Majeſtatis, pecula-
tûs, ambitûs, repetundarum, quibus quæ-
ſtiones de falſo, de parricidio, de ſicariis, de
injuriis, Sylla adjecit. Prætor qui quæſtio-
nem ſortitus erat, eam cum ſelectis judicibus
exercebat; quæſitor edititius cum edititiis
judicibus. Prætor aut quæſitor ſortieba-
tur judices ex Decuriis, quas Prætores Ur-
bani quotannis non ſorte ſed judicio jurati
conſcribebant: & quia decuriæ ex ordinibus
iis, apud quos judicia eſſent, deligebantur, Se-
lecti Judices appellati ſunt; & ipſorum cœ-
tus, Concilium. At qui primus ex ipſis ſen-
tentiam ferebat, iis Judex quæſtionis, aut
princeps Judicum vocabatur. Concilium
iſtud ex Senatoribus tantûm conſtabat, uſq;
ad Caii Gracchi legem, qui judicia ad equi-
tes tranſtulit: & tum ex equitum ordine De-
curiæ, & ex ipſis Concilium deſcriptum eſt.
Qua Gracchi lege univerſa Reipublicæ ratio
perverſa eſt: & Senatus dignitate ſola præ-
ſtabat, equeſter ordo potentia, opibus, do-
minatione turpiſſima & ſuperbiſsima regna-
bat. Edititii judices erant, non quos Quæ- *Planciana*
ſitor ſortitus eſſet, ſed accuſator edidiſſet: ne-
que ex certis Decuriis, ſed ex omni populo
ſumpti, quos delectis ſive ſelectis judicibus
Cicero opponit.

4 Vectigal pecunia erat, quæ vel portûs,
vel

vel venditionis, vel circumvectionis nomine exigebatur. Hinc nomina Vectigalium Portorii Decumarum, & Scripturæ, vel Salis & Macelli, vel Vicesimæ apud Scriptores obvia sunt. Portoria pecuniæ erant, quæ portitoribus pendebantur, id est, iis qui mercedes ex mercibus devehendis aut trajiciendis exigebant. Decumas solvebant fructuum, qui agrum publicum arabant. Scriptura erat vectigal quod ab iis pendebatur qui silvis & pascuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderũt. Ea vectigalia, ut civibus ditato ærario remissa sunt; ita vicesima, quæ ab iis qui manumittebantur exigebatur, semper remansit. At vectigalia provinciis sunt imposita, quæ aut certa erant, & stipendiaria dicebantur; aut incerta, quæ iis quæ exposuimus nominibus pendebantur: eáque publicani ad hastam à Censoribus redimebant, idque quæstûs sui causâ, ut ea à provincialibus suo periculo exigerent, & Reipublicæ datis sponsoribus repræsentarent. Atque cùm Publicani ferè equites fuerint, & ad ipsos judicia lege Gracchi translata essent, facile erat suæ societati favendo, vel ludificare locationem, vel remittere, vel redemptionis parte relevare: atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

5 Ærarium locus erat in quo pecunia publica in æde Saturni custodiebatur: quod triplex apud scriptores observavi. Unum, in quo civium tributa ac sociorum vectigalia, & prædæ Imperatorum condebantur, quo sumptus bellorum ordinarii sustinebantur. Alterum, sanctius ærarium, in quo aurum vicesimarium ex vicesima manumissorum collectum

collectum ad ultimos casus servabatur, Tertium, sanctius Gallicum, quo pecunia Gallici belli causâ reponebatur.

6 Usucapionem intelligere videtur, qua in legitimum dominium jure civili civis Romanus per continuationem possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennii: ea tamen lege, ne ulla intra hoc tempus possessionis aut usus interruptio, quæ usurpatio dicebatur, fuisset.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. III.

Refert quid Ti. Gracchum ad tam perniciosas Reipub. leges rogandas impulerit: & qua occasione perculsus, ab Optimatibus duce Scipione Nasica cæsus fuerit.

COMMENTARIUS.

Ti. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C. Mancini Consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit. Istaque res illum à gravitate patrum desciscere, ad equites & plebem coëgit De Mancini deditione in bello Numantino diximus.

1 Nati enim sunt Ti. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bisque triumphavit, & censoria severitate cum C. Claudio Pulchro nobilis est, matre Cornelia, fœmina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia.

2 Agrum

2 Agrum Romanum vocant scriptores, quicquid montium camporumque extra urbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus in bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, civibus diviserunt; si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ per Censores locabant fruendos: eâ tamen conditione, ut qui ararent, decimam frumenti, quintam cæterarum frugum partem solverent; qui verò majora aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem evenisset, ut incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis pulsi possessionibus, quas divites aliis temporibus alias ementes continuarunt, & P. Rom. vectigalibus annuis, & pauperes propriis alimentis essent exuti, lex fuit ad avaritiam locupletum coërcendam necessaria; quam Liciniam & Semproniam suprà retulimus. Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: ut dimidium filiis tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus qui nihil haberent, divideretur. Quòd si quis agrum emptione latiùs patefaceret, ut Triumviri quotannis ad id creati judicarent, qui publicus, qui privatus esset: eam legem Tiberii more neglectam, iterum frater ejus Caius retulit, quem cùm pariter patres interfecissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorum venditio permitteretur, atque ita agri in divitum à pauperibus ementium potestatem iterum redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam extructum, navium ab Antiatibus captarum rostris adornatum fuisse, Rostraque

ue ideò id templum fuiſſe appellatum, Li- *Piſon.*
ius ſcribit, In Roſtris magiſtratus ſedentes *Man.*
us dicebant, & ibidem leges ferebantur, & onciones habebantur.

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum poteſtas major ſemper erat in vetando, hoc eſt, interdicendo, quàm jubendo: am etiamſi cæteri omnes rogationem alicujus legis ad populum ferrent, unius amen Tribuni interceſſio, ne lex illa perferretur, impediebat Cùm itaque M. Octavius collega, diverſæ partis ſtudioſus, Graccho intercederet, ille in eum furorem exarſit, ut novo exemplo ei poteſtatem lege lata (nihil enim collegam, quod alii cribunt, violavit) adimeret, aliumque in ejus locum ſuæ factionis hominem Q. Mummium ſurrogaret: atque hac ferociâ multùm plebis animos à Graccho alienatos fuiſſe invenio.

5 Triumviros, qui agros plebi lege ſua dividerent, quique quotannis crearentur, ut judicarent qua publicus, qua privatus ager eſſet, lege ſanxerat, ſeque & Caium fratrem, & Appium Claudium ſocerum primos Triumviros creavit. Imperium nimis impropriè pro Tribunatu dixit: eſt namque Imperium belli gerendi poteſtas, populi juſſu alicui commiſſa.

6 Scipio Naſica, cùm ſegniter P. Mucius ageret, & ſeditio gliſceret, ſequi ſe juſſit qui Remp. ſalvam vellent: atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occiſus eſt, ictus fragmentis ſubſelliorum, & inter alios, qui in eadem ſeditione cæſi erant, inſepultus in Tiberim à Lucretio ædili, qui inde Veſpillo cognomen invenit.

invenit projectus est. P. Mucius arma, quæ privatus P. Scipio sumpserat, ea, Tit. Gracho interempto, jure optimo sumpta fuisse defendit.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. III.

C. *Gracchus assertor legum fratris sui, seditionem movet, & Opimii Consulis operâ occisus est.*

COMMENTARIUS.

C. Gracchus decennio post fratris cædem Tribunatum plebis capit, & seditiosis legibus latis Rempublicam biennio perturbat. Cùm Minucius Rufus Tribunus plebis Gracchi leges, qui jam Tribunatu abierat, abrogaturus esset, occupatum est ab utraque parte Capitolium. In ea turba Atilius Opimii Consulis minister occidirur. Senatus ejus cæde graviter offensus, mandat L. Opimio Consuli, ut videat ne quid Respublica detrimenti capiat. Ita Opimius postridie armato Senatu atque equitibus, in forum descendit. Gracchus, ac Fulvius Flaccus, is qui antè de Gallis triumphaverat, cum suis Aventinum obtinuerunt. Cùm de conditionibus pacis frustra per Fulvii filium legatum actum esset, Gracchus ab Opimianis Aventino armis pulsus, unà cum Fulvio & duobus ejus filiis interfectus est, caput ejus ad Opimium delatum auro redemptum est. Sunt qui Gracchum Philocratis servi sui manu confectum scribant. L. Opimius, etsi crudelissimè in Gracchanos sævisset, & ob id à

P. Decio

P. Decio Tribuno pl. accuſaretur, tamen eum populus Romanus ſemper periculo liberavit. Sed cùm poſtea muneribus à Jugurtha Numidiæ rege corruptus, populi Romani majeſtatem imminuiſſe accuſaretur, ejus ſævitiæ memoria adhuc eâdem invidia deflagrans, judicio publico condemnatus, in exilio & ignominia Dytrachii conſenuit, & mortuus eſt.

1 Errat in eo Florus, quod caput hujus Gracchi ſacroſanctum vocat: jam enim Tribunatu abierat Gracchus, quare abdicato magiſtratu ſacroſanctus eſſe deſierat. Promulgatum erat, ſi quis Caii caput adferret, quod æquale auri pondus ipſi de publico rependeretur. Septimuleius itaque, ejus familiaris, illlud pilo transfixum ad Opimium Conſulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuſo, ita ut ſeptendecim librarum & ſemiſsis penderet, parricidio etiam ſuo Rempublicam avaritiaque circumſcripſit.

Plutarch.
Plin. l. 33.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. III.

APpulcius Saturninus Tribunus plebis ad Gracchi leges ſanciendas etiam Senatum juramento coegit Metellum, cùm jurare in ejus legem recuſaret, in exilium pellit. Ejus tandem furores à Mario 6 Conſule Senatus-conſulto repreſſi ſunt, ipſeque cum ſuæ factionis hominibus occiſus eſt.

COMMENTARIUS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus eſt

est popularis, quia in annonæ caritate Quæstorem se à frumentaria procuratione Senatus amoverat. Cepit itaque tribunatum plebis Mario 3 Consule, atque ejus potissimùm operâ Consul 4 factus est. Cùm Saturninus à Q. Metello Numidico censore, Senatu ob vitæ dedecora motus esset, eam ignominiam ulturus Tribunatum plebis Mario 5 Consule petiit iterum, atque novem jam creatis Tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius competitor obstaret, ut ejus cæde occupandi Tribunatus facultatem adipisceretur, eum è caupona, in quam ipse confugerat, extractum, auxiliante C. Mario 5 Consule interfecit, & Tribunatum plebis occupavit.

Cic. de Respons. Aruspic. Plutarch. in Marte.

1 Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ob oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus ut insititium censu, contra vim incitatæ multitudinis prohibuit: eum Saturninus, quia populo gratum ob Gracchorum memoriam sciebat, sibi collegam tertio quem ceperat Tribunatu cooptavit: quem primo magistratûs sui die periisse in seditione invenio. Hominem sine tribu, hoc est, servum, aut, ut alij scribunt, fugitivum. Libertini enim tribum habebant Esquilinam, aut quamcunque Urbanam, in qua censebantur; sine nomine, hoc est, ignobilem, obscurum.

Cic Sext. Valer. l. 9 Appian de bello civili.

2 In Tribunatu secundo legem ex Marii 5 Consulis auctoritate promulgavit Saturninus, ut quem agrum Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicâsset, is populo Romano divideretur In eamque, ubi à populo accepta esset, à singulis Senatoribus jurari voluit; qui non jurasset, ei viginta talentorum

rum mulctam irrogavit; Metello, in popularẽ legem jurare nolenti, cùm à bonis civibus defenderetur, ne cædes fieret, maluit de civitate quàm de sententia discedere: profecto ei C Marius Consul aquâ & igni interdixit, atq; captatam hucusque ultionis occasionem Saturnius exercuit. Metellus Smyrnæ exulavit, sed proximo anno ab exilio ingenti civitatis favore restitutus est, M. Antonio & A. Postumio Coss. anno 654. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionem, cùm Quæstor urbanus esset, Saturnio restitisse scribitur ad Herennium. *Epitom.69* *Cic.post. redit.*

3 Saturninus cum 3 Tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatûs competitorem, quem actionibus suis adversari judicabat, interfecit; ut C. Servilium Glauciam Prætorem urbanum, suæque factionis studisissimumum Consulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mandavit, videret, ne quid Respublica detrimenti acciperet, quo Senatus consuto difficillimo Reipublicæ tempore plena Imperii potestas Consulibus tradebatur. Itaque Marius Glauciam Prætorem, Saturninum Tribunum plebis, & Saufeium Quæstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac incisis aquæ fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes uno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio Senatore occisum, & ejus caput per convivia circumlatum esse, auctores habeo. Quare posteà perduellonis à T. Labieno accusatus, cujus patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc Consule defensus est, & populi judicio absolutus.

4 Quibus aquâ & igni interdictum erat, iis pœna exilii, etsi non nomine, re tamen ipsâ irrogabatur: siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. III.

Drusus dum judicia inter Senatores & Equites communicare, & socios civitate donare contendit, utrumque ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIUS.

M. Livius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, ut summâ ope niteretur pro Optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus fractæ erant: legemitaque rogabat, qua communicato inter Senatores & Equites judicio ordines in concordiam redigeret: sed collegarum improborum intercessione impeditus, Senatorum inconstantia & levitate deceptus, quando benè cœpta malè cedebant, convertit animum ad dandam Italiæ civitatem, quam promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea ac Senatui & Equitibus ob latas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen C. Varium Cicero nominat, occisus est, & nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio à Senatu discreta est, invidia cædis apud Phi- lippu

De natura Deorum. 3.

lippum & Cæpionem fuit. Livium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octavam partem æris argento miscuisse Plin. scribit lib. 33.

1 Varro apud Nonium in dictione, Biceps, eisdem ferè verbis citatur: Gracchus Senatui iniquus, equestri ordini judicia tradidit, ac bicipitem civitatem fecit; discordiarum civilium fontem. Pertulit eam legem C. Gracchus dejecto ab intercessionis auxilia Senatu, & conscientia ignominiæ & infamiæ qua ob judicia corrupta flagrabant, quod Aurelium Cottam, Salinatorem, M. Aquillium repetundarum reos capitis pecuniis apertè absolvissent. Narrant autem Gracchum accepta hac lege dixisse, se penitus nervos senatorii ordinis incidisse, quod verè ab ipso usurpatum fuisse res postea comprobavit: nam judiciorum auctoritate à Senatoribus translata, equites de civibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis judicabant, mulctam, ignominiam, exilium irrogabant: quare eos verè dominos Optimatibus præposuit. Equites etiam cum Tribunis pleb. conspiratione factâ in comitiis coibant, atque ab iis omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Remp. universam in potestate habebant, Senatus dignitate solâ, eaque enervatâ, equester ordo potentiâ & opibus florebant. *Appianus.*

2 Metellum à Saturnio in exilium fuisse pulsum jam diximus. P. Rutilius Rufus, qui Consul fuerat cum C. Manilio anno 648 vir innocentissimus, lege repetundarum interrogatus, & conspiratione equitum qui tunc judicabant, ex invidia condemnatus est: quod cùm Q. Mucio Scævolæ in Asia *Velleius Asco in Divin. Epit.70. Seneca. Val. Max.*

 legatus

Cic. Brutus. legatus fuisset, Asiaticos a publicanorum (qui equites erant) injuriis defendisset; quare omnes civitates Asiæ, legatos secessum ejus opperientes, & ad se ut veniret invitantes, obviam miserunt, à Sylla etiam revocatus, longiùs, ne quid contra leges faceret, in exilium recessit, Smyrnæ eum exulasse in Bruto scriptum est.

In Bruto Oratore. 3 Q. Servilius Cæpio Consul anno 648 legem tulit, qua Senatoribus & equitibus inter se communicata sunt judicia, quam Serviliam Cicero vocat, at idem equitum animos propter judiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut non acceptam, aut non observatam, aut paulò pòst cum publico judicio Q. Servilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris gestam damnatus esset, abrogatam esse verisimile est: alioquin quid opus erat, quod eam Drusus post annos quindecim denuò referret? Inter Cæpionem & Drusum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpisse, unde origo socialis belli, Plin. lib. 33. scribit. At hic Cæpio ab illo alter est: hic enim ejusdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & Optimatium studiosus. Hic proximo anno sociali bello à Popedio circumventus & cum exercitu cæsus creditur.

4 Ambitus sive Ambitionis accusabantur, quicunque honores malis artibus affectabant: quod crimen apud Romanos variis legibus coercitum est. Severa erat Calpurnia consularis, quæ pecuniariam quoque pœnam habebat, cui postea derogatum est, etsi abrogata non fuerit. Prœmium accusatoribus erat, ut si ambitus ipsi damnati essent

ſent, aliàmque in genere culpam demonſtrâſſent, ii in integrum reſtituerentur. Aut quòd ſi accuſator magiſtratum in judicium vocâſſet; ejuſque culpam judicibus probâſſet, reus magiſtratum amittebat, accuſator in ejus locum, ſi per ætatem & leges licebat, ſufficiebatur. Aut tribus permutationem accuſator petebat, ſi modò ea tribus, in qua reus cenſebatur, nobilior eſſet quàm tribus accuſatoris. Lex Tullia conſulatis etiam ambitus condemnatis, decennio aqua & igni interdicebat. Aufidia tribunicia, hoc à cæteris novi habebat, ut qui nummos in tribu promiſiſſet, ſi non dediſſet, impunè eſſet: ſin dediſſet, ut is quoad viveret, ſingulis HS. 3000 deberet. Lex Julia pœnam capitalem ſanxit, qualem Polyb. Romæ ſuo tempore fuiſſe teſtatur, vel ex more, vel ex lege. Cùm itaque Coſſ. quinque ferè menſes antequàm inirent deſignarentur (deſignabantur enim Julio, inibant ſequenti Januario), eo ferè tempore per competitores, ab prædicta prœmia de ambitionis crimine in ipſos inquirebatur. *Pro Cluentio.* *Pro Balbo.*

5 Ambiguum eſt, quem de familia Scaurorum deſignet. Cicero M. Aimilium Scaurum ambitus à P. Rutilio, conſulatus ſui competitore accuſatum & abſolutum fuiſſe: eundemque Rutilium à Scauro viciſſim ob idem crimen in judicium vocatum fuiſſe ſcripſit. Eundem Senatus principem, & à Jugurtha muneribus corruptum, Saluſtius reſtatur. M. Aurelium Scaurum ſuffectum fuiſſe collegam Sulpitio Galbæ, cùm illius collega antequam iniret, mortuus ſcribatur, & iſtum, cùm legatus C. Manlio Conſuli contra Cimbros eſſet captum, & à Bolo Cimbrorū *In Bruto.* *Epit.67.*

rege cùm ab iis in consilium evocatus, deterreret eos, ne Alpes transierent in Italiam digressuri, quòd diceret Romanos vinci non posse, occisum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum est : nam Scaurum à Cæpione pro M. Scauro repetundarum reum fuisse factum ob Asiaticam legationem, scribit Asconius, non ambitus.

Pro cornel. Balb. 6 Q. Marcium Philippum postquam calamitate sua cessisset Urbe, Nuceriæ civem factum esse Cicero scribit : licebat enim reo antequam sententiæ perferebantur, exilio spontaneo publicum judicium subterfugere. An de hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo quem paulò post Consulem Drusi jussa violatum inquit, non posse intelligi, ex Ciceronis Officiis manifestum est : qua ille gloriari solebat se sine ullo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima : quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat,

7 Leges sunt rogationes, quas populus Romanus universus, Consulibus, vel alio patricio magistratu rogante, jussit. Plebiscita, quæ plebs tributis comitiis, sine patribus, Tribuno plebis rogante, scivit. Plebiscitorum nomen cum legum auctoritate fuisse confusum post Hortensiam legem, qua ea, quæ plebs scivisset, omnes Quirites tenerent, sancitum erat, ex scriptoribus manifestum est: at locus postulat, ut ea quæ legum ferendarum more ex veterum auctoritate observavimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis consultabat, ne quid con-

tra populi rem aut voluntatem sanciret, ne pugnantia capita simul ferret, neve quid, qd vetus aliqua lex jussisset, si ferretur infirmaret (abrogabat tamen nova lex si perferretur veteri præterquam sacratis) ne curationem, potestatem, commodumve aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret, ne pluribus de rebus, quæ non ejusdem generis essent, una rogatione perferretur, Scriptam ita legislator Reipubl. studiosus antequam promulgaret, Senatum consulebat; popularis verò, contēpta Senatus auctoritate, legem rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eo consilio, ut inspiceret, qui vellet, & judicio suo disquireret, non solùm ut intercederet antequam ferretur, verùm etiam an antiquanda, an jubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinum, hoc est, per trinas nundinas: cum enim nundinarū causa ex agris cives in urbem convenirent, per trinundinum leges patere, ut à rustica plebe ter legi cognoscique possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum cōvocabat: ibi cum legem præco subjiciente scriba recitâsset, tum quidem primùm qui legem rogabat, populo suadebat ut rogationem acciperet, sed post eum alii: primum privati, permittente magistratu (nec enim aliter concionari privatis licebat) inde magistratus, ne si privati eos qui magistratum gerebant, ante audîssent, ab iis dissentire non auderent: tum quidē si qui legi intercedere (quod propriū Tribunis pleb. erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, potuerunt, dum sitella deferrebatur, dum

Licinia. Æbutia. Cæcilia. Didia.

Dionysius Cic. Phil 5 pro domo sua.

 æqua-

æquabantur sortes, dum sortitio fiebat. Tribubus vel centuriis in sortem conjectis, quæ prior exibat prærogativa dicebatur. Populo tabellæ binæ distribuebantur, quarum altera, quæ abrogabat legem A. Hoc est, antiquo, id est, antiqua volo, nova non probo: altera V. R. hoc est, uti rogas, habebat. Atque cum centuria sive tribus tabulam pro sua quisque voluntate in cistam conjecisset, suffragia in utramque sententiam dinumerabantur, numerúsque eorum punctis notabatur unde ejus centuriæ vel tribus sententia dignoscebatur, eaque à Præcone renunciabatur, & eadem in reliquis tribubus aut centuriis servata, ex majore tribunum centuriarumve numero vel antiquabatur lex, vel sciscebatur. Accepta omnium civium jurejurando confirmabatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legiq; nomen factū est à gente legislatoris. Contra, siqua lex rogata esset ea ex senatucōsulto à populo abrogatur.

8 Abrogare hoc loco pro obnunciare positum esse nullo exemplo videtur: obnunciare enim Consul Tribuno, non intercedere poterat. Obnunciabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente fulgur aut tonitru observatum erat, nunciabat, quod solùm magistratui licebat. At a Philippo Consule fuisse Livio Druso obnunciatum, ex eo verisimile est, quòd is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quòd Liviæ leges omnes uno senatus-consulto tollerentur: nempe hujusmodi legibus non videri populum teneri Senatus decernebat, quæ contra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis in privato, vel in Magistratu

Magiſtratu aliquo ad concionem ad populũ admittendo, vel ab eadem prohibendo tanta poteſtas erat,ut non ſolùm de roſtris concionantem, ſed etiam de curru triumphantem detrahere Tribuno pleb. licuerit, vel etiam ad ſupplicium ſi liceret ducere, propterea quòd,cui vellet manus injicere ſacratis legibus poterat; ipſi, cum ſacroſanctus eſſet,nemo poterat.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. III.

Italici toties promiſſâ civitate deluſi, quod legibus Fulvii & Liviâ obtinere non poterant, hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIUS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud ſcriptores invenio; Sociale, quia cum ſociis populi Romani geſtum eſt; Marſicum,quòd à Marſis primò commotum; Italicum,ab Italica urbe,quo nomine Corfinium dictum eſt, quia illo pro arce & concilii loco Itali hoc in bello contra Romanos utebantur. M. Fulvius Flaccus Conſul ad ſpem civitatis donandæ primùm ſocios erexerat, hoc eſt, ut prærogatâ quā promulgaverat lege, Tribuum & honorũ petitionē conſequerentur. Atq; Fulvius ægrè compulſus eſt, ut in curiā veniret: deinde partim monenti, partim oranti Senatui,ut ab incæpto Reipublicæ tam pernicioſo deſiſteret,reſponſum non dedit:quare decreta ei provincia Gallia,Senatus illum ab eo conſilio avocavit, ipſeq; cum triumpho domum reverſus,ſe ſocium C. Graccho adjunxit,cum *Strabo l. 5*

quo in eadem seditione à L. Optimo, ut di-
630 ctum est, occisus fuit. Livius Drusus eandem
632 legem perferre conatus est: sed ei civium, in quod incurrerat odium, impedimento fuit. Ergo Italici bis tantâ spe dejecti, factâ inter populos coitione adversus pop. Rom. conjurarunt. Quare pop. Romanus saga sumpsit, ac bellum adversus Italicos jussit, Sexto Julio Cæsare & L. Marcio Philippo Coss. anno 662.

1 Municipiorum duplex apud Romanos scriptores genus invenio: primum, quod jure suo uteretur, & tantùm munus honorarium inter cives Romanos obiret, hoc est, honoris causâ in legione stipendium faceret, ut cives, non ut socii in auxiliis: illaque municipia sine suffragio dicta sunt. Alterum genus municipiorum fuit eorum, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat, sed illi legibus suis spoliabantur, Romanis obstringebantur. Hinc municipalia prodigia vocat duces Italici belli ex municipiis oriundos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompam, & cæremonias Dionysius latè describit. Consules die initi magistratùs, Jovis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictam ferias celebrabant, Jovi Latiali sacrum solenne in monte Albano faciebant.

3 Asculanum civem pro obside Italici fœderis ductum in urbem aliam, quidam indicaverat Servilio Cæpioni proConsule agenti in Apulia, qui properè oppidum ingressus, Asculanósq; solenne patrum celebrantes minis deterrere conatus, ab eis interficitur, quòd defectionem proditam intelligerent: simul-

que

que Fonteius ejus legatus, & quotquot erant Aſculi cives Romani, atque bona eorum direpta ſunt. Itaque apertâ jam conjuratione omnes arma corripiunt, Marſi, Peligni, Veſtini, Merucini: eos ſequuntur Picentes, Frentani, Irpini, Pompeiani, Venuſini, Appuli, Lucani, Samnites aviti hoſtes, Latini, & quicquid populorum ultra Lirim uſque ad ſinum Adriaticum habitabat. Utrinq; armantur copiæ ad centum millia hominum, & à pop. Rom. utriſque Coſſ. L. Cæſari, & Rutilio Lupo imperium datum eſt.

4 Qu. Popedium Silonem hujus belli ducem fuiſſe Appianus etiam & Oroſius teſtantur, qui dum transfugæ fidē magnâ fraude ſibi præſtruxerat, cum majore perfidia Cæpionem in inſidias cum comitatu ſuo pertractum occîdit. Popedii exercitum Cæcilius Metellus adortus prælio vicit, in quo etiam ipſe Popedius cæſus eſt.

5 Licinius Craſſus Cæſaris legatus à M. Lamponio Italicorum duce, octingentis ex ejus exercitu occiſis, fugâ in Grumentum Picentinorum oppidum compulſus eſt.

6 P. Rutilius Lupus conſul, unà cum C. Mario legato, duos pontes non longè inter ſe diſtantes ſuper Lirim conſtruxerat, ad trajiciendas copias, quibus Vetrius Cato Marſorum dux ſeſe cum exercitu oppoſuit: cumque propiùs ad Marii pontem moviſſet, inſidias noctu circa P. Rutilii trajectum, quem ipſi permiſit diſpoſuit: cæſis itaq; multis, multos in flumē præcipites agit. Rutilius Conſul in capite ſaucius, paulò poſt ex vulnere moritur. Marius, ubi eâ cladē ex cadaveribus prono flumine ad ſua caſtra delatis intellexit, properat ad hoſtium caſtra, eaq; expugnat, &

calami-

calamitatem acceptam castigat. Consulis cadaver in Urbem relatum, magnum luctum civibus & consternationem attulit: quare Senatus-consultum est, ut posthac defunctorum corpora ibi sepelirentur, ubicunque cecidissent. Ita Appianus.

Lib. 5. c. 17. 7 L. Julium Cæsarem Consulem à Vetrio Catone, cæsis 2000, in Æserniam populi Romani sociam urbem compulsum fuisse, Appianus scribit, eundémque copiis undique cōtractis, contra Samnites feliciter pugnâsse, & ob eam victoriam Romæ saga esse posita, Orosius etiam testatur. Quare hîc alios esse secutum Annales Florum oportuit, quia ea de L. Julio Cæsare scribit, quæ alii de Rutilio Lupo memoriæ prodiderunt. Accedit ad criminationem Flori, quòd Annales Consulum hunc Julium Censorem cum Lucinio Crasso in proximum annum nuncupent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur.

Appian. 8 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiā civitatis donatione fuisse præoccupatos alii scribunt. Sed L. Porcionem Catonem Consulem rebus prosperè gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum ad Fucinum lacum expugnat, fraude C. Marii, cujus patris victoriam Cimbricam Cato dicteriis extenuaverat, in turba occisum esse Orosius scribit.

Lib. 5 c. 17 9 A. Gabinium adversus Lucanos benè pugnâsse, multa oppida expugnâsse: sed dum castra illorum obsideret, interiisse, apud alios scriptores observavi.

10 Sylla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorū castra expugnavit. Ipse tot successibus invitatus, & cum post præturam etiam hoc bello feliciter gesto illustratus esset, consulatum

consulatum in proximum annum petiit, eumque honorem undequinquagesimo ætatis anno omnium penè civium suffragio assecutus est.

11 Pompeius Strabo Consul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitaverant, edomuit. Cùm enim diu obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta tria millia, Asculo occupato, præfectos & centuriones, cunctosque principes eorum virgis cecidit, securique percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphavit, & teste Appiano de Marsis, cum neque de Marsis, neq; sine Marsis, antea triumphâsset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeii Magni, ipse post biennium in bello civili Cinnano fulmine ictus interiit, lectũ ejus populus diripuit, corpus unco traxit. Hanc invidiã sibi conflaverat, quia Qu. Pompeium Rufum Syllæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquandiu invitâ civitate obtinuerat, accipiendũ contendentem, seditione, quam ipse Strabo excitaverat, sacrificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactaverat: & hoc primùm anno, Strabone auctore, sanguine Consulis Romanorum militum manus contaminatæ fuerunt.

Valer. Maxim.
Velleius 11 569.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. III.

Summatim servilia bella recenset, ab Urbe liberata usque ad annum 654, *quo in Sicilia per M. Aquillium proc. cum servis debellatum est.*

COM-

COMMENTARIUS.

Herdonius Sabinus, convocatis ad arma exulibus, & servis ad libertatem, Capitolium noctu occupaverat anno 293. quod dum Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit; & Herdonius eo in prælio interfectus est. Eodem etiam tempore laborabatur in Urbe magno motu inde patres & plebem C. Terentio Arsa Tribuno plebis legibus in patrum servitium promulgandis omni studio incumbente.

Liv. lib. 2.

1 Tumultus propriè est ex subito bello tanta perturbatio, ut major inde timor oriatur; dictus, quasi timor multus. Tumultu & Senatus consulti decreto justitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus, habebatur, tam in Urbe, quàm in Italia.

Philip. 8.

2 Tres Consules in Sicilia rem gessisse contra servos invenio; C. Fulvium Flaccum, quo eventu tamen, quia rerum memoria hic periit, parum compertum habeo. L. Pisonem Flacco successisse, qui octo millia servorum interfecit, quos capere potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitivis debellavit, ac bello confecto provinciam ordinavit. Hic igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est.

Cic. in Verrem.

3 Ovatio minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, cùm aut bella non ritè indicta, nec cum justo hoste gesta essent, aut cùm hostium nomen humile & indignum triumpho, ut servorum, piratarumq; videretur. Ovans nec curru vectus, nec trabeâ nec togâ pictâ indutus, pedibus Urbem exercitu præeunte ingreditur, ut Dionysius

Gell. lib. 5.

Lib. 3.

nysius (qui pedestrem triumphum vocat ovationem) testatur. Itidèm Massurius Sabinus apud Gellium prodidit: sequentibus eos non militibus, sed universo senatu. Myrtea coronatos fuisse, & usos, qui ovantes ingrederentur; ut qui triumphantes veherentur, laureâ; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testantur. Ovationem Plutarchus ab ove, quam immolabant ovantes, ut triumphantes in Capitolio taurum, dictam esse contendit. *Plutarch. in Mario*

M. Aquillium consularem (fuit enim collega Marii 5 Consulis anno 652) ovantem de bello fugitivorum in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. Hic posteà legatus à Mithradate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est. *11 de Oratore.*

ARGUMENTUM CAP. XX. LIB. III.

Gladiatores, Spartaco duce, aliquandiu bellum dubio Marte gerunt cum Romanis: sed tandem à M. Crasso Proprætore debellantur.

COMMENTARIUS.

Gladiatores servi erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebātur, ut cùm munus gladiatorium à magistratu ipsi populo ad voluntatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redempti in arena depugnarent, eâ quidem necessitate, ut vel adversarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur: idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpiùs victores libertate & missione digni haberentur, & rude à Prætore donarentur, qua accepta

acceptâ ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Causam tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Julius Capitolinus duplicem refert: unam, quòd ita hanc devotionem contra hostes factam putarent, ut civium sanguine litato, specie pugnarum Fortunam satiarent: alteram, & verisimiliorem, ut tam cruento spectaculo cives Romanos adsuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui a quodam Spartaco Thrace persuasi, ut pro sua potiùs libertate, quàm pro spectatorum voluptate dimicarent, effractâ custodiâ, & armis quæ viatoribus obviis eripuerant instructi, Vesuvium montem occupârunt. Eorum qui ab ergastulo eruperunt, numerum varii variè recensent. Plutarch. in Crass. ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. App. ἑβδομήκοντα μονομάχους. *in civil. bell.* Livius, Eutropius, Orosius 74 recensent.

2 Claudium Pulchrum legatum habet Epitom. 95. κλώδιον στρατηγὸν Plutarch. 74 gladiatores eo, quo noster Florus refert, stratagemate à Clodii obsessione elapsos, eósque aliquot ejus cohortes, nec opinantes aggressos, loco pepulisse, testatur etiam Front. l. 1. cap. 5

3. P. Varinium Glabrum Prætorem Spartacus magno prælio vicit, ejusque equo, ornamentis, & lictoribus potitus est. Furium ejus legatum cum duobus millibus profligavit. Cossinium alterum ejus legatum apud Salinas lavantem ex inopinato ferè oppressit, ejusque impedimentis & castris potitus, fugientemque exercitum assecutus, occiso Cosconio, fudit fugavitque. Hinc jam celebrior

lebrior factus Spartacus, affluente undique turbâ, exercitum 70000 collegit.

4 Thurii urbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluvium, antè etiam Sibaris dicta, ubi Herodotus historiam suam scripsit, & mortuus sepultúsque est, Thucyd. lib. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio Consule una cum 30000 fugitavis oppressus, & occisus est, atque manibus ejus parentavit Spartacus trecentosq; ex Gellii, & Lentuli Coss. exercitu captivos Crixo inferias misit. *Appia. bel. civil.*

6 Muneratores & muneratorii dicebantur qui ludos gladiatorios populo, emptis à Lanista gladiatoribus suo sumptu exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Appennium in Galliam properaret, Gellius Consul præoccupato itinere eum exclusit, Lentulus Consul à tergo ejus vestigiis inhærebat : sed ille singulos per occasionem aggressus repulit, quibus trepidè fugientibus, eorum castris cum omnibus simul impedimentis potitus est.

8 C. Crassus Galliæ Cisalpinæ Prætor circa Padum cum decem millium exercitu erat, qui Spartaco obviam profectus, ac prælio commisso fugatus, & egrè elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarii gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur. Retiarii dicti erant, quia reti variè suos adversarios implicabant & capiebant.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. XXI. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Syllæ imperium per Sulpitium Tribunum plebis abrogat. Sylla armatus Urbem invadit, Marium & ejus factionem expellit. Sulpitium occidit. Cinna Marium exulem revocat, uterq; crudelissimè Senatum lacerat. Sylla ex Asia reversus, omnium crudelitatem cruenta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIUS.

L. Cornelius Sylla natus familia nobili, sed jam majorum ignavia extincta (sextus enim erat à Cornelio Rufino qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) diu ita se gessit, ut nullam petendi consulatus rationem habere videretur; deinde post præturam bello illustratus Italico, & ante in Gallia & Numidia legatione sub Mario, qua eminẽtissimos hostium duces fuderat, ex successu animum sumpsit, petensq; consulatum pœne omnium civium suffragiis anno ætatis undequinquagesimo Consul creatus, Asiamque & Mithradaticum bellũ sortitus est. C. Marius incredibili ardens ejus belli gerendi cupiditate, P. Sulpitium Tribunum pleb. impulit, ut lege lata Syllæ (qui adhuc in Campania socialisbelli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, atque in se transferret. Quam legem cum P Sulpitius Qu. Pompeio Consule & Syllæ collega adversante, ita tulisset, ut filium etiam Consulis Syllæ generum occideret: Sylla irritatusRomam exercitum

tum deduxit: & inimicis prœlio superatis, Urbem ingressus, arcem Capitolinam tanquam victor insedit, atque ex Senatus-consulto 12 inimicos suos hostes judicatos Urbe expulit, inter quos P. Sulpitius legislator servi indicio extractus à villa, occisus est. Sylla deinceps statum civitatis ex sua sententia ordinavit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Syllani ipsum insequerentur, ut vitæ suæ consuleret, se in Minturnensium paludes e-merserat: inde equitum strepitu territus emergens deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnenses ejus dignitatem reveriti ipsum dimittunt, & officiis fugientem prosequuntur; ille se in lembum piscatorium conjicit, & inter navigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela convertisset, naufragus & exul ab ea provincia, ut hostis populi Romani à Prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus jaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidiis una cum sociis elapsum recipit, & in Cercinam insulam navigat. Cum ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erant, & Cn. Octavium Consules novis seditionibus turbare rempublicam, Cinnámque, consulatu ipsi per vim abrogato ejectum, Italiam petit, & Cinnæ se conjungit, & reditu suo Senatum cunctum pœne delevit.

Cic. Pison.

Plutarch. in Mario. Appian. de bello civili.

2 Alteram causam hujus seditionis invenio, quòd cùm civitas aliquot Italicis ita data esset, ut non in 35 Tribus veteres novi cives censerentur, sed in novas alias decem conscriberentur, ne novorum civium multi-

tudo ac potentia, veterum in comitiis auctoritatem labefactaret: Cinna tamen, ut ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes in XXXV. Tribus distributum esse professus est, quo nomine ingentem ex tota Italia multitudinem Romam accivit, cùm autem hanc rogationem per vim perferre vellet, à Cn. Octavio collega: qui veterum civium causam susceperat, per seditionem Urbe pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas civitates circumiret, ex Senatus consulto magistratu abdicatus est. In ejus locum L. Cornelius Merula flamen dialis factus, qui capta urbe à Cinna & Mario, cùm se consulatu abdicâsset, incisis venis, sponte vitam finivit, nec alius flamen dialis intra annos duos & septuaginta suffectus est, teste Tacito lib. 4.

3 M. Antonius orator Consul fuit cùm à Postumio Albino anno 654 Censor cum L. Flacco anno 656 hunc Cicero ut eloquentissimum, prudentissimum, sapientissimumque virum ubique commendat, atque is eloquentiæ gloria omnes honores populi suffragiis assequutus est. Cùm autem Mariani & Cinnani milites, ut ab iis percussores ad M. Antonium immissi in ejus cubiculum irrumperent, aliquandiu sua eloquentia ipsorum mucrones in se districtos cohibuit: sed à superveniente Annia caput ejus præcisum est, quod suis manibus inter epulas Marius per summam animi ac verborum insolentiam aliquandiu tenuit, & deinde in rostris exponi jussit.

4. L. & C. Cæsares fratres occisos esse Appianus refert, Atiliumque Serranum Lucii germanum: item C. Numitorium, & M. Bæ-

M. Bæbium in via obvios esse trucidatos. P. Crassus in fuga filium interemit, ne veniret vivus in potestatem prosequentium, quos ne ipse quidem effugere potuit.

5 Catulus, qui Cimbrico bello Marii collega fuerat, dum sibi moriendum esse intellexit, ut se à ludibrio inimicorum vindicaret in cubiculo suo recens calce illito nec dum persiccato, prunis ingestis sponte sua suffocatus est, atque ita trium ætatum tres oratores, M. Antonius, Q. Catulus, C. Julius crudelissimè sunt inteafecti. *Cicer. in Brut.*

6 Plutarchus in Mario, ὅτους ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσεις μηδ' ἀντασπάσατο, τοῦτο αὐτῷ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς.

7 Marius Consul 7 renunciatus, intra dies quam inierat tredecim, morbo laterali, & phrenesi consumptus est, cùm ageret annum septuagesimum. Quarto etiam consulatu suo L. Cinna cùm bellum contra Syllam ab Asia victorem revertentem pararet, dum milites suos ut in Dalmatiam trajicerent per vim, ut Syllæ venienti occurreret, cogere vult ob nimiam crudelitatem ab exercitn suo lapidibus Anconæ concisus est. Plutarchus ita: Cn. Pompeius, qui postea Magnus appellatus est, juvenis in castra Cinnæ veuit, à quo cùm esset falso crimine notatus, clam fugit: eo nusquam comparente, creditum est eum à Cinna fuisse interemptnm, itaque qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, eum impetu facto occiderunt.

8 Sylla compositis transmarinis rebus in Italiam cum 30 millibus armatorum adversus 200 millia & amplius hostium Brundisii appulit, atque hoc in bello insignem

nem animi fortitudinem ostendit, quod dum per triennium Cinnanæ Marianæque partes Italiam obsiderent, ejus uxorem familiamque vix fuga servatam urbe ejecissent, bona publicâssent, atque domum ejus diruissent: tamen sibi fragendum hostem prius, quàm inimicos cives ulciscendum existimaret, nec interea se iis bellum illaturum dissimulaverit. Q. Metellus Pius & Cn. Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus se ad Syllam contulerunt: missis legatis qui de pace agerent, iisque ab Consule C. Norbano violatis, Sylla ad Canusium cum Norbano signa confert: desiderata sunt ex Norbani exercitu 6000, ipse Capuam fugit.

9 L. Scipio alter Consul, dum spe pacis à Sylla duceretur, interea per Syllanos ejus exercitus sollicitatus, signa ad Syllam deserto Consule transtulit. Scipio & filius cùm interimi possent, incolumes dimissi sunt. L. Scipio fluctibus Reipubl. ita expulsus, Massiliæ postea in exilio vixit, & à Sylla inter proscriptos relatus est.

10 Marius iste, filius Marii 7 Consulis, an nepos fuerit, ex auctorũ ista tradentium varietate mihi incertum est. Appianus fratris Marii filium 27 annos natum, cùm Consul crearetur, fuisse scribit. Sed Velleius Plutarchus, Eutropius, & alii C. Marii filium prodiderunt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortasse per adoptionem ipse à Sylla non procul à Præneste ad Sacriportum prœlio superatus fugit, & fune in mœnia subductus est. Sylla Præneste circumvallavit, atque obsidioni Lucretium Offellam perfecit. Marius cum Prænestini se dedidissent, per cuniculum captabat evadere,

dere, ſeptus undiq; ab exercitu, mortem ſibi conſcivit, cum Pontio Teleſino fugæ comite ſtricto utrinque gladio concurrens: quem cùm occidiſſet, ipſe ſaucius à ſervo impetravit, ut ſe occideret, ejus caput ad Syllam miſſum pro roſtris poſitum eſt, atque Sylla hac victoria elatus, Felicem ſeſe deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterum Conſul cum Cinna 4 Conſule eſſet, ne quem collegam ſibi in Cinnæ à militibus ſuis cæſi locum ſufficeret, auſpiciis ſæpe impeditus fuit atque ideo ſolus per totum annum conſulatum geſſit; proximo deinde anno tertium Conſul cum Caio Mario creatus, à Metello Pio non procul à Faventia ſuperatus copiis ſuis ſpoliatur, ipſe in Siciliam fugit, ibi à Pompeio captus, cùm muliebriter etiam fleret, interfectus eſt.

12 Marii Conſulis juſſu L. Damaſippus, vel, ut ſcribit Appianus, Brutus, Prætor Urbanus cùm Senatum vocâſſet, omnem quæ in Urbe erat nobilitatem trucidabit: inter cæteros P. Antiſtium Cn. Pompeii ſocerum. C. Papirium Carbonem Conſulis fratrem, L Domitium, & Q. Mutium Scævolam Pontificem maximum; fugientem in ædes Veſtæ, in Veſtibulo occidit: omnium cadavera in Tiberim projecta ſunt.

13 Villa publica domus ampliſſima erat in campo Martio, in qua hoſtium legati, quibus in Urbe hoſpitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur: 7 millia peditum Syllæ juſſu in ea jugulata eſſe D. Auguſtinus ſcribit. Valerius *De civ. Dei lib 3. c. 2.*
Maxim. quatuor legiones in Villa publica
fuiſſe trucidatas numerat, Livius 8 millia, *l. 9. c. 2.*
Plutarch.

Plutarchus 6 millia.

14 Sylla debellatis inimicis, cùm Urbem per suos milites occupâsset, proscriptionis calamitosissimæ inventor fuit, qua præmium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiumque indicibus, & pœnam eandem abditus cælantibus interminabatur. Senatores primùm octoginta, Equites 1600 proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum jure lege lata privavit, aditumque iis in Senatum obstruxit, ac ut suam tyrannidem maximâ potestate confirmaret, se Dictatorem perpetuum dici per L. Flaccum interregem curavit: atque cùm per annos tres multa hominum millia morte, multa, atque omni coutumeliarum & injurie genere acerbissimè vexâsset, Italiam & totam Rempublicam rerum novarum studio perturbâsset, demisso à se publico præsidio, palam in foro dixit, se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere: ipse proximo à Dictatura abdicata anno, ex pediculari morbo periit annos natus sexaginta: magnns ejus funeri honos habitus est, atque ipse in campo Martio, frustra repgnante Lepido Consule, sepultus est.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. III.

Q. Sertorius proscriptus in Hispania ulteriore ingens bellum movit, sed domestica fraude octavo demum anno occisus est.

COM-

COMMENTARIUS.

Q. Sertorius, desperatis Marianorum rebus, in Hispaniam ulteriorem, quam Prætor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sylla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorium primùm Carthaginem novam, inde in Mauritaniam compulit, pòst cum eo recedente ad Pitynsam insulam navali prœlio decertavit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit navigandi ad insulas fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremæ versus occidentem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vellent, avocatus est, & inde victor in Lusitaniam reversus, eam ad bellum impulit, atque armavit, & ut multorum animos sibi religione quadam adstringeret, in castris cervum album tanquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur in somnis nunciari simulabat.

1 Sylla Dictator Consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam contra Sertorium misit, qui vel ætatis, vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius ejus legatus ab Herculeio quæstore Sertorii victus & occisus est. Itidem Manilius Proconsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infeliciter cum Herculeio pugnavit, castrisque exutus in oppidum Ilerdam pene solus refugit.

2 Cùm Q. Metellus impar adversus Sertorium videretur, visum est Senatui Cn. Pompeio privato adhuc & Equestri extra

ordinem imperium in Hiſpaniam dare, qui, Gellis ipſius iter in Hiſpaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit. Primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus numero ad Lauronem ſuſtinuit. Lauronem Sertorius inſpectante Metello accedit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magno cum exercitu ad Sertorium venerat. Sertorius & Perperna conjungunt copias: iſte cum Metello congreſſus, fuſus, fugatuſque eſt; ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum profligavit. Iterum ad Seguntiam Sertorius Pompeium, Metellus Perpernam fudit: tertiò cùm ſe in Metellum Sertorius intuliſſet, ſuperveniente Pompeio receſſit; ac laborioſiſſimo bello ægrè tandem repulſus eſt Sertorius: ejus quæſtor L. Herculeius à Metello cum omni exercitu conciſus eſt.

4 Perperna Sertorio ex conjuratione domeſticas inſidias ſtruxit, epulantem & accubantem confodiunt. Perperna exercitum Sertorii occupavit, & prœlio cum Pompeio congreſſus, victus eſt; dum fuga ſalutem quærit, ab equitibus ſuis ad Pompeium ut percuſſor Sertorii retractus eſt, atque dum vociferatur multa ſe habere, quæ ad Reipublicæ ſalutem pertinerent, Pompeio indicanda: epiſtolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant. Pompeius ſtatim conquiſitas omnes epiſtolas, ac ne lectas quidem aut inſpectas comburi juſſit: quo facto laudem invenit, & multos à metu liberavit: ipſumque Perpernam antequam indicium alicujus rei efſutiret, occìdi juſſit.

5 Calaguri

5 Calaguris Vasconum in certeriore Hispania oppidum tam pertinaciter Pompeio restitit, quòd etiam uxores suas natosq; in alimentum verterint, & cadaverum reliquias salierint. Hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potius quàm civile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumphârunt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Roman. ante diem quàm consulatum iniret, curru urbem invectus est pridie Kal Jan. 682. *Val. Max.*

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Syllæ leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam: ipse profligatus in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIUS.

M. Aimilius Lepidus Consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Syllæ jam mortui rescinsendis promulgavit, ut qui à Sylla proscripti fuerant, & civitatem, & bona sua recuperarent; cui cùm Catulus collega, & boni omnes adversarentur, Lepidus à Senatu jurejurando adactus, bellum se patriæ non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tanquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus è Patriciis Corneliis Sylla igni voluit cremari: antea enim humari solent. *Cic. de leg.*
Cùm autem ipse victor acerbiore odio C.

 Marii

Marii reliquias ad Anienem sitas dissipari jussisset, timens similem fortè casum corpori suo posse accidere, cremari voluit.

2 Consulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commovisset, Galliam citeriorem per M. Brutum, ejus, qui Cæsarem interfecit, patrem obtineret, infesta signa patriæ intulit. Pòst autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à se Mutinæ occiso Senatum certiorem fecisset, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit. Hunc verò motum intra unam æstatem oppressum fuisse Eutropius testatur.

3 Milvius pons supra Tiberim via Flaminia ab Urbe plus minus duobus millibus passuum distat in occasum æstivum: exstructus est à M. Scauro Censore Syllæ tempore, ut Ammianus Scribit.

LIBRI QUARTI.

CAPUT I.

Catilinæ & sociorum ipsius conjurationem exponit, & Ciceronis Consulis in ea opprimenda vigilantiam: dehinc Catilinam à C. Antonio Consule cum suo exercitu cæsum esse.

COMMENTARIUS.

L. Sergius Catilina Patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Pisone conjuraverat, cumque priore anno repetundarum interrogatus, hoc anno ambitus insimulatus, repulsam consulatus tulisset, cum P. Lentulo

&

& C. Cethego Prætoribus, atq; aliis multis de cæde Conſulum, & Senatus, incendiis Urbis, & opprimenda Republica conjuravit.

1 Q. Curius flagitiis atq; facinoribus coopertus, quem cenſores Senatu probri gratia moverant, homo vanæ & futilis linguæ, conjurationis ſecretæ apud Fulviam, cum qua ei vetus ſtupri conſuetudo erat, effutiverat, ea, quæ & quomodo audiverat, compluribus narravit, ipſeq; Cicero Conſul multa pollicendo pellexit, ut Q. Curius conſilia conjurationis Catilinariæ ipſi proderet.

2 M. Portius Læca à Saluſtio nominatur, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi conditio, tũ deſcriptio totam per Urbem cædis atque incendiorum conſtituta eſt. Ipſe lege Lutatia, poſtquam Catilina cum exercitu cæſus eſſet, ex indicio L. Vettii equitis Romani poſtulatus, de vi publica condemnatus eſt.

3. 4 P. Cornelius Ser. F. Sulla, & P. Autronius Pætus cùm Conſules in annum 688 deſignati eſſent, de ambitu poſtulati non injerunt, ſed in eorum locum facti ſunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnaverant. Ipſi eo dolore animi exaſperati cum Cn. Piſone & Catilina conjurant, & Cottam & Torquatum Conſules in Capitolio Kal. Jan. parant interficere, ſed re per indicium cognita, ipſorum conſilium diremptum eſt. P. Autronius & Servius hujus Syllæ frater, de vi publica condemnati ſunt. P. Cornelium Syllam Cicero defendit, & Hortenſius.

5 L. Vargunteius Senator cùm C. Cornelio equite conſtituerat cum armatis hominibus nocte, quæ ſecuta eſt poſtridie Non.

 Novemb.

Novemb. salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere. Sed Cicero per Fulviam de dolo qui parabatur certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lutatia de vi publica. L. Cassium Longinum Salustius inter conjuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consularis, Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno 682. & Prætor iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus-consulto, quod ex Catonis severiore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabinio conjectus est; atque de iis supplicium, gula laqueo fracta, in Tulliano sumptum est. P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romæ tribus Corneliis regnum portendi, Cinnam atque Syllam antea, se tertium esse, cujus fatum foret. Urbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonii postea Triumviri vitricus; hinc illud odium M. Antonii & Ciceronis enatum esse verisimile est, teste Plutarcho in Antonio.

7 VI. Idus Novemb. Cicero Senatum in Jovis Statoris ædem convocavit: venit eodem Catilina, eique nullus Senator assidere voluit: eaque pars subselliorum, ad quam ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero Consul, sive præsentiam ejus timens, sive ira commotus orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Urbe egredi jussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus, & fascibus, imperii insignibus adhibitis, ex Urbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quum Catilina profugisset,

Cicero

Cicero orationem alteram ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quòd Catilina ex Urbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes judicavit. Tertia deinde exponit, quod in senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severiorem inclinet.

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. IV.

CÆsar, Pompeius, Crassus, coitione sibi dominationem confirmabant: Crasso à Parthis cæso, Pompeii & Cæsaris necessitudine ob Juliæ mortem abrupta, cum Cæsar priorem, Pompeius parem non ferret, civilibus armis cum totius orbis, & urbis calamitate socer & gener contendunt Pompeius in Ægyptum fugiens, perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis Rempublicam occupat, & invidia affectati regni Optimatium conspiratione, post triennium in Senatu 23 vulneribus confectus est.

COMMENTARIUS.

M. Marcellus Consul Cæsaris inimicus anno 702 ad senatum retulit, ut Cæsari antequam ejus dominatio imperii continuatione confirmaretur, abrogata lege Pompeii & Crassi, successor daretur, ut exercitum dimitteret, & ne ejus absentis in petitione consulatus ratio haberetur. Sed Ser. Sulpitio ejus collega, & tribun. pleb. summa ope contra tendentibus: nemo in Marcelli sententiam

pedibus ivit. Sequenti deinde anno Cæsar veritus, ne C. Marcellus Consul (qui Marcelli patruelis erat) efficeret, quod ille nō potuisset, L. Paulū ejus collegam talentis mille quingentis sibi devinxit, ut ne quid contra se contenderet, sed C Curionis Tribuni pleb. obæratissimi operam, antea consiliis suis adversantem, majori mercede redemit, qui cum de dimittendo Cæsaris exercitu referretur, ita quidē consensit, si & cæteri quoque ab armis discederent (qua exceptione Pompeium notabat, qui post Consulatum secundum Hispania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam proconsul ad Urbem erat) atque amici Pompeii ne in eam sententiam discessio fieret, obsistebant. Quod vero duobus prioribus annis adversarii Cæsaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello Coss. anni 704 initio perfectum est. Etenim in sententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipsius Pompeii ore promere videbatur, S. C. factum est, ut nisi ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret, eum adversus Rempublicam facturum videri: intercesserunt M. Antonius, & Q. Cassius Tribuni plebis: itaque de imperio Cæsaris & de trib. plebis intercedentibus, acerbissimè instigante Pompeio est decretum. Factum etiam senatus-consultū ante diem 7 Idus Jan. darent operam Coss. Prætores, Trib pleb. quique consulares essent ad Urbem, ne quid Respub. detrementi caperet. Tribuni plebis statim servili habitu ab Urbe fugiunt, & Cæsarem qui Ravennæ suis postulatis responsa expectabat conveniunt.

1 Q. Metellus Celer consulis Africani collega fuit. Dione teste & uterque consulatum

Pompeii

Pompeii auxilio,cujus legati in Asia fuerant consecutus est. Q. Metellum Creticum Pompeio inimicum fuisse, quia ornamentum ejus triumphi subduxerat, ereptis per Tribun.pl. ejus captivis, supra cap.7. lib 3.exposuimus: eundem hoc anno in Galliam, ob motum Helvetiorum, legatum fuisse missum cum L Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in 1. ad Atticum scribit.

2 Cum Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, ut quæ in Asia bello Mithradatico singulis regibus ac gentibus dedisset, rata essent, atque ea in re L. Lucullum,cui successerat,& M. Catonem adversarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adjunxit. Cæsarem, qui abjecto ex Lusitania triumpho, ut privati ejus ratio in comitiis consularibus haberi posset, sua opera consulem creat. Crassum aliis promissis implet. Ita inter tres civitatis principes coitio facta, eaque jurejurando firmata est, fore ut nemo nemini in Republica adversaretur, atq; alius alium gratia, auctoritate, atque omni ope in iis quæ petiisset, adjuvaret: eam coitionem Varro historicus uno libro complexus Tricipitinam vocavit. Dio. Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertiùm sine collega anno 701. postquam defensor esse Reip. cœperat, contendit, ut decē Trib.pl. ad populum ferrent, ut absentis Cæsaris in petendo secundo consulatu ratio haberetur, quo privilegio cum Pompeius pravitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter privaret, Senatúmque ut contra Cæsarē atrociùs consulerent, animâsset, & Cæsari nihil pro equissimis postulatis quā iniquissimas

ſima reſponſa darentur; Cæſar populi beneficium, ſuamque ſalutem armis ſibi aſſerendam decrevit.

4 More majorum præſentes & privati tantùm in Urbe nomen ſuum profeſſi petebant magiſtratum: fuiſſet itaque Cæſari demittendus exercitus, ipſeque inimicorum ſuorũ ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuiſſet primi conſulatus ſui & adminiſtrati in Gallia imperii reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tum Lentulus frequenter ſimulatq; Cæſar ad Urbem privatus rediiſſet, nomen ejus delaturos jactaverant. Quare Cæſar inimicorum decretis, tum verbis Antonii & Caſſii Tribuni plebis incitatus, exercitum ad ſuam dignitatem contra inimicos tuendam hortatur, trajecto Rubicone, qui Galliam ab Italia dividebat, Ariminum, quod extra provinciam ejus erat, proficiſcitur, & quinque cohortibus, quas tunc ſolas habebat, ut apud Oroſium teſtatur Livius, orbem terrarum adortus.

Lib. 6. 5 Corfinium oppidum in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, ut Cæſari ſuccederet, Senatus conſulto, & ſine populi juſſu decreta erat, 30 cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obſeſſum, ut imparatus contra Cæſaris exercitum, negligere coactus, Cæſar die ſeptimo oppido, & domitio, Vibullioque Rufo, & aliquot Senatoribus potitus eos incolumes dimiſit, & HS. ſexagies, quod Domitius in qublicum depoſitum advexerat, ut ipſi redderetur voluit, militéſque ejus apud ſe ſacramentum dicere cum juſſiſſet, eos cum Curione in Siciliam miſit.

6 Cum Pompeio de caſu Domitii nunciatum eſſet, Luceria Canuſium proficiſcitur, inde

inde Brundusiũ cum 20 cohortibus 8. Kal. Martii venit, quem Cæsar cum legionibus sex magna celeritate, ut eum in Italia opprimeret, consecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius consules cum magna exercitus parte, ne quid in Italia novi molirentur, in Epirum, Dyrrachium præmiserat: quos ipse, obstructo & munito priùs Brundusio, ne Cæsar ejus fugam impediret, 16 Kal. April. secutus est. Cæsar postero die oppidum ingressus, & impositis Brũdusio custodibus, cum à prosequendo Pompeio navium inopia tardaretur, ad Urbẽ revertitur, & Senatum populumq; Romanum hoc novo civili bello, & fuga Pompeii consternatum confirmat, seque pacis, & otii publici studiosum testatur: sed cùm frustra hoc se agere experiretur, in Hispaniam contra legatos Pompeii proficiscitur.

7 Imperitè Florus Cæsarem, primo ejus in Urbe adventu, se Consulem fecisse scribit. cùm enim victor ex Hispania reversus Massiliam venisset, se Dictatorem à M. Aimilio Lepido Prætore, qui postea Triuumvir fuit, dictum esse ex lege lata intellexit; quare ad Urbem profectus comitia consularia habuit, seque, quia ex legibus ei propter decennium à primo consulatu exactum, consulem fieri liceret, consulem cum P. servilio creat, & intra undecimũ diem sese dictaturâ abdicavit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli causa servabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet Hoc Cæsar, frustrà obsistente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniamque abstulit, cavillans populum ea religione solutũ, quia nihil esset quod amplius

Dio. Plutarch. Appianus, Lucan. lib. 33.

amplius de Gallis metueretur, quos ipse perdomuisset. Dio, Plutarch. Lucanus universum ab eo ærarium expilatum scribunt. Plinius cum primo introitu in Urbē 26000 laterum aureorum, & innumerato pondo 300000 ex ærario protulisse scibit. Illud, si lateres aurei librales fuerunt, quinquagies quater centena millia numeramus. Orosius tamen summam istam lib. 6. multo angustiùs contrahit.

6 Siciliam Cato obtinebat: eò Curionem cum tribus legionibus Cæsar mittit. Cato ejus advētu cognito ex provinvia fugit: questus in concione se projectum ac proditum à Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatissimus non necessarium bellum suscepisset, & à se reliquisq; in Senatu interrogatus, omnia sibi ad bellū apta ac parata confirmasset.

10 Valeriam legatum Cæsar cum una legione in Sardiniam misit. Caralitani simulatque de adventu Valerii accepissent, M. Cottam proprætorem ex oppido ejiciunt; ille perterritus, quòd omnem provinciam consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæsar septem legiones tribus Pompeii legatis ita adscribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidem Varroni ulteriorem Hispaniam cum duabus legionibus cessisse tuendam, quem Cæsar cum Afranium & Petreium exercitu exuisset, bello prosecutus est, cúmque una ejus legio ad Cæsarem transiisset, ipse ab ulteriore itinere interclusus, se cum legione altera Cæsari dedidit.

12 P. Dolabella Cæsaris legatus à Marco Octavio & L. Scribonio Libone Dalmatia pulsus. C. Antonius se Octavio cum quinde-

cim

cim cohortibus dedidit. Reliquam hujus rei historiam noster à Lucano poëta lib. 4. mutuatus est.

13 P. Atius Varus, quem Cæsar Auximo profugum, Sulmone captum dimisit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeii exercitu Imperatorem agebat. Sed à Curione Cæsaris legato profligatus est. Curionis confidentia usque adeò eo successu confirmata est, ut Jubæ Mauritaniæ regis cũ magnis copiis adventum, temerè credens mediocres tantùm venire cum Saburra regis præfecto, ausus fuerit excipere, quare ipse à rege circumventus & occisus est, exercitúsq; Cæsaris fugatus. Intercedebant autem Jubæ cum Curione privatæ simultates, quòd legem Trib pl. promulgaverat, qua regnum Jubæ publicaverat. Juba hostis à Cæsare judicatur, à Pompeio rex & amicus salutatur.

14 Pridie Nonas Januar. à Brundusio Cæsar solvit cum septem legionibus, & postridie in Epirum appulit. Oricum maritimã Chaoniæ urbem ejectis Pompeianis & Apoloniam Taulantiorum, totamque Epiron recipit, & dum classiarios Pompeii milites undique à littoribus arceret, ad summam eos omnium rerum difficultatem coegit, usque adeò ut Bibulus officio maritimo præfectus, frigore & labore confectus, morbo consumeretur. Cæsar interea per internuncios compositionem Pompeio auferre non intermittebat, sed ab illo adulatorum suorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis, & una tironum legione, & septingentis equitibus supra Lissum Dalmatiæ Urbẽ, frustrà hostium classe insequente appulerat. Eò Pompeius ut

ut Antonium ex insidiis imparatum opprimeret, cum exercitu magnis itineribus proficiscebatur. Antonius per Græcos de Pompeii insidiis præmonitus, se uno die castris continet, & Cæsarem venientem excipit. Pompeius, cum se persequente Cæsare Dyrachium recepisset, Cæsarem prœlio ita vicit, ut ille ob rei frumentariæ inopiam, castra inde in Thessaliam transferre coactus fuerit. Qua de causa Pompeius à suis imperator salutatus est. Victus Cæsar, Pompeio non instante & urgente recentem victoriam, negavit eum vincere scire. Cæsar, Sueton. Plutarch.

16 Scævæ Centurionis scuto ad Cæsarem relato, inventa sunt in eo foramina (ut Cæsar, nisi mendosus est liber, scribit) 230, & in uno castello sagitarum 30 circiter millia à Pompeianis conjecta fuisse; quatuorque ex illa una sextæ legionis cohorte (quæ quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuerit) Centuriones, ipsumque Scævam oculos amisisse. Ita Suetonius, Cæsar.

17 Crastinus evocatus erat in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat. Hic primùm lancea in Pompeianos contorta, acies commisit, fortissiméque omnium post Cæsarem se hoc prælio gessisse dicitur, eumque præcipuam ad victoriam ejus diei operã navâsse Cæsar credebat. Evocati vocabantur milites, qui semel emeriti gratia Imperatoris sui, sponte iterum militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulnere, & incruentam tali stratagemate promittebat, quòd cum multo equitatu valeret, equites Cæsaris dextrum cornu à latere aperto aggressuri essent, & à tergo circumventam aciem

ciem perturbatámque propulsuri. Hoc Cæsar metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam aciem 3000 peditum audacissimorum instituit, quam equitatui Pompeii opposuit, monuitque ne ipsius injussu pugnarent: in ipsorum namque virtute ejus diei victoriã constare. Cum itaque Pompeiani equites à sinistro cornu erumperent, quartæ aciei Cęsar signum dedit, qui tanta celeritate & impetu se in Pompeii equites contulerunt, dumque facies ipsorum infestis hastis petunt (quod ex Cæsaris jussu ideo faciebant, ut formosos juvenes deformitatis periculo averterent) ut nemo eorum consisteret, omnesque conversi & fuga incitati altissimos montes peterent.

19 Pompeius maxima clade victus, cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Cornelia uxore in naves è Mitylena recepta Ægyptum petebat, memor beneficiorũ quæ in patrem ejus Ptolomæi, qui tum puer tredecim annorum regnabat, Alexandriæ contulerat. Pompeius in Ægyptum delatus, jussu regis Ptolomæi, auctoritate Theodoti, præceptoris, & Photini, percussoribus Achilla præfecto regio, & L. Septimio milite quondam suo, à quibus navicula exceptus, antequam in terram exscederet, occisus est pridie Kalend. Octob. quo die ante ann. 13 de Mithradate & Tigrane triumphaverat. Interfectus est annum agens duodesexagesimum pridie natalis sui, teste Paterculo. Cornelia uxor & Sext. Pompeius in Cyprum refugerunt. Cæsar post diem tertium insecutus, cum ei Theodotus caput Pompeii & annulum ejus obtulisset (in quo leo gladium gestans sculptus erat) doluit & illachrymavit

mavit. Appianus, Dio, Plutarchus, Paterculus, & alii.

20 Cùm classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus (quibus insignis illa etiam Ptolomæi Philadelphi bibliotheca deflagravit) eos submovere coactus est. Post cõmissa ad Pharum Peninsulam pugna, cùm quandam naviculam, ut suis opitularetur, conscendisset, ab hostibus oppressus, se è navicula conjecit, ac per ducentos passus natans, elata læva, ne libelli, quos tenebat madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis, vix ad suos evasit incolumis. Ita Sueton, Hirtius, Dio, Plutarch, &c.

21 Theodotus Chius præceptor regis, inopia meliorum etiam in consiliũ vocatus; cum de Pompeio excipiendo ageretur, ostendit non admittendum Pompeium, ne Cæsarem victorem irritarent, aut ne sibi Pompeium, ut dominum imponerent, sed occidendum: eo enim officio Cæsaris gratiam posse demereri, aut suorũ tranquillitati consuli, quia mortui non morderent: atque ita ex vilissimi mancipii sententia de Magni Pompeii capite decretum est. At Theodotus tum quidem occasione temporum suppliciũ evasit, sed M. Bruti jussu post quadriennium omni cruciatus genere enecatus est. Photinus, cum eadem in Cæsarem moliri, quæ antea in Pompeium crederetur, Cæsaris jussu interemptus est. Ganymedis Arsinoes reginę præfecti insidiis Achillas est enecatus: at Ganymedes in eodem, quo & rex ipse Ptolemæus prælio cæsus est. Virilia portenta Eunuchos vocat, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exectis.

22 Pompeius bello Mithradatico Pharna-

cem (quia patrem Mithradatem in gratiam Romanorum ad mortē coëgisse credebatur) Bosphori Cimmerii regē constituerat. Is observata occasione qua Romani inter se civilibus armis digladiabantur, patrii regni recuperandi cupidus, Cholchida & Armeniam, Cappadociæ & ponti partem in potestatem redegit. Domitium Calvinum à Cæsare ad ejus conatus reprimēdos missum profligavit, atque hac victoria ferocior factus, reliquas Ponti partes expugnata Amiso occupavit. Hinc cum in Bosphorū ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Ægypto venientis in se impetu, sibi subsistēdum ratus, cum eo ad Zelam Ponti urbem congressus, uno prælio fugatus, cum in Bosphorum profugerit, ab Asandro Bosphorani tumultûs auctore necatus est. Cæsar Mithraditem Pergamenum, cujus opera in Ægypto fidelissima usus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, ut merito Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnâsse, ut eadem horâ venerit, viderit, vicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reversus, haud multò post 6 Kalend. Jan. contra Scipionem & Jubam Mauritaniæ regem, in Africam navigavit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuo confirmaverant, Scipionique imperium detulerant. Scipio præliis aliquot & velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, funditur, profligatur, ejusdemq; castra, itidem Afranii, & Jubæ regis eodem impetu à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cum suos, ne cū impetu & ferocia se hostium telis objicerent, coërceret, ipsique

que

que milites ardore pugnæ accenderentur, quidam tubicen injussu Cæsaris, à militibus coactus, canere cœpit; quo facto, ab universis cohortibus signa in hostem inferebantur. Ita Oppius.

25 Qu. Metellus Scipio Pompeii socer erat, ad quem ut proconsularem (erat enim à genero Pompeio, qui solus Consul erat, in quinque reliquos menses subrogatus anno 701) M Cato qui prætorius tantùm fuerat, omne imperium detulerat, non semel ejus vel pervicaciam vel arrogantiam culpatus, quòd Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, & rem dubio Marte periclitandam, quam impetum Cæsaris morâ & fame frangendum, ut Cato suadebat, putaret. Victus autem cum in navem se conjecisset, in Hispaniam ad Cn. Pompeium fugam cogitabat: sed tempestate ad Hipponem Regium delatus, à P. Sitii classe circumventus, honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim hostibus Imperatorē, dixit, Imperator benè se habet, atq; se percussum in fluctus intulit. De hujus Scipionis prænomine ambiguum esset quid sequereris, quia Appianus vocat Lucium, & Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis auctoritatem habeas potiorem, qui ad Atticum satis testatur hunc P. Cornelii Scipionis Nasicæ Serapionis filium fuisse, qui anno 641 Consul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in familiam Metellorum adoptatus, Q. Cæcilius Metellus Scipio appellatus est. *lib. 6. ep. 2.*

26 Cn. Pompeius à militibus Cæsaris, qui ne pœnas ob seditionem darent, metu à Cæsare defecerant, accersitus, in Hispaniam ulteriorem venerat (cui & Sextus ejus frater, Labienus, & Varus post cladem Africanā se con-

conjunxerant) magnum reparaverat exercitum, usque adeò ut Q. Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos antea Cæsar exercitui præfecerat, jam Pompeii impetum sustinere non possent: quare Cæsar magnis itineribus cnm exercitu spacio 27 dierum in Hispaniam venit, obsidente Ullam Cn. Pompeio. Cæsar adducto ad Cordubam, quæ à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Ulla, quam propè ceperat, avocavit, ipse Atteguam circumvallatam obsedit: eò Pompeius occurrens, equitatum Cæsaris circumventum prope concidit. Attegua post à Cæsare capta est ante diem 11 Kalend. Martias: ipse Imperator appellatus est, deinde Corduba, pòst Hispalis, postremò Munda pridie Idus Aprilis in potestatem Cæsaris peruenerunt. Is ultimo prælio ad Mundam desperatis rebus etiam de nece cogitâsse dicitur. Labienus & Varus in hoc prœlio ceciderunt, quod Liberalibus factum scribit Plut. hoc est, ante diem 16 Kalend. April. quo die ante quadriennium Pompeius primùm belli civilis causa ab Urbe profectus fuerat.

27 Munda, apud quam ultimum prœlium à Cæsare gestum est, teste Lucano, distabat à Corduba passuum millia quinque, quantum ex Strabone & Hirtio colligitur: *lib. 3.* iste enim Cordubam à Carteia distare 170 millia passuum refert ille Mundam à Carteia millia & quadringenta stadia, quæ colligunt millia passuum 175: differentia itaque inter utrumque numerum, scilicet quinque millia passuum, spatium quo Munda & Corduba distabant, referet.

28 Cæsarisne ad ætatem, qui ferè nunc

Pompeio

Pompeio morienti æqualis, referendum hoc erit, an ad fortunam Cæsaris, qui jam totius Orientis & Africæ victor erat? postquam enim Pompeius de Oriente triumphaverat, ut nunc Cæsar, nihil unquam tanta deinceps gloria & imperatoria laude dignum gesserat, quasi jam consenescentis fortunæ favore destitutus.

29 Quintum hunc triumphum Cæsaris numerant tabulæ Capitolinæ & Paterculus, quo devictis Pompeii liberis ex Hispania mense Octob. reversus, triumphavit anno 708. Anno superiori quatuor duxerat triumphos, Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum, in quo etiam Juba regis filius, is qui historiam scripsit, ductus est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeii liberis victoriam esse subactam observavi; semel cum Lusitaniam post præturam urbanam vicit; coactus triumphum dimittere, ut præsens consulatum peteret anno 693. Iterum cùm Africanum & Petreium legatos Pompeii, itidem Varronem exercitibus exuisset, anno 704.

31 In Floro nostro a[illegible] verbum, conservavit, in contextu prætermissum est, aut diversus abit ab Hirtio, qui Cæsarem Pompeiæ Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis, reliquisque rebus omnia incolumia concessisse scribit. Faustum Pompeii generum, Afraniumque, dum post cladem Africanam per Mauritaniam in Hispaniam contendunt: cum 1500 quos ex fuga collegerant, à P. Sittio insidiis exceptos captosque, & ab exercitu ejus in dissensione quadam occisos, testatur Hirtius, ita ut ab hac invidia Cæsarem liberet

liberet, ejusdemque sententiæ aliquot etiam scriptores fuisse Suetonius in Cæsare testatur. L. tamen Cæsarem cognatum suum, ut semper sibi infestum; jussit occîdi, ut Dio scribit. Lib. 43. Afranium autem in Hispania initio civilis belli incolumem dimiserat: nunc ille iterum arma cùm contra Cæsarem sumpsisset, meritò cæsus videbatur, Faustum Syllā, ut Pompeii generum, & hinc ut novas partes contra se confirmaturum, occidendum putavit. Orosius autem eadem cum Floro refert de Pompeiæ & ejus liberorum cæde.

32 Fastigium quoddam ex Livio refert Philip. 2. Plutarchus (quod ipse ἀκρωτήριον vocat) ædibus Cæsaris, quasi honoris causa & majestatis, ex Senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia uxor ejus per somnium ea nocte, quæ cædem ejus præcedebat, collabi, maritúmque in gremio suo confodi deflebat, teste Suetonio & Plutarcho in Cæsare.

33 Lege Anton à Julius mensis, qui antea Quinctilis erat, dictus est: quia Julius 4 Idus Quinctileis natus erat, C. Mario L. Valerio Flacco Coss. anno 653. Cæsar etiam annum correxit, & ad Solis anfractus ex trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante dimensus est: eumq; Sosigenis, & Mathematicorum, quos in Ægypto consuluerat, traditione ita ordinavit; unde annus iste, quo etiam nunc utimur, Julianus dictus est. Plutarch. in Cicer. Annotavit etiam in Fastis orientium & occidentium syderum dies, in quos Cicero acerbè jocatus est, cùm quidam postridie Liram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex edicto, tanquam eam quoque parendi necessitatem hominibus Cæsar imposuisset.

Plinius.

Plinius, Plutarchus, alii.

34 Lupercalibus, hoc est, XVI Kalend. Mart. cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus togâ purpureâ, spectaret Lupercos, Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratum etiam gerentes, nudi per Urbem discurrebant, & obvios quosque per risum jocumq; hirsutis scuticis feriebant: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebant, manúsque verberibus tanquam in ludo litterario præbebant, ad facilem partum gravidis, & ad fœcunditatem sterilibus id conducere persuasæ. Plutarch. in Antonio, Cic. in Philip. 2.

35 M. Brutus, & C. Cassius conjurationis istius in Cæsaris perniciem principes, clade Pharsalica ab eo conservati erant, & nunc honoribus ornati, tamen cum plusquam sexaginta senatoribus conspiraverant, in ejus viri necem, pro cujus salute paulò ante, & ipsi, & Senatus se suosque devoverat, ejusque vitam se protecturos juraverat. Atque cùm Cæsar Idibus Martiis, quas ejus cædi destinaverant. Senatum per Antonium Consulem dimittere, nec prodire decrevisset, vel uxoris suæ insomniis perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnunciationibus perculsus, tandem à Decimo Bruto, quo familiarissimè utebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliquâ superbiâ offenderet, quintâ ferè diei horâ progressus est. Cumque ipsi libellus index conjurationis esset oblatus, & adjectum

ctum quoque, ut cum mox legeret, pertinere enim ad ejus salutem: tamen à Decimo Bruto, ita & à conjurationis conscij studio est distentus, quòd ne legere quidem eum potuerit. Cæsar verò cùm in Senatum veniens consedisset, Cimber Tullius velut pro fratre exule deprecaturus, propiùs accessit, ejusque togam utráque manu apprehensam à collo detraxit, quod signum conjuratis erat ipsum invadendi. Casca cum primus, ut convenerat, circa cervicem, ut Plutarchus, ut alij circa jugulum, pugione percutit. Cæsar Cascæ brachium graphio trajecit, conatusque prosilire, altero vulnere tardatus est: cúmque animadverteret se undique strictis pugionibus invadi, togâ caput involvit, & ad Pompeii statuam prolapsus, 23 vulneribus confossus est. Periit anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo. Curiam, in qua occisus, obstrui placuit. Idus Martias Parricidium nominari, & ne unquam eo die Senatus haberetur. Percussorum nemo ultra triennium vixit, violenterque omnes perierunt; pars naufragio, pars prœlio, nonnulli semet eodem pugione (quod de Cassio scribit in Cæsare Plutarchus) quo Cæsarem violaverant, interemerunt.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. IV.

ANtonii cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeii hæreditatis paterna repetitio, Octavii in Cæsarum familiam adoptio, iterum Rempublicam civilibus armis dilaniat, nec per 12 annos tranquillitas data est, donec Respublica sub unius Octavii potesta-

potestatem, qui Augustus dictus est, concesserit.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitolium se à perpetrato facinore recepissent, Cicero ante diem 16 Kalend. Aprilis (Ciceronem Plutarchus hujus conjurationis non fuisse conscium testatur) quantum in ipso fuit, jecit fundamento pacis. Atheniensium renovavit vetus exemplum, Græcum etiam verbum ἀμνηστίαν usurpavit, quo tũ in sedandis discordiis usa erat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiternâ delendam censuit. Habuit & Antonius orationem de concordia, ejusque parvus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit: itaque percussores è Capitolio descenderunt. Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt. Atque omnia hæc Antonius callidè simulabat, quousque se suaque præsidiis contra omnem metum muniisset, postero enim die cùm Cæsar funere elatus, & M. Antonius oratione funebri ad lamentationem & commiserationem composita, per quam gestibus, & cruentata Cæsaris toga, & imagine fœdata sanguine, populum contra oblivionis decretum, & ad percussorum ultionem accendebat. Plebs cum facibus è rogo raptis ad domum Bruti, Cassiique & aliorum contendebat, atque ægrè vi, manibus & precibus vicinorum repulsa ab incendio fuit. Erat inter conjuratos deliberatum, an Antonius, quem ut propugnatorem regni Cæsariani oderant, etiam interimendus esset cum Cæsare:

sare: sed cùm judicio Bruti Antonius satis honesta causa occulti non posset, tunc quidem dimissus est.

1 Antonius ut artibus suis Senatum magis deciperet, etsi populum seditiosè in percussores Cæsaris irritaverat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus desiderati filio, qui tum à Cæsarianis in Bætica oppugnabatur, ut pro paternis bonis in ærarium relatis darentur ei de publico sestertium bis millies: ad hæc decerneretur ei sicut prius patri maris imperium, classisque daretur ad usus necessarios. Patres mirabundi probaverunt omnia, atque ita Sextus ex Hispania in Siciliam S C. evocatus est, ex qua postea Cæsari Augusto difficillimum bellum movit. Appian. Dio, alii.

2 Monarchiam Augusti intelligit, sive merum unius Principis absolutum imperium: nec enim respublica tot civilibus bellis labefactata, civibus ob privata odia bellantibus attrita, & partium studio semper alente discordiam tentata, aliter conquiescere & respirare potuit, quàm si ad unius optimi principis jus, potestatem, atq; imperiũ, quod magistratuum, Senatus ac populi fuerat, transferretur.

3 P. Cornelius Dolabella Consul designatus erat, ut Cæsari ad Parthicum bellum profecto succederet: eo occiso, ipse natus annos 25 consulatum invasit, & in Syriam contendit, quam cum legionibus à Cæsare in Parthicum bellum præmissis populi suffragiis & Antonii auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, unum ex Cæsaris percussoribus exclusus, noctu reversus, ex insperato Smyrnam invadit,

& urbem ex insidiis occupat. Trebonius in cubilo suo deprehensus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus est, ejus caput per vias lapide stratas, milites sibi invicem pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriverant, nulla appareret facies. Itaque Trebonius luit primas parricidii in Cæsarem pœnas: quo facto Dolabella hostis à Senatu judicatus est, qui cùm Cassium navali prœlio aliquoties vicisset, ad ultimum ipse victus Laodiceam fugit, ibique obsessus, urbe captâ satelliti suo cervicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alii.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. IV.

Octavius à Senatu contra Antonium Reipub. hostem Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat, Decimum Mutinæ obsessum liberat, unde & hoc bellum Mutinense à Mutina dictum fuit.

COMMENTARIUS.

C. Octavius, qui deinceps Imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cùm Cæsar ejus avunculus magnus (enupserat enim Julia Cæsaris soror in domum Atii Balbi, ex quo Atia nata, uxor Octavii, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur: Apolloniæ literis & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicam à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transiit, & Neapolim venit 14. Kalend. Maii,

Epist. 10. lib. 14. ad Attic.

fue

fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cùm pervenisset, ab Antonio Consule superbè exceptus est. Adiit tamen invidiosam Cæsaris hæreditatem quamvis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo vitrico ejus placeret. Aditâ hæreditate Cæsaris, nomen quoque ejus tulit, cúmque priùs C. Octavius nominatur, deinceps C. Julius Cæsar Octavianus de more dictus est. quanquam lex Curiata de adoptione ejus anno demùm sequente in ipsius consulatu perlata fuerit, teste Dione, quod ideo necessarium esse sibi putabat, quia ea lege adoptivi jus habebant, ac naturales filii, ut & propinquos & libertos adoptantium assequerentur. *Velleius. Sueton. Dio*

1 Testamentum Cæsaris, L. Pisone ejus socero postulante, invito Senatu ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadaver in foro cremaretur: quod ideò percussoribus maximam invidiam movebat, quia populo viritim trecenos sestertios Cæsar legaverat, & hortos circa Tiberim publicaverat: atque nihil adeò exacerbavit omnium indignationem, quàm quòd Decimum Brutum proditorem suum in secundis hæredibus primum scripserat. Secundi hæredes ideò post primos adscribebant, ut si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent. *Appianus.*

2 Cicero Philippica 2. cùm Antonii scelera percunctationibus exagitat, hoc quoque ei objecit, quòd Cæsaris ex testamento, ut ipse dicebat, filius esset. Appianus etiam, cùm Octavius ita cum Antonio expostulat, idem subindicare videtur: *Et te filium adoptivum scripsisset, si scivisset te æquo animo ex* *Lib. 3. de civil. bell.*

 Heracli-

Heraclidarum gente transiturum ad Æneadas: id enim facie ambigere Cæsarem, dum de successore cogitat.

3 Calpurnia Cæsaris uxor, vel mariti cæde perturbata, vel Antonii Consulis perculsa minis, pecuniam, & acta Cæsaris in ejus domum transferri permiserat: at quia acta Cæsaris & consilia nondum publicata, tamen Antonii calliditate Senatus-consulto confirmata erant: ea Antonius in multorum gratiam vel domesticis nundinationibus corrumpebat, vel adulterabat, usus in eâ fraude Tyberii operâ, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertium quoque septies millies depositum à Cæsare ad Opis ædem occupatum erat, ab Antonio. Octavium pecuniam eam reposcentem, & ut sibi adversus avunculi sui percussores adesset, petentem, superbè & contumeliosè repellebat. Quare ut Octavius legatum à populo Rom. Cæsaris nomine repræsentaret, suum patrimonium & quicquid ipsi testamento à Cæsare obvenerat, venale proscripsit, legatumque populo persolvit, qua beneficentia plebem ita sibi devinxit, ut Antonium invidiosissimum omnibus redderet. Octavius sibi & Reipnbl. contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitavit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octavium transtulerunt, deinde & complures sævitia M. Antonii, qua passim in castris suis trucidari jusserat, quia ei suspecti erant, ad eundem desciverunt: quo nuncio allato, Antonius mente ita concidit, ut paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartum Kal. nd. Decemb. properaret. Decimus Brutus, qui

qui provinciam Galliam primùm à Cæsare datam, pòst, interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, ut irrumpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cum exercitu substitit, seque ab Antonio ibi circumvallatum obsideri permisit. Dio, Appianus, Plutarch. Cicero.

4 Kalendas Junarii Hirtio & Pansa Coss. anno 710 dum M. Antonius Brutum Mutinæ obsidebat. Senatus consulto factum est, ut Cæsar Octavianus, qui privato consilio pro Republica arma contra Antonium sumpserat, pro prætore bellum gereret, Senator esset, & sententiam loco prætorio diceret, quantámque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, & ut Cæsar unà cum Hirtio & Pansa Coss. cum exercitu illo quem haberet, bellum administraret. Antonio hoste à Senatu judicato, Hirtius ad bellum profectus, eúmque paucis post diebus Pansa consecutus est. Cæsar atque Hirtius Bononiâ in potestatem redactâ, propiùs admotis castris Brutum de suo adventu atque auxilio certiorem faciunt. Præliis aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris & Hirtii castra oppugnarent, clam in Pansam advenientem Bononiam versus 17 Kalend. Maii contendit, ac tum prosperè eo vulnerato pugnavit. Auditâ re, Hirtius redeunti, ut victori securius & dissolutiùs in castra sua, Antonio se obtulit, ac fusis ejus copiis Pansæ cladem correxit. Ex ea re Consules. & Cæsar, Imperatores à Senatu & militibus appellati sunt, quamvis Pansa malè, Cæsar omninò ne pugnâsset

quidem. Dio, Appian. Cicero, Sueton. alii.

5 Paucis diebus postquam Pansam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinam summo prœlio pugnatum est, in quo fugatus, & castris atque exercitu exutus Antonius ad M. Lepidum Proconsulem in ulteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorum castris saucius obiit: Pansa Bononiæ itidem ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissimâ victoriâ potitus est: atque cùm de Decimo Bruto ut patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumen dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & ut eum quoque deprimerent, Bruto veluti victori contra Antonium, quæ Cæsari tribuenda essent, decrevit. Quare Cæsar tot injuriis irritatus, cùm sentiret quoque metu moto, favere Senatum Pompeianis partibus seque tali ipsorum voluntate conterendum, nisi obsisteret; adhæc Ciceronem censuisse, quod ipse Cæsar ornandus & tollendus esset, cùm aliud diceret, aliud intelligeret, nonnulli se puerum contumeliosè vocâssent, causam Optimatium sine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per commercia epistolarum conditionum facta mentio, cumq; effecisset, ut milites inter se jurejurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos quadringentos milites Romam ad Senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitûs deposcerent: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio princeps legationis, rejecto sagulo, ostendens gladii capulum, non

Suetonius. Paterculus. Brutus epist. 20. lib. 11.

non dubitâsset in curia diceret, *Hic faciet si non feceritis vos.* Cicero subjecit, *Si ita petierit is consulatum eum accipiet.* militibus re infecta ad Octavianum reversis, Antonium & Lepidum in Italiam accersivit, atque ipse legiones hostiliter ad urbem admovit. C. autem Cæsar Octavianus Consul statim factus est pridie Natalis sui 10 Kalend. Octob. cum postridie 10 annos impleret, cum Q. Pedio collega Consul legem tulit de questione in eos habenda, quorum operâ pater occisus esset. Perrogavit autem Q. Pedius collega: unde lex Pedia nominatur, eaque omnibus, qui Julium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alii.

Suetonius. Dio. lib. 46

Suet. Dio. Appian. Plut. Paterc. Liv.

Paterc. Suet.

6 Decimus Brutus cum quatuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex Senatus consulto ducebat, fame & inopiâ coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniā fugere: legiones tædio & difficultate itineris ejus quod proposuerat, deterritæ, sex tironum ad Cæsarem, quatuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cum peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, jussu Antonii trucidatus est, caputque Antonio missum. Ita Decimus Brutus parricidii etiam pœnas Cæsari dedit, sesqui anno post Cæsarem peremptum, & paulò post Minucius Basillus etiam percussorum unus, à suis servis, quos per iram castaverat, trucidatus est.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. IV.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reip. constituendæ causa Triumviros in quinquennium renunciassent, proscriptione ac cæde inimicorum civium, Respublica convulsa est laceratáque. Ciceronis caput jussu Antonii præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupâsset, omnique studio moliretur, ut patris percussores ulcisciretur, & ipsius opes, quàm ut solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere conjunxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, ut Dio, Bononiensi, ut Appianus Mutinensi, & flumine circumfuso, ibiq; populi Romani imperium quasi possessionem aliquam inter se partiti sunt: ut Cæsar utrámq; Lybiã cum Sicilia & Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem; Antonius reliquas haberet Gallias: ut ipsi Triumviri essent Reipublicæ constituendæ cum summo imperio in quinquennium: Magistratus nec Senatu, nec populo consulto, quibus ipsi vellet, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locum in insequentem annum Consulem creant, eumque Romam ac reliquam Italiam tueri jubent. Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædem civium inimicorum ederent, quod illi Urbem

Appian. de bell. civil. lib. 4.

Urbem paulò pòst ingressi, executi sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quiq; caput proscripti ad Triumviros referrent, constituerunt centena millia HS. Servis dimidium ejus, & jus civitatis: & totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent aut protexissent.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio præbuit, cum Antonius nullam conditionem acciperet, nisi priùs ille interficeretur; Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar utriq; repugnaret: tandem tamen tertio die Cæsar consensit, fuitque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paulum fratrem Lepidus, L. Cæsarem avunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cæsarem Antonii avunculum proscriptum ejus soror Julia, Antonii mater non dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reveritis, ut matrem Imperatoris, tandemque irrumpentibus ad ejus cædem, mater Antonii ad forum properans, ad ejus pedes accidit, vitamque ejus deprecata est; Antoniúsque plebiscito per Plancium Consulem rogato, ut pœnæ eximeretur, effecit. Hoc odium Antonius avunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu judicatus erat.

3 L. Paulus Lepidi frater proscriptus, centurionibus eum reverenter, ut Imperatoris sui fratrem, elabi conniventibus, securus ad Brutum navigavit, post cujus obitum se Miletum contulit, unde ne pace quidem facta, quamvis revocatus, redire voluit. Ita Appian. etsi Dio hunc Paulum Aimilium postea censorem fuisse anno 731 cum L. Munatio Planco scribat, tamen in eo deceptus videtur, quia *Lib. 54. 11.*

 quia

quia Lepidus censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus Triumvir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur: quod facilè prodit, istos fratres nō fuisse.

4 Cicero sub adventum Triumvirorū Urbe cesserat, fugerátq; in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus proficiscitur: unde aliquoties in altum provectus, cùm modò venti adversi retulissent, modò ipse jactationē navis pati non posset: tædium tandem eum & fugæ, & vitæ cæpit, regressúsq; ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata.* Cùm servi ejus etiam prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cum percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati jussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput à Popillio Lænate (quam ipse parricidii reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidę crudelitati militum fuit; manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes præciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, Tribunum militum coronavit, & HS. decies pro maximo præmio dedit. Fulvia uxor Antonii, caput antequam auferretur, in manus sumsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum utebatur compunxit,

compunxit, additis multis iisque execrandis opprobriis. Jussu autem Antonii pro rostris loco præ aliis conspicuo caput ejus positum est, ut inde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspiceretur. Sed vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata ejus membra poterant: cæterorum enim cædes privatos luctus moverant, illa una communem. Cicero occisus est 7 Idus Decembris anno 710; vixit annos 63, menses 11, dies quinque. Cætera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corrade Quæstura.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. IV.

Republicâ utcunque per Triumviros ordinatâ, M. Antonius & Cæsar Octavianus in Græciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur. Fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere qui vicerant, opinatur, caput præsecari jubet: Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone ut se gladio confoderet, vitam finivit.

COMMENTARIUS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis in Macedoniam ut ibi bellum gererent trajecerunt: nec ita multo pòst imperator Cæsar, & M. Antonius cum ingenti exercitu advenerunt, atq; ad Urbem Philippos (unde hoc bellũ Philippense dicitur) castra è regione hostiũ posuerũt. Ibi pugnatum

natum eſt acerrimo prælio, ſed vario eventu & dubio Marte, ita ut Brutus Cæſarem, Antonius Caſſium (uterque eorum dextrum cornu regebat) pepulerint, & caſtra utrinq; ab iis, qui vicerunt, expugnata ſint. Caſſius cum Brutum, quem in acie cecidiſſe metuebat, cum equitatu redeuntem longè proſpexiſſet, irrumpentes hoſtes eſſe ſuſpicatus, ſibi Pindari liberti ſui manu caput preſecari juſſit. Poſt paucos dies M. Brutus altero prælio victus rebuſque deſperatis vitam & ipſe, cum ageret trigeſimum ſeptimum annum, finivit atque ipſius latus gladio hauſit Strato, Bruto exorante, ut hoc ſibi extremum officium præſtaret. Eodem tempore manus ſibi intulerunt principum Romanorum circiter 40 Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortenſius juſſu Antonii Triumviri ad fratris ſui C. Antonii ſepulchrum (quem Brutus opera Hortenſii in ultionem Ciceronis interfici juſſerat) jugulatus eſt: qui Antonius cædem fratris ſui potiùs in Hortenſii culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

1 L. Junius Brutus Tarquinium Superbum regno ut tyrannum expulit, atque cum M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cæſaris ex Serviliæ Catonis ſororis adulterio filium potiùs eſſe opinabantur) variis conviciis, & dicteriis, ut qui Cæſarem dominantem degenerans à majoribus ſuis pateretur, irritatus, impetum ſumpſit occidendi Cæſaris, ut libertatem Reipublicæ aſſereret, conſpirantibus Caſſio & Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cum ipſi quoque ut tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cum Cæſaris interrempti contumelia, Antonius Conſul intercesſit, metu-

eus

ens, si Cæsar ut tyrannus damnaretur, quod cadaver ejus in Tiberim projiceretur, acta ejus cum magno Antonii discrimine rescinderentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadavere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad commiserationem commoto, Antonius omnia pacis consilia & istam percussorum spem perturbavit, uti latiùs à nobis capite tertio præcedenti, expositum est.

2 Patricidii vocabulo, auxesi invidiosa, pro homicidio utitur, eo sensu, ut quem ex Senatus consulto Patrem patriæ superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Patricidæ sunt, & cædes ejus patricidium propriè diceretur. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ Patricidium dicerentur, nimium quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulò ante servaverat.

3 Diximus jam capite tertio ἀμνηστίαν Atheniensium exemplo & consensu etiam Antonii fuisse decretam, sed ab eodem mox abolitam, simulatque amoto metu securus ad ingenium redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M. Brutus & Cassius Urbem reliquerunt, & Antiū atq; Lanuvium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, qnia ābitiosum putabant, cum nondum prætura urbana defuncti essent, in provincias (Casſio Syria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) navigare. Sextili tamen mense, Brutū Italia cesisse, ex Cicerone manifestum est. *Philip. 1. Epist. 7. Lib. 16. ad Attic.*

5 Philippos urbem Macedoniæ intelligit, ubi hoc prælium commissum est: unde & hoc

hoc bellum, ut diximus, Philippense vocatur, cum antea eadem urbs Dathos diceretur. Arenam translatitiè vocat campos Philippicos in quibus depugnatū est: quia locus ubi gladiatores committebantur, arena ideo inspergebatur, ut ne ipsi sanguinis sui dum digladiantur, lubricitate lapsarent. Assuetas cadaverum pabulo volucres ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo convolare eo solent, ubi cadavera sunt futura, ut Plinius & Ælianus testantur: quod ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus utrimque undeviginti legiones conficit; adhæc Antonii & Cæsaris equitatum 13 M. Bruti & Cassii 20000.

6 Scribit Plutarchus, Brutum minimi somni fuisse, & animo planè ob ingens quod moliebatur bellum impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cum esset postridiè copias ex Asia in Europam transportaturus, concubia jam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodum lumine utente cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur, terribile & monstrosa imagine: auso percunctari, quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet? respondit imago. Tuus, O Brute, malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis: tum ille imperterritus, videbo, inquit. Cum Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ab eo, cujus sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, ut tales imaginationes conciperet. Verum idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quā ulti-

ultimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus, Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decumbebat, sed ea medici denuntiatione admonitus, in aciem se recipit, quæ res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam ejus vacuam pilis jaculisque confoderunt, asseverantes Bruto cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cum cornu suorum vicisset, iterum in prælium irruisse, ita ut victoriæ laus penes Antonium fuerit. *Plutarch. in Bruto.*

8 Dio recitâsse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus! itane, cum nihil quàm nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ servieris?* hoc & Alciatus in emblematis ita expressit. *Lib. 47.*

Jamjam stricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis provida verbis.
Fortunam in rebus cur sequeris dominam.

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruerit, quàm Cassium & Brutum.

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atque cum eum Bruti equites ut victores, mutuis amplexibus exciperent, iisq; officiis ejus reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque cervicem interitus Pindaro (quem ad hujusmodi

hujuſmodi neceſſitatem jam à Craſſiana clade ſecum ducebat) præbuit. Deciderat Caſſii caput, cum Titinnius advenit nuntians Brutum eſſe victorem, qui cum imperatorem proſtratum eſſe videret, *ſequar*, inquit, *eum quem mea occidit tarditas*, ſtrictoque gladio ſe confodit, ita Patercul. Plutarch. alii.

10 Brutus & Caſſius eo animo in hoſtem ſe ituros mutua fide ante præliū receperant, ut aut vincerent, aut à victore ſibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quod mortem ſibi, niſi Deus ipſorum res ſecundaret, conſciſcerent.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. IV.

L. *Antonius Triumviri Antonii frater cum Fulvia ejus uxore bellum Cæſari concitant. L. Antonius Peruſiæ (unde hoc bellum Peruſinum dictum eſt) ſe mœnibus includit, & à Cæſare ad deditionem fame compulſus, incolumis dimittitur.*

COMMENTARIUS.

L. Antonius Conſul Fulviæ conſilio uſus, modò apud veteranos Cæſarem criminatus, modò eos qui agros amiſerant (quos veteranis in caſtris Philippicis Cæſar, & Antonius promiſſos dederant) ad arma conciens magnum conflaverat exercitum. Ex altera parte Fulvia Antonii Triumviri uxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuque miſcebat, eaque Præneſti belli ſedem delegerat. Cum verò legatis de pace ultro citroque miſſis nihil proficeretur, Cæſar

in

in Nursinos & Sentinares exercitum duxit. L. Antonius urbem hostiliter invasit, M. Lepido, qui custodiæ urbis cũ exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinatibus obsidendis Q. Salvidieno permissis, Romam accurrens, Antonium ejecit, & in Galliam contendentem in itinere intercepit, atque Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coëgit: sed veniam petenti dedit, & bellum sine prælio confectum est, Calvino & Pollione Coss. 713. Dio, Appian. Sueton. alii.

1 Cum Fulvia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captumque, ușa Manii consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra avelli & revocari posse. Cùm ipsa, devicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Julia Antonii matre ad Antonium navigaret, Antonius, fraude intellectâ, eam morbo se Sicyone ex zelotypia affli̇ctantem & contabescentem neglexit, ipse cum ducentis navibus contra Cæsarem in Italiam navigat, Sipuntum occupat, Brundisium invadit, & Cæsarem bello lacessit: sed arma mox utrinque posita sunt, & ex militum intercessione pax cõposita, atq; Octavia Cęsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quod alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in urbem invecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. IV.

SEx. Pompeius cum Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrociniis commercia impedie-

impediebat, ita ut Romæ fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cum Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonii legato Meleti interfectus est.

COMMENTARIUS.

Sex. Pompeius ex Senatus-consulto ab Hispania in Italiam revocatus est, ipsiq; ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa erat. Sed Triumviris crudeliter pominantibus, cum undiq; proscriptos & quoscunque fugitivos reciperet, sine ulla ullius loci possessione in mari prædabatur. Messanā quoque Siciliæ, & deinde totam insulam occupat. A. Pompeium Bithinicum Prætorem occîdit, Q. Salvidienum Cæsaris legatum navali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus devictis, cum Pompeius maritimas annonæ subvectiones classe infesta arceret, Romanosque per aliquot annos opprimeret, cum eo postulatā à populo Romano pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerunt, ita ut ille Siciliam, Sardiniam & Achaiam per quinquennium haberet, maria à piratis liberaret, commeatū in Urbē mitteret. Cum verò Sextus iterū latrociniis cōmercia impediret, nec pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobusque præliis ancipiti admodū Marte cum eo pugnavit, graviterq; Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe majorem partem classis circa Veliam Palinurique promontorium adorta vis Africi laceravit. Proximus inde annus in comparanda classe

consumptu

consumptus est. Anno demum sequenti vario eventu navalibus præliis pugnatum est, ita ut duarum classium, Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar ducebat, deleretur, expositique in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Pompeius Messanam profugit, inde Corcyram, & cùm in Cephaleniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulam delatus esset, & de Antonii clade à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonii imperium ad se facilè translaturum, ad auxilia & societatem varios reges & populos sollicitare cœpit: sed cùm inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonii legato victus, & Mileti jugulatus est, cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompeii fugam, Lepidum Triumvirum, quem ex Africa in auxilium evocaverat, superbientem viginti legionum fiducia, summásque sibi partes terrore ac minis vindicantem spoliavit exercitu, supplicemque, concessa vita, & abrogato Triumviratûs honore Circeis in perpetuum relegavit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alii.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. IV.

Ventidius Bassus, Antonii legatus Labicnum Parthorum Imperatorem, Pacorumque regis Orodis filium occidit, & Syriam recipit: atque ea victoria Crassi

Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit.

COMMENTARIUS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Cassio missus erat ad Orodem Parthorum regem, ut eum in societatem armorum sollicitaret: sed cum illos ab Antonio Cæsare devictos intelligeret, ipse regem impulit, quòd in Asiam cum exercitu mitteretur, usurus, & opportunitate temporis, & victoriæ occasione: interea dum Antonius, Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cæsar L. Antonii & Fulviæ bello & domestico, & laborioso distineretur. Irrupit Itaque ipse in Syriam cum Pacoro Orodis filio, victoque Decidio Saxa Antonii legato, universam eam provinciam & Phœniciam, Ciliciam, & Palæstinam occupat, & Imperator Parthorum salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore & ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos nimia victoriæ fiducia ferocientes, altero etiam prœlio victos, Syria, & Tauro monte, Labieno, & Phranapate præcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, & Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorum stragem dedit in agio Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cujus caput, ut manibus Crassi parentaret, & Syriam in eum propensissimam ejus clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri jussit.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio, Strabone, expugnta Asculo captus erat, & in triumphum ductus: qui obscuro etiam

etiam loco natus, victum sordidè quærebat comparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus qui provincias sortiti forent, proficiscerentur. Hic cum Cæsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum nmero receptus, ad tribunatum plebis, præturam & consulatum promotus est, primusque de Parthis triumphum duxit, anno 715.

2 Orontes Syriæ fluvius ex Antilibano defluens juxta Seleuciam & Syriacum mare defluit. Euphrates fluvius in Armenia majore ortus, vario alvei flexu inter Mesopotamiam & Syriam delabitur: hinc ab ortu in Septentrionem sinuoso alveo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox juxta Apamiam cum Tygri confusus, tandem in sinum Persicum duobus ostiis excurrit. Appian. & Dio in Cyrrhestica Syriæ hoc prælio Pacorum à Ventidio superatum scribunt, dum Parthorum audaciam simulato etiam metu usque adeo accendit, ut castris ejus prærupto in loco positis succederent, quos cum subita eruptione invasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolemæo inter flexum Singæ fluvii & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib 2. ita recitat: *Ventidius adversus Parthos non ante milites deduxit, quàm illi quingentis non ampliùs passibus abessent, atque ita procursione subitâ adeo suos admonuit, ut sagittas quibus ex longinquo usus est, cominus congressus eluderet: quo consilio, quia quandam fiduciæ etiam speciem ostentaverat, celeriter barbaros debellavit.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. IV.

M. *Antonius nulla justa de causa in Parthos movet: mens eju, amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni Imperatoris consilia corrumpit, quippè tempestiviùs ad eam reditum accelerant. Quare exercitu ejus, dum se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatra amplexibus recreat.*

COMMENTARIUS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conversum, cùm vis morbi per alvum dejiceretur, usus sceleris compendio præfocavit, & regnum parricidio occupatum crudelissimè vexavit. Ob quam tyrannidem Primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, revocatumque à rege suo volentem benignè dimiserat, ut Phraaten spe pacis deceptum imparatiorem invaderet. Accendebat & Antonii consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, ut regnum Medorum hostem suum ulcisceretur, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, ejusque calliditate in calamitatem trahebatur.

tur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem, ad quingenta passuum millia, ut æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnâque fraude se primâ Antonianorum calamitate, domum abruptâ necessitudine cum suo exercitu 16000 equitum contulit; quam injuriam Antonius temporum necessitati subserviens, ad tertiam usque æstatem dissimulavit. Tum Arduasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum, Alexandriæ in triumphum duxit, regnoque exuit; ejus caput perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorum misit, ut eam in novam belli societatem contra Cæsarem victorem pertraheret. Appianus, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alii.

1 Araxes Armeniæ majoris fluvius in monte Abo, cum Euphrate oritur, quorum fontes sex millia passuum distant. Euphrates ab occasu, Araxis ab ortu sunt, qui placido cursu variisque flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alveo cum Cyro confusus, altero in Caspium mare defluit. Pomponius Mela, Ptol. Strabo. lib. 12.

8 Antonius in Mediam properans, Oppium Statianum cum duabus legionibus & impedimentis subsequi jubet, ipse Praaspa in Mediæ regiam) validissimam urbem & præsidio firmatam frustra oppugnat. Artutides Medus, qui cum Parthis auxilio suis accurrerat, ab Antonio in Statianum se convertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occidit, capto Polemone Ponti rege,

rege, qui suam vitam redimere coactus est. Artuasdes Armenus paulò pòst, ut desertor, se cum suis in regnum recipit. Antonius magna cum ignominia, Phraatorum obsidionem solvere coactus, spe pacis, sed fallacis, deceptus est.

3 Antonius post confectam cum Partho pactionem copias suas per eam, qua venerat, viam, hoc est, per campos apertos & ariditate squalentes reducturus erat, ita ut eas Parthorum equitatui objicere videretur. Itaque Mardus, qui Parthorum mores longa consuetudine callebat, Antonium admonet, fictam esse illam Phraatis & infidam pacem, ut militem patentibus in campis pellectum undique equitatu circumfusum opprimeret, iter se aliud per loca culta, & commeatibus abundantia, compendiosiùs ostensurum: & ut fidem faceret. se vinciendum, donec promissa præstitisset, obtulit. Progressus itaque eo duce per triduum erat Antonii exercitus: quum admonet Mardus, ut contra subitam vim hostium (quam mox futuram, vestigiis aliquot se deprehendere indicat,) suos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm subitò emicans Parthus, parata vi Antonianorum profligatus est. Atque sæpiùs equitatus Parthicus pari clade inter proficiscendum repressus, fatigabatur, quousque quinta die Flavius Gallus impetu temerario in hostem multo cum discrimine irrupit, atque dum carptim laboranti subsidia mittuntur, ea quoque ut imbecilliora, ab hoste cæsa sunt, donec Antonius tota vi cum exercitu procurrens, cæteros manifesto periculo eriperet. Cæsa sunt tria millia Romanorum, quinque millia saucia-

ta,

ta. Antonius miſerè ſe affli&tans, ſaucios circumcurſando conſolabatur, & viciſſim pietas & benevolentia militum Antonii animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria ferociores, collecto 40 millium equitatu, contemptiùs inſultabant Romanis ut victis, & ad prædæ paratæ direptionem venientes, ſed fortiter ab Antonianis ſubmoti ſunt, quouſque iterum ut per declivitatem quandam tardiùs digredientes ſagittis configerent, undique circumfunderentur, tum gravis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in ſiniſtro genu ſubſederunt, elatiſque ſuper capita clypeis, ſe ſuoſque ab hoſtium ſagittis, in clypeorum convexitatem lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Teſtudinem intelligit, quæ ita fit: Impedimentis & levis armaturæ militibus equitibuſque in medium receptis, gravis armaturæ pedites, qui oblongis, & in morem tubi convexis utuntur clypeis, undique extrema claudunt, clypeoſque hoſtibus objiciunt. Cæteri qui lata geſtant ſcuta in medio conſerti, ea ſupra ſe & reliquos extollunt, ut denſitate ordinum à telis deſuper labentibus protegerentur. Hinc teſtudini nomen factum, à teſtæ, qua teſtudo animal ſe protegit, ſimilitudine. Hujus uſus eſt & in urbium oppugnatione, & quando à ſagittariis circumfuſus eſt, ut hoc loco, exercitus.

6 Romani ita teſtudine protecti ſubſidentes, opinionem hoſti præbuerant veluti confecti vulneribus concidiſſent, qui poſitis arcubus, contos ſumpſerunt, atq; accurrerunt: Romani magno multoque armorum fragore ſe mutuo cohortati, proſilierunt, atque

 que

que primos piles exceptos confodiunt, & universos in fugam conjiciunt.

7 Hoc accidit in trajiciendo quodam fluvio, quem limitem prosequendi Romanos Parthi constituerant, sextoque die antequam ad Araxem fluvium perveniretur: tunc enim laudata Romanorum virtute Parthi octies & decies victi, laxatis arcubus abierunt.

1 Cùm Antoniani à frumentatione Parthorum perpetuâ insultatione arcerentur, tantâ fame in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sestertiis venîrent; hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conversi itaque ad herbas & radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam & mortem adferebat: nam qui eam edissent, saxa moliebantur, lapidésque movebant (tanquam magnoperè seriam rem agerent) tandem bilem evomentes (quia vino carebant, quod unicum huic malo remedium erat) moriebantur. Fluvium illum aquam frigidam & pellucidam, sed salsam & venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, & sitim exasperabat, scribunt Plutarch. & Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturnâ per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto: argentum enim aurumque habentes occiderunt, spoliaveruntque, denique: Antonii etiam impedimenta agressi, pocula & mensas pretiosas disciderunt, & inter se distribuerunt. Antonius in tantâ consternatione quendam stipatorum nomine Rhamnum, juramento sibi adstrinxit, ut jussus statim ipsum confoderet, & caput amputaret, ne vivus in hostium

stium potestatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaveribus secerni posset.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. IV.

ANtonius Cleopatræ amoribus dementatus ad vilissimi mancipii obsequia se dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentiâ, & opum licentiâ victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Eâ contumeliâ irritatus populus Romanus, bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar Occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prælio navali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus, Antonium aliquot præliis debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsu consciscit.

COMMENTARIUS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant Autronio, & Voleatio Coss. anno 720; eruperunt domitio & Sosio Coss. 721. Antonius Cæsarem criminabatur, quòd Lepidum Triumviratu exuisset, quòd militem ejus & Sext. Pompeii, quem communem esse oportebat, solus occupâsset, atque militis etiam illius quem in Italia utrisque communi conscripserat, partem repetebat. Cæsar autem Antonio crimini dabat, quòd Ægyptum sine sorte obtinebat, & Sext.

Pompeium, cui ipse sponte ignovisset, intéremerat, & Artuaidem Armeniæ regem fraude circumventum, in vincula cum magna populi Romani infamia conjecisset, partemque spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat, Cleopatram pro uxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse reges salutatos, in primis quod Cæsarionem Cleopatræ filium, ex C. Cæsare nominâsset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cum neque in Urbem venire vellet, neque finito Triumviratus tempore imperium deponere, bellumque moliretur, quod Urbi Italiæque inferret, ingentibus copiis, tam navalibus, quàm terrestribus ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit. Cæsar in Epirũ cum exercitu trajecit, se tertiùm & M. Messalla Coss. anno 722. Bellum hoc Actiacum dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium juxta Ambracium sinum gestum sit, de quo Horatius eleganter Ode 37. primi.

1 Leucas insula est, & in ea civitas cognomine Neritum, ultra Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ opposita: quæ cum olim cervici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthiis, quorum colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est. Sic Thucyd, Strabo, Plinius Istam insulam (ut Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis, M. Agrippa expugnavit, itidem Patras, in quibus Antonius hyemaverat, & mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia urbs est Epiri, quæ sinui maximo,

maximo, cui propinqua est, nomen dedit. Hujus fauces, quæ quatuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab oriente habent Actium oppidum & nobile Appollinis Actii templum, ab occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, qua eo loci contra Antonium & Cleopatram potitus est.

3 Ut huic loco lucem adferamus aliquam, ea, quæ nos cum Baysio ex Plinio observavimus, de remigum ordinibus, sic habent. Quinqueremis Caii (de qua Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumq; ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (unde nomen est quinquerimi) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorũ dicuntur. Navibus itaq; nomen non erat à remorum, quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur. Sic novenis remorũ ordinibus dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole navium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonii naves instructas, ut in mari velut è muris pugnarent, ex Virgil. lib. 8. & Dione lib. 50. constat. *Lib. 32.*

4 Antonius aliquot præliis navalibus à Cæsare victus, equitatu ejus à Stalitio Tauro fuso fugatoque, ad hæc fidissimi cujusque amici ad Cæsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autẽ aliquot prodigiis.

digiis consternatâ, commeatuque ob Cæsaris classem & exercitum intercluso, prœlio rem committendam eo consilio censuerunt, ut inter præliandum fuga Antonius & ipsa elaberentur : & hinc velut in rebus deploratis Antonium jussisse, ut vela in naves suas deportarentur, tanquam ad fugam, non ad pugnam se præpararet, Plutarchus scribit. Et hic iterum Antonii consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cum fidissimum militem haberet, maluerit navali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cum Sext. Pompeio gestum exercitatissimæ erant, quàm terrestri, in qua firmissimus erat, decernere. Antonii milites ab Imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnarunt, & desperata victoria in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitans & ostendens Antonium fugisse: quærebat pro quo, & cum quo pugnarent? qui ægrè tandem cessêre victoriam, & vitam veniamque Cæsar citiùs promisit, quàm illis ut ea precarentur, persuasum est. Canidius qui terrestribus Antonii copiis præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipsi se Cæsaris clementiæ permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem 4 Nonas Sept. anno 722 à quo die Cæsaris Octaviani imperium incipit.

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos, in Ægyptum fugientes, aliis persequendos dedit, ipse in Urbem ad res urbanas, ne quis motus gravior nasceretur, ordinandas revertitur, ac post 30 dies cùm in Græciam ad bellum trajecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in ultima rerum desperatione, ubi pacisci cum Cæsare

non

non potuit (petebat enim ut ſibi privato Athenis vivere liceret, Cleopatræ filiis regnum Ægypti daretur) falſo rumore occiſæ Cleopatræ perculſus, ſe interemit anno ætatis tertio, vel, ut alii, ſexto & quinquageſimo. Plutarch. Dio, Sueton. alii.

6 Cleopatra obſtupenda molitione fugam in Oceanum inſtituebat: namque claſſem ex Ægyptiaco mari in ſinum Arabicum per Iſtmum illum, quo Aſiæ Ægyptus per 37 millia paſſuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & ſervitutem. Sed cum Arabes aliquot naves incendiſſent, & Antonius nondum deſperaret, ab incepto deſtitit.

7 Cornelius Gallus Cæſaris legatus Parætonium, eſt is portus ad 8 millia paſſuum patens, & oppidum ejuſdem nominis in Cyriniaca, occupaverat, ejecto Antonii præſidio, Antonius eò properat, confiſus ſe aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio, ſed id fruſtra fuit; namq; cum Antonius ad murum accederet, ut milites alloquio ad ſe pelliceret, tum Cornelius Gallus claſſicum canere juſſit, ut ſenſum aurium obtunderet, & ſubita vi erũpens, Antoniũ profligavit, claſſemq; ejus afflixit. Dio, lib. 51.

8 Peluſium Urbs eſt Ægypti, Arabiæ Petreæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu oſtium ſita, quod ab urbe vicina Peluſiacum dicitur. Illud præſidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæſari tradidiſſe creditur, ut jam tum ejus animum hoc officio ſibi demeretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra ſit exſtincta, admodum eſt incertum: nullum enim veneni manifeſti veſtigiũ in corpore ap-

paruit: duas tantùm cicatrices esse repertas, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu relinqui dicuntur: quibus adductum Cæsarem expressam fictamque ejus imaginem in triumphum deportasse, cui aspis affixa adhæreret, scribit Plutarchus. Et quòd aspidis venenó afflicti, somno in mortem solvantur. Periit autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. IV.

Cæsar Octavianus gentem quæ cis, intra, ultra Alpes in septentrionem & ortum, itidem eam quæ Danubii fontes & utramque ejus ripam usque ad ostia ejus incolit, edomat, Germaniæ jugum impositum. Quinctilij Vari & trium legionum cæde excussit. In meridie Lybiam, Marmaricam, & Garamantes subegit: in occasu Hispaniæ citerioris populos Astures, & Cantabros per quinquennium cum laboribus imperata facere coegit. Secutus deinde totus orbem felicitatem & amplitudinem Augusti. Bellis civilibus post vicesimum annum finitis, pacatisque gentibus omnibus, ipse Janum Geminum post Numam regem tertiùm clausit.

COMMENTARIUS.

Ut Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, Geographicā distributionem secutus, & quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenset. Quà enim ab Italia orbis in septentrionem & ortum vergit, Salassos, Japudes, Noricos, Pannonios,

nonios, Mysios, Dacos, Thraces, Sarmatas, Europæos devicit: quà in occasum æstivum & septentrionem, Germanos; atque in occasum ipsum, Astures, & Cantabros Hispaniæ populos: quà in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam; atque in ortum, Armeniam, Parthiam, Indiam sponte ejus imperio cessisse colligit. Sed rerum gestarum seriem, etiam temporis ratione neglecta confundit.

1 De Rætis & Vindelicis Florum loqui satis constat, qui per Tiberium & Drusũ fratres, Cæsaris privignos, una æstate M. Druso & L. Pisone Coss. edomiti sunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occasu fontibus Danubii & Rheni clauditur, ut Vindelicia Lyco: sed utraque Danubio à septentrione, à meridie Alpibus, Græcis, Pœnis, Ocra in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanitę à Ptol. censentur, Sennones à Strabone inter Suevos. Istarum gentium usque adeo immania fuisse in Romanos odia Strabo testatur, ut si quo illorum oppido aut vico potita esset, non solùm cædibus grassaretur in impuberes, sed etiam cùm vates suos consuluisset de sexu gravidę, si masculum utero geri respondissent, ipsam quoq; pęgnantem conficeret. Ut eam crudelitatem Augustus ulcisceretur, Drusũ contra eos misit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fusos ab Italia submovit, atque cum in vicinam Galliam incurrissent, Tiberium quoq; Drusi fratrẽ contra eos misit, qui multis urbium & castellorũ expugnationibus, variis quoq; pręliis dissipatos aggressi, plurimo eorum cum sanguine perdomuerunt. Ne autem gens, po-

pulosissima (Noticos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellũ denuo moveret, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerint, relicta invalidissima, ut agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in parvulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Suevorum, Sicambrorum, lib.6.

2 Illyrii, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Japudes, cum finitimos aliquamdiu latrociniis infestarent, nec vectigalia persolverent, & Cæsare bello, quod contra Sext. Pompeium gerebat, impedito, arma sumpserunt. Cæsar ut militem suum laboribus confirmaret, in Japudes movit (Japudes Illyriis adscribunt Ptol. & Strab. nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit: qui verò ultra montes, difficillimè. Etenim cum Metulum oppidum suum præsidio trium millum communissent, multos sæpe Romanorum impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægravato collabente, dextro crure, & utroque brachio afflictus est: tamen ille suis confirmavit, & exercitum advocavit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidârunt, & ædibus incensis, alii se, alii uxores etiam & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarem pervenerit, cum etiam captivi haud ita multò pòst sibi manus intulissent, Sex Pompeio, & L. Cornificio Coss. anno 718.

3. Pannonicum bellum cœpisse anno 7?4 Marco

Marco Vinucio & M. Agrippa 4. Coſſ. ex Kalend. Julii ſuffectis, Paterculus ſcribit, quod magnum atroxque, & quàm vicinum Italiæ imminebat: ſed ſi Dionem ſequemur annis 14 priùs cœptum eſt, cum Cæſar domitis Japudibus, in eos quoq; arma, ſed non hoſtilia, convertiſſet. Verùm cùm ab iis, quādo ad Urbem Sciſciam acceſſiſſet, afflictus eſſet, populari eorum agros juſſit, & Sciſciam à terra fluviiſque Colope & Savo obſedit: ſed eorum pertinacia facta eſt, cùm intellexiſſent de ſuorum clade (qui cæſi à Cæſare erant) & ſe ejus clementiæ permiſerunt, reliquaq; Pannonia pacem accepit. Ipſe Cæſar, relicto Fuſio Gemino, cum parte exercitus Romam rediit. Pannoniis iterum rebellantibus, Fuſius à Sciſcia exturbatus eſt: ſed ille præliis aliquot feliciter geſtis, iterum eoſdem imperata facere coegit. Atq; cum Pannonii frequentiùs rebellaſſent, à M. Agrippa repreſsi, & tandem à Tyberio perdomiti ſunt, Qu. Ælio Tuberone, & F. Maximo Coſſ. Pannonia duplex eſt, ſuperior, modò Auſtria; inferior, modò Hungaria dicitur. Lib.49.

4 Quiſnam iſte fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hic vel incuria majorum vel injuria temporum labefactatos, ambigi poteſt: & ſunt qui Fuſium Geminum ex auctoritate Dionis ſcribendum putent. Lib.49.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Julium Cæſarem quindecim cohortes, & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ ſilvis & inſidiis impeditum oppreſſerunt. Eam cladem Cæſar Julius Pompeii Magni bello impeditus, ulciſci non potuit: ſed victori Cæſari, ut ultionis occaſionem præverterent,

Romam

Romam reverso, pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in senatu occiso, iterum per decennium pro libertate arma sumunt, & Atinium à Cæsari præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octavianus, iisdem insidiis ex sylvarum & viarum perplexitate ab iis tentatus est, sed infelici successu: ipse eos velut indagine captos oppressit, & profligavit, fugaque in Setoviam urbem delatos obsidione clausit: ibi cum Dalmatarum exercitus in urbem irrumpere conatur, profligatus est. In eo prælio Cæsar in genu ex lapidis jactu saucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coegit, datis obsidibus, atque tributum hactenus à Julij Cæsaris tempore debitum persolvere, anno 620.

6 L. Marcius Censorinus de Macedonia triumphavit, ut est in Capitolinis, anno 714: quo anno etiam Consul fuit cum Calvisio Sabino: nec quidquam præterea de rebus ab eodem gestis invenire potui. Observo autem ab Appiano in Illyrico scriptum esse, Marcium Figulum Consulem (fuit is cum L. Cæsare Consul anno 689) Delminium Dalmatarum urbem incendio delevisse. Forsan Florus noster eo respexit, ut scriptum ejus est tumultuarium, *detruncaverat* enim, pro Lib. 7. *exciderat*, ad tempus præteritum respiciens dixit: estq; in eo verbo egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, excisa Delminio regia urbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone observo, Delminium urbem, unde genti nomen est, amplissimam à Nasica, nescio

quo,

quo, in angustias fuisse redactam.

7 C.Asinius Pollio Consul cum Cn.Domitio fuit anno 713 : & de Parthinis triumphâsse legitur anno 714. Parthini sunt Illyrij populi super Apoloniam & Dyrrachium in Epiro. Asinium de Dalmatis triumphâsse Horatius testatur, cum ita cecinit. *Strab. l.7.* *lib.2.Od.1.*

Et consulenti Pollio Curiæ,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem eum Salonâ Dalmatiæ urbe maritima capta triumphâsse, & Servius in expositione Pollionis Virgiliani scribit, Asinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cum post captas Salonas Dalmatiæ urbem primo meruisset lauream, postquam consulatum adeptus esset, eodem anno suscèpisse filium, quem à capta civitate Saloninum vocavit.

8 M.Licinius Crassus Consul fuit cum Cæsare 3 anno 729 ; ipsum de Thracis & Gętis triũphâsse Capitolini triumphi testantur, qui in Macedoniam missus Mysios bis devicit. Itidem Bastarnas Scythas, qui Mysiam invaserant, ac regem eorum Deldonem interfecit. Cætera Dio. Mysii superiores cis & ultra Danubium habitabant : inferiores Macedoniæ à Meridie, Danubio à Septentrione & Dacis finitimi erant.

9 Bulogæses Thrax Bessorum rex (habitabant autem illi ad Aemum Thraciæ montẽ) sociis quibusdam aliis per cæremonias & superstitionem callidam sibi adjunctis, defectione facta, Rhascyporũ Cotys filium victũ interfecit,

interfecit, & patruum ejus Rhymetalcen exercitu exutum in Thraciæ Cherſoneſum compulit. Eo motu, & quòd Sialatæ Macedoniam populationibus infeſtarent, excitus L. Piſo exercitum duxit in Beſſos, cum quibus malè pugnavit: ſed altero prælio eam cladem magna victoria correxit, eoſque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coegit. L. Piſo Conſul fuit cum M. Druſo Libone anno 738. Idem Tiberio principe, præfecturam Urbis, computatione tridui à Tiberio ſibi demeruit, ut Plin. auctor eſt.

10 Dacia à Septentrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Cyras fluvius, occaſum Jazyges Metanaſtæ claudunt. Ea regio partim Tranſsilvania, Wallachia, & Moldavia nunc dicitur. Dacos Getis eſſe à Ponto in occaſum proximos ad Iſtrum Strabo ſcribit, eſſeq; populũ montarium. Contra quos Cor. Lentulus ab Auguſto miſſus, tres eorũ duces cum magnis copiis delevit: citeriorem ripam præſidiis munivit, ſatis victoriarum putans, poſſe illos prohibere. Dacos, ſcribit Dio, ad Cæſarem legatos ante bellum Actiacum miſiſſe, & cùm nihil eorum quæ peterent impetraſſent ad Ant. inclinâſſe ſocietatem, obq; inteſtina bella ipſi Antonio nihil uſui fuiſſe. Sed in eos, cum Sitam regem gentis Dentheletarum in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Craſſum moviſſe, repulſos inſecutum, & Segeſtriam expugnâſſe invenio. Nec hacterus hujus rei geſtæ hiſtoria plenior, nec qui, fuerit ille ex Lentulorum Familia (multi enim hoc tempore Lentuli cõſulares fuerunt) de quo Florus narrat, mihi ſatis

ſatis conſtare potuit. Eadem oblivione apud reliquos qui extant ſcriptores, bellum à Lentulo cum Sarmatis geſtum, video ſepultum eſſe C.Lucium cum Rhymetalci regi, populo Rom.ſocio auxilium ferret, contra Sarmatas bellum geſsiſſe, victoſq; ultra Iſtrũ ſubmoviſſe Dio ſcribit lib 54. Sarmatæ modò ſunt Moſcovitæ, Lituani Ruſsi. Samatas tamen à Tiberio domitos ſcribit Euſeb.

11 Sicambri, Uſipetes, & Tenchteri Germaniæ gentes, cum quoſdam Romanos in ſuo territorio deprehenſos in crucẽ egiſſent, Rhenoq; tranſmiſſo Galliam popularentur; equitatum Romanum contra ſe miſſum per inſidias circumvenerunt, & cum fugientibus inſtarent, uſque ad Lollium Galliæ Procon- *Dio.54.* ſulem delati, eum quoque profligarunt, a- *Patercul.* miſſa quinctæ legionis aquila, quæ clades ipſum quoq; Cæſarem ab Urbe in Galliam extraxit. Cura deinde atq; onus belli Germanici delegata eſt Druſo Neroni, qui Cæſaris privignus, Tiberii frater erat.

12 Julius Cæſar bis facto ſuper Rhenum ponte, in Germaniam trajecit: ſemel, ut ipſe ſcribit l.4. haud longè à Colonia; iterum in Trevitorum finibus, quod lib.6.ſcribit.

13 Druſum Conſulem cum Quinctilio Criſpino anno 744, annum agentem triceſimũ, ex fractura equo ſuper crus ejus collapſo, triceſimo die quàm id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios mortuum eſſe, ex Epitoma Livii, Paterculo, & Strabone colligo. *Lib.7.* Et hucuſque ab Urbe condita Livii hiſtoriam fuiſſe productã, cujus vel incuria hominum, vel injuria temporum vix quarta pars, eaq; mutila & mendis fœdata ſupereſt. Dio ſcribit morbo conſũptũ, oſtentoq; cum popu- *Lib 55.*

pulando

pulando ad Albim uſque perveniſſet, quem trajicere moliebatur, conſternatum. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre, qui nuncio valetudinis ejus evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum eſt, & in Auguſti tumulo conditum. Druſum Conſulem cum filiis Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio ſcribit, quod cognomen ei primò Senatus à provincia impoſuerit.

Lib. 17. Antiquit. 14 P. Quinctilius Varus Conſul cũ Tiberio Nerone fuit anno 740. hunc Syriæ fuiſſe præfectum Joſephus teſtatur. Adjicit Paterculus, eum fuiſſe pecuniæ uſq; adeò ſtudioſum, ut Syriam ipſe rapinis ditatus pauperem reliquerit, quã ipſe pauper divitem ingreſſus erat. De hujus morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24 libri primi conſolatur. Auguſtus uſq; adeò ea clade conſternatus fuit, ut Suetonius recenſet, quòd per continuos aliquot menſes, barba capilloq; ſummiſſo, caput interdum foribus illideret, vociferans. *Quinctili Vare redde legiones.* Verùm conventus agere, eſt in loco deſignato ad certam diem provincialibus jus dicere, quod forum agere, Cicero dicit. *Auſus*, inquit, &c. quare auſum dicit conventum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit. Imperium etiam tantùm, hoc eſt, belli gerendi poteſtatem, nullam juriſdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam juriſdictio non mandabatur.

15 Arminius (quem Hermannum nonnulli ſcribendum contendunt) Cheruſcorum Princeps erat, filius Segemeri, qui militarat cum Romanis, & equeſtri ordine & jure civitatis

vitatis erat donatus; segnitia & socordia Vari usus est in consilii sui de Germania liberanda occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesimum sextum ex Tacito colligitur, qui eum septem & triginta annos vitæ, duodecimum Imperii sui explevisse scribit; cum dolo propinquorum occideretur Norbana & Flacco Coss. anno 772.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam, nomine Thuaneldam, alii desponsatã Arminius rapuerat; hinc gener invisus erat. Quare Segestes conjurationis conscius extremo cõvivio, post quod insidiis Romanos sunt adorti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio parari indicat; sua sitq; Varo, ut se & Arminium & cæteros proceres in vinculis haberet: nihil ausuram plebem sine ducibus; interim ipsi tempus fore, quo de criminationibus suis & de innoxiis cognosceret: sed fatum, quod hominum consilia, cum cladem aliquam struit, corrumpit, & mentem & animum Vari socordia & segnitia perstrinxerat. *Tacit.l 1. Paterculus.*

17 Video Florum nostrum alios annales secutum, quàm Paterculum huic seculo æqualem, aut Tacitum, aut Dionem: qui, ut rem in pauca conferam. ferè ita tradunt: pertractos esse ex insidiis Romanos in Teutoburgensem saltum inter Luppiam & Rhenũ, ibiq; paludibus, & silvis impeditos, undique insultantibus Germanis oppressos esse, Varum ab hostibus vulneratum, & desperatis rebus mortem sibi conscivisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad Cannas Paulum Aimiliam magna cum calamitate P.R. ex Vatronis Consulis temeritate ferè obtrivit, incidit in diem quartum Nonas Quinctileis. Pauli Aimilii casus & Vari

satis.

ſatis iniquè comparantur: Paulus enim Varronis ſtoliditatem ſequi coactus, cùm fortiter pugnâſſet, ex funda graviter ictus, mori maluit, quàm ut cladi ſuorum, aut temeritatis Varronianæ accuſator ſupereſſet, Varus & culpam ſuæ infelicitatis ex ſecuritate & ſocordia, quæ frequentiſſima ad calamitatem ſunt initia, ſuſtinet.

19 Muſulanios vocat Ptolemæus μυσυλάμιους, Numidiſq; magis meridionales collocat, verſùs Africæ ſolitudines, & ſub Audomonte ad Amaſagam flumen. Mauritaniæ Cæſarienſis terminum. Tacitus teſtatur de ea gente ter triumphali enſignia eſſe acquiſita, à tribus Romanorum ducibus; & à P. Dolabella, cæſo Tacfarinate hoſtium duce, eam gentem fuiſſe devictam.

20 Gætulia ſupra Africam minorem in meridiem extenditur: regio tota montoſa, ab Atlantico Oceano in Orientem procurrit, & in ſeptentrionem nonnihil ſe verſus Syrteis inflectit.

21 Cn. Cornelium Lentulum Coſſum, cũ L. Culpurnio Conſulẽ fuiſſe an. 752 in Annalibus Conſulũ ſcribitur, & poſtea Gætulicum eſſe appellatũ, nimirum à devictis Gętulis. Tacitus etiã eundẽ triumphalia de Gętulis inſignia accepiſſe teſtatur. De hujus belli cauſa & re geſta altũ apud alios ſilentium eſt: ut etiã bellorũ in Africa tempore Auguſti geſtorũ, quę tamẽ poſt M. Lepidũ à Cæſare exercitu & poteſtate exutũ, cujus provincia in Triumviratu fuerat, nunquã quieviſſe videtur. Statilius enim Taurus à Cæſare in Africam miſſus, de ea triumphavit ann. 719. Iterum L. Autronius Proc. ann. 714. Tertiũ Triumphum duxit ex Africa L. Sempronius

Atratinus

Atratinus anno 738. Quartus L. Cornelius Balbus, de Garamantibus Africæ populis triumphavit anno 734 de quibus Plin. lib,5. Solinus & Strabo scribunt, quòd ad Garamantas (habitabant autem ultra Gętulos meridiem versus à fontibus Bagradę fluminis usqne ad Nubam paludem,) iter inexplicabile ante hac fuisse, latronibus gentis ejus puteos, qui non altè fodiendi sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriundus, cum patruo L. Corn. Balbo, jure Quiritium donatus, & primus perigrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab Occasu Cyrenaica terminatur, ab Ortu Ægypto, à Septentrione Ægyptiaco mari, à Meridie Libya deserta & Æthiopia. De rebus ea gestis, & ducibus Romanorum, nihil apud alios reperi. Lego apud Dionem, Æthiopes, qui supra Ægyptum sunt,duce Candace regina usque ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam, tum alias urbes ipsorum occupâsse & diruisse. Cùm Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterum ab Æthiopibus expugnatum, ipsoque reverso liberatum, & Candacen reginam ad pacis conditiones coactam.

23. 24. C. & L. Cæsaris erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Caius quidem M. Apuleio & P. Silio Coss. anno 733. Lucius verò C. Furnio & C. Silano Coss.ann 726. Utrumqne Augustus hoc eodem anno adoptavit, teste Dione, tenerosque adhuc ad Reipubl. curam admovit,

admovit, & Consules designatos circum provincias & exercitus dimisit. C. Cæsarem Consulem à populo creatum, annos 14. natum veteres tituli testantur: sed nec tum iniisse magistratum puto, neque cum Consul iterum esset designatus cum L. Paulo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massiliæ ex morbo periisse, annum fermè ante Caii fratris sui mortem, ut Paterculus scribit: sed ut Sueton. nnmerat, intra octodecim menses. Verùm cum triennio post ipsorum obitum Tiberius ab Augusto, Sex. Aëlio Cato, C. Sentio Saturnino Coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V.C. 754, Lucium 752. periisse.

25 Augustum contra Astures & Cantabros (qui hodie Biscaini sunt) quique nomen Oceano Cantabrico dederunt, profectus est, teste Dione, cum nonum consulatum ipse cum M. Junio Silano cepisset anno 728: at Suetonius auctor est, Augustum octavum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, & ibidem quoque hunc nonum cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quàm Dio scribit, tempestiviùs profectum fuisse, & rem deinceps per legatos ejus gestam esse, cùm Orosius hoc bellum per quinquennium extendat.

26 Vaccæi Mediterranei sunt Hispaniæ Tarraconensis populi cis Durium flumen, ubi nûc urbes Palentia, Vallis Oletana, inter quas olim Segesama, ut Ptolomæus, aut Segesama, ut ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò Tordesillas dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodû & prærupta

regione

regione circa Iberi fontes, ubi nunc Berviesca cæteræque urbes. Sub iis in meridiem & occasum Murbogi habitabant (ubi nunc Burgos oppidum situm est) inter Vaccæos & Cantabros. Sintne itaque Murbogi reponendi pro Curgoniis (quorum nomen obscurum est) eruditi lectoris judicio permittimus, Nec minùs aliena vox est, quæ mox sequitur, *Belgica*: mihi si conjectare in tanto Annalium silentio liceat, *Vellica* scribendum putarem: eamnamque in Cantabris Ptolom. recenset Vindio monti vicinam, quam modò Victoriam vocant. De Aracillo non habeo nunc quidem quod adferam. Astures fuisse eos, qui nunc in Legionis regno ab Astorga urbe utrinque in Septentrionem usque ad littora Oceani Cantabrici habitant, loca ex Ptolomæo conferenti satis apertum est. Edulius mons erit, qui vulgò Roncevallis dicitur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex herba apio simillima componunt, semper, ne quid inviti patiantur. in promptu habere Strabo quoque testatur. Eosdem mor- *Lib.* 3.
ti se etiam pro iis, in quos sunt propensi, devovere, & immolandos præbere scribit: quo more etiam pro Augusti salute Sextum Pacuvium se devovisse Dio scribit. Itidem bello Cantabrico à matribus filios ne in hostium potestatem vivi venirent, interemptos Strabo tradit. Quendam etiam puerulum parentes & fratres suos, cum vinculis essent adstricti, jussu patris universos gladio confecisse. Itidem mulierem quandam captivos necessitudine sibi junctos trucidâsse. Aliquot etiam cum captivi ipsi in crucem agerentur,

lætitiæ,

lætitiæ carmina cecinisse. Quæ ideò hic referenda putabam, ut intelligatur, cum quàm efferata gente Augusto bellum fuerit.

28 Augustus ex morbo Tarracone decumbens, C. Antistium veterem contra Astures cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. Astures confidebant se præruptis saxis & præpeditis viis satis munitos, quâ socordiâ decepti C. Antistium contemptiùs excipiunt, & malè pugnârunt: ipsos profligatos prosequitur Antistius, multa eorum oppida expugnat, gentémque variis cladibus fractam imperata facere cogit, Dio.

Lib. 55.

29 Cùm Astures propter Carisii ferociam & superbiam anno 732 rebellâssent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt. C. Furnium Cæsaris legatum, ut hominem belli cum ipsis gerendi ignarum contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius conjunctis cum Carisio copiis, acie congredi ausos fundit, fugatque. Cantabrorum pars ferocissima, ne rebus ita perditis, viva in hostium potestatem veniret, veneno, igne, ferro semetipsum & suos confecit. Astures ab oppugnatione oppidi cujusdam profligati, prœlio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vispanius Agrippa Augusti gener erat, qui contra Cantabros hac de causa rebelles exercitum duxit. Cantabri, qui superioribus bellis capti, & sub corona venditi erant, domino: suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis & munitis, præsidia Romanorum oppugnant, Contra eos profectus Agrippa, militem

militem suum habuit contumaciorem, vel quia ut emeritus justè missionem flagitabat, vel quia Cantabrorum ferocia, quam expertus esset, torpescebat, quem cùm ad obedientiam promovisset, cum hoste ex desperatione, & militari etiam scientia acerrimè pugnante, parum feliciter congressus est: tandem cùm suos ignominia notatos acuisset, Cantabros ferè omnes, qui militari ætate essent, concîdit, reliquos exarmavit, & ex montibus in plana deduxit, anno 734. Triumphum ipsi hujus victoriæ causâ à Senatu ex Augusti voluntate decretum, magna cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captivis venalibus imponebant, quos jure belli milites cepissent, & idcirco dicebantur sub coronis venîre. Ita Cælius apud Gellium. Hinc Livius Li. 7. c. 41.
frequenter, *Oppidum captum, cives sub corona veniêrunt*, & Cæsar, *Omni Senatu necato, reliquos sub corona vendidit.*

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxima Asturiæ urbs erat, desertam, post Antistii victoriam occupâsse Dio scribit, multaque alia armis expugnâsse. Lanciam quoque inter Asturiæ urbes Ptolomæus recenset. Orosius eandem historiam prosequitur lib. 6 Brigæcinorum hoc in tractu meminit quoque Ptolomæus.

33 Augustus hoc bello confecto, emeritos missione donavit, & iis condere urbem in Lusitania jussit, de suo nomine Augustam, ab ipsorum missione Emeritam cognominatam. Ita etiam in Hispania multæ passim urbes conditæ sunt, ab Augusto nominatæ: ut eas de montibus deducti Astures & Cantabri incolerent, in Asturibus Augusta

Augusta Asturica, nunc Astorga; in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum (ut enim Germanis Burgum, ita prisca Hispanorum lingua Briga oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cæsar Augusta (nunc Saragossa) condita est. Vide Plin. Ptol. Strab. Melam, alios.

34 Cur ab alio sole? an quia Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum? Augustum namque Tarracone in Hispania, quæ ultima terrarum versus occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adoravit, teste Orosio.

35 Jani Gemini templum ab Augusto tertium fuisse clausum anno 728. postquam primùm à Numa, iterum post bellum Punicum primum anno 518, pace toto imperio parta, clausa fuisset, constanter omnes testantur Annales, Desunt itaque hîc in Flori recensione anni octo & viginti. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum fuisse clausum, semel post Actiacam victoriam anno 728; iterum postquam ob bellum Cantabricum, & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse anno 730

36 Augustum Dictatoris nomen nunquã tulisse, in Annalibus veterum testatissimum est: vel ut invidiam nominis devitaret, vel quia Dictatoria potestas Antoniâ lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno 731 offerebat, tam constanter repulit, ut cum populus eam magna vi etiam offerret, ipse genu nixus dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Sueton. Dio. Fasti Capitolini, alij. Nam ipse longè majorem auctorita-

auctoritatem exercebat sub Imperatoris prę-nomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem, Dictaturâ perpetuâ abdicata ex A.D. V.Kal. Julii accepit, sapienterque invidiam nominis exosi & tyrannici declinavit.

37 Julius Cæsar Divi filius, ante diem 16 Kalend Febr. Augustus sententia Munatii Planci a Senatu cæterisque civibus dictus est, se septimùm & M. Vipsanio Agrippa Coss. ann.726,ut Censorinus testatur. Ovidius tamen primo Fastorum hoc Idibus Januarii factum scribit. Augustus appellatus est, non quòd propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quòd dignitatis splendorem Illustraret: Augusta enim religiosa loca, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu. Suetonius, Eutropius, Dio, alii.

FINIS.

COMMENTARIORUM IN L. FLORUM PER JOHANNEM STADIUM.

C
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
15
16
17
E
1
2
2
2
2

SERIES

CAPITUM, UNA CUM TITULIS ANNEXIS.

LIB. I.

Cap.

1 *De Romulo.* Pag. 8

2 *Numa Pompilio.* 10

3 *Tullo Hostilio.* 11

4 *Anco Martio.* 12

5 *Tarquinio Prisco.* ib.

6 *Servio Tullio.* 13

7 *Tarquinio Superbo.* 14

8 *Recapitulatio de septem dictis Regibus.* 15

9 *De mutatione Reipubl.* ib.

10 *Bellum Etruscum cum Porsenna.* 17

11, 14 *Latinum* 18, 23

12 *Cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.* 19

13 *Gallicum.* 20

15 *Sabinum.* 24

16 *Samniticum.* Ib.

17 *Etruscum, Samniticum, & Gallicum.* 26

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho. 27

19 *Picenum.* 31

20 *Sallentinum.* Ib.

21 *Vulsiniense.* Ib.

22 *De Seditionibus.* Ib.

23.1 *Urbis Discordia.* 32

24.2 *Urbis Discordia* 33

25.3 *Urbis Discordia.* Ib.

26.4. *Urbis Discordia.* Ib.

LIB. II.

Cap. 1. *Qualis tunc status Imperij Rom.* 34

2 *Primum Bellum Punicum.* 35

3 *Bellum Ligustinũ.* 39

4 *Gallicum.* 40

5.13 *Illyricum.* 41.56

6 *Punicum secundum.* 41

7 *Macedonicum primum cum Philippo.* 49

Cap. 8. *Bellum Syriacum cum Antiocho.* 51

9 *Ætolicum* 53

10 *Istricum.* Ib.

11 *Gallo-græcum* 54

12 *Macedonicum secundum cum Perse.* 55

14 *Macedonicum tertium cum Andrisco.* 57

15 *Punicum tertium* 58

16 *Achaicum.* 60

17 *Res in Hispania gestæ.* 61

18 *Bellum Numantinum* 63
19 *Recapitulatio* 66
20 *Bellum Asiaticum cũ Aristonico* Ib.

LIB. III.

Cap. 1. *Bellum Jugurthinum* 68
2 *Allobrogicum* 70
3 *Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum* 71
4 *Thracium* 74
5 *Mathradaticum* 75
6 *Piraticum* 79
7 *Creticum* 81
8 *Balearicum* 82
9 *Expeditio in Cyprum* 83
10 *Bellum Gallicum* Ib.
11 *Parthicum* 87
12 *Anacephalæosis* 88
13 *De Gracchanis legibus* 90
14 *Seditio Tiberii Gracchi* Ib.
15 *Caii Gracchi* 91
16 *Appuleiana* 92
17 *Drusiana* 93
18 *Bellum sociale* 94
19 *Servile* 96
20 *Spartacum* 97
21 *Civile Marianum* 99
22 *Sertorianum* 103
23 *Civile à Lepido motum* 104

LIB. IV.

CAp. 1. *Bellum Catilinarium* 105
2 *Julii Cæsaris & Pompeii* 107
3 *De Cæsare Octaviano* 119
4 *Bellum Mutinense* 120
5 *Triumviratus* 121
6 *Bellum Cassii & Bruti* 122
7 *Perusinum* 124
8 *Cum Sexto Pompeio* Ib.
9 *Parthicum duce Ventidio* 125
10 *Bell. Parthicum Antonii* 126
11 *Actiacum cum Antonio & Cleopatra* 127
12 *Adversus gentes exteras* 228

FINIS.

NOMINUM, MAXIME VERO RERUM SINGULARIUM, Flori Epitoma descriptarum: adnotato pagellarum numero.

A

AB Atroce obsides liberi dati. 78

Achaiæ libertas à Consule Romano data, quanti causa gaudii 15

Ad Aliam Romanorum clades 21

Ægates insulæ 39

Æmilius 40

Æmilius Regillus 42

Æmulatio Cæsaris & Pōpeii quî erupit 101

Æpulo equo Istrorum rex captus 54

Æquitani 85

Ærarium effractum & direptum 109

Æs Corinthium unde conflatum 60, 61

Africani magni nepos Scipio, Carthaginis eversor 59

Africanus quid in Hispania usq; ad Gades fecerit 62. Numantium itidem evertit 64, 65

Ager, quem Annibal castris insederat, Romæ venalis 48

Agger è cadaveribus confectus 117

Agrorum divisio, belli causa 124

Alba caput Latii 8. diruta 12

Albani Romanis pares robore 11

Albini voluntaria fuga 69

Alexia combusta 86

Allobroges victi 70

Alpes, claustra Italiæ 72

Alpina corpora 40

Ambracia, Pyrrhi regia dedita 52

Ambiorix 84

Amulius rex Latij 8, pulsus 9

Ancharius, cur confossus 101

Ancilia, à Numa inventa 11

Ancus Marcius, *ejusque res gestæ* 12 *ædificator* 15
Andriscus, *vide Pseudo-Philippus* 57
Anicius pro Prætore Illyriorum subactor 56
Anni descriptio. 11
Annibal, *& ejus res gestæ*, 42, *indéque usque ad* 49
Annibal, *pacis impatiens*, *hostem Po. Rom. toto orbe quæsivit* 51 *classi Syriacæ præf.* Ib.
Annibalis calliditas 43: *moderatè dictum* 44: *prima confessio* 48: *decessus à patria.* 49
Annibalis pueri juramentum. 42
Anniversarij & assidui Romanorum hostes. 19
Annulorum duo modij. 44
An Romana virtus imperium orbis mereretur 21
Anseris clangor. 22
Antiochi regis castra ad montem Sipylum. 53
Antiochus, *Syriæ rex*, *mollis*, *victus*, *& supplex*, *pacem & partem regni retinuit.* 51,52
Antonij consularis caput 101
Antonij fuga ex Parthis 128: *furor quî extinctus.* 129
Antonius deditus famc 110
Antonius varius ingenio 119: *sepultus reip.* 139
Apollinis Cumani sudor, timor. 51
Apollo Pythius. 20
Appius. 74
Appius Cæcus. 29
Appius Claudius dux. 32 *insolens.* Ib.
Appuleius Saturnius 92, *fustibus & saxis coopertus.* 93
Aquillius 97
Arabes obsequiosi. 79
Archimedis ingenium. 46
Arethusæ fons. Ib.
Ariobarzanes, *rex Cappadociæ.* 76
Ariovisti superbia. 84
Aristobulus in vinculis conjectus. 79
Aristonicus, *in vinculis habitus.* 67
Armenia recepta. 133,134
Arminius, *Germanorum dux.* 133
Arracillum oppidum captum. 135
Arverni subacti: 70
Aruns.Superbi F. 17
Asculum captum. 31
Asculum eversum. 95
Asdrubal, *Carthaginensium*

sium dux. 59
Asdrubalis caput ad Annibalis castra projectum 48
Asdrubalis uxor, Didûs imitatrix 59
Asiæ quota pars à Pompeio domita 77
Astrionicus, Gallorũ dux 40
Astures fusi 135
Asturum opes 136
Asylum 9
Athenæ, belli Macedonici causa 50,51
Athenæ urbs, & ejus calamitas 76
Athenio pastor servus auctor novi belli servilis 97 : laceratus Ib.
Attalus rex Pergamorum 50
Attius Nevius augur 13
Avaricum sublatum 86
Auctores Rom. libertatis 15,16
Aufidus cruentus 44
Auguratus, quando Rom. sacer esse cœpit 13
Augurium Romuli & Remi 9
Augustus Cæsar Octavius, Dictator perpetuus, & pater patriæ dictus, an & Romulus vocaretur in Senatu tractatum 137
A. Nonius occisus 92
A. Manlij castra capta 54
Aurum fortius quam ferrum 69

B

Baiæ, ubi 25
Baleares homines feri, & eorum studium ab infantia 82
Baleares insulæ Piraticæ Ib.
Balearicus Metelli Macedonici F. Ib.
Balsami sylvæ 79
Beleus, Cimbrorum rex 73
Bella adversus exteras gentes 35 indeque in finem epitomes 21
Bellaturiens Ligurum & Insubrum natura 40
Belgæ 83 : Morini 41
Bellum Achaicum 60
Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra 127
Bellum Ætolicum 53
Bellum Allobrogicum 70
Bellum Asiaticum 66
Bellum Balearicum 82
Bellum Cæsaris & Pompeij 107: indeq; usque 120
Bellũ Cassii & Bruti 122
Bellum Catilinarium 105

Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum 71
Bellum civile sub Lepido 104
Bellum civile Marianum 99
Bellum Creticum 81
Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus 19
Bellum Etruscum & cum rege Prosena 17
Bellum Etruscum, Samniticum, & Gallicum 26
Bellum Gallicum 20 sive Insubricum 40
Bellum Gallo græcum 54
Bellum Illyricum 56
Bellum Istricum 53
Bellum Jugurthinum 68
Bellum Latinum pro libertate 18, de finibus Ib. quã citò peractum 23, secundum Bellum Latinum 27
Bellum Ligusticum 39
Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum 49 sec. sive Persicum 55 tertium 57
Bellum Mithradaticum 75
Bellum Mutinense 120
Bellum Numantinum 63
Bellum Parthicum 87
Bellum Perusinum 124
Bellum piraticum 79
Bellum Punicum primum 35: secundum 41: tertium 58
Bellum Sabinum 24
Bellum Sallentinum 31
Bellum Samniticum 24 quinquagenarium 25
Bellum Sertorianum 103
Bellum Servile 96
Bellum cum Sex. Pompeio 124
Bellum sociale 94
Bellum Spartacum 97
Bellum Syriacum 51
Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege 27
Bellum Thracium 74
Bellum Vulsiniense 31
Bituitus rex in triumpho ductus 71
Boccus, Mauritaniæ rex, Jugurthæ socer, tamen proditor 79
Brigæcini proditores 135
Britannia direpta 85, 86
Britomarus Gallorum dux 41
Brundusium Salentinorum caput 31
Brutus favori civium velificatus, qui & in filios crudelis 16 ejus fortitudo & mors 17, 18
Bruti interfectoris Cæs. mors 123

Byrsa, Carthaginis arx 59

C

Cædes Romæ 93 *usque* 96 *item* 99, 100, 101
Cælia, ex frumento potio 65
Cæninenses 9
Cæsar depulsus, enatat 114
Cæsar Galliam invadit 108
Cæsaris fortuna & victoria 83 *usque* 88
Cæsaris Clementia 109
Cæsaris vox ad trepidum gubernatorem 111 *natura* Ib.
Cæsar medius inter Imp. & militem 113 *ejus ad milites voces* Ib.
Cæsaris (nec vana) de se prædicatio 115
Cæsaris victoria, triumphi, honores, fatum 118, 119
Cæsar Octavianus 119 *ejus laus ibid. ejus res gestæ* 120, *usq;* 124 *Victoria de Antonio* 128, 129 *de Cantabris & Asturibus* 134, 135 *ejus gravitas & severitas* 150
Cæsaris nepotes fato breves 123, 134
C. Cassius 99
Cassii mors 123
C. Claudius Pulcher Istrorum domitor 54
C. Gracchus oppressus 91
C. Memmius interfectus 92
Calpurnij Flām. æ virtus 36
Calpurnius Bestia 69
Camillus & ejus stratagema, 23 *restitutor urbis* Ib.
Cur exul pius 32
Cāpania descriptio 24, 25
Cannensis clades 43
Cantabri, ad extrema redacti ferro, & taxi veneno se enecant 135
Canulejus Tribunus Plebis seditiosus 33
C. Mancus ejusque res gestæ 19
C. Marcius Coriolanus cur dictus 18, *cur in exilium actus* 32
Capita cæsorum in rostris Romæ proposita 121
Capitolium septem mensibus obsessum 22
Capræ palus 10
Capsa, urbs in media Africa 69
Capua, caput urbium 25
Capuam, Annibali Cannas fuisse 44
Caralla excisa 37
Caralis, urbs urbium 46

Carbo 102
Carisius Astures fudit. 155
Carthaginensiũ classis incensa 58
Carthaginensium deploratæ res 59
Carthago, Africæ caput deleta Ib.
Carthago in mari deleta 39
Carthago non delenda, nec servanda, sed loco movenda 58
Carthago Hispanica 47
Castorem & Pollucem Regillensis prælij spectatores 18
Catilinam quæ cõpulerint in nefaria consilia 105
ejus socii ibid. effugium 106. mors Ib.
Cato 74, 95
Cato adversarius potentum 108
Cato Censorinus 62
Cato se interficit 116
Catonis severitas 106
Catti 131
Catuli fortitudo 101
Cavelianus in vincula datus 85
Celtiberi robur Hispaniæ 62
Census Romæ actus primùm 13
Centuriones viginti concremati 132
Cherusci 132
Ciceronis consulatus 106
caput in rostris 121
Cimbrorum speciosa pugna & mors 72, 73
Cimbri cum sociis, ter victores 71. ut verò mollitiei dediti, victi ac profligati 73
Classes Rom. adversus Piratas instructæ 80
Claudius Unimanus 63
Cleopatra 127, capta 129, admotis ad venas serpentibus extincta Ib.
Clodius Clabar 98
Clœlia Romana, obses elapsa 17
Clypea cum 300 castellis vastata 37
Cn. Cornelius Asina quì oppressus 36
Cn. Fulvius Centumalus, Illyriorum domator 41
Cn. Pompeius 105 pugnãdo interfectus 118
Cn. & Publ. Scipionum in Africa interitus 46
Cognomen ex provincia cui soli datum 132
Colloquium inter Annibalem & Scipionem de pacis legibus 49
Comparatio Romæ & Athenarum 52
Conflictus Romanorũ cum Pœnis in Italia 42, 43

Con-

Contentio virtutis & fortunæ 7
Consecratio Romuli quib. judiciis fundata 9
Consilium penes senes 10
Consules cur appellati, quandoque instituti 16
Consulum castra à servis deleta 97
Contumacia Numinum 14
Corinthi situs, descriptio, 60 *excidium* 61
Cornelius Cinna 100
Corsica capta 37
Corvini, unde vocati 23
Cos novaculâ secta 13
Cossus Getulicus 133
Cotison Dacorum rex 131
Crassi in Parthis mors, funesta Reip. 108
Crassi cupiditas multata 87
Crassus captus, fortis tamen 67
Cremeræ, Fabiorũ clades 19
Cretes, & eorum triumphus 81, *necessitas* 92
Critolaus, delendæ Corinthi causa 60, *victus* Ib.
Crixus 98
Curio 74
Crastini pilum 112
Curionis virtus & calamitas pat 111
Curius Dentatus Consul, ejusque victoria 24
Curius frugalis 30
Cydona mater Urbium 82
Cynocephalæ tumuli 50
Cypriæ opes 83
Cyzicum, civitas 77

D

Daci, ubi ultra Danubium pulsi 131
Dalmatarum situs, qui à Vibio domiti sunt 130
Decemviratus libido, causa seditionis 33 *severè habita* Ib.
Decimus Brutus obsessus ab Antonio, liberatusq; ab Octavio 120
Decius Mus Consul, se devovendo Romanis victoriam peperit 24
Decora & ornamenta sui sæculi qui fuerint 99
Delminium, Dalmatarum urbs incensa 130
Deos Annibali restitisse 48
Dilius 74
Dii, fœderum ultores 87
Dii propitij 22
Dolabella, ejusque res gestæ 23
Domnes oppressus in pyram se immisit 134
Domitii Centurionis stoliditas. 133

Duilius Imperator quotidie triumphans 36
Duo juvenes apud Juturnæ lacum conspecti 56
Drusus 74
Drusi gesta, & victoria 129, 130, &c. mors 132

E

EDictum atrox Mithradatis 76
Edictum novum 102
Egeria dea 11
Elephanti primò Romanis formidabiles 28 nunc victoriam dederāt, nunc abstulerant 29
Equi Elephantorum conspectu consternati Romanis exitiosi 28
Equites Reip. peculatores 19
Euni simulatus furor 96
Euripus 52
Expeditio in Cyprum 83

F

FAbiorum trecenti sex occisi 19
Fabius ambustus, & ejus filiæ 33
Fabius Gurges, Vulsiniorum Victor 31
Fabius maximus, ejusque res gestæ 26 Consulis in Hispania 63
Fabius Romanorum ad Carthaginenses legatus 42
Fabricius non ambitiosus 30
Fabula dissentionis inter humanos artus 32
Falisci dediti 19
Familiæ quæ & quot cum Catilina conjuravêre 106
Fata duorum populorum, tergeminis hinc atque inde fratribus commissa 11
Faustulus pastor 8
Felicitas nimia, causa calamitatum 108
Fidenates cremati ultro 20
Flaminius 41
Flaminius dux Roman. 50
Flumen Oblivionis 62
Fœderum religio Roman. summa 42
Fœdus Numantinum juxta ignominiosum ac Caudinum 64
Fœdus cum Ponticis ictū 76
Frœni equis exēpti à Coss. 18
Fuga Pontificum, Flaminum, Virginumque Vestalium 21, 22
Fulvia scortū, Catilinariæ cōjurationis index 106

Fulvia, virilis militia uxor 124
Fulvius nobilior Ætoliæ domitor 53
Furfidii admonitio 102
Furius Camillus, ejus res gestæ, & fides 20
Furnii modestia 133

G

GAbinius 95
Galliæ primus motus 82: fortuna inde usque 87
Galliarum conjuratio maxima 86
Gallogræcorum descriptio, profligatio, perpetua deditio 54
Garamantes 133
Gelduba 132
Gergovia fame domita 86
Germania magis turpiter amissa, quàm gloriose acquisita 131
Germanorum diritas 113
sacramentum 132
Glaucia 92
Gracchus, Gracchorum pater 62
Græcia capta, legibus suis permissa 50

H

HElvetij 83
Hercynius saltus patefactus 132
Herdonius Sabinus 96
Herennij sapiens consilium 25
Hibernia taxata 30
Hiero Syracusanus ante victus quàm hostem videret 36
Hierosolyma occupata 79: impia censura de arca fœderis Judaica Ib.
Hircanus, rex declaratus Ib.
Hispania citerior recepta 110
Hispaniæ descriptio 6, in ea ducentos annos dimicatum Ib.
Hispani militis vigor 103
Honorum cupido, causa seditionis 33
Horatiorum & Curatiorum tergeminorum pugna 11
Horatius Cocles, ejus facinus 17
Horatius superstes, parricida 12
Hostes in novam urbem recepti 10

I

JAnus geminus, fides belli & pacis 21
Janus post Numam primùm clausus, mox patuit 16

Janus.

Janus geminus ab Augusto clausus 136
Illyriorum descriptio, & immanitas 41 clades 129,130
Imperii insignia & decora, quo auctore capta 13
Imperium Romanum universum furore Cæsaris & Pompeii correptum 107. à tribus occupatum principibus 168
Imperium stetit in ripa Rheni 133
Induciomarus 84
Insubrum & accolarum animi corporaque 40 eorum vota irrita Ib.
Insulæ inter Ceraunios montes & jugum Maleum captæ 53
Isaurus arx Ciliciæ 80
Isidorus, piratarum dux 79
Istri victores, victi tamen 53
Italia, ubi mollissima 72
Italiæ dare caput difficile 35
Italiæ municipia vendita 103
Juba, Maurorum rex 111 115
Judæi, Hierosolymam defendere frustra cogitãtes. 79
Judæorum arcanum Ib.
Jugurtha, regum fraudulentissimus, fraude captus, & in triumphum ductus 70
Jugurthæ de Roma dictũ Ib.
Julia, Cæsaris filia, generi socerique concordiã tenuit vivens 108
Julij Proculi de nec conspecto Romulo nuntius 10
Jupiter Feretrius 9. 1 . Stator 10
Juvenes laureati visi pro æde Castoris & Pollucis 73
Juventas Dea 14
Juventus armata 10

L

Lampronius Samnitium dux 102
Lanciæ quàm certatũ 135
Lar. Tolumnius, Veientiũ rex 20
Latini, Tarquiniorum assertores 50
Laurus in prætoria puppe nata 50
Legati Allobrogum intercepti 70
Legati amissi 68,84
Legati Pompeii in Hispania de[illegible]i 110
Legati trucidati 95

Leges duodecim tabularũ 33
Leges Gracchanæ 90
Legiones duæ, sagittis opertæ 126
Lentuli ludus effractus 98,99
Lentuli insania 106
Lentulus in Dacos 131 *in Sarmatas* Ib.
Lepidus 121
Licinius Crassus, Spartaciorum superator 99
Ligurum descriptio, clades & necessitas 40
Livius Drusus 93 *ejus matura mors* 94
L. Albinii pietas 22
L. Antonii ingenium 124
L. Cornelius Scipio Consul 37
L. Minutii castra obsessa, qui servata 19
L. Quinctius ejus gesta ibid. dictator ab aratro, triumphalis agricola ibid.
L. Sylla auctore, qui status Asiæ 76
Lucretiæ stuprum, causa regibus abrogandi imperii 15
Lucullus 62 *ejus virtus* 75
Ludimagister, Faliscorum proditor 20
Lupa, mater expositorum 8
Lutatius Catulus Consul 105

M

Macedones, affectatores Imperii 49
Macedonia servitute mulctata 57
Mælius, regiæ dominationis suspectus & damnatus 34
Magni Pompeii magnitudo 79,81
Mamilius Tusculanus, Latinorum dux 18
Manlius, Capitolii propugnator 23 *assertor urbis ibid. à Capitolio præcipitatus, cur* 34
Mãnii Tribuni metus 37 *audacia* Ib.
Marcelli victoria 41
Marcomannorum è spoliis tumulus extructus 131
M. Acilius Glabro Consul 52
M. Antonius in Cretenses 81
M. Aquilius Romanorum armorum violator 67
M. Atilius dux 31
M. Crassus 130
M. Fabius Buteo Consul 38
M. Lepidus 104, *ejus mors* 105

M. Octavius Rostris depulsus 91
M. Valerius, & ejus gesta 23
Marij dolus 72
Marii inexplebilis honorum fames causa belli 101 *Mors* 102
Marii septima purpura 101
Marius, ejusque adversus Jugurthā gesta 69 *adversus Cimbros* 72. *in Rempub.* 93
Martius populus 71
Massilia, amica Rom. civitas 70
Massilia Graecula civitas, cur misera 110
Massinisa rex amicus Rom. 69
Mausoleum quid 129
Mazara Syrus & transfuga & proditor 87
Megaras, dux Numantinorum 64
Menenii Agrippæ facundia quid præstiterit 32
Metelli fuga 92. *exilium* 93
Metelli, in Jugurtham res gestæ 69
Metellus Consul 39
Metellus Creticus 82
Metellus Macedonicus, & Celtibericus 62
Metellus, Pseudophilippi victor 57
Metellus Tribunus Pleb. 87
Metii Fufetii, obruptum fœdus, mors 12
Militis Romani adversus Samnites furor 26
Minutii Tribuni pleb. sacrosanctum caput 92
Montes amicti vitibus in Campania 25
Mos inusitatus Romanis 71
Mucius Scævola,, ejusque fortitudo 17
Mulucha urbs 70
Munda, postrema certaminum 116
Mysii, Barbarorum barbari 130
Mysiorum ducis, interrogatio, ac responsum Ib.
Mysiorum votum Ib.

N

Navale Bellū, quod navibus initio gestum 19
Nefas proditione discussum 95
Nicomedes, rex Bithiniæ 76
Numa Pompilius, ejusq; regnum, religio, & justitia 10,11,15

Numantia Hispaniæ decus 63, *eversa* 65

O

Obsidius, præf. 28
Octavii Consulis caput 101
Oenomaus 98
Opiterginorum fortitudo 111, 112
Orgiagontis, Gallogræcorum regis uxor 54
Oriens ac Septentrio, Mithradatis ruinæ involuti 77
Orodes officiosus 78 : *ejus munera* 79
Orodes, Parthorum rex 87
Ostia, colonia, & cujus 12

P

PAcorus, Parthorum rex occisus 126
Pales pastoria 31
Pannoniorum descriptio & clades 130
Parthi cujusdam vox 127
à Parthis signa relata 136
Papaverum capita, cur à Superbo decussa 14
Patriciorum in cædẽ Cæsaris consensus 119, 120
Pauli ars, industria, victoria 55, 56
Pax Cæsare Augusto 136
Pax empta 69
Pax facta cum Tatio 10
Pax in Germania 132
Pax inter tres duces, ac fœdus 121
Pax Italiæ 31
Perperna, victus ac deditus 104
Perses, Philippi filius fugiens victus 56, *in triumphum ductus* Ib.
Petreius se confodit, & Jubam 115
Pharnaces, Ponti rex 114
Pharnacis scelus 78
Philippici campi, fatales 112
Philippus, macedoniæ rex victus, pacem regnumque tenuit 49
Picentes domiti 31
Piratæ, qui domiti & oppressi 79, 80
Piso 74. *Thracum domitor* 131
Plebis secessio cur 32
Pompeiani Italia pulsi 109
Pompeii nimia potentia odiosa 108 *fuga* 109
Pompeii filii in Cæsarem 116, 118
Pompeii filia, & alii cur à Cæsare occisi 118
Pompeius irrisus 82

Pompeius, post fugam à Septimio desertore suo trucidatus 114
Pons de cadaveribus factus 44
Ponticæ gentes quæ & earum reges 75
Popedius, dux & auctor belli socialis 95
Populi Romani fortuna ib.
Populi Rom. laus 35
Populi Romani latissimum imperium, infantia, adolescentia, juventa, senecta, & senectus reddita juventute 8, 9 pro libertate bella 17
Populus Romanus, qui sub Romulo congregatus, ac factus 9
Populus Romanus, quousque pius, ac sanctus, ac contrà extiterit 66
Populus Romanus quando ucrè robustus fuerit 35 pastorius, & ejus virtus Ib.
Populus Roman. cur victor 30
Porcius Cato 83
Porsena rex Etruscorum libertate Romanis, quibus adductus, permiserit 17
Portus Campaniæ 25
Posthumius Imperator cur lapidatus 32
Posthumius Dictator, ejusque novum & insigne commentum 18
Prædæ magnitudo, Veiis 20
Præsidia Pœnorum è Sicilia detracta 36
Prætorum castra à servis capta 96, 97
Prodigia ruinæ Bruti 121
Prodigia ruinæ Pompeianæ 112
Pseudophilippus primo victor, post victus ad urbem in catenis reductus 57
Ptolemæi Cyprii mors 83
Ptolemæus rex Alexandriæ 113
P. Claudius Consul 38
P. Clodius Trib, pleb. 83
P. Rupilius Imp. 97
P. & Cn. Scipiones 61
P. Sempronius dux, qui Tellurem deum placarit 31
Punica perfidia 36
Pyrrhus, rex Græciæ clarissimus, ejus res gesta 27 doli 29 dictum ib. legatorum responsū 29 30, victoria ibid. fuga Ib.

Q

Qua cote ferrum suæ virtutis Romani acuebant 40
Quatuor civium millia interfecta 102
Qu. Catulus Consul 104
Qu. Marcius Philippus Consul 55
Quirinus, in cœlo vocatus Romulus 10
Quotidiani Romanorum hostes 19

R

Rebellantium furor Carthagine 59
Reges, qui bello Cæsaris & Pompeii intervenerint 107,108
Regilli lacus 18
Regulus, fortissimus Imp. 37,38
Religio publica, privatis præposita affectibus 22
Remus 9 victimæ Romæ Ib.
Res in Hispania gestæ 61 cætera in nominibus in Rheno bis pons factus 85
Rhodii populus nauticus 50
Rhodus fida Romanis 76
Roma Athenis prælata 52
Romana pericula & miracula 17
Romana virtus undique probata 29
Romani, quando fretum primùm ingressi 35 quando mari congressi 36
Romanorum, Annibale in Italia belligerante, necessitas 44,45
Romanorum clades in Parthis 89, 126
Romanorum in Parthis necessitas 126,127
Romulus, & urbis & imperii conditor 8 ejus res gestæ 89

S

Sabini 9 10 devicti 24
Sacramentū impii belli 95
Saguntus deleta, novi belli causa 42
Salyi subacti 70
Samnites populi, eorum opulentia, fallacia, rabies, pertinacia 25 de eis vicies quater triumphatum Ib.
Sanguis humanus bibitus, pignus conjurationis, 106
Sardinia tentata 37
Sarmatæ ubi 131 Danubio prohibiti Ib.
Scævæ Centurionis virtus 112

Scipio, patris protector 43
Scipio Africanus 43: 48. Africæ victor 46: ejus de Annibale confessio 49
Scipio fugiens, se gladio confodit 115
Scipio Nasica 91
Scodra deleta 57
Scordisci Thracum sævissimi 74
Scytharum, Serum & Indorum legati, Romam cũ muneribus missi 136
Seditio Apuleiana 92
Seditio Drusiana 93
Seditio C. Gracchi 91
Seditio Tib. Gracchi 101
Seditiones Romanorum, domi forisque 33, 34
Seditionum omnium Romæ quæ causa 89
Segestes, princeps Germanorum 133
Senatores 140, occisi 121
Senatûs funera 102
Senatûs majestas amissa 93
Senones Galli, Romanis magno terrori cùm fuissent, urbe capta, & Capitolio septem menses obsesso, qui & à quo cæsi, trucidati, deletique fuerint 21. 22. 23
Serpens miræ magnitudinis 37
Sertorius domesticâ fraude oppressus 10
Servili manu utũtur Rom 4
Servilius Cæpio, victori violator 6
Servilius Ahala 3
Servius Tullius, cujusq licèt abscuri regnũ, & solertia 13: actus abc census 1
Sextus Pompeius absconditus, oppressus, & interfectus 124, 12
Sicambri 13
Sicilia, ut à Romano, ut à Pœno affectata 3
Solondicus à vigile confossus 6
Spartacus, auctor belli Spartacii 98: in pugn occisus 99
Spartaciorum exitus 9
Sp. Cassius cur morte multatus 34
Strabo Pompeius 95
Sub pellibus quando primum hyematum 20
Suevi 132
Sulmo, oppidum deletum 103
Supplicium, de servis sumptum 97
Sylla. 76. impatiens injuriæ 100. ejus crudeli- 12

tas 011
Syllana proscriptio revocata 121
Syria recepta 126

T

Tanaquil, Tarquinii uxor 13
Tanti exercitus, quanti Imperator 64
Tarentus, Lacedæmoniorum opus 27 : *ubi posita* Ib.
Tarquiniorum fortitudo 17
Tarquinius Priscus, nec pace, quàm bello promptior, ejusque gesta 12: 13: *ornamenta* 15
Tarquinius superbus, ejus sævitia domi ac foris 14 : *in suos superbum responsum ibid. importuna dominatio* 15
T. Tatius pacem init cum Sabinis 10
Ex Taxis arboribus venenum 135
Telesinus, Samnitium dux oppressus 102
Tentoria Antiochi 51
Terminus Deus 14
Testamentum Attali regis 67
Testamentum Cæsaris 120
Teuta Illyriorum regina 41
Teutobocchus, Teutorum rex captus 72
Theutboni oppressi à Mario 72
Thraces, suis moribus domiti 74, 75
Thraces à Pisone perdomiti 130
Thracum captivorum rabies Ib.
Thracum crudelitas adversus captivos 75
Tiberius Gracchus seditiosus oppressus 91
Tigranes supplex 78
Tigranes rex Armeniorum 134
Tigurinorum manus 73
T. Labienus 84
Thoas, Ætolia princeps 57
Thrasimenus lacus 43
Torquati unde dicti 23
Triumphus de nomine 65
Triumphus primus maritimus 36
Triumphus tempestate interceptus 39
Triumviratus 121
Trophæum aureum 41
Tullia, Superbi uxor, in patrem crudelis 14
Tullus hostilius ejusque regnum virtute quæsitum, militaris disciplina 11, 12, 15

V

AD Vadimonis lacum, in Etruria reliquiæ Senonum deletæ 23
Vari Quintilij libido, odiosa Germanis 131
mors 132
Varus, pulsus & fugatus 111
Vastatio, à Spartaciis facta 98
Veientes 9 obsessi decennium, deleti 20
Velini fontes ubi 24
Ventidii Ducis stratagema 125, 126
Vestæ focus 11
Vesuvius mons ubi 25
Vibius, Pannoniorum superator 130 Dalmatarum domitor Ib.
Victoria ex prælii errore 123
Victoria Mithradatis 76
Victoria navalis Roman. apud Ægetes insulas 39
Victoria Rom. maximè incruenta 81
Victoria Romanorum apud Panormum 38
Victoria unius manu parta 11
Virdumarus Gallorum rex 41
Virginii in filiam dirit[ia] 33
Virginum raptus, causa bellorum 9 causa iidem pacis 10
Viriathus ex venatore latro, dux, & Imperator 63
Vulsinii Etruscorum opulentissimi 31
Vulturnus amnis 101

X

Xantippus, Rom. in Africa victor. 38

FINIS.

INDEX.

POSTERIOR, RERUM SINGULARIUM

A STADIO IN FLORI

Epitoma observatarum, adhibito duplici Charactere: *litera* Notæ, *figura* Paginæ numerũ indicat.

A

Achaia 163

Ægimurus Insula xxvi.116

Æmus mons i,153

Æneæ in Italiam adventus xv.27

Ærarium quid v.216

quotuplex Romæ Ib.

Ager Romanus quid ii.218

Agrigentum ix.109

Alba longa à quo condita iv.23 & i.39

Alexia xv.209

Algidum oppidum iv.58

Alia fluvius i.ii.69

Allobroges i.180

Ambracia urbs ii,298

Ambitus accusati qui iv.226

Anci opera ii.41

Ancile quid vi.36

Andriscus 158

Antiochus Syriæ rex 146

Antium urbs xviii.61

Aquâ & igni quibus interdicebatur iv.224

Aquila quid ix.131

Araxes fluvius i.193

Arevacces 172

Aricinium nemus xii.60

Ariovistus rex vii.204

Aristonicus 175

Arminius Cheruscorum princeps xv.310

Aruspices ii.35

Asculum ii.92

Astures. xxix.316

Asylum à Romulo cur aper-

apertum XIV.26
Aventinus, unde sic dictus & cur pomœrio exclusus VIII.25
Augures II.35
Augusta Emerita XXXIII. 37

B

Baiæ V.78
Baleares insulæ & indigintæ, qui inde cognominati 193,194
Βρεντέσιον IV.93
Brutus unde dictus I. 50
Bulogeses Thrax IX. 307
Byrsa quid græcis III. 161

C

Cajeta III.77
Caliguris V.249
Camirina XIV.110
Camillus cur exul VII. 70
Campania II.77
Campus Martius III. 51
Cantabri XXVII.315
Capite Censi I.177
Capitolium unde dictum VI.49
Capua unde dicta XV. 79
Charræ V.212
Carthago quando condi cœpta VI.162
Caudinæ furcæ XXI. 82
Censorum Magistratus quando cœpit cum plebe 101
Cephallenia insula I. 151
Chaonia IV.144
Charibdis quid II.107
Chiomara I.153
Ciceronis proscriptio causa maximæ contentionis I.279
Cilicia I.192
Cimbri III.182
Cineas Orator XII. & XIII 89
Cisalpini Galli 122, 123
Clades Cannensis XVIII. 311
Cleopatræ mors incerta IX.301
Collatinus unde II.51
Consules unde dicti 50
Corfinium V.256
Corinthus & ejus portus II.164
Corionalus cur exul 95
Corioli XVII.61
Corn

Corniculum VI.59
Cremera II.III.69
Crixus V.239
Curiæ triplex significatio XXII.31
Curiones II,35
Curulis quid V.43
Cynocephali V.144
Cyzicum XII.190
Cyprus I.197

D

Daciæ situs X,308
Darius II.148
Decumæ IV.215
Dentatus unde Curius dictus I.74
Dido V.162
Drepanum XI.110

E

Edititii Judices III. 215
Egeria quæ IX.37
Eubœa VI.144
Evocati qui XVII.260
Euphrates XVI.60

F

Fæsulæ X.60
Falernus VIII.78
Fasces unde & quid IV.43
Feretrius Jupiter unde dictus XVII.28
Fæciales IV'35
Ficus Ruminalis, cur ita dicta III. 23 eadem arescens quid portenderit Ib.
Fœdus quale cum Sabinis percussum XX.28
Fratres Arvales II.35
Fregellæ XIV.60
Furius Camillus cur exul 95

G

Gabii IV.48
Galliæ multiplex divisio I.199
Galli Senones 68
Galli unde sibi nomina quæsierunt I.199
Gaurus mons VIII 78
Gebenna mons XIII.208
Gentius Illyriorum rex 157
Gætulia XX.312
Gergobia XV.208
Gessoriacum XV.60
Gigas unde conflatũ græcis vocabulũ VIII.85
Gladiatores qui 237

H

Helvetij II 30
Herculaniũ X I.70
Hercynius saltus III.60
Hostilii mors incerta 38

I

Jani Templum ubi VI.3
Insubros X

X

Interregnum quid & quale 33
Interrex quis Ib.
Iudex quæstionis III. 214, 215
Iudices qui Ib.
Iudiciorū differentiæ Ib.
Ius civitatis quid I. 73
Iugum quale & Æquis impositum XXII. 62
Iugurtha 177

L

Latinorum regnum V. 24
Leges quid VII. 228
Legio quid Romanis & quot militum millibus constet XXII 30
Legiones lintiatæ XVIII. 81. *Sacratæ* 80
Legitimæ rogationes VII. 228
Leucas insula I. 298
Lex Valeria de provocatione VIII. 52
Lilybæum X. 109
Lu... rá VI. 108
Lu...es, tribus, unde XXII. 30
Lustrum quid 45
Lysimach... IV. 149

M

Mellum quid IV. 216
M... under V. 150
VIII. 78
Magister equitum I. 57
Majestatis reus quis III. 214
Marmarica XXII. 313
Messana I. 105
Militiæ Rom. jus XIII. 132
Milvius pons III. 250
Mirmillones IX. 297
Misenus portus IV. 77
Mithradates rex 185
Mons Algidus IV. 58
Mulieres liberæ XX. 29
Munda XXVII. 265
Muneratores & munerarii qui VI. 239
Municipalia prodigia I. 232
Municipiorum duplex genus Ib.
Musulanii XIX. 312
Myoparon III. 193

N

Nabis tyrannus VII 144
Navibus bellicis unde nomen III. 299
Nemea VIII. 144
Nonæ Caprotinæ quis dies XXIV. 32
Numæ annus V. 36

O

Ocriculum III. 48
Olympus II. 193

Opima spolia quæ XVI I. 27
Orontes fluv. II. 291
Ostia condita, & colonia IV. 41
Ovatio quid II. 236

P

Pacis conditiones cum Porsena factæ III. 55
Pacis leges Antiocho datæ VI. 150
Palatium & Palatinus mons unde IX. 25
Palladium quid VI. 36
Pallantium IX. 25
Panormus XII. 110
Paratonium, portus VII. 301
Parricidii accusatus quis III. 214. *Parricidium* XXXV. 269, II. 283
Patres Rom. qui, & cur ita dicti XXIII. 31
Pater Patratus IV. 35
Patriciorum quis primus igni voluit cremari, & cur I. 249. *Patricii qui* XXIII. 31
Peculatûs quis accusatus III. 214
Pelusium VIII. 301
Perses Philippi Fil. 153
Phaselis II. 193
Philippus Macedoniæ rex 142
Phraates Parthorum rex 292
Picentes I. 92
Pilum quid, & quibus proprium III. 143
Piræus Athen. portus VII 187
Plebis successio prima cur 96, *cur secunda* 97
Plebiscita quid VII. 228
Polyxenidas Rhodius exul IV. 149
Pomœrium quid XI. 53
Pompeii urbs XIII. 79
Pontificum cura quæ I. 34
Poplicola unde dictus VI. 52
Populi fuga, qui dies XXIV. 32
Portoria quæ IV. 216
Præmium quod percussoribus proscriptum 278
Præneste IX. 59
Prætura plebeia 101
Proletarii qui I. 177
Putare quid probis authoribus III. 19
Puteoli XII. 79
Pirenæi montes XXI. 137

Q

Quamdiu regnatum Romæ V. 19
Quæsitores III. 216

R

Ramnenses tribus unde XXII.29
Recuperatores III.214
Remi mors incerta XIII.26
Retiarii IX.239
Roma quando condi cœpta XI.25
Romus à Ruma, postea Romulus II.23
Rostra III 218,219

S

Sabini quasi Sevini dicti II.47
Sacerdotes Latinis qui IV. 35, *eorum diversa nomina & officia* Ib.
Salii Palatini III.35
Salentini ubi olim incoluerint III.93
Samnites unde dicti XX.81
Samothrace III.156
Satracum V.58
Scævæ Centurionis scutum XVI.260
Scordisci I.183
Scriptura quid IV.216
Scylla quid II.107
Segestes Cheruscorum rex XVI.311
Sicilia insula III.107
Silva, vide Sylva
Sora oppidum III.58
Spartacus VII.239
Stator Jupiter unde dictus XIX.2[...]
Stipendium de publico quando primùm peditibus datum, & quando Equiti Roman. II.6[...]
Submittere populo fasces qui magistratus dicitur IV.4[...]
Suessa Pometia V.4[...]
Superbus Prisci regis filius, an nepos I.4[...]
Sufes quid III.14[...]
Sylva Algida IV.5[...]
Syphax rex XXVI.14[...]

T

Taphra XI.6[...]
Tatienses, tribus unde XXII.3[...]
Testamenta militaria VIII.20[...]
Testudo quid apud milites, & quomodo fieri solita V.29[...]
Testudinis significatio I[...] 20[...]
Teuta I.1[...]
Thermopylæ XV.1[...]
Thusnelda Segestris filia XVI.31[...]
Tiberina insula Romæ unde nata III.5[...]

Ti-

Tibur VIII 59
Tigris XVI. 60
Tribuni qui XXII.30
Tribus voc. tripl. significatio XXII. 29, *ejusque etimon* Ib.
Tributum triplex apud Romanos XIV.132
Triumphus quid VI.44
Triumviri agros dividũt V.219
Trophæa quid II.180
Tumultus quid I.236

V

VAccai II. 168, & XXVI. 314
Væ victis, proverbium VI. 70
Vectigal quid IV. 215
Vectigalium differentia 216
Veii 64
Venetia II.182
Verutum pili genus III. 143
Vesuvius mons XI.78
Vicesima IV.216
Villa publica XIII.245
Vinum Gauranum, Faustianum, Massicum, Falernum VIII.78
Viriathus IV.169
Volones qui dicti XVIII. 134
Usucapio usurpatióque quid VI.217
Vultures in auspiciis cur observati X.25, *Cadaverum sequaces* XII. 26

X

Xerxes I.147

Z

Zeugma III.210

FINIS.

C

A
an
na
Ci
ft

1

1

1
1

1

8

7



EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD *FLORUM*;

Ad librorum & capitum singulorum loco ita concinnatæ, ut prior cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Anni ante natũ Christum.		*Anni ante Urbẽ Conditã.*	
	Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo		
1230	Euander in Italiam venit. 1.1	480	Gedeon, Israëli judex, moritur.
1221		471	Æetas Ponticis gentibus imperat. 3.5
1181		431	Troja capta.
1179	Æneas in Italiam venit. 1. 1	429	Agamemnõ occiditur.
	Lavinium conditur. 1.1		Jephtha, Ebzan, Edon, Abdon, Israëlem judicant.
1149	Alba condita. 1. 1.	399	
882		132	Dido Carthaginem condit 2.15
793	Amulius Numitorẽ regno pellit. 1 1	43	
776	Romulus nascitur. 1.1	26	Usias rex Judæ. Zacharias, Sallum,

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
			lum, Menahem reges Israëlis.
752	Amulium deturbat. 1.1.	2	Ezechias rex nascitur.
750	Roma condita. 1.1. cujus ita primus rex Romulus regnat per annos XXXVII.	*Anni ab Urbe cōdita.*	Micha Propheta.
747	Raptus Sabinarum. 1.1	3	
746	Spolia opima prima. 1.1	4	
743	Sabini ex hostibus Romæ, cives fiunt. 1.1	7	Pekah rex Israëlis incurrit in Judæam. Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Vejentes vincit. 1.1	29	Salmanasser expugnat Samariam.
713	Romulus moritur. 1.1	37	
712	Numa Pompilius secundus rex Romanorum pacificè regnat per annos XLIII. 1.2	38	Nahum Propheta. Ezechias, Manasses, reges Judæ.
669	Tullus Hostilius tertius rex Romanorum regnat per annos XXXII. 1.3	81	
664	Pugna Tergeminorum. 1.3	86	
662	Alba diruta. 1.3	88	

An- Taren-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
		106	Tarentus conditur. l.18
637	Ancus Martius quartus rex Romanorum, regnat per annos XXIV.	113	Ammon rex Judæ.
624	Oſtia condita.	126	Joſia rex Judæ.
613	Tarquinius Priſcus quintus rex Romanorum regnat per ann. XXXVIII.	137	Joſias moritur, ſuccedunt filii. Nebuchadnezar Hieroſolymā venit
599	Tuſci vincuntur. l.5.	151	Daniel interpretatur Nebucadnezaris ſomnium. Jeremias vaticinatur.
		162	Galli in Italiam veniunt. l.13
575	Servius Tullius ſextus rex Romanorum regnat per annos XLIV. l.6.	175	Ezechiel vaticinatur.
563	Cenſus inſtituitur. l.6.	187	Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.
531	Tarquinius Superbus rex Romanorum ultimus regnat per annos XXV. l.7	219	Cyrus Judæos reſtituit.
524	Sueſſa Pometia capitur. l.7	226	Templum reficitur.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
519		231	Septem Persæ regnum Magis eripiunt 3.5
515	Gabii urbs capitur. 1.7	233	Darius rex Persarum. Haggæus & Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum 1.7	236	Babylon opera Zopyri capitur.
506	Imperium regibus abrogatur, quum durasset annos CCLIV. Consulatûs origo. 1.9 Brutus filios securi percutit. 1.9 Porsena Romam obsidet. 1.10 Horatius Mucius, Clœlia clarent. 1.10 Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. 1.10	244	Bellum Jonicum geritur. Pythagoras moritur.
493	Posthumius dictator Latinos vincit. 1.11	257	
491	Plebs secedit in sacrũ montẽ. 1.23	259	
490	Corioli capiuntur. unde Coriolanus. 1.11	260	

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienſes. 2.8
488	Coriolanus exulat. 1 22	262	
482	Spurius Caſſius interficitur ob affectatum regnum. 1.26	268	
481		269	Xerxes montem Athô perfodit. 2.8
476	Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt. 1.12	274	
470	Volerone duce fracti Coſ. faſces. 1.22	280	
468	Appii exercitus non vult vincere. 1.22.	282	Artaxerxes rex Perſarum. Eſras Hieroſolymam venit.
448	Decemviri creantur. 1.24	302	
446	Decemviratus tollitur. 1.24	304	Nehemias Hieroſolymam venit. Herodotus hiſtoriam ſcribit.
425	Spolia optima ſecunda. 1.12	325	Thucydides hiſtoriam ſcribit.
410	P. Poſthumius Albus trib. mil. conſulari poteſtate, lapidatur à militibus, 1.22	340	Bellum Siculum cũ Athenienſibus. Dionyſius major Siciliæ tyrannus.
401	Veii obſeſſi. 1. 12	349	

Sti- Arta-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Stipendia incipiunt. 1.12		
399	Hiematur sub pellibus. 1.12	351	Artaxerxes Mnemon rex Persarum.
392	Falisci Camillo se dedunt. 1.12 Fidenæ conflagrant. 1.12	358	
391	Veji capti. 1.12	359	
386	Camillus exulat. 1.22	364	Plato Philosophatur.
385	Roma capta. 1.13	365	Pax tota Græciæ.
384	Camillus finitimos vincit. 1.13	366	
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur. 1.26	371	Xenophon historiam scribit. Aristoteles nascitur.
362	C. Licinius Stolo, senatui consortium consulatus extorquet. 1.26	388	
355	Galli vincuntur ad Anienem. 1.13 inde Torquatus.	395	Philippus M. rex Macedoniæ.
343	Galli vincũtur in agro Pomptino. 1.13. inde Corvini.	407	Templum Dianæ Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur. Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum. 1.16	413	

Unde Ale-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ad Urb. Cond.*	
	Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.		
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit. 1.14	416	Alexander M. rex Macedoniæ.
332	Rostra nomẽ accipiunt ex spoliis Antiatibus. 1.11	418	
			Darius Persarum rex interficitur. Hierosolyma capitur à Ptolemæo. Agathocles Siciliæ tyrannus.
317	Clades Caudina. 1.16	433	Theophrastus philosophatur.
316	Papirius Samnitibus jugum reponit. 1.16	434	
307		443	Lysimachia condita. 2.8
305	Saltus Ciminius penetratus. 1.17	445	Demetrius Poliorcetes rex Asiæ.
393	Decius Mus se devovet. 1.17	457	Demetrius Poliorcetes rex Macedoniæ.
388	Curius Sabinos vincit 1.15. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cum durasset annis L. 1 16	462	
			Pyrrhus rex Macedoniæ.

Plebs

Ptole-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
284	Plebs secedit in Janiculum. 1.25	466	Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit. 1.13	469	Regnum Tuscorum finitum.
279	Bellum Tarentinum. 1.18	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit. 1.18.	472	Ptolemæus Ceraunus rex Macedoniæ.
	Pugnat cum Romanis ad Heracleam. 1.18		
276	Iterum ad Asculum. 1.18	474	Galli in Asiam veniunt. unde Gallogræcia. 2.11
273	Postremo in Arusinis campis. 1.18	477	Aratus Phænomena scribit
	Fabricius censor Rufinum notat. 1.18.		Sacra Biblia trãslata per LXX interpretes.
266	Picentes vincuntur. 1.19	484	
264	Sallentini vincuntur. 1.20	486	
263	Vosiniensiũ servi puniuntur. 1.21	487	
	Hoc modo Italia facta Romanorum. 2.1		
262	Romani in Siciliam navigant. 2.2	488	

Anni ante nat. Chr.		*Anni ad Urb. Cond.*	
	Unde natum bellum Punicum primum, quod duravit ann. circiter. xxiv.		Antigonus rex Macedoniç Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zero Stoicus moritur.
258	C. Dullius Nepos Cos. Pœnos navali prœlio superat. 2.2	492	Antiochus Theos rex Syriæ.
	Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur à Pœnis. 2.2		
257	L. Cornelius Scipio Cos. in Sardinia & Corsica Pœnos vincit. 2.2	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus Cos. in Sicilia Pœnos vincit. 2.2	494	
	M Atilius Regulus Cos. bellũ in Africam transfert. 2.2	496	
253	Xanthippus Regulum vincit. 2.2	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit. 2.2	502	Aratus Sicyonius dux Achæorum.
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2.2		
247	P. Claudius Pulcher Cos. classem amittit. 2.2	503	Ptolemæus Euergetes rex Ægypti.
243	M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit 2.2	507	

C. Lu Atta-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
239	C.Lutatius Catulus Cos. primo bello Punico finem imponit. 2.2. Duravit autem annis XXIV.	511	Attalus Pergamenum regnum constituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.
235	Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit. 2.3	515	Annibal patri jurat ad aram, se hostem pop.Rom. futurum. 2.6
233	Janus clausus. 2.3	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt. 2.3	518	
228	Teutana legationem Rom. violat. 2.5	522	
227	Illyrii vincuntur. 2.5	523	Demetrius rex Macedoniç, Philippi pater, moritur.
226		524	Carthago Hispana conditur, de qua 2.6
225	Saguntus fœdere Romanorũ & Pœnorum in libertatẽ excipitur. 2.6	525	
223	L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit. 2.4	527	Seleucus & Antiochus fratres Syriæ reges, moriuntur.
221	C.Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit. 2.4 M.Clau-	529	Antigonus Tutor Macedoniæ rex, Spartam occupat. Philip-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
220	M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert. 2.4	530	Philippus rex Macedoniæ penultimus.
217	Saguntus deleta. 2.6	533	Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolemæo.
	Romani legatione Carthaginẽ missa, dedi postulant Annibalem. 2.6		Philippus Peloponnesum occupat.
216	Annibal Alpes transit. 2.6. unde bellum Punicũ secundum, quod duravit annis circiter. XVI.	534	Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.
			Carthaginensium classi ad recuperandam Siciliam missa vincitur.
	Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2.6. & 2.17		Hiero rex Syracusanus Romanos juvat.
	P. Cornelius Scipio, pòst Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat. 2.6		
215	Annibal Sempronium vincit. 2.6	535	Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginensium capit, & Mandonium Hispaniæ regulũ vincit.
	Et C. Flaminium Nepotem Cos. II. 2.6		Antiochus vincitur à Ptolemæo.
	P. Scipio procos. in Hispaniam venit. 2.6. & 2.17		Philippus urbes aliquot Pæonũ occupat, & cum Illyriis bellum gerit.
	Q Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat. 2.6		

Cla Antio-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
214	Clades Cannensis. 2.6 Annibal Capuam occupat. 2.6 Ad Nolam vincitur à Marcello. 2.6	536	Antiochus Achæū bello persequitur. Asdrubal in Hispania Garpesios vincit. Prusias rex Bithyniæ Gallos cædit.
213	Iterum. Sard: vincuntur à T. Manlio, ut alii: sive ut noster, à Gracchio. 2.6 Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2.7 Scipiones Asdrubalem vincunt. 2.7	537	Antiochus Achæū Sardibus obsidet. Hiero rex Siciliæ moritur. Hieronymus rex Siciliæ cum Carthaginensibus fœdus init.
212	Trib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit. 2.6 Marcellus Annibalem ad Nolam tertiò vincit. 2, 6 Marcellus in Siciliam mittitur. 2. 6.	538	Hieronymus rex Siciliæ interficitur. Saguntus restituitur. Philippus Aratum veneno tollit. Achæus occiditur ab Antiocho.
210	Syracusæ captæ. 2.6 Scipiones cæsi. 2 6	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.
209	Annibal cum exercitu Romam cōtendit. 2 6	541	Antiochus Ptolemæi præfectos ex Syria pellit.

Ca- Val-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Capua recipitur 2 6		Valerius Lævinus contra Philippum res gerit. 2.7
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniã mittitur. 2.6		
208	Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt. 2.6	542	Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit. Scipio Carthaginem novam una die expugnat. 2. 6 & 2.17
207	Fabius Tarentum recipit. 2 6	543	Philippus cum Romanis variâ fortunâ bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit. 2.7	544	Marcellus Cos. insidijs Annibalis interficitur. Philopœmen Machanidam Lacedęmoniorum tyrannum occidit.
205	Asdrubal occiditur. 2.6	545	Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.
202	Scipio in Africã trajicit. 2· 6	548	Ptolemęus Epiphanes rex Ægypti. Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italiâ decedit. 2.6	550	Vermina Syphacis filius vincitur.

Vin-   Car-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
	Vincitur à Scipione. 2.6. & ita finitur bellum Punicum secundū, postquā duraverat annis circiter XVI.		Carthaginenses pacem petunt, & impetrant à Scipione.
199	Scipio vocatur Africanus 2.6	351	Philippus navali prœlio vincitur ab Attalo & Rhodiis, 2.7
	Athenienses à Romanis auxilium petūt adversus Philippum. 2.7		
168	Philippus in sepulchra & templ Atheniensium sævit. 2.7	552	Plautus Pœta moritur.
196	T. Quinctius Flaminius Cos. Aoum penetrat. 2.7	554	Cato Pictor sortitus provinciam Sardiniam, ab Ennio ibidem Græcis literis instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas. 2.7	555	Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.
194	Quinctius Bœotos compescit. 2.7	556	Antiochus Lysimachiā instaurat.
193	M. Portius Cato Celtiberos vincit. 2.17	557	Annibal ad Antiochum venit. 2.8
	Quinctius Nabin vincit. 2.7		Græcorum libertas in Numeis proclamatur. 2.7
190	Antiochus ~~in Gręc~~iam trajicit. 2.8	560	Philopœmen cū Nabide bellum gerit.

Man- P.Cor;

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
189	Man. Acilius Glabrio Cos. Antiochum pellit. 2.8	561	P Cornelius Scipio Nasica Cos. Bojos vincit.
188	Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit. 2.8	562	Antiochus vincitur à Scipione. 2.8
187	M. Fulvius Nobilior Cos. Ambraciã obsidet. 2.9	563	Cn.Manlius Vulso Cos. Gallo-græcos vincit. 2.11 Bononia Colonia deducta.
85	Cn.Manlio negatur triumphus. 2.1	565	Africanus accusatur Romæ. Antiochus occiditur Succedit Seleucus.
79	Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit. 2.12	571	Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.
78	A. Posthumius Albinus Cos. Ligures exarmat. 2.3	572	Ptolemæus Epiphanes moritur. Succedit Ptolomæus Philometer.
77	Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit. 2.17	573	Philippus rex Macedoniæ moritur. Succedit Perses.
76	M. Manlius Vulso Cos. Castris exuitur ab Histris 2.10	574	Vestæ ignis extinctus.
75	C. Clodius Pulcher Cos. rem gerit contra Histros. 2.10	575	Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
168	Africani filius Africanum minorem adoptat. 2.15	582	Salondicus belli Hispanici concitor opprimitur. 2.17 Antiochus Ægypto inhiat.
167	Q. Marcius Philippus Cos.II. Macedoniam irrumpit. 2. 12	583	Ennius poëta moritur. Antiochus Alexandriam obsidet.
166	Anicius prætor Gentiũ vincit. 2.13 L. Æmilius Paullus Cos.II. Persen vincit. 2.12	584	Popilius legatus ad Antiochum. Antiochus Hierosolymam occupat. Polybius in Italiam venit.
164	L. Æmilius Persen in triumpho ducit. 2.12	586	Judas Macchabęus legem defendit. Antiochus moritur. Succedit Antiochus ejus filius tutore Lysiâ.
157	M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat. 2.3	593	Terentius poëta moritur. Judas Macchabęus interficitur. Succedit Jonathas.
154	C Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit. 4.12	396	Jonathas & Simeon Amarę os per insidias cædunt. Jonathas pacẽ facit cum Bacchide
150	Carthaginenses exercitum contra fœdus comparant. 2. 15	600	Demetrius occiditur. Succedit victor Alexander.

L.Li- | A

…nni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
			Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.
49	L. Licinius Lucullus Cos. in Hispania res gerit. 2. 17	601	P CorneliusScipio Æmilianus singulari certamine hostem superat. 2. 17
47	Bellum Punicum tertiũ incipit. 2.15	603	Andriscus custodiam elapsus occupat Macedoniam.
	Carthago obsidetur. 2.15		Cato Censorius moritur.
46	Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit. 2. 14	604	Prusias Bithyniæ rex â filio Nicomede interficitur.
			Masinissa moritur.
45	Scipio contra II. Cos. factus, obsidionem Carthaginis urget. 2.15	605	Critolaus legatos Romanorum violat. 2.16
44	Metellus Achæos vincit. 2. 16	609	Metellus appellatur Macedonicus. 2 17
	Triumphat de Andrisco. 2.14		Viriatus in Lusitania duces Romanos cædit. 2. 17
	Carthago diruitur. 2.15		Alexander Syriæ rex interficitur.
	Corinthus diruitur. 2.16		Succedit ei Demetrius
			Ptolemæus Philometer moritur ex vulnere. Succedit Ptolemæus Physcon.
	Q. Fa-		Jona-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
143	Q. Fabius Maximus Æmilianus Cos. contra Viriatum mittitur. 2.17	607	Jonathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos.
			Tryphon Demetrium pellit.
			Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cũ Demetrio fœdus init.
141	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit. 2.17	609	Simon arcem Sionis capit.
139	Q.Pompeius Rufus Cos. turpe fœdus cum Numantinis init. 2,18	611	Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.
138	Viriatus à suis interficitur. 2.17	612	Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.
136	Dec. Junius Brutus Cos. in Hispania res gerit. 2.17	614	Triphon interficitur.
135	C.Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis init. 2.18	615	Joannes Hyrcanus Simonis filius Cendeboum vincit.
			Brutus Gallæcos vincit. 2.2
133	Eunus servile bellum concitat. 3.19	617	Simon Ethnarches Judæorum occiditur.
	Hypsæus prætor à servis vincitur. 3.19		Antiochus Hierosolymam obsidet.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ad Urb. Cond.*	
132	P. Cornelius Scipio Africanus Cos. II. contra Numãtinos mittitur. 2.18	618	C. Fulvius Flaccus Cos. contra servos in Siciliã mittitur.
131	Tib. Sempronius Gracch. ll. seditiosas promulgat. 3 14	619	L. Calpurnius Piso frugi servos vincit.
130	Numantia dirui tur. 2.18 M. Perperna prætor ovans de servis Urbem ingreditur. 3.19	620	P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis. 2.18
129	Aristonicus Asiam occupat. 2.20 P. Licinius Crassus Mucianus Cos. ab Aristonico capitur. 2.20 M. Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque. 2.20	621	Census actus Romæ. Censa civium Romanorũ 313823 præter pupillos & viduas. Antiochus Sedetes occiditur.
127	Man. Aquilius Cos. reliquias Asiatici belli conficit. 2.20	623	Ptolemæus Sorori filium, quem ex ea sustulerat, mẽbratim concisũ mittit. Alexander Zebina, Syriæ regnum invadit.
123	Massilienses queruntur de Salyis. 3.2 M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur. 2.3 C. Grac-	627	Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat. Alexander Zebina interficitur. Polybius moritur.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
121	C. Gracchus seditiosas leges fert. 3. 15. Q. Cæcilius Metellus Cos. adversus Balcares mittitur. 3.8.	629	Aquæ Sextiæ quarum mentio. 3.3 conditæ. Carthago colonia deducta.
119	Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit. 3.2.	631	C. Gracchus interficitur. 3.15
118	Q. Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit. 3.2	632	Antiochus Cyzicenus fratri de regno controversiam movet. Ptolemæus Physcon moritur.
113	Jugurtha fratribus insidias struit. 3.1	637	M. Æmilius Scaurus Cos. Ligures vincit.
112	C. Porcius Cato Cos. vincitur à Scordiscis. 3.4	638	Antiochus Cyzicenus à fratre Grypo vincitur.
111	Didius Thraces vincit 3.4	639	Cimbri vagantur. 3.3
110	Jugurtha fratrem Adherbalem necat. 3.1 M Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit. 3. 4	640	Antiochus Cizicenas exercitu reparato Grypū vincit.
109	L. Calpurnius Bestia Cos. contra Jugurtham mittitur. 3.1	641	Magna pars Urbis conflagrat, una cum æde Magnæ Matris.

Ju- M. Mi

Anni ante nat. Chr.		*Anni ad Urb. Cond.*	
108	Jugurtha Romã venit. 3.1 A. Poſthumii Albini exercitus corrumpitur à Jugurtha. 3.1	642	M. Minutius Coſ. in Thracia res gerit. 3.4 Samaria excinditur à Johanne Hyrcano.
107	Q. Cæcilius Metellus Coſ. contra Jugurtham proficiſcitur. 3.1	643	M. Junius Silanus Coſ. vincitur à Cimbris. 3.3
106	Metellus Thalam capit. 3.1	644	
105	C. Marius Coſ Capſam capit. 3.1 Jugurtham & Bocchũ reges vincit. 3.1	645	Metellus triumphat ex Numidia, & appellatur Numidicus. L. Caſſius Longinus Coſ vincitur et occiditur à Cimbris. Pompeius Magnus naſcitur.
103	Bocchus Jugurtham Syllæ tradit. 3.1 Marius Jugurtham in triumpho ducit. 3.1	647	Cn. Mallius Coſ. & Q. Servilius Cæpio procoſ. vincuntur à Cimbris. 3.3 Johannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Ariſtobulus, qui pontificatum in regnũ commutat.
102	C. Marius Coſ. II. adverſus Cimbros movet. 3.3	648	Ariſtobulus Judæorum rex moritur. Succedit Alexãder.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis. 3.19	649	C. Lucilius Satyrarum scriptor moriur.
100	C. Marius Cos. IV. Theutonos cędit. 3.3.	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius Cos. cum servis debellat. 3.19 C. Marius Cos. V. Cimbros cędit. 3.3	651	
98	C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet. 3.16 Metellus Numidicus exulat. 3.16	652	Saturninus occiditur. 3.16 C. Julius Cæsar nascitur. Ptolemæus Lathurus à matre regno pellitur. Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum. 3.17	658	Antiochus Cyziceni filius Seleuc regno Syriæ exuit Antiochus Seleuci frater occiditur.
90	M. Livius Drusus ll fert. 3.17	660	Alexander re Judæorum, VI. M. eorumdem occidit.
89	Interficitur. 3.17	661	Alexander re Judæorum, I. M eorumdem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur. 3.18	662	Alexander re Ægypti matrem occidit.

P.Ru- Ale

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis. 3.28		Alexander rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites. 3.18	663	Demetrius Eucerus capitur à Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur 3.21	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occidûtur. 3.5
85	L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur. 3.21 Marius & socij Urbem occupant. 3.21	665	C. Marius Cos. VII. moritur. 3.21 Cicero Miloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit. 3.5	666	Athenæ captæ. 3.5 C. Sallustius Crispus Hist. Romanę princeps nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos. 3.5.& 3.21.	669	Templum Delphicum incenditur à Thracibus. Capitolium conflagrat.
80	C. Marius Marii filius Cos. opprimitur. 3.21 Pontius Telesinus opprimitur. 3.21	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat. Sylla Tribunorũ potestatem minuit. Ptolemæus Lathurus moritur. Succedit Ptolemæus Auletes.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
77	Ap. Claudius Pulcer Cos. in Thracia res gerit. 3.4 P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit. 3.6	673	Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus. Sylla sponte dictaturam deponit.
76	M. Æmilius Lepidus Cos. Civile bellũ movet, 3.23	674	Alexander rex Judæorum moritur. Succedit uxor Alexandra
75	Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur. 3.22	675	Cicero è Græcia Romam redit.
74	C.Scribonius Curio Cos. in Thracia res gerit. 3.4	676	Capitolium restituitur. Cicero Quæsturam petit. Nicomedes Bithyniæ rex moritur, herede relicto po. Ro.
72	M.Antonius vincitur à Cretensibus. 3. 7	678	Sertorius cũ Mithridate fœdus init 3.22
71	L. Licinius Lucullus Mithridatẽ vincit ad Cyzicũ. 3.5 Spartacus cũ gladiatoribus bellum po.Ro.facit. 3.20	679	Ariovistus Germanorum rex in Galliam transit. Pompeius prospere res gerit contra Sertorium. 3.22
70	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco. 3.20	680	Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.

Ser Mi

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
69	Sertorius interficitur à suis. 3.22 C. Cassius Varus procos. vincitur à Spartaco. 3.20	681	Mithridates in Armeniam fugit. Virgilius nascitur. Alexandra Judeorũ regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.
66	Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur. 3.7	684	Lucullus Nisibin capit. Triarius Mithridatem vincit.
65	Pompeio bellum Piraticum decernitur. 3.6	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit. Cicero præturam petit.
64	Pompeius contra Mithridatem proficiscitur. 3.5 M. Terentius Varro triumphat de Thracibus. 3.4	686	Pompeius Mithridatem nocturno prœlio vincit. 3.5 Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.
63	Pompeius in Iberos, Albinos, &c. movet. 3.5	687	Hyrcanus Aristobulum fratrẽ obsidet Hierosolymis.
62	Proficiscitur in Syriam. 3.5	688	Cicero consulatum petit.
61	Pompeius Hierosolymitanum templum intrat. 3.5 Catilinæ conjuratio discutitur. 4.1	689	Mithridates moritur. 3.5 Augustus Cæsar nascitur. Julius Cæsar fit Pontifex Maxim.

ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
			Lucullus triumphat.
60	Metellus Creticus appellatur. 3.7	690	P. Clodius uxorẽ Cæsaris violat. Helvetii de invadenda Gallia deliberant. 3.10
57	Iulia Cæsaris filia Pompeio nubit. 4.2	693	Messalla Corvinus orator nascitur. Titus Livius nascitur.
56	Cæsar Helvetios, & Ariovistum vincit. 3.10	694	Cicero exulat. Clodius Pompeium insidiis petit.
55	Item Belgas. 3.10	695	Cicero redit.
54	Et Venetos. 3.10	696	Orationem habet pro Sextio, &c.
53	Rhenum transit 3.10 In Britanniam trajicit. 3.10	697	Gabinius Ptolemæum regno pulsum restituit. Alexander Aristobuli filius Judæam subigere tẽtat frustra.
52	M. Crassus in Parthos movet. 3.11 Cæsar iterum in Britanniam trajicit. 3.10	698	Gabinius Nabathæos vincit. Romam reversus accusatur primum à Cicerone, mox defenditur, damnatur tamen.
51	M. Crassus interficitur. 3.11 Julia Pompeii cõjux moritur. 4.2	699	Cassius superstites cladis Crassianæ in Syria colligit. 3.11

Cæ- La.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Cæsar ponte facto Rhenum penetrat. 3.10		Labienus Cæsaris legatus Treviros vincit. Cicero creatur Augur. Clodius occiditur à Milone.
50	Cæsar media hieme in Galliam redit. 3. 10 Cæsari conceditur absenti petere consulatum. 4.2	700	Lucretius poëta per furorem manus sibi infert. Cicero libros scribit de finibus.
49	Cæsar consulatum more majorũ petere jubetur. 4 2	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur. Censa civium capita 320000.
47	Cæsar Brundisii Pompeium obsidet. 4.2	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare. 4.2 Occiditur in Africa. 4.2
46	Cæsar Pompeium vincit.	704	M. Cælius & Milo occiduntur.
45	Et Ægyptios. 4.2	705	Cicero Cæsari obviam progreditur.
[illegible]	Item Jubam regem, & Scipionem. 4.2 Cæsar triumphat. 4.2 Creatur Dictator perpetuus. 4.2	706	Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario. Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
43	Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit. 4.2	707	C. Caninius in paucas horas Co[s.] fit.
42	Interficitur. 4.2 Amnestia decernitur. 4.7	708	Octavius Romam venit. Sex. Pompeius bona paterna repetit. 4.3
41	Brutus & Cassius in provincias suas abeunt. 4.7 Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit. 4.4 Triumviratus Cæsaris, Antonij, & Lepidi. 4.6 Cicero occiditur 4.6	709	C. Trebonius unus ex percussoribus Cæsaris à Dolabella interficitur. Cassius Judæam spoliat. Ovidius nascitur. Antipater Herodis pater interficitur.
40	Cassius & Brutus pereunt. 4.7	710	Sextus Pompeius Siciliam occupat. 4.8
39	L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ. 4.5	711	Pacorus Hierosolymam occupat. Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad Pontificatum.
36	Ventidius Pacorum occidit. 4.9 Bellum cum Sex. Pompeio exoritur 4.8.	714	Asinius Pollio Dalmatas vincit. 4.12 Augustus Liviam ducit.

Pom- Hero-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
			Herodes Hierosolymam capit. M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit
34	Pompeius Siciliâ pellitur. 4.8 Antonius rem malè gerit in Parthos. 4.10	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentiâ exuitur. Hyrcanus qui hactenus apud Parthos cõmoratus erat ad Herodẽ venit
33	Sex Pompeius occiditur. 4.8	717	Pannonii vincuntur. 4.12
32	Octavius vulneratur iu Illyrijs. 4.12	718	Antonius Ariavasdem Armeniæ regem dolo irretitum capit. Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Cæsarem & Antonium. 4.11	720	Herodes cum Arabibus bellũ gerit. Atticus amicus Ciceronis moritur.
29	Pugna Actiaca 4.11	721	Agrippa Bogudem Mauritaniæ regem occidit.
28	Antonius & Cleopatra se perimunt 3.11	722	Catullus poëta moritur. Ægyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Misos vincit. 3.12	423	Augustus triumphat. Senatum purgat.

Octa- Her-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
25	Octavius appellatur Augustus. 3. 12.	7 2 5	Herodes Mariamnem conjugem suam occidit.
24	Augustus Cantabros bello petit. 4. 12. His post quinquennium perdomitis, tota deniq; pacatur. Hispania, cùm in ea dimicatũ esset Romanis per ann. cc. circiter. 2. 17	7 2 6	Cornelius Gallus poëta, præses Ægypti mortem sibi consciscit. Herodes Alexandram socrum interficit.
23	C. Antistius Cantabros vincit. 4. 12 Templum Jani clauditur. 4. 12	7 2 7	Terentius Varro Salassos vincit. M. Vinicius Germanos superat.
20	Cantabri semet ipsos perimunt. 4. 12.	7 3 0	Pantheon ab Agrippa ædificatur. Virgilius moritur.
17	Indorum legatio ad Augustum venit. 4. 12 Parthi signa reddunt. 4. 12	7 3 3	Herodes templum instaurat. Augustus Caium & Lucium nepotes adoptat. Horatius carmen sæculare scribit.
13	Drusus Rhætos vincit. 4 12	7 3 7	Cyzicenis libertas redditur. Drusus Frisios subigit.
9	L. Piso Thracas vincit. 4. 12	7 4 1	Drusus Rheno & Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.

Dru- Cla-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
8	Drusus Cattos & Sicambros superat. 4. 12	742	Claudius imperator nascitur. Tiberius Juliam Augusti filiā uxorem ducit.
7	Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur. 4. 12	743	Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit. Herodes filios suos interficit.
Anni post n. C.		750	Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
2	C. Julius Cæsar Cos. vulneratur in Armenia. 4. 12	752	Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.
3	Lucius Cæsar moritur. 4 12 Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit. 4. 12	753	Asconius Pædianus floret. Athenodorus philosophus Stoicus floret. Tiberius in Germania res gerit.
10	Quintilius Varus occiditur à Germanis. 4. 12	760	Pannonii rebellant ducibus Batonibus.

Epi-

EPILOGUS CHRONOLOGIÆ.

ATque hæc Chronologica ex accuratiſſimis temporum & annalium ſcriptoribus adjecimus: ut eſſent unde quæ priùs, quæve poſteriùs, eorum quæ ab hoc auctore memorantur, geſta ſint, citra laborem cognoſceres. Addidimus autem ex alienis quoque hiſtoriis, ſacris præcipuè, notiſſima quæque, ut ad aliquod inſtar ſynchroniſmi memoria certiùs confirmaretur. Ea quidem quæ eodem tempore eveniunt, ſtatim è numerorum ſuorum regione, alia inter id ſpatium quo geſta ſunt, annorum numero non accuratè ſignato. Tempora autem ipſa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita retulimus: qui tamen aliquot ferè menſibus diſcrepant, quin & ipſe conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, & in hoc propoſito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum adferent. Sicut nec iſtud, quòd æra Chriſtiana non planè reſpondet receptæ conſuetudini.

Finis Chronologiæ.



AD FLORUM.
VARIARUM LECTIONUM LIBELLUS.

Collectus ex notis Gruteri, Salmasij. Vineti, & Editionibus.

Notæ citatarum Editionum abbreviatæ sic legendæ.

LB. codex Lugd. Batavorum editus 1638.
Naz. Nazarianus codex, qui &
Pal.pr. Palatinus primus Manuscriptus.
Pal.sec Palatinus secundus Manuscriptus.
Pal.tert. Palatinus tertius Manuscriptus.
Pall. Palatini.
Ms. Manuscriptus.
Mss. Manuscripti.
O. Omnes.
Jorn. Jornandes & ejus manuscripti.
I. Impressi.
e.v. aut *v.e* Editio vetus, vetus Editio, quâ usus est Gruterus.
q.I. quidam Impressi.
al. alij.

Ciphra prior paginam, proxima lineas paginæ indicant.

PROOEMIUM.

7.2. Usque Cæs. *LB.* in Cæs.
7.9. Ita late *Pal.Sec.* ita enim ubique *tert.* & *e. v.* ita.

ita enim late ubique nam tot labor. *Naz:* quod in labor. *videantur Pall.* viderentur

7. 15 quum præc. hoc quoque ficut cætera operæ. *Naz:* quum fi præc: hoc quoque operæ

7. 18 obrumpit *LB* abrumpit

7. 21 in admirationem. *LB* ad admirationem. *al:* admirationum

8. 5 ipfam matrem fuam. *Naz:* ipfam ann. ipfa

8. 4 250 *Naz.* & *alter Pal:* cccc *alter* cc

8. 9 250 *alter Pal.* c1

8. 10 hoc *v. e.* huic

8 14 Juventa. *Naz:* Juventas: *Pal:* *fec:* Juventus

8. 15 & quafi quædam. *LB* & quædam. *Pal:tert:* & *omittit*

8. 16 funt non multo. *LB* haud multo. *v. e.* haud non multo *al.* aut non multo

8. 19 movet *Naz:* movit

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

8. 12 *à fin.* à Marte. *LB* Marte

8. 11 *à fin.* hoc de fe Veftæ fac: gravi conf. eft *LB* hoc de fe fac: grav: conf:

8. 7 *à fin.* Tiberinus. *q. l.* Tyberius.

8. 7 *à fin.* amnem. *Pal:* agmen

8. 6, 7 *à fin.* vagitum fequuta, ubera admovit. *LB* fecuta vagitum uber admovit. *l.* vag. fq. ubera adm.

8. ult. jam bis feptima *v. e.* jam feptimus. *Pall:* & *Mff. O.* jam feptima

9. 9 Palatinum. *Mff* Palatium

Ibid. prior. *Forn:* prius

9. 10 vidit. *LB* videt

9. 12 fanguini & prædæ. *LB* fanguine & prædæ

9. 21 Tufcique. *Pal:* Tufcorumque

9. 22 quid

9. 22 quid & transſm. *LB* quid etiam transſm. *q. I.* quid transſm. *al.*
9. 31 præda. *Naz:* prædæ
9. 32 & hæc ſtatim *Pal: ſec: ac tert:* & ſtatim
10. 1 quam *q. I.* quæ
10. 5 aditu. *LB* foro.
10. 6 ut fœdam. *Pall.* ut *omittunt*
10. 7 hic templum eſt. *LB* hinc templum & St. *q. I.* hic templum eſto, inquit, & St.
10. 15 ut juventus. *LB* juventus
Ibid. diviſa. *Mſſ.* diſperſa
10. 16 & in armis. *LB* & armis
Ibid. ad ſubita. *Naz:* ut ad ſubita
Ibid. bella. *LB* bella
10. 19 repente. *Pall:* O. quum repe
10 21 Capræ. *LB* Capreæ
10. 25 cui mox Julius. *q. I.* cui rei mox Jul: *al.* cui Jul: mox
10. 28 Quirinum in cœlo vocari placitum diis, ita gentium R. p. *q. I.* gentium imperio R. *v. c.* Quit: cœlo vocari, placitum diis ita *&c.* *Pal. pr.* vocaris placitum, diſtat gent. *&c.* *ſec.* placitum & omnium gent: *&c* *tert.* Quir. cœlo voc: placitum, & ut gent.

Cap. II.

10. 4 *af.* ſuccedit. *q. I.* ſucceſſit.
11. 2 cæteroſque per ſac: *Naz:* ceteraque per ſac. *v. c.* cæteraque ſac.
11. 8 ſimilitudinem. *LB* ſimulachrum

Cap. III.

11. 16 *à fin.* exercita. *q. I.* exercitata
11. 12, 13 *à fin.* Curatiiſque. *Naz:* Curiatiſque. *Pal: ſec: & tert: &* *q. I.* Curiatiſque
11. 10 *à fin.* commiſſa. *LB* permiſſa
11. 6 *à fin.* virtutem. *Pal.* virtutes.
11. 4, 3 *à fin.* ſic (rarum alias decus) unius. *v. c.* ſic rerum unius. *al.* ſic crarum unius.

12. 4 in

12.4 in fide mansit Alb. *LB.* in fide Albanus.
12.5,6 missi in aux. ex fœd. *Naz.* & *Forn.* misit in aux. & fœd.
12.7,8 inclinare socios. *Naz.* subinclin. soc. *Pal.* inclin. se soc. *al.* inclin. se suos.
12.12 Suffetium. *al.* Suffectum. *LB.* Fufetium.
12.13 currus *Pal.* currus, funes, *Al.* funus
Ibid. distrahit. *Pal.* distrahitur *q. I.* distraxit.
12.15 prius cum. *LB* quum prius.
12.16. Romam. *Naz.* Romanum.

CAP. IV.

12.13 *af.* nepos ex filia. *LB* nepos Pomp.
12.11 *af.* interfluentem. *Forn.* influentem.

CAP. V.

12.4 *af.* accipit. *Naz* & *Forn.* accepit.
12.2. *af.* oriundus. *q.* I. oriundum.
13.2 quamvis. *LB* quatenus.
Ibid. Nevius. *LB* Navius. *Pall.* O. Nævius.
13.3 prohiberet. *LB* prohibebat, vir. *Naz.* prohibebatur.
13.9,10 auguratus. *v. c.* auguriatus.
13.14 inde quod. *Pal* *sec.* & *tert.* & *q. I.* indeque.
Ibid. inde quod a. c. q. e. triumphatui, togæ p. t. palmatæ. *q. I.* indeque a. c. quattuor equis togæ pictæ tunicæque palmarem.

CAP. VI.

13. 14 *af.* nam ob exim. *LB* nam ex.
13.9 *af.* quasi ad tempus. *Naz.* qu. tempus. *Forn.* quasi non temp. *al.* quasi in tempus.
13.6 *af* curiis. *Forn.* decuriis.
13.2 *af.* in tabulas. *q. I.* in tabulis.
Ibid. ac sic. *I. O.* ac si.

CAP. VII.

14.11, 12 quæ crud: grav: *LB* sup: quæ crud: grav: est bonis. *q. I.* sup: quam crud: grav: est bonos.
14.12 sævitiam. *Naz:* sæviti jam *q. I.* sævitiam jam.

14.19 Ga-

14. 19 Gabiis. *Naz*: Gabios. *Pali sec*: à Gabiis
Ibid. recepto. *Naz*: receptos
14. 22 decussit. *LB* excutiens
14. 23 (quæ superbia:) sic respondit. Tamen, *Forn*: ea superbia sic respondit ut senserat. Tamen
14. 24 Tamen. *v. e*. Tum
14. 30 hortendum. *Pall*: horrentius. *Forn*: horrendius
Ibid. sedem *LB* ædem
14. 33 pulcherrimum· *Forn*: pulcherrimam

CAP. VIII.

15. 13 talem res. *LB* ita res
15. 22 nosceret. *LE* nosset. *Pal*: *sc:ac tert*: noscet.

CAP. IX.

16. 15 Valerius. *Naz*: & *Forn*: Horatius
16. 16 summo. *LB* ex summo
16. 18 pro libera conc: *q*. *Mss*. pro concione plana. *LB* pro conc:
16. 28 pop: Rom: *LB* pop:
16. 32 tum gloria. *q*. *I*. tum pro gl:
16. 33 quippe cum. *LB* quippe cui
Ibid. gleba nulla, sed. *Naz*: gl: nulla sit. *q*. *I*. gl: n. esset, sed
16. 34 hostile *q I*. *omittunt*
17. 1, 2 correptis *q*. *I*. corruptis
Ibid. redegerunt. *q*. *I*. redigeret

CAP. X.

17. 21 *af*. quæ nisi. *Naz*: qui nisi
Ibid. forent *Pal*: foret
17. 14 *af*. frustratum c p.e. ictu tuetur. *LB* frustrato c. p. e. ictu tenetur
17. 13 *af*. injicit. *Pall*: inicit
17. 12 *af*. geminat. *Pal*. ingeminat
17. 11 *af*. virum. *q*. *I*. vix
17 8 *af*. viri. *Forn*: in viris
Ibid. sed ne quis sexus. *Naz*: sed ne quid sexus:

Forn:

Forn: Sed ne sexus alter. *al.* & ne sexus alter
18. 1 expiravit. *Forn:* expiavit

C A P. XI.

18. 26 *a f.* signum. *Pall.* O. dignum
18. 22 *a f.* ea demum. *LB* ea denique. *Pal: tert:* eademque. *q. I.*
18. 18 *a f.* dubitarit. *LB* dubitavit
18. 16 *a f.* plane. *q. I.* sane
18. 12 *a f* Algidum. *Forn:* Alsium
18. 10 *a f.* Veiis. *LB* Verulis
Ibid. a f. sed tr. *q. I.* si tr.
18. 6 *a f.* Taphræ. *LB* Carræ. *q. I.* Capreæ
19. 1 nomini induerit. *q. I.* nomen ind. *Naz:* nomini induceres
19. 3 Mœnius. *q. I.* mœnibus
19. 5 fuere rostr. *Naz.* fuere solæ rostr:
19. 6 bellum. *Ms. omittit*
19. 9 L. Quinct. *Pall: & e. v.* T. Quinct.
19. 11 Minutii. *Mss.* Manlii. *al.* Manili. *al.* Mamili. *al.* Mamilii. *al.* Mamulii. *Forn:* Mallii
19. 19 fides num. *LB* fidem num: *Pal: pr: & sec:* fide num: *tert:*

C A P. XII.

19. 11 ab Etr. fuere Vei *LB* ab Etr: Vei
19. 7 *a f.* trecenti & sex. *LB* trecenti
19. 6 *a f.* signatur. *v. e.* signatum. *LB* signata
20. 6 Eam namque vir. *q. I.* eam namque Furius Camillus vir
20. 7 sciebat esse ver: vict: *LB* sciebat vict: *q. I.* sciebat esse vict:
20. 8 pararetur. *al* paretur. *LB* pareretur.
20. 13 Vejentium. *Naz:* vel:
20. 18 urbe non remeare. *LB* urbe remearet
20. 23 ut ejus. *LB* cujus
20. 25 tunc Vejentes fuere: nunc. *Naz:* tunc vel fuere, nunc. *Pal: sec:* tunc, nunc

CAP.

Cap. XIII.

20. 2 a f. virtutis, *Pal. sec.* virtus. *LB* virtutum
21.1 illatam, *Pal. sec: omittit. Naz:* illatumam
21. 5 obhoc *LB* adhoc. *Pal. tert: & e.v.* adhæc
21. 6 perinde ac arm: *LB* perinde armis
21. 9, 10 cum cingerentur omn: Oc: *LB* & cingente omnia Oc:
21. 14 Clusium oppidum obs: *al.* Clusium Tusciæ urbem obs: *LB* Clus: obsid:
21. 17 movent exinde. *LB* exinde
21. 20 Cremeræ. *LB* temere
21. 24 Tum igitur, aut nunquam. *Pal. sec:* tunc igitur haud unquam
21. 25 Jamprimum. *q. I.* Jampridem. *al.* Quamprimum
21. 33 religiosissimi. *Pal: sec: & tert: & e. v.* religiosissimum
21. 34 terra. *tert,* tecta. *LB* terræ
22 1 Albinius. *Pal: sec: ac tert:* Albinus *q. I.* Lucius Albinus
22. 8 Jovem. *Naz. omittit*
22. 16 sellis. *LB* suis
22. 20 totam urbem. *v. e.* totam denique urb:
22. 21 man: solo ex. *LB* manib: exæquant
22. 24 Tandem. *Naz. & q.* I. Tamen
22. 36 recessum. *Pal: sec: & e.v.* reditum
23. 1 victis. *q. I.* victos
23. 5. ipso. *q. I.* pro ipso
23. 11 & lustrata. *v. e.* sed lustr: *al:* & illustr:
23. 22 in Pontino. *LB* Pomptino
23. 24 insequente Gallo sacro alite. *q. I.* insidente galeæ satyria alite. *LB* insidente galeæ sacra alite
23. 25 nec non tamen. *LB* tandem. *Pal. sec: ac tert:* tamen. *Jorn. & q. I.* nec non tandem
23. 22 qui *LB* quæ

Cap.

CAP. XIV.

23. 3 *af.* Mure. *Pal: sec: & tert: & e. v.* Murena

23. 2, 1 *af.* imperii & magistratuum infensos *LB* imp: inf.

24. 2 atque jam amplius. *Pal: pr:* apud quam amp:

CAP. XVI.

24. 8 *af.* sed quod est sp: *Pal: pr:* sed eo sp:

25. 2 ceterisque. *LB* cererisque. *Mss.* venerisque

25. 6 amict. *Forn:* amici

25. 1 omnium. *Forn:* cunctorum

Ibid. Vesuvius. *v. e.* Vesevus

25. 13 numerata. *Forn:* numeranda

Ibid. eis reg: *LB* his region: *Forn:* & his reg:

25. 15 quæras. *LB* quæris

25. 16 arg: armis, discol: vest: v. a. a. armatam. *Naz:* arg: armatam misit disc: vest: v. a. ambitum

25. 17 si insidiarum fall: *LB* si fallac:

25. 25 urbium. *Ms:* montium

25. 26 ipso Samnio. *LB* ipsa Samnio

25. 30 furcas. *LB* furculas

25. 31 Clauso. *Naz:* Clauso enim

26. 5 subjectis. *LB* strictis

26. 7 furit. *LB* fuit. *Pal:* agit. *al:* adiit

CAP. XVII.

26 23 *af.* populus R. cum. *Naz:* populo R. cum *Pal: sec:* Pop: R bellum cum *tert:* P. Ro: bellum cum

26. 21 *af.* omnibus. *q. I.* omn. fuit

26. 16 *af.* A latere Etruriæ infesta. *LB* late per Etruriam infesta. *Naz.* A latere Ethr. infestam. *Pal: sec: & tert: & q.* I. A latere Ethruria infesta

26. 14, 15 *af.* Ciminius. *Naz: & Pal: tert: & v. e.* Geminius. *sec:* Germinius. *q. I.* Ceminus

26. 7 *af.* refert. Tum sic Fab: *LB* refert totum iter.

iter. *Naz: & Pal: tert: & c. v.* ref: tum iter. *sec: & q. I. Forn:* præfert tutum iter.

6. 3 *af.* suo more. *LB* suo jure

6. 1 *af.* mitterentur. *Naz: & Forn:* jacerentur.

CAP. XVIII.

7. 20 *af.* Tarentus etiam. *LB* Tarentus. *q. I.* Tar: jam

7. 16 *af.* mirabili. *Mf.* mirabilis

bid. Adriatici. *LB* Hadriatici. *Pal: sec:* Adriaci. *tert.*

7. 13 *af.* dimittit. *Pal: sec: ac tert: & c. v.* mittit

7. 12 *af.* urbis. *LB* majus

7. 12 *af.* quum remigantes litori Romanas classes videt. *LB* ad remigantem litori Romanam classem inde vident. *Naz:* ad remigantes litore Romanas classes vid. *Pal: sec:* cum navigantes litore Romanas classes vident

7. 7 *af.* autem *LB.* enim

7. 6 *af.* Romani ? ne satis : aderat. *I. O.* Romani, nec satis norunt. Aderat

7. 3 ex hinc. *Naz: & Forn:* & hinc

8. 9 Farentanæ. *LB* Frentanæ. *Mss.* Ferentaneæ

8. 10 Obsidius. *Mss.* Opsidius. *q. I. omittunt*

8. 12 Actum. *q. I.* Factum

8. 15 colore. *LB* odore

8. 21 Minucius. *Mss.* Numicius

8. 22 proboscide abscissa. *q. I.* promuscide abscisa

8. 26 nec alius. *LB* nec ante

bid. cladi. *Pal: sec:* cladis

8. 28 humero saucius in armis suis *Naz:* humeros argius sin arm: suis. *Pal: sec:* humero saucius inermis suis. *tert:* in castris suis

8. 31 & tunc: *LB* sed tunc

bid. toti victoriæ. *LB* ad totam victoriam. *Naz.* tota victoria. *Pal: sec:* in totam victoriam

28. 36 per-

28. 36 percurrens. *v. c.* currens
28. 37 vindicaret. *q. I.* vindicatura
29. 13 deinde. *Naz.* dein
Ibid. annixus. *Naz.* adnisus. *Pal. tert.* amissus
29. 14 ut in amic: recip. *Pal: tert:* ut facto fœdere in amic: populi Romani recip.
29. 16 probavit. *LB* adprobavit
29. 17 alia. *q. I.* alias
29. 21 obrutos. *Mss.* obruptos. *LB* obtritos
29. 33 Qui autem. *q. I.* Quis autem
30. 1 regum esse confessum. *al.* regnum Deum confiterentur. *LB* reg: confess:
30. 2 quum. *Pal: O. & c. v.* quod
30. 3 afferentem. *Pal: tert:* asserentem. *LB* offerentem
30. 11 virtute, militia. *Naz* virtutem illi tum *statimque mutatum* virtutem *in* virtutum. *Pal: tert: & c. v.* virtute militum
30. 15 deditionem. *q. I.* dedicationem *LB* ditionem
30. 25 & tanta adeo de op: *LB* sed tanta de op: *q. I.* & tanta de op:
30. 27 enim ullus. *al:* enim alius. *LB* enim temere ullus
30. 29 nisi pecora. *Naz.* nisi quasi pecora.

CAP. XIX.

31. 3 Qui enim. *q.* I. quid enim

CAP. XX.

31. 11 regionis. *Pal: pr. ac tert:* regionibus
Ibid. inclyto. *al:* cum inclito. *LB* incluto
31. 12 M. Atilio. *Naz:* Masilio. *al:* Artilio. *al:* Attilio. *Jorn.* Vatilio

CAP. XXII.

31. 2 af. ac referbuit *Naz.* & adferbuit. *v. c.* viruit. *al:* ac fremuit
Ibid. Ita quæ inerat, quædam. *q. I.* Itaque inerat quædam. *al:* Itaque quædam

32. 6 Va

2, 6 *Valerone. Mss.* Val: Nerone. *al:* Valerio Nerone. *LB* Volerone

2. 10 agros. *Pal:* hortos

2. 17 obsessis in c. u. consuluit, *LB* in capta urbe consenuit

2. 19 de æquo. *LB* æquo

CAP. XXIV.

3, 1 Secundam in urbe med: dec: *q. I.* Secundum in urbe dec:

CAP. XXV.

3. 12 *a f.* excitavit. *q. I.* incitavit

3. 11 dignitas. *Pal: sec: q. I.* indignitas

ibid plebeii. *Naz:* plebes *Pal. sec: & tert:* plebs

CAP. XXVI.

3. 7 *a f.* ut plebeii quoque mag: *Pal: pr: ac sec:* ut plebes quoque mag: *v. e.* ut plebis. q. m. *al.* ut plebeii mag:

3. 5 *a f.* Stoloni. qui quod uxor ejus. *LB* Stoloni. hæc quodam. *q. I.* Stolo quodam.

3. 2 *a f.* sonum, ignotum p. si e. à s. f. i. irrisa. *q. I.* sonum irrisa *intermediis omissis*

. 5 tum natalium. *Pal: tert:* natal: *v. e.* nunc natal:

. 11 Sp. Cassium, agraria lege, Mælium largitione suspectum. *q. I.* Cassium largitione agraria lege suspectum

. 14 Spurio quidem suppl. *v. e.* Mælio suppl:

. 17 Ahala. *q. I.* Hala

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

1 juventas. *q. I.* Juventa. *al.* juventus

3 Ita. *q.* I. Itaque

8 bellis victoriisque. *q.* I. bellum victorisque

CAP. II.

26 *a f.* populus, cum. *LB* populus quum *Pal:* O. populus Rom. quum

35. 21 *af.* abſciſſam. *LB* abſciſam

35. 19 *af.* mari jun: *LB* mole. *Naz.* mare & ne mole. *Pal. ſec & tert. & Mſſ. & q. I.* mare

35. 18 *af.* jungenda. *Naz.* jungendum, *Pal.* jun gendam

Ibid. jung: & ad: *q. I.* jung: ad:

Ibid. cont: *LB* ſuum

35. 13 *af.* autem. *q. I.* enim

35. 6 *af.* terreſtris. *LB* terreſter

35. 3 *af.* fretum. *q. I.* fretum tum

36. 12 fama. *LB* forma

36. 15 illis plus nauticæ artis. *LB* illis nautic artes

36. 18 aliæ. *Forn.* validæ

36. 21 & fug: *Forn.* aut fug:

36. 25 Præ. *q.* I. Pro

36. 27 tanta vict. *Pall: O.* tanta hujus vict:

36. 29 Corn: Aſina. *LB* Aſina Corn:

36. 33 Drepano. *LB* Drepanis

Ibid. Eryce. *Naz:* Eryco. *Pal:* Eryca

36. 35 Camarienſium. *Mſſ.* Cameriens:

37. 9 in Sard: *LB* Sardiniam

37. 10 Corſicam. *q. Mſſ.* Choſſuram

37. 11 ubi & ſic Caralæ. *Naz:* Olbiæ hic Bale riæ. *Pal. Sec.* ubi & hic Baleriæ. *tert: & v.* ubi & hic halenæ. *q.I.* ubi & hic Caralæ. *For* Olbiam. ibinteriæ. *Mſſ.* Balariæ. *al:* Baleari

37. 15 Punici. *Pal: tert: & v.c.* Punico

37. 17 Mannio. *Naz:* Nautrio. *Pall: & q. M* Naurio. *Forn.* Natio. *q. Mſſ.* Nannio

37. 20 Mox ventis. Mox dein deventis, *ſupe ſcriptumque*, Denique. *Pal: ſec: ac tert: & q.* mox de ventis

37. 26 hominibus, ſed *q. I.* hominibus, mo ſed

37. 33 ceciđiſſet. *Mſſ. O. & Forn:* cepiſſet.

37 *ult:* obſidione, *LB* obſidio

38. 2

38. 2 essent. *q. I.* deessent
38. 10 calamitati. *LB* calamitatis
38. 13 ne commut: *Naz:* & *Jorn:* nec commut:
38 25 ut ne amplius ea in insula concitaretur. *LB* ut nec amplius eam insulam concitarent. *Naz.* ut ne a. c. i. concitarent, *superscriptumque* vo, *tanquam voluisset legi* vocitarent. *q. I.* ut ne amplius ea insula concitaretur
38. 28. si gregem. *Naz.* (*sed à secunda manu*) *item reliquit. Pal:* & *v. c.* ac si gregem
38. 29 Publio. *LB* Appio
38. 36 Quantus ô tum *q. I'.* Quamvis Octavo
39 5, 6 intercepta t. victoria. *LB* interceptam t. victoriam
39. 8 promontoriis. *q. I. omittunt*
Ibid. illisæ fluitarent. *LB* frustrarentur. *Naz.* frustarentur *q. I omittunt. al. præferunt* allisa
39. 9 Lutatio *q. I. omittunt*
39. 11 Ægates, *q. I.* Egates
39. 17 castrensis *q. I.* castrensi

CAP. III

39. 8 *af.* Bellum Ligusticum. *Naz:* Bel. Liguricum. *Pal. sec. ac tert* de bello Ligurico
39. 37 nec non & Illyrici. *LB* nec non & Illyrij. *Mss.* nec non Ill.
40. 4 ita. *al.* itaque. *LB* utrique
40. 11 Tutum. *LB* Tuti
40. 14, 15 eluderent saltu, viis, latebris Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni tandem. *LB* eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem. *Naz.* eluderet saltus, deciate sexubile buriatas incognitas tandem. *v. c.* eluderet saltus detrate buriates sexule: incognitas tandem : *q. I.* eluderet saltus Deciates moxubii, euburiates incognitas tandem: *al:* eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Eubiriates: incognitas t: *Mss.* eluderet saltus buriates

 deciale

deciale loxubile incognitas t.

CAP. IV.

40. 12 *a f.* experimento. *Forn:* experimentum
40. 8 *a f.* simile nivibus. *MSS.* & *q.* I. simile cum nivibus
40. 6 *a f.* eunt. *q.* *MSS.* exeunt
40. 5 *a f* Britomaro. *q.* *MSS.* Britanico
40. 4 *a f.* baltheo *LB* baltea. *q.* *MSS.* balteo
40. *ult:* Astrionico. *LB* Arioviſto. *Pal: pr:* Ariovito. *ſec:* Arnovito, *tert:* & *c. v.* Ariojusto. *Forn:* Ariobiſto. *q.* I. Ariovico
41. 4 Viridomaro. *MSS.* Virdomaro
41. 7, 8 opima. *LB* arma

CAP. V.

41. 10 Titiumque. *MSS.* Ticinumque
41. 11 Adriatici. *LB* Adriani
41. 12 Teuta. *al.* Tuca. *LB* Teutana
41. 15 nec gladio. *Pal: pr:* & *ſec:* & *c.v.* ne gladio

CAP. VI.

41. 8 *a f.* quadriennis. *LB* quadriennii. *Forn.* quadriennium
41. 2 *a f.* ſit pop. qui vicerat. *LB* ſit populus qui vicit. *Pal. tert.* & *c. v.* ſit victor populus
Ib. Pudebat. *al.* at urebat. *al.* aut pudeb: *LB* urebat
41. 1 *a f.* ablato mari, raptis inſulis. *LB* ablatum mare, captæ inſulæ. *v. c.* ablato mare c. i. *q.* I. ablatum mare, raptæ inſul.
42. 2 ultionem. *Pal. ſec. ac tert.* & *c.v.* in ultionem
42. 3 Morabatur. *Pal. tert.* & *q.* I. remorabatur
Ibid. in cauſſam. *LB* in cauſſa
42. 4 deleta. *Naz:* delecta
42. 16 ferro & igne, verſa. *LB* ferro, verſa
42. 23 bellum affero & pacem, utrum eligitis? cumque ſucclamatum eſſet, utrum vellet, daret. Bellum igitur. *al.* bellum affero & pacem: utrum eligitis, utrum placet, ſumite. Quumque ſucclamatum eſſet &c. *LB* bellum pacemque

Porto

porto: utrum eligitis? Succlamantibus; bellum. Bellum igitur. *Mss.* Lipsii b.p.p.u.e. cumq; succlamatum esset; utrum vellet daret, bellũ igitur
42. 26, 27 media cura. *LB* mediam curam
42. 37 Romanis. P*al: sec: & Mss. omittunt*
Ibid. Saguntino igne. *Naz.* sagu in igne, *moxque emendatum*, Saguntinum igne
43. 32 quadraginta. *Forn:* sexaginta
44. 6 secundum. *q.* I. secum
44. 15 torrente Gello. *LB* torrente Vergelli *Forn: & q. I.* torrente Vergello. *al.* torrente Vergilli: *al.* terrore Vergelii
44. 31 crederet. *v. c.* credet
45. 2 in bullis, cingulis, atque annulis. *LB* in bullis singulisque anulis
45. 8 in eligendis: LB in diligend. *q.* I. intelligend.
45. 25 pepulit è Camp. LB pepulit in Campania. *Pal. sec.* repulit à Camp. *tert.* pepulit à Camp. *Forn.* perpulit in Camp. *q. I.* pepulit, & Camp.
45. 29 Nam hucusque tot. m. c. s. l. d. f. d. s. R. *Pal. sec. hæc omnia omittit*
45. 35 hostes. *Forn.* hostis
45. 36, 37 volitarent *&c.* facerent. *Forn.* volitaret *&c.* faceret
46. 3, 4 diversâ. LB divisa
46. 11, 12 quid hactenus *&c.* parc. LB nisi quod hactenus *&c.* parceretur
46. 13 illi. *Naz.* illic
46. 17 mortis. LB morti
46. 19, 20 spem tor. LB pæne totam. *q. I.* spem pæne tot
46. 34 facilius. LB felicius
47. 8 salté oculis. *Pall: O. Mss. & q.* I. saltē vel oculis
47. 15 Tarentus. *Naz:* Idem Tarent. *q.* I. Tarent.
47. 19 inde. *Pall. O.* ille
Ibid. in Romam. LB Romam
47. 21 administratione. L*B* admiratione

47. 22, 23 ultimos metus. *Naz. à manu correctrice*, ultimas metas
48 34, 35 non à cœlo, sed ab urbis ipsius mœn: & Cap videt. *LB* neque cœlo, sed ab urbis ipsius mœnibus & Capitolio ferri videretur
48. 37 adortam *al* adhortam. *Forn.* adornatam. *LB* adoratam
48. 4 insederat. *q. Mss.* insiderat
48. 7 emptor. *LB* sector
48 10 ab Hispania Asdr *LB* Asdrubal
48. 16 ultimo It. angulo *q. I.* ultimos It. angulos
48. 18 id est, in ipsas. *q. I.* & in ipsas
48. 19 Tanto, id est omni, qua *q. I* tanto qua
48 22 inopinanterque. *Forn.* inopinatumque. *q. I.* inopinantemque
49 6 incubantem. *v. e.* incumbentem
49. 9 ducum maximi. *Naz* duc. max. duces. *Pal. sec. ac tert & e. v* ducum clarissimi duces
49 16 potuisse. *q I.* posse

CAP. VII.

49. 11 *a f.* Syria. *q. Mss.* Asia
49. 10 *a f.* quodam. *v. e. omittit*
49. 4 *a f.* expectatione. *LB* spectatione
50. 14 quibus à mari. *LB* qui navibus à mari
50. 21 mortem. *Forn. & q. I.* morem
50. 22 Chaonum. *Pall. & v. e.* Achaonum
50. 23 Pindumque amnem. *LB* Aoumque amnem. *Pal. pr.* Dumque omnem. *sec. ac tert. & q.* I Indumque amnem. *v. e.* Nidumque amnem. *Forn.* Savum amnem
50. 24 & ipsa. *LB* id est, ipsa
50 26 ausus. *v. e. omittit*
50 32 Lacedæmona. *Pal. tert* Lacedæmonia. *q. I.* Lacedæmoniam

CAP.

CAP. VIII.

51. 8 illic. *Pal. sec. & tert. & e. v. omittunt.*
51. 37 si Asiæ. *LB* id est, si Asiæ. *Ms.* id est, si se Asiæ
51. 6, 7 max. regum conventus, fortiter indicto bello. *LB* maximus regum, contentus fortiter indixisse bellum
52. 23 nuncio. *q. I.* initio
Ibid. Tam. *LB* Tum
52. 27 Statim & è vestigio. *q. Mss.* statim & ex vest. *q. I.* statim è vest. *al.* statim & è vestigio
52. 30 Regillo. *Ms.* Regillio
52. 31 à remigantibus. *LB* adrem. *Pal. tert. & q. I.* ad remigant
52. 33 Themistoclem. *Pall. O. & v. e. ac q. I.* Alcibiadem
53. 4 confederat. *q. Ms.* considerat
53. 11 felicitate. *q. I.* facilitate

CAP. IX.

53. 16 *a f.* Syriaco. *LB* Syriatico
Ibid. ut debebat. *Pal. pr. & sec.* & debebat

CAP. X.

53. 2 *a f.* & initia. *Pal. sec. ac tert. & e. v. omittunt* &
54. 6 Æpulo. *LB* Apulo *Pal. tert.* Apullo
54. 7 & capitis errore lapsaret. *Naz.* & cap. & jactaret errore lapseret, *superscriptumque deinde,* & cap. jactatus errore lapsaret

CAP. XI

54. 24 *a f.* an fuisset cupidus triumph. Manlius, an eos. *Pal. sec.* an fuisset cupidior tr. M. an eos. *LB* an fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos
54. 21 *a f.* non approbavit Senatus. *LB omittit.* Senatus
54. 19 *a f.* mixta & adulterata est. rel. *LB*

 mixta,

mixta, & adulteratæ rel.
54. 18 *a f.* quibus. *LB* qui
54. 10 *a f.* quos Toliſtobogii, Tectoſagæque. *LB* quos Toloſtobogi Tectoſagique jam inſederant. *Pal. ſec.* Solos Tologiorum tectos ſagatiam inſiderant. *tert:* Soloſtogiorum tecto ſagacia inſederant. *v. e.* ſolo ſtologiorum recto ſagaciani inſederant. *q. I.* ſole ſtologiorum tectoſagiam inſederant. *Forn:* Coloiod egit Olympum tectos agimagaba inſederant
54. 9 *a f.* utrinque. *LB* utrique
54. 6 *a f* offocandas. *Pal ſec. & q. I.* efficcandas *Forn:* offucandas
54. 5 *a f.* Orgiagontis regis uxor. *Forn:* Orgiacontis uxor

CAP. XII.

55. 24, 23 *a f.* viribus Thracum, diſciplinam Mac. temperavere. *al.* tentavere. *LB* Vit: Thracum; ferociam Thracum diſciplina Macedonum temperaverunt
55. 23 *a f.* de ſummo. *LB* ſummo
55. 14 *a f.* Aſtrudem. *Pal: ſec: ac tert:* Aſtumidam. *Mſſ.* Aſtundem. *v. c.* Aſtundam
55. 12 *a f.* invia, acceſſit; regemque. *Pal: ſec:* invia via acceſſit : regemque. *q.* I. invia, acceſſit via : regemque
55 5 *a f.* depreſſa *LB* deprenſa
55. 4 *a f* alia minatus, alia irr. *Pal. ſec: ac tert: & c. v.* alias eminatus, alias irr. *al:* alias minatus, alias irr.
55. 3 *a f.* eo. *LB* adeo
56. 10 recepit. *Mſſ Lipſis,* receperat
56. 11 conviviis. *q.* I. in conviviis
56. 22 perceperat. *Pal. ſec. & q.* I. præceperat

CAP. XIII.

57. 1 Scodram. *LB* Scordam. *Pal: tert: & c. v.* Leſcordam. *al* Loſcordam

CAP.

CAP. XIV.

57. 3 *a f.* in malis. *Pal. sec.* & *q.* I. in malis suis

CAP. XV.

58. 1, 2 exig. fuit. *LB* exiguum

58. 2 patratum. *Pal. sec.* paratum. *tert* & *e. v.* peractum

58. 5 maximo ev. *LB* maximum ev.

58. 13 territaret. *Pal. sec. ac tert.* & *e. v.* territabat

59. 4 officinis *Pal. sec. ac tert.* officinas

59. *ult:* urbs *Mss. omittunt*

60. 6 triumphis. *LB* triumphus

CAP. XVI.

60. 18 *a f.* cui tum maxime, *LB* tum maxime

60. 17 *a f.* Macedonia. *LB* Macedoniam. *Pal: sec.* & *q. I.* Macedoniæ

60 12 *a f.* fato rerum *LB* fata rerum ! *Pal: sec:* & *tert.* ô fata rerum !

61. 21 perustis. *LB* permistis, *q. Mss.* mistis

61. 4 venæ, *q. I. omittunt*

CAP. XVII.

62. 9 provinciam, *v. c.* urbem

62. 18 cui ex Macedonia coghomen, meruerat celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor: cepis: exemp: & Vertubrigis maj: glor. *LB* qui ex Macedonia cognomen meruit, cum & Contrebiam memorabili cepisset exemplo, & Nertobriges, maj: *Pal. sec* qui ex Maced: cogn: meruerat, & Celtibericus fieri, cum & Trebiam memor: cep: exemplo, & Nersobriis maj. *tert.* qui ex Maced: cognom. meruerat, & Celtiberius filius ; cum Celtiberiam memor. cep. exemp. & Nertobrigibus maj. *q* I. cui ex Maced. cogn. meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiã memor. cep. ex. & Nertobrigis ma. *al.* qui ex Maced. cogn. meruerat & Celt. fieri, cũ & Cont mem. cep. ex. & Versobrigis maj.

62. 23 qt um à rege fuisset, *LB* quum rex fuisset

62. 24 Decimus. *q.* I. Decius

62. 37 si succeſſiſſet. *LB* res ceſſiſſet. *Pal: ſec: &* *tert: & q.* I. receſſiſſet. *al.* receſſiſſet

Ibid. Solundicus. *LB* Salondicus. *Mſſ.* Solondicus

63. 14 internecionem. *LB* internicionem.

63. 15 inſignia. *v. e.* inſignita

63. 17 eum. *LB* etiam

63. 18 Servilio Cæpione. LB Pompilio. *Pal. ſec: & c. v.* Popilio. *tert.* cæpione. *q.* I. Servilio

CAP. XVIII.

63. 5 *a f.* flumen Durium ſita. *Pal. ſec.* flumen Sylata. *tert. & Mſſ.* flumen ſituata. *e. v.* flumen ſublata. *al.* flumen Durium ſituata

64. 3,4 Segidenſes. LB Segulenſes. *q. Mſſ. &* I. Sedigenſes

64. 9 acceptum. *Naz.* receptum

64. 10 Megara viro. *Pall. O.* Megari victo

64. 14 Mancinum aggreſſi ſunt, hunc. LB Mancinum. hunc

65. 8 cæliæ. LB celiæ

65. 9. indiginæ. LB indigenam. *Pal. tert.* indigeneam. *q. Mſſ.* indigena

65. 13 orantes. *Naz.* orante occideret. ubi *Pal. ſec.* occideret, & ubi. *tert.* occideret. Sed ubi

65. 20, 21 Itaque etiam ex depl. LB Itaque deplorato exitu

65. 25 Macte eſſe fort. LB Macte fort

65. 26 civitatem aſſeruit, quum. LB civitatem! aſſeruit cum

CAP. XIX.

66. 3 ſæcula. LB ſeculi

66. 19 manibus. *v. e. omittit*

66. 21 quæ etſi involuta inter LB quæ etſi juncta inter. *Naz.* quæ ſi i. i.

66. 24, 25 priuſquam ut cæp. juſta illa memorabimus ut & pia cum ext. gent. bella magn: LB

priuſque,

priusque, ut c. i. illa memorabimus, & pia cum e. g.b. ut magn. *al.* priusque, ut cœpimus, justa illa & pia cum exteris gentibus bella memorabimus; ut magn.
67.4 insimul. *Naz.* insemel
67.13 amiserit pop. Romanus an. LB amiserit an
67.18 cecidit ex. *Pall.* *O.* & *e. v.* cæde ex. *q.* I. cædit ex
67.21 in exitium. *Naz.* exitium. *Pal. tert.* in exitum

LIBER TERTIUS
CAP. I.

68.4, 5 Numidia. *q. I.* Numida
68.5 fuit in Jug: *q. I.* fuit Jug:
68.7 citra. *q.* I. contra
69.3 Numidiam. *q. I.* Numidam
69.4 immittitur. *q.I.* mittitur
Ibid. petitus. *q, I.* præmonitus
69.9 Massinam. *LB* Massivam. *Mss.* Massilinam. *q.* I. Masinissam
69.16, 17 quod prius. *Naz:* quod primus. *Pal. sec:* quem prius. *q.* I. quem quod prius
69.21 jam simulata quasi vera fuga. *Pal: tert:* & *e. v.* jamque quasi v. f. *q.* I. jam quasi simulata vera fuga. *al.* tam simulata quam v. f. *LB* jam s. q. v.
69.23 popul. non contentus. *Pal:pr:* popul. contemptus. *sec:* & *tert: itemque v. c.* popul. contentus
69.26 thesauroque. *Pall: O.* thesaurosque
69.37 inditam. *q.* I. editam
70.6, 7 accessione fieret timet. *al.* accessionem fieri timet. *LB* accessio fieri timet. *q.* I, accessionem timet
70.13 ut vidit. *LB* vidit

CAP.

CAP. II.

70. 14 *af.* sævitum. *Pall. O.* & *c. v.* venientem

70. 13 *af.* perinde. *q.* I. pervicaci

Ibid. ingenio. *Pal. sec.* ingenium. *LB* ingenia

70. 5 *af.* Varus vict. *LB* Varusque vict. *Naz.* & *q.* I. Variusque vict. *Pal. sec.* Varus quoque vict.

70. 4 *af.* testis. *Pal. tert.* testis est

Ibid. Isaraque. *Pal: pr:* & *sec.* & *q. I.* Isaura *Pal. tert.* Isata. *v. c.* Isauria

Ibid. Vindelicus. *Pal. tert.* Vendelicus

Ibid. amnis. *BL* amnes

71. 1 Bituitus· *Pal. pr.* Bisuisus. *sec. ac tert.* bis victus. *q. I.* bis visus

71. 7 erexere. *q. I.* extruxere

CAP. III.

71. 18 *af.* remigrarent. *LB* remigarent

71. 9 *af.* Silanus. *q. I.* Syllanus

71. 6 *af.* Marius. *Pal. sec.* M. Marius

Ibid. illi. *q. I.* illo

71. 8 quo, fides num. *LB* quo, fidem numinum. *Pall. O.* & *c. v. aliæque*, qua, fide numinum. *Pal: pr.* quasi de numinum

72. 12 aucta *q I* acta

72. 19 Theutobocchus. *Pall.* Teutobochus.

72. 20 transilire. *q. I* transire

72. 23 super. *Pal: sec:* & *tert:* & *c. v.* inter.

Ibid. ipsa. *Pall. O.* & *c. v.* sua

72. 28 Athesim. *LB* Atesim. *Pal: pr: ac tert:* Ad hostes in. *Pal: sec:* At hostes in

73. 1, 2 est. Jam diem. *Naz:* est; venere illiquam & in barbaris multa vestigia, diem

73. 4 Caudium. *LB* Raudium. *Pal: tert:* Kandium. *q. I.* Claudium

Ibid. procurrere. *q. I.* concurrere

73. 5 mill: inde 140 cec: h. t. m. *LB* millia inde sexaginta ceciderunt ; hinc trecentis minus. *Pal:*

Pal: pr: adoram, ut & Mss. pro sexaginta habent XL. *Pal. tert* hinc tercentis minus. *v. c.* mil: inde LX. ceciderunt. hinc trecenti minus. *al.* mill: inde ad sex: ceciderunt : hinc tertio minus.

73. 19 perinde speciosa. *Pal. tert. & c: v.* perinde speciosior. *q. I* perinde plus speciosa

73 26 Beleus. *LB* Boiorix. Pal. *pr. ac sec. & Mss.* Beseris

73. 28 in subsid. *LB* subsidio

74. 2, 3 quidque insign. *LB* quid insignius

CAP IV.

74. 27 *a f.* si diis. *Pal. tert. & q. I.* sic diis

74. 18 *a f.* sanguinem humanum. *q. I.* sanguine humano

74. 17 *a f.* hujuscemodi *LB* cujusque modi. *q. I.* cujusmodi. *al.* ejusmodi. *al.* & hujusmodi

74. 10 *a f* simili prodigio. *LB* simile prodigio

74. 4 *a f.* dum perfidum. *LB* per perfidum *Pal. sec. ac tert & q. I.* perfidum. *al.* per perstrictum

CAP. V.

74. 23 *a f.* Atheas. *LB* Æetas. *Pal. pr* Aëtas *sec. ac tert. item Mss. Bongarsii & c. v.* Ethas. *Mss.* Ethas

75. 20 *a f.* septendecim. *LB* decem & septem. *Pall. O. Mss. & c v.* quatuordecim

75. 14, 13 *a f.* animus. *q. I.* animus

75. 8 *a. f.* ostendebant. *LB* ostentabant

75. 37 deinde *Naz.* inde

76. 1 cunctantur. *q. I.* constanter

76. 4 edicto, quum omnes *Naz.* ed. ut *O.*

76. 11 pro nob. firmius stetit cæteris. *al* pro nob. firmius stetit. Cæterum LB pro nobis ste it, cæterum

76 20 compulit. Mox. *q. I.* compulit, sic illos quoque ante, mox

Ibid. subruto. *q. I.* subrupto

76. 21 mu-

76. 21 muris, postquam. *Pall O. & c. v.* muris munitum, postquam
76. 28 ipsum. *Naz.* ipsam
76. 29 debellatum. *Naz.* debellata. *q.* I. debellatum etiam
77. 2 captam. *LB* raptam
77. 16 pistrix. *Naz.* Istrix
77. 18 regem, & ex fame. *LB* regem fames, & ex fame. *Naz.* regem ex fame
77. 20 Æsapus. *q. I.* Esopus. *al.* Asopus
77. 23 moraretur. *Pall. O. & c. v.* morarentur
77. 24 felicior. *q. I.* infelicior
77. 32 malis. *Pal.* magis
Ibid augebatur. *q.* I. angebatur
78. 7 quanta felicitas. *Pal. sec. & tert:* quantas felicitates
78. 18 Siciliæ. *q.* I. Ciliciæ
78. 20 mox sub Pyræi portu. *LB* mox subruto Pyræi portu
78. 23 tantum. *Pal:* tamen
78. 27 rebelles. *Pall. O.* rebellis
78. 30 in ipso. *LB* ipso
78. 32 stellas. *LB* stellis
78. 35 Arthocen. *Pal: pr: & sec:* Adartocen. *tert: Mss. & c. v.* Adarthochem
79. 6 quid. *Naz:* quod
79. 7 Hierosolyma. *LB* Hierosolymam
79. 10. uti cœlo. *LB* vitem cœlo. *Naz.* uti si cœlo
79. 12 quia. *Pal. sec:* qui
Ibid. renuebat. *LB* renovabat

CAP. VI.

79. 4 *a f.* Pyræeum &. *Mss. & Pall. O. præter tert: omittunt*
79. 3 *a f* quem LB quod
79. 37 myoparonas *q.* I. & myoparonas
80. 13 ille quoque ante felix, dignus nunc vict.

q. I. sic felix ille & dign: vict:
80. 15 facta. *Pal: sec: & q. I.* factus
80. 22 Gratilius. *q. I.* Gratillius
80. 22, 23 Ligustinum. *LB* Ligusticum
80. 29 Ponticum & Pamphylium Metellus, Asiat: *LB* Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiat:
80. 31 portam. *q. I.* portum
80. 32 observavit. *Pal: tert: & q. I.* obseravit
81. 3 ad primum. *q. I.* primum
81. 7 alias. *Naz:* alia
81. 9, 10 idque prospectum. *Pal: sec:* idque repertum. *tertio superscriptum,* idque re perspectum
81. 12 agris. *Pal: tert:* agris quasi aquis. *e. v.* aquis
81. 15 mirere. *Pal. O.* mirer

CAP. VII.

82. 1 Cydonam· *LB* Sydoneam
82. 7 irrisus. *LB* inclitus. *Naz: & q. I.* irritus
82. 8, 9 victisque &c. *Pal: tert. & e. v. totam istam periodum omittunt*
82. 9 & Panare Cydonæ. *LB* & Panare Cydoneæ *Pal:* Panace, Cydoce

CAP. IX.

83. 6 regebat. Sed. *Naz: & q. I.* regebat: &

CAP. X.

83. 16 *a f.* reliqua. *Pal. sec: & e. v·* reliquias *Pal: tert:* reliquas
83. 8 *a f.* sedes. Pall. *O. & e. v.* sedem
83. 3 *a f.* pastor. *q.* I pastorum
83. 2 *a f.* longe. *LB* longeque
84. 4 in fugam. *q.* I. in fuga
84. 15 Mobini. *LB* Marini. *Mss. & q.* I. mota
84. 17 Induciomarus. *Mss.* Inductiomarus. *q.* I. Indutiomarus
84. 23 Cottam. Pal: Lucium Cottam
84. 30 Sequani. *LB.* Hædui. *Pal: pr:* Hecavi. *sec:* Heccani.

Heccani. *q Mſſ.* Eccani. *al.* heccavi. *al.* hæc avi
84. 31 Ariovisti regis ſup *LB* Ariovisti ſup:
84. 37 in principiis. *v. e.* principibus
85. 5, 6 teſtudine. *q. I.* veluti teſt:
85. 8 Monapii. *LB* Tencteri. *q. I.* Centenari.*al.* centenarii
85. 9 ultro. *q. I.* ultra
85. 9, 10 Moſam. *LB* Moſulam. *Pall: O. & Mſſ. & e. v.* Maſſiliam. *Sed Pal: tert: à prima manu,* Moſellam
85. 20 qui *q. I.* quum
85. 22 hic & Romanis *Pal. tert:* Ro. hic. *pr: & ſec:* hic Romanus
85. 25 Britanniam petit. in Brit. transfert. *LB* Britanniam tranſit
85. 33 auct. cop. *LB* auct: admodum copiis.
85. 34 eoſdemque. *q. I.* eos denique
85. 35 ſequutus in ſilvas. *Pal: ſec: & e. v.* ſequutus inſulas. *Pal: tert:* ſecutus ſilvas
85. 36 Cavelanis. *Pall. O. & q. Mſſ.* Cavelianis. *Mſſ* Cavelianum. *LB* Calſidonianis. *al.* Caſſive l unum
86. 7 Biturigas. *Mſſ.* Bituricas. *q. I.* byturigas
Ibid. Carnuias. *Mſ.* Carnuitas
86. 9 etiam quaſi terrore. *Pal. tert. & e. v.* nomine atque terrore etiam quaſi. *q. I.* nomine & quaſi terrore. *al.* terrori
86. 10 Vercingentorix. *q. Mſſ.* Vergirgentoris. *al.* Vergingetorix. *q. I.* Vergingetoris
86. 11 comitialibus. *Pal: pr. & tert. & e. v.* conciliabulis. *Pal: ſec:* concilialibus
86. 16 feliciſſimæ. *Pal: pr:* feliciſſime
Ibid. temeritatis? *Pal: O.* temeritatis
86. 19 emerſus. *I. O.* emenſus
Ibid. ex. *LB* & ex
86. 22, 23 Avaricum. *Mſſ. O.* Alvaricum

86. 27, 28

86. 27, 28 octoginta millia muro. *Naz:* cum milite, muro

86. 28, 29 defenderent. *Pal: sec: ac tert:* defenderit

86. 31 ingentique l. *q. I.* ingenti quasi l.

86. 37 tum & phaleras. *Naz:* cum & phal: *Pal: sec: & tert: omittunt* tum &

CAP. XI.

86. 28 *a f.* Adversa. *LB* Adversis

86. 19, 18 *a f.* fœd: cum Syllaque. *LB* fœderum Syllaque

Ibid. Regiis. *q. I.* Regis

87. 11 *a f.* Mazaræ. *LB* Mezeræ

87. 6 *a f.* sericeisque. *q. I.* sericisque

88. 13 uteretur. *LB* ureretur

CAP. XII.

88. 9 *a f.* ut claritate. *Pal. pr. & c. v.* & celeritate. *Pal. sec.* in claritate

89. 4 in Italia suæ *q. I.* Italia sua

89. 13 luxus. *LB* luxu

89. 16 ut regnare de jud: leg: divisus *LB* Unde regnaret. i.l.divulsus *Pal: sec: ac tert: & q. I.* Unde regnare i. l. justus. *Naz:* Unde.i.l divulsus

89 26 vitie. *q. I.* usi ea

89. 28 potestas. *LB* tempestas

89. 31, 32 Cat: hostem part. *LB* Catil: patriæ

CAP. XIII.

90. 2 caussas. *q. I.* caussa

90. 11, 12 ageret. *Pal. sec. & tert:* ageretur.

90. 18, 19 in exitium suum merces erat. *q. I.* exitium suum recesserat

90. 27 ætate *Lipsis Ms. omittit*

CAP. XIV.

91. 5 miseratus est. *Mss. & l. O, addunt,* ne pop. Rom: gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focis suis exularet

91. 17 triumvir. *Pal: tert: & c. v.* triumviratus

CAP.

CAP. XV.

91. 2 *a f.* tribunatu, plebe ſecunda volitaret abrog: a. l. ſuis Min: tribuno, fretus. *Pal. tert. & e. v.* tribunatu fretus *omiſſis intermediis*

Ibid. abrogare. *LB* obrogare

92. 3 pulſus. *Pal: pr: à ſecunda manu, item tert: & e. v.* depulſus

CAP. XVI.

92. 21 *a f.* A. Nonic. *LB* Annio *Naz.* Anio

92. 17 *a f.* adoptat. *LB* adoptabat

92 13 *a f.* ver. ſua jur. *LB* ver. jur.

92. 37 inde, Capitolium. *q. I.* inde in Cap:

93. 3 degreſſus. *q. I.* digreſſus

93. 4 fact: receptus in curiam aggreſſus eſt. *Pal: tert:* fact: rec: in cur: regreſſus eſt. *v. e.* fact. in curiam aggreſſus eſt. *al.* fact: receptus in curiam eſt

CAP. XVII.

93. 22 *a f.* nec. *LB* ne

Ibid. illius. *e. v.* illa

93. 19 *a f.* C. Gracchus diviſer. *LB* Gracchi. *al. O.* Caii Gracchi

93. 16 *a. f.* fortunaſque patrum, vitaſque princ: *LB* fortunaſque principum

93. 14 peculabantur. *I.* pecularentur

93. 35 elegit. *Pal: tert: & e. v.* abegit. *al:* eligit. *al:* egit. *Pal:* delegit

94. 9 & in ora. *LB* in ora

CAP. XVIII.

94. 17 bellum quod adverſus ſocios geſtum eſt, ſociale. *LB* Sociale

94. 9 *a* f. jus civitatis, quam *q. I.* Tuſciæ civitates, quas

95. 5 Popedius Marſos, & Latinos Afranius, Umbros totus Senatus & conſules Samnium Lucaniamque. *q. I.* Pop: Marſos & etiam Latinos. Afranius Umbros, tot: ſen: & con-

consules Samnium, Lucan:

5. 10 Corfinio. *q. Mss.* confinio

5. 24 reseratæ. *Pal: pr:* reserat. *sec:* Roserata. *tert:* Reserata. Mss. res erat à

ibid. Nuceriæ. *LB* Nuceria. *Pal: tert:* Luceria

5. 25 Picentes. *LB* Picentia *q. I.* Pimentia. *al:* Picentu

ibid. cædibus, ferro. *Mss.* cædibusque ferro

CAP. XIX.

6. 19 *a f.* latifundiis. *Mss. & q. I.* latefundis

ibid. civ: Latinorum. *LB* civ. Romanorum. *Naz:* civ: Romanorum Latinorum

6. 13 *a f.* Illud quoque in ult: bel: dedecus, capta. *LB* quin illud quoque (ultimum belli dedicus) capta. *al.* Quin illud q. in ult. bell. dedecus castra

7. 2 fugitivarios retrahi. *q. I.* fugitivos distrahi

7. 9 de servis. *LB* servi. *q. I.* à servis

7. 27, 28 metu voluntariam. *Naz:* metu ac voluntariam. *extrema litera punctis notata: quasi delenda. Pal: sec: ac tert: & q. I.* metu voluntarium

7. 30, 31 circa depreh. *Pall: O. item v. e. & al.* circa ad depreh.

CAP. XX.

8. 9 *a f.* triginta. *q. I.* septuaginta

ibid. haud. *al. O.* aut

8. 10 viris. *Pall. sec.* ludis

8. 11 ad vexillum & ad aux. voc. *LB* ad vex. vocatis. *Naz:* ad vexillum, ad auxilium voc. *v. c.* ad aux. voc.

8. 13, 14 jam vindicare vol. *Pal: pr: à recentiori manu.* quin jam vind. *v. c* jam vindicare vol. *al.* jam vindicari etiam vol.

ibid. harena. *al. O.* ara

8. 17 virgineis. *LB* vitigineis. *Mss.* vitineis. *Pal:* vixinis *al.* vixineis

98. 18 in

98. 18 in uno. *LB* invio
98. 20 Thoram. *LB* Coram. *Mſ.* Choram
98. 31 ille de *v. e.* ille ſed de
99. 5 cecidit. *LB* percecidit
99. 13 Bruttium. *Naz.* Brittium
Ibid. incluſi. *LB* cluſi. *Pal. ſec. ac tert:* clauſi. *q.* occluſi

Cap. XXI.

99. 11 *af.* jam ut ipſe. *q. I.* ut jam ipſe
100. 1 majore. *LB* magis
100. 14, 15 infund t. *LB* infudit
Ibid. ſubito. *LB* conſulto
100, 19 Pœnos quoque, Gallos. *Pal. tert.* Pœnos quæque Gallos
100. 21 Tum. *Pal: pr: & q. I.* Cum
100. 24 exemit *Naz.* eximit
101. 11 in princ: *LB* ad principium
101. 15 Cæſar & Fimbria. *Pal. ſec.* Cæſi à funebria *tert:* Cæſi à Fimbria
101. 16 trucidantur. *Pal. tert.* trucidatur
101. 23 Ancharius. *q. I.* Arcarius
101. 29 & Norbano Quinto. *I. O.* Norbanoque
102. 1 & ſtatim. *q. I.* & ibi ſtatim
102. 9 namque Q. Muc: Sc: *LB* Nam Q. Mucius Scau. *Pal: pr: & q. I.* nam cum Muc: Sc: *Pal. ſec.* nam Q. Sc:
102. 17 nec idem tamen cædum qui bello finis *Pal: ſec.* nec id, tam quidem cæd: finis fuit *q. I.* nec i. t. c. q. belli finis
102. 20 apud Sacr. *Pal: pr:* nec apud Sacr. *ſec.* ſed apud Sacr.
102. 33 prætoris, atque Venuleii. *Pal. pr. & tert.* Prætorios atque Venuleios. *ſec.* Prætoris atque Venuleios
102. 35 laceratum. *LB* laniatum. *Pall. O.* lancinatum

03. 5 Fluentia. *LB* Florentia
03. 9 fic. *v. e.* fed

CAP. XXII.

03. 18, 17 *af.* & jam Africæ, jam Bal. *q. I.* & in Africa jam & Bal.
03. 14 *af.* ubi viro. *LB* viro
03. 2 *af.* dimicaverunt. *LB* domaverunt. *Pal. fec. ac tert.* domuerunt
04. 1 & Thorius *Mff.* & Pall. *O. item e. v.* ethorius. *q. I.* & cohortes
ibid. Herculeii. *Pal. pr.* Hirtuleii
04. 11 Oica, Termes, Tutia. *Pall.* Ofca, Termeftudia *aut* Ofcater Meftudia. *q. I.* oftater meftudia

CAP. XXIII.

05. 5, 6 infederant. *q. I.* confederant
05. 8 Etruriam. *q. I.* in Etr.
05. 10 temere alias. *q. I.* tenuere aliis

LIBER QUARTUS

CAP. I.

05. 7 *af.* videretur optaffe. Quibus (O nefas!) fociis. *q. I.* vid. opt. quibus nefas fociis. *al.* videtur optaffe, Quæ omnia quibus (O nefas!) foc.
05. 4 *af.* Autronii. *q.* I. Antronii
05. 2 *af.* cum maxime. I tunc maxime
06. 10 parricidii innocens. *v. e.* & *al.* in patriciis inn. *al.* patricii nominis. *Pall. O.* patriciis innocens. *Naz. ab eadem manu correctus* patricius innocens
06. 11 in præf. parricidam. *LB* in præf. reum. in pr. reum. *al.* in præf. parricidam reum
06. 24 Vulturii. *LB* Vulturcii. *q. Mff.* Volturcii
06. 36 quem quifque. *LB* quem quis

CAP. II.

07. 25 *af.* fe præclufer at. *q.* I. præclufa erat. *al.* præclufa era.. *LB* prælufer at

107. 20 *af.* & inflamm. *q.* I. & cum inflamm
107. 11, 12 *af.* Tarchondimotus, Cothus. *M*
Tarchon, dimotus, Corinthus. *q. I.* Tarcho
dimotus Corinthius
107. *ult.* remigravit. *LB* regyravit. *Pal. sec.* reg
navit
108. 5 calamitatis. *v. e.* necessitatis
Ibid. eadem quæ omnium, nimia fel. *Naz*: e
demque omnium, fel. *q. I.* eademque omn. ni
mia fel
108. 15 Hic. *LB* Hinc
108. 18 auctiores. *Pal. sec. ac tert. & q. Mss.* alti
ores. *q. I.* authores
Ibid. & jam. *LB* ecce jam
109. 2 tanta *LB* tanti
109. 5 idemque Pomp: *LB* id est, Pompeius. *P*
sec: i. Pomp:
109. 7, 8 Tribuni. *LB* tribuni plebis. *Pall.*
& q. I. tribus
109. 12 dimissurum. *LB* remittere
109. 23 erat bellum sine sanguine. *Pal*: *sec*: e
sine sanguine. *tert*: erat sine sanguine bellum
109. 23 potuisset, & ceperat. *q. I.* ut cœper
potuisset
109. 31 quia *Pall: O. & q. I.* quod quia
109. 36 habuit. *LB* habet
110. 6 cædere. *LB* rumpere
110. 17 prohibet. *LB* prohibetur
110. 19 pugna. *LB* pugnæ
110. 33 Corcyræo *LB* Corrictico. *Pal*: *s*
Corritico. *Mss.* currictio. *Pal. tert.* curicti
al. Cretico. *al.* Erictico
110. 34 repente castra leg. *LB.* repente legatus
110. 35 & Libro. *q. I. & omittunt*
110. 36 utrinque. *LB* utrumque
111. 1 à Basillo. *LB* à Basilo *Pal*: *pr*: Ablasio.
ab Asylio. *tert.* ab Basilio. *q. I.* à Basilio

111. 14

111. 14, 15 Varo. *q. I.* Varrone
111 19 debitum par fortuna flagitante, ſedem. *Naz: à correctrice manu*, debitam pari fortuna flagitante ſedem
111. 21 moratus. *LB* moratur
111. 29 extat ad trep. *Naz*: extat trep. *& ab eadem manu ſuperſcriptum* excitat trep:
Ibid. gubernat. *Pal.* gubernat. Amiclatem
111. 31 undique omnibus cop. *LB* undique copiis
111. 36 quæ erant ſed. mil. val. obducto LB quæ ſed. mil. val. obduxerat
112. 4 eruptionem. *Naz.* eruptione
112. 6, 7 viginti *v. e.* quadraginta
112. 6 ſcuto *Naz:* ſcutum
112. 12 terreret. LB tereret
112. 20 populus Romanus. LB populi Romani
112. 21 hinc & illinc. LB hinc vel illinc *Pal: pr:* hinc belli illinc. *tert.* hinc illino.
112. 24 examina, inſignes interdum. LB examina inſignis, interdiu
112. 27 circumſonare. *Pal*: O. circumſonat
112. 28 pullo amiculo. LB pullo
Ibid. conſpectus eſt. LB conſpectus
112. 33 repertus. *Pal.* repens
112. *ult.* equitum. *Pal.* equitatuum
113. 3 contenderent. *Naz*: *& q. I.* contenderet
113. 22 dignitatis. *q. I.* dignitati
113. 24 fugeret pulſus Lariſſa in deſ. *al.* fugeret, pulſus Hearis in deſ. *al.* fugeret pulſus, in deſ. *pro* Hedris. *in Pal. ſec eſt* Heſdris. LB fugeret; ut una navicula Lesbon applicaretur, pulſus Hedris in deſerto
113. 27 Peluſiaco. LB Peluſio
113. 32 atqui. LB atquim [*ſic Mſſ. nam*]
114. 2 tanti viri *q. I.* clariſſimi viri
114. 17 depulſus. *Pal.* delapſus

114. 21 Tandem. *Pall.* O. Tum. *q.* I. Tamen
114. 22 in belli ac perf. *LB* debellata perf.
114. 26 diversi per mare transfugio. *LB* diversa per mare & terras fuga
115. 30 super mensas. *Pal.* & *q.* I. superque mensas
115. 36 Utiquam. *q* I uti causa
116. 13 Thessaliam, tanto. I. Thessaliam fuit, tanto
116. 22 civicum. *q.* I civium
116. 26 vergentia. *q.* I. urgentia
116 32 inter hos. *q* I. in hos
116. 34 Munda *in q. vert. correctum.* Numidia
117. 1 respectu. *Naz.* respectus. *Pal.* respectum
117. 3 continuationem. *Pall* conjurationem
117. 8 ingens. *v. e. omittit*
117. 9 convenissent. *LB* convenisset
117. 12 *antep.* quod etsi nondum *Pal.* quod si nondum
117. 19 agitasse. *Pal.* & *Mss.* cogitasse
117. 21 nisi cohortes. *Pal. pr.* & *sec. item e. v.* & *al.* nisi quod coh.
117. 24 speciem. *q.* I. spem
117. 26 in fug. *q.* I. in *omittunt*
117. 27 hostes. *LB* hostis
117 32 Mundæ. *LB* Mundam. *Mss.* Munda
117. 33 ex congestis. *Naz.* ex *omittit*
117. 37 Victoriam. *q.* I. *amittunt*
118. 3 Cesennius. *LB* Cesonius. I. Cenonius
118. 4 pugnantem (adeo nondum desperabat) *q.* I. pugnantem nondum desperantem
118. 5 interfecit. *Pall.* & *q.* I. interficit
118. 10 Alterum. *LB* Altera
118. 33 Pharnacia. *q.* *Mss.* Pharnacis
118. 14, 15. & bis subactam. *Naz.* & *q.* I. & his sub. *Pal. sec. ac tert.* & hic bis sub. *q* I. & hic sub

118. 16 Thap-

118. 16 Thapsus. *LB* Thapsos. *q. I.* tharsos
118. 19 reliqua [*Quæ sequuntur in hoc cap. desunt Mss.*]
118. 22 generum. *LB* generos. *Naz.* & *q. I.* generosum

CAP. III.

119. 20 quod. *q. I. omittunt*
119. 18 sæculi. *q. I.* secundi
119. 14 dum. *q.* I. dux
119. *ult:* Cons: imp: jam. *LB* consulibus, imperium Romanum. *q. I.* communes, imperator Rom:

CAP. IV.

120. 17, 16 *a f* ipse plane & convic: Cæs: dig: & furtis hæredit: lac: *LB* videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret: denique. *Pal. sec.* & *Mss.* videret se plene ex c. C. dignitatis. lac: furiis hereditatem, i.i. probris, & cunctis art: quum adoptationem Jul: g. i. n. desineret. denique. & *ita q. I. nisi quod* quum inh: n. desineret: denique. *al.* videret, ipse plenæ ex c. C. dignitatem lacer: furiis hæreditatem, i. i. probris, & c. a. coopt. I. g. cum inh. n. desineret. Denique
120. 13 *a f.* deprim. *LB* opprimendum. *Naz.* deprementum
120. 10 *a f.* Decimū. *q. I.* Dacium. *al.* Decium

CAP. V.

q. I. est, Cap. VIII. *In nostrâ est* Cap. VII.
124. 3 alias Antonii. *q. I.* alias L. Ant. *al.* aliter Ant:
124. 4 ingenium, Fulvia. *q. I. omittunt*
124. 7 jam non privatis. *q. I.* jam privatus

CAP. VI.

121. 5 voto. *LB* nota. *Pal. O.* vota

121. 14 bono *q. I. omittunt*

121. 17 senatorum. Exitus. *q. I.* senatorum exitus

121. 19 fug: pro c. quis non pro ind: i: ing: Cum *&c. LB* fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, quum An: L. Cæs: avunc: suum Lep. L. Paul: fratrem suum proscrips. *q. I.* fugientium pro indignitatem rei immiscatur Cæsarem av: suum *&c. al:* quis proinde rei non ing: *al.* fugientium: *&c:* quum Antonus concedente Cæsare av: suum *&c.*

Cap. VII.

122. 7 confugerant. *LB* confugerunt

122. 14 concesserunt. *Pal: O. & q. I.* concesserant

122. 17 rep: *Pall:* resp:

122. 22 insederant. *q. I.* insiderant

Ibid. imminentia cladis destinatæ emendatum in *Naz:* eminentis cl. destinata

122. 34 hoc dixit, &. *Naz.* hoc, &. *q. I.* ohe dixit, &

123. 14 quod moriens efflavit, non in re sed in verbo. *q. I.* ubi oriens afflavit non residet in verbo. *Pal:* sed in verbo

123. 19 evadit. *al:* evasit

123. 22 renunciaret. *Naz:* enuntiaret

123. 28 confodiendum. *v. c. omittit*

123. 33 piissimarumque. *Naz:* pietatissimarumque. *Mss. & q. I.* pientissimarumque

Cap. VIII.

124. 11 *a f.* hic secum piratas navales agitabat *Naz:* hic se pirata navalis agitaret, *statimque emendatum,* agitarat. *Pal. sec.* hic cum se pyrhatas navales agitaret. *tert:* hic cum pyrrhatas navales agitaret. *q. I.* hic secum pyratas navales agitarat

124. 5 *a f.* velis *v. c. omittit*

ibid petit. *Pal. sec.* petens
124. 3, 2 *a f.* percussore. *Pal. sec. & tert.* percussoribus
125. 7 nondum. *q. I.* nonum
125. 9 mora. *q. I.* in ora
125. 11 vicus. *Pal.* unus
125. 13 terrore sui sæculum. *q. I.* terræ sec.

CAP. IX.

125. 18 *a f.* adfulsit. *Pal: sec:* fluxit. *tert:* affluxit. *q. I.* effulsit. *al.* affulsit
125. 17 *a f.* dub. & erum. *q. I.* & *omittunt*
125. 15 *a f* (quo furor scelerum! *LB*) *q. I.* qui furor scelerum (quis furor scelerum!)
125. 14 *a f.* Pacoro. *q. I.* pacato
125. 13 *a f.* dissipanti: *Naz.* disputant
125. 12 *a f* Saxa. *Pal: sec:* & *Mss.* Xaxa. *q. I* Gasca
125. 9 *a f.* specie. *q. I.* spem
125. 6 *a f.* equitatum, toto inter Or: & Euph: sinu. *Pal sec. & e. v.* equitatum inter Or: & Euphr. sinu. *Pal. tert.* equitatum toto inter Or: & Euphr: situm
125. ult. adsumpto. *LB* absumpto *q. I.* asiumpto
126. 4 Pensavimus. *Pal:* piavimus

CAP. X.

126. 26 *a f.* integrata. *q. I.* integra
126. 22 *a f.* legi. *q. I.* labi
126. 20 *a f* condicione. *LB* indictione
ibid. quoque ex arte ducis esset, obrepere.. *Pal. sec.* quopue præriperet. *q. I.* quoque arte ducis præriperet
126 18 *a f.* Gens. *e. v. & q. al.* Quæ gens
126. 2 *a f.* sequuta. *Pal:* facta
127. 2 sorte. *LB* forte
127. 9 fama gentium. *Pal: sec:* gentium fama
127. 11 hostibus, clades. *e. v.* hostibus excepta cl. *q. I.* host. accepta cl:

127. 12 tum quibusd: *Naz: & q. I.* cum quib:
127. 13 jam ab. *q. I.* quum jam ab
127. 14 hauriebatur: quum noxiæ etiam dulc fieret. *Naz:* hauriebatur noxiæ & dulces fier *Mss.* hauriebatur. quum noxiæ etiam dulcis fieret
127. 17 subita. *v. c. omittit*
127. 19 *pen:* ejus. *q. I. omittunt*
127. 22 perfugit in Syriam. ibi. *q. I.* profugit Syriam. ibique. *al.* profugit in Syriam, ubi

CAP XI.

127. 8 *a f.* per ambitum. *q. I.* ambitu
127. 7 *a f.* luxu. *q. I.* & luxu
Ibid. & libid. *Naz:* vel libid.
128. 3 fascium. *q. I.* facium
Ibid. in monstrum illud. *Pall. O. & q. I.* ut mo strum illud. *al.* in monstrum istud
128. 6 acinacis. *LB* acinaces. *Naz: & q. I.* ac acie. *al.* & in acie. *Mss. & q. I.* acinace
128. 12 Leucaten. *Pal O.* Leucadam. *Ms. & q* Leucatem. *al.* Leucarem
128. 26 simul,tum rostris. *q. I* simul cum rostr
128. 30 ferebatur. Arabumque. *Naz:* ferebat rabumque. *Pal. sec.* ferebat Arabum
128 35 se. *Naz: & Forn: omittunt*
128. 37 præparata. *Pal. sec. & tert. & Mss.* pa ra. *v. e* aperta
129. 6 principis. *Pal. sec.* Cæsaris. *tert.* pri cipi
129. 11 recipit. ibi. *Pal: tert: & v. e.* recipit. *al.* recipit. ubi
129. 12 cultus *q. I.* cultu
129. 15 soluta. *q. I.* soluta est
129. 16 *a f* diversis. *q. I.* diversi
129. 11 *a f.* Norici. *Naz:* Noricis
129 10 *a f.* Mysii. *Naz:* Mysis. *& correcti* Mœsis

bil. Sarmatæ *Naz.* Sarmates. *LB* Mysi
29. 9 *af.* Noricis animos dabant Alpes atque nives. *Naz*: Noricos animos Alpes & in nives
29. 8 *af.* quo *Pal. sec & q. I.* quod
29. 7 *af.* Brennos, Senones. *Naz.* Breunos, Scennos. *Pal: sec:* Berenos, Scennos. *tert.* Brennos, Sennos, *Mss.* Brennones, Sceni *&* Scenni
29. 4 *af.* callidarum. *Naz.* Albidarum
29. 2 *af.* humo. *Naz*: humano
30. 1, 2 & quædam quasi claustra. *Naz: & q. I.* & q. q. cl: *tert:* ad quædam claustra. *LB* ad quæd:
30. 4 pontem imp: *LB* pontes imperavit. *Pal: sec: & edd: vett:* pontes & aquis imp: *tert:* pontem & aquis imp:
30. 7, 8 Illiricus multitudine pontem succidisset. *Naz:* lubricus multitudine puti succedisset. *statimque emendatum,* multitudine sputi succidisset. *Pal: sec:* lubr: mult: pons succidisset. *Jorn:* subruptus mult: pons succidisset
30. 9 speciosior sangu. *Pal: pr:* spec: esangu: *sec: & tert:* speciosiore sangu.
30. 11, 12 duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histioque vallabantur. *Pal. pr. & sec:* d. s. a. t. f Dr. Saveque vallantur. *tert.* d. s. a. t. f. Dranoyo Sanochistio valantur. *Jorn:* duobus acribus fluviis Drao Savoque vallantur
30. 14 Urbium. *Pal: pr: & q. Mss.* Vinnium. *sec:* Vimuum *tert.* Mumium. *Jorn*: Duennium, *q. Mss. &* I. Urbium
30 20 Marcius. *q. Mss. &* I. Martius. *al.* Marius
30. 21 quasi. *v. c. omittit*
30. 25 Vibio *Pal: pr:* Ubio. *sec: & tert:* Jubio
30. 26 repurgare. *q* I. repugnare

130. 27 acqnirit. *LB* anquirit. *Naz*. adquirit
130. 28 Mysii. *in Naz: correctum*, Mœsi. *L* Mysi
130. 33 inquiunt, fiet si. *Pal: pr: à manu prim* inquiet, fiet, si. *sec: & q. I.* inquiunt, si.
131. 3 Domitius. *Pal: pr: ac sec: & q. I.* Chonidius. *tert:* Conidius. *Mss.* Domidius *al.* Donidius. *v. e.* Canidius
131. 5 foculum. *q. I.* poculum.
131. 7 Ante hos Thracum maximus populu desciverat. ille Barb: *Naz:* Anteasse regum maxime dicitur desciverant ille Barb: *Pal: sec & tert:* Apud hos maxime Thracum & L. B. A. H. T. maximè pop.
131. 15 junxerat. *Pal: O.* vinxerat
Ibid. decurrere. *Pal. sec. c. v. & al.* discurrere
131. 29 trajecto ponte Rheno. *Pal: pr: & q.* transvectum pontem Rheno. *sec:* transvecto ponte Rheno. *tert:* transacto ponte Rheno *q. I.* trajecto ponte Rheni
131. 35 Tench heros. *q. I.* cæteros
Ibid. percucurrit. *I.* percurrit
Ibid. Cattos *q. I.* tactos
132. 5, 6 in antecessum pact. dividerent. *LB* in antecessum pact. diviserint. *Naz*. in antecessum pact. diu. *q. I.* in antecessus pact. diu
132. 13 Visurgim. *q I.* insurgiam
Ibid. Nam per Rheni quidem ripam. *Pal: pr: ac tert:* nam in Rh: q. ripa. *q. I.* nam omi tunt
132. 15 Bonnam & Geldubam cum. *LB* Bonnam & Gesoniam cum. *Pal: pr:* Bonam & Gesoriacum. *sec: & tert:* Bonam & Gesoniam cum. *Mss. & e. v.* Bonnam & Genosiam cum. *al.* Bonam & Genosiam cum. *al.* Bononiam & Gesoriacum

132. 16 Invisum. *q. I.* invium
132. 17 Hercynium. *q. I.* hircinium
132. 23 alteri sen: *LB* alias, senatus. *al.* aliter sen: *al.* alias alteri sen.
132. 26 gaudium fuit. *LB.* gaudium
132. 29 suscipiebant. *al.* susceperant. *LB* suspiciebant
132. 33 in castris jus d cebat. *Naz.* in castos se direxerat. *q. I.* in castris se direxerat
132. 34 barbarorum, & lictoris. *q.* I. &barbarorum, & lictoris
132. 36 oblitos. *Pal.* obsitos
Ibid cernerent. *al.*cemerent. *LB* mœrerent. *Naz.* ererent. *Pal: sec: ac tert: &* e. v. mererent
133. 1 Arminio. *Pal: O. & Mss. item v.* e. Armenio
133 14 unum principem, ducum conjur: *q. I.* unum ducum conjur: *LB* unum principum, conj:
133. 7. ille (ô securitas!) ad *v. c.* ille an secures & ad
133. 10 Cannensem. *q. I.* canensem
133 14 intolerabilius. *LB* intolerantius
133. 20 humi. *Naz.* humani
133. 29 Musulanios *Mss.* Musulanos. *al.* Musulamos
133. 31 cognomen. *LB* nomen
133. 33 Furmio. *LB* Curinio. *Naz.* Quirinio. *Pal: tert:* item *Mss. Lipsii & Jorn:* Quirino. *q I.* Turmio
134. 1 Massiliæ. *Naz: & v. e* Massime. *Pal: sec: & tert:* maxume
134. 2 Lycia. *LB* Cyria. *q. I.* Lyciæ
134. 8 multo. *LB* inulto
134 9 Domnes. *Mss.* Donnes. *al.* Dones. *q. I* dominationis
134. 10 Artaxatis. *Mss.* Ariaratis. *al.* Artaxates

 al.

al. Arsaces. *q. I.* Ariaratis

134. 13 stricto ferro cruentat v. i tempus. *LB* strictus ac recreatus ex vulnere in tempus. *Naz.* strictos arrecreatos ex v. i. t. *Pal: sec:* ac stricto inde recreatur ex v. i. tempore *Mss.* strictus surrecreatus ex v. i. tempore. *v. c.* stricto farre cruentus ex v. i. tempore *al:* stricto ferro cruentus ex v. i. tempus

134. 16 immisit etiam Cæs. *LB* immissis, superstiti etiamnū Cæs: *Mss.* imm: sup: etiamnō Cæs: *q. I.*

134. 17 pacata erat *LB* pacata

134. 22 prior. *LB* pejor.

434. 23 altior. *q.* I. alterior

134 26, 27 Curgonios. *Naz:* Curmogos. *Pal. tert:* Curinogos. *Mss.* Gurgonios

134. 30 Ipse venit Segisaman. *LB* ipse venit Sagesamam, castra posuit. *Naz* ipse venit, segis samam castra imposuit. *sed illud in mox punctis submotatum. Pal sec.* Ipse venit secus Annam castra posuit. *tert:* Ipse venit, secus Aniam castra posuit

134. 32 inde jam. *LB* in diem. *q. I.* indiam

134. 37 sub mœn: Vellicæ. *LB* sub mœn: Belgicæ. *al.* sub hostibus mœn. Belgicæ

135 1 quem. *Naz:* qua

135. 3 crediderant. *Naz.* crediderat

Ibid. Arracillum. *Mss.* Aracilium. *al.* Arachillum. *q. I.* atracillum

135. 11 taxes. *q. I.* taxis

Ibid. præcepere. *Naz.* præc pere. *Pal: sec:* præripuere. *tert: & q. I.* percepere. *Mss.* præripere

135. 13 Antistium. *Mss.* Antestium

135. 19 & jam Cæsar *al.* & Cæsar. *LB* sed jam Cæsar

135. 22 nec tenuere suos ut barbaris impares: sed *LB* nec temere sumptus, ut barbaris impes, sed: *Pal: tert; & Ms. Lipsii.* nec temere sumpta, ut bar-

barbaris spes: sed. *al.* nec timuere sumptus ut barbaris impares: & *al.* nec temere subtus, ut barbaris impares: & *al* nec temere sumptus ut barbaris impare & *Mss.* nec timere sumptus ut barbaris impares

135. 23 Astutam. *Pal: pr: Mss. & c. v.* Scuram *sec: & tert:* scurram. *q. I.* Sturam

135. 28, 29 Brigæcini. *LB* Trigæcini. *Mss. & q. I.* Drigecini. *Pal: pr: & sec:* Drigecini. *tert:* Driegicini

135. 30, 31 oppressit *Naz.* oppressi sed. *q. I.* oppressisset

135. 33 Lancia. *Pal: tert:* Lautia

Ibid. ubi adeo. *Naz:* ubi tum loci adeo. *q. I.* ubi loci adeo

156. 4 promtiore; tum. *q. I.* promptiore & cum *al:* promptior & cum

136. 7 ingentis esse consilii illud observari cœpit natura. *Naz:* Bigentis esse consilium illud observari caput consilio. natura. *q I.* ingentis esse consilium i. o. caput. Natura

136. 9 Chrysochollæ. *LB* Chrusochollæ. *Mss.* Chrusocolæ

136. 16 Taurum. *Naz: & Pal: tert:* Ecyrum. *sec:* Scirum *v. c.* Tigrim. *al.* eurum

136. 17 illi. *q. I.* nili

136. 19 victoriam gentium populi R. *LB* victorem gentium populum

136. 20 reverebantur. *q. I.* revertebantur

136. 27, 28 ab alio v. sole. *LB* ab alio ven: cœlo. *Pal. tert.* ab illo v. c.

136. 32 Cæsar. *q.* I. Caius

136. 34, 35 reclusum. *q.* I. se clausum. *LB* se clusum

FINIS.

LVCIVS AMPELIVS

EX

Bibliotheca

CL. SALMASII.

Noti
ram.
grau
sent,
desid
itaqu
Luci
te vi
Cod
ret,
mibi
men
prop
qua
idon
tatp
ret.
sci
que
tu

R
te

LECTORI.

ROganti Typographo an aliquid haberem ad manum, quo auctior & ornatior fieret haec, quam in minore forma parabat, Editio Flori, respondi, habere me plenos ad eum auctorem Commentarios, pro Notis, quas olim in Germania, penè puer, curaveram. Sed, quod justam, suamque Editionem, ii poscerent, grandioresque forent quam ut appendicis loco esse possent, nec quidquam ex illis decerpi paterer quod eorum desiderio satisfaceret: aliud quaerendum dixi. Sumpto itaque ad cogitandum spatio, subiit tandem commodè Lucio Floro Lucium Ampelium posse adjungi; quem ante viginti annos, & quod excurrit, descripseram ex Codice antiquissimo, Francisci Jureti, viri dum viveret, doctissimi, &, quod pluris faciendum, integerrimi, mihique amicissimi. Propter affinitatem, inquam, argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter stili concinnitatem, rerúmque adeo plurimarum, quas aliundè non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam, quam hactenus non vidit, usurparet. Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis, si mihi eripias eum esse quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatorio ad Felicem, his versibus,

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro.
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi,

Recenset in sequentibus plures qui circa illam aetatem fuere, viros ingenio, doctrina, & eloquentia celebres.

bres: sed cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit: donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium,& oppressa per vim libertate sub uniusCæsaris potestatem redacta sunt omnia.Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.*Doctū præterea hominem fuisse, ac disertum politumque, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus,quod damus, scripto: Notavit porro Sirmondus ad eum Appollinaris de Ampelio locū, se olim à P.Pithœo audivisse.L.Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliotheca S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse.Codex Jureti quo usus sum nescio an ex Bibliotheca S.* Benigni *Divionensis fuerit; & potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex ea* Biblio*theca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non* ad Marinum, *sed* ad Macrinum, *habuit inscriptum, quod præfationis vocem huic Ampelii opusculo præfixum est,* ἐπιτολίδιον *An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum cum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi quo literæ jam in barbariem ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodum numero erant qui id possent, cum & ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissime ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidia sui temporis, vel potius*

inertiæ

inertia rem se gratam facere intelligebant. Lecturos quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod victurum opinentur, famam apud populum, qua docti videantur, mereri, idque unum aucupantur, totum id pendere cum cernerent à gustu & judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, & qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidam ipsos auctores in epitomen redegerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eandem tractabant. alia ab illis sumendo, ac corpus unum hinc inde collectis alienis membris, aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis & scriptis. Alii per locos communes digesserunt quidquid præclari in auctoribus occurrebat, & sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, & aliorum, nobis, tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ

πρεσβειῶν,

πρεσβειῶν, altero περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum & eorum genus fuit, qui, ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα & χρήσιμα Græci Critici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias plerique in adversaria sua referre soliti, sed etiam ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ καταβατὰ, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei, aut personæ descriptionem. Quinimo, & consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quidquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, & sibi servare. Unde factum ut hæc in bibliothecis privatorum reperta sæpe à librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subinde ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem quo opus legebat ordine, Adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, à monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ resectis à reliquo corpore membris, vel potius ipso corpore abjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certe quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his quæ relicta sunt. Immo ista nullam procacitatis & protervitatis ὑπερβολὴν, vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facile ignoscendum, si quid ea causa detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excerpta quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda loco auctorum ipsorum substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur quos compilaverant aut abbreviaverant, videndum, an omnino

nino hi extra culpam. Non nemo certe eos accusat: reosque peragit illius incuriæ quæ tot præclaros nobis abstulit scriptores. Ego vero Epitomatores, & omnes ejusmodi Breviariorum compositores, & compilatores, centonum, non adeo literis censeo nocuisse ut autumant nonnulli. Quod enim ita existimant, eos in causa fuisse, cur ipsis auctoribus, quos abbreviaverunt, & excerpserunt, careamus, ego in alia sum sententia. Ea socordia fuit illorum temporum, quibus barbari literarum & Romanorum orbem inundare cœperunt, ut nisi extitissent qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas servarunt, certum sit, nihil prorsus ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qualiacunque nos habere, quam nihil. Malo certe, quod ad me attinet, sic eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditus periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac studiose religioseque eas requirunt, satis habent si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certe se judicarent si totum corpus alicunde nancisci possent. Hoc cum non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis remanserunt, gratiamque illis habere, nisi maxime ingrati velimus esse, per quos eæ hoc qualicunque modo ad nos salvæ fuere transmissæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est quæ à plerisque tum solebant conscribi & edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summa, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem cum se librum scripsisse in paucis illis verbis quæ vice præfaciunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio etsi dissimili argumento scriptus Theodori Manlii liber de rerum natura, causisque naturalibus, de astris, & aliis ejusmodi qui adhuc in Biblio-

thecis

thecis extat, manu exaratus & pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius cujus consulatū celebravit carmine Claudianus, ut & opus ipsum. Inde occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano laudatus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, & quidem invictissimis, non posse ita esse, cum tot argumenta sint quibus probari queant cum Manilium vixisse sub Augusto. Exemplar porro unde Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhuc superesse in comendas animadverterit, nihil à nobis, quoad emendationem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere quam verba. Quæ potuerunt sine magno negotio & citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus quæ facillimum erat restituere, & mutari tuto poterant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, & non tanti uisa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterum sollicitandam putaremus. Fatendum est, & non pauca haberi, quæ sine ope melioris Codicis vix à quoquam possint emendari. Eorum vero, quæ ex conjectura in contextu emendavimus, & quæ inemendata reliquimus, in Notis aliquando corrigendorum, ratio reddetur, cum edentur. Edentur autem propediem, Deo juvante, una tum Commentariis Flori pridem ad editionem paratis, quibus illas adjungere decrevimus, ut nunc ipsi Floro hunc auctorem comitem damus.



LUCIUS AMPELIUS MACRINO SUO SAL.



VOlenti tibi omnia nosse scripsi hunc Librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus, est universitas rerum in quo omnia sũt, & extra quem nihil, qui Græce dicitur κόσμ☉. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est cœlũ. Aqua, ex qua mare oceanum. Aër, ex quo venti & tempestates. Terra, quam propter formam ejus orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio quæ catacecaumene dicitur; neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII signis, in quibus Sol annum conficit cursum.

De duodecim signis.

SIgna sũt in cœlo duodecim. Aries, beneficio Liberi, quòd, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cũ aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demõstravit, & ob id à Libero Jovis Ammõ est appellatus, eiq; fanum magnificum fecit, ad eum locũ ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit,

petiit,ut in sidera reciperetur. Alii putant,eũ esse qui Hellẽ & Phryxũ vexerit. Taurus, beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanũ figura Tauri continebat, iisque Jovis jussu Europam Agenoris filiam,Sidonia alludens decepit,& eam Cretam deportavit. Ob eã rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentũ nefas est pronũtiare præter eos qui in his præsto sunt. Alii Castorẽ & Pollucem dicũt,quòd hi principes mare tutũ à prędonibus præstitissent. Sunt qui dicant Herculẽ & Thesẽum,quòd similia athla sint adepti. Cancer,Carcinus receptus beneficio Junonis,quòd ejus jussu cũ Hercules missus esset ad Hydrã Lernæã,quam nos Excetram dicimus,interficiẽdã,Carcinus ingressus,Herculis pedes & crura lanians, incommodiorẽ faciebat eum, quã ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit,Carcinumque Cancrũ ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo,leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitũ missus,in terra Argiva diu spelunca latitavit,quẽ Hercules dicitur interfecisse cũ Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributã tum principio est adeptus,qua Leonẽ interfecit,ejusque pellem postea pro tegumẽto habuit. Ob id factũ Junoni odio esse cœpit,Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo,quam nos Justiciã dicimus,fuit cum hominibus: Sed postquã homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonam Icarii filiã Atheniensẽ dicunt,cujus patri Liber vinũ dedit ut hominibus ad suavitatẽ daret. Quibus dedit,ebriati sunt,& lapidibus eũ occiderunt. Canis,qui cum illo erat,vidit hominẽ occisum, & cum ululatu ad Erigonẽ rediit,quem ut mæstũ & singularẽ videt,sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in

Hymetto

Hymetto monte ſepelivit. Ipſa vero ſe ſuſpendit laqueo. Canis ad pedes ejus diſcumbēs diutius, & ſine alimentis deficiens, poſt aquā anhelans in puteū ſe projecit. Tum Liber à Jove petit, quod ſuo imperio deficerent, ut inter ſiderū curſus poneretur Virgo. Icarius autē Arcturus nominatus eſt, cujus ſtella cū exoritur cōtinuas tempeſtates facit. Canis Canicula. Libra quā Græci Zygon appellant, virile nomen eſt adeptus. Is omni clementiæ juſticia Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus inveniſſe, quæ utiliſſima mortalibus æſtimātur, ideoque in numerum ſtellarū receptus eſt, & Libra eſt dictus. Scorpius qui dicitur ad perniciem Orionis in inſula Chio in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, viſa Diana, ſtuprare eam voluit. Illa Scorpionē ſubjecit, qui eum vita privaret. Jupiter & Scorpionē & Orionē inter ſidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutricius Muſarum, quæ Muſæ ſēper dilexerunt eum, quod plauſu & luſu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod juſtus & pius, doctus, hoſpitalis fuerit. Ab eo Æſculapius medicinā, Achilles Cytharā, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python ſpeluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus eſt ad bellum, Pan ſe in capræ figurā convertit. Igitur dii immortales poſtquam Pythonem digna pœna affecerunt, Pana aſtrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur eſſe Ganymedes, dicitur Deucalion Theſſalus, qui maximo cataclyſmo cum uxore Pyrrha ſolus evaſit, & hic pietatis cauſa inter ſidera locatus eſt. Piſces, ideo piſces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piſcem ſe transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piſces in ora fluminis columba adſediſſe dies plurimos, & excluſiſſe deam benignam, & miſericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ cauſa piſces inter ſidera locati.

De

De Sideribus.

PRæter duodecim signa potentissima sidera in cœlo. Septemtriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideoque navium cursus regunt, quorũ alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine sua dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latine Virgiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipue Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus: quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII *signa duodecim ventorum.*

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrũ & Africum. Capricornus, iu Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales. Cæteri speciales adscribuntur. Ut Japyx Zephyro, qui ab Japygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cum serenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

De

De orbe terrarum.

ORbis terrarum qui ſub cœlo eſt, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus eſt in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum ſitæ, quas qui incolunt vocantur Antipodes. Orbis terrarum quem nos colimus in tres partes dividitur, totidemque nomina. Aſia quæ eſt inter Tanain & Nilum. Libya quæ eſt inter Nilum & Gaditanum ſinum. Europa quæ eſt inter fretum & Tanain. In Aſia clariſſimæ gentes: Indi, Seres, Perſæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europa clariſſimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœſi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannoni, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libya gentes clariſſimæ Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Naſamones, Ægyptus. Clariſſimi montes in orbe terrarum; Caucaſus, in Scythia. Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia. Hymettus, in Attica. Taygetes, in Lacedæmonia; Citheron Eleon in Bœotia. Parnaſſus, & Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Apennius, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam. Athlas in Africa. Calpe in freto Oceani. Clariſſima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaſpes in India. Araxes, in Armenia. Thermodon & Phaſis in Colchide. Tanais in Scythia. Strimon & Hebrus in Thracia. Sperchios in Theſſalia. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caſtrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois & Xanthus, in Phrygia. Eurotas, in Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous & Inachus, in Epiro Savus & Danubius qui idē Iſter cognominatur, in Mœſia. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus,

in

in Illyrico. Rhodanus,in Gallia. Iberus & Betis, in Spania. Bargrada, in Numidia. Triton,in Getulia. Nilus,in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia,Sardinia,Creta Cypros,Eubœa,Lesbos,Rhodos,duæ Baleares, Eubusus,Corsica,Gades. In oceano ad orientem,Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septentrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari,Cyclades duodecim: Delos,Gyaros,Myconos, Andros,Paros,Pharos,Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; cæterùm celeberrimæ, Ægina,Salamina,Coos, Chios,Lemnos,Samothracia. In Jonio Echinades, Strophades,Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Girrha.

De marium ambitu.

MAre quo cingimur universum vocatur Oceanũ. Hoc quatuor regionibus irrũpit in terras. A septentrione,vocatur Caspium. Ab oriente, Persicũ. A meridie,Arabicũ, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Athlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnã & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul & longissime fusum medium terrarum orbẽ inundat, & nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum,quod Gallias tangit. Ligusticum,quod Liguribus infunditur. Tuscum,Tyrrhenum, idem inferũ,quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idẽ superum,quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Jonium & Ægæum,quæ Achaiam,eamdem Peloponeson,simul ambiunt; ut interveniente Isth-

mo pœne insulam faciunt. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Mirtylo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellespontieum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quod Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Lybicum à Lybia cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apollonia Athamantia millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terra exit flamma. In silva Panis symphonia in oppidum auditur Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit, & bitumē. Cum manibus supplodas pix alte attollitur, & quasi ab aqua bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux, & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod ppaton appellatur : ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt duo qui descenderunt Jovem ipsum videre. Leucade mons; unde Sappho dejecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde desiluit, statim excipitur lentribus. Sicyone in Achaia, foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamemnonis Clypeus & Machæra, Ulyssis Chlamys & Thoracium, Teucri sagittæ & arcus Adrasti, arca quā deposuit, in qua quid sit ignoratur, sed & ossa ęrea in qua Pelops coctus dicitur. Itē Palamedis cithara. Marti autem atq; corium remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, calculus quem Minerva sortita est. De Orestæ vice una proci parasiti palla pendet. quam si quis situ afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela. Ibi de ter-

ra oleum ſcaturit. Argis Inachiæ Junonis templun magnificè ornatum, quod Aſylum vocant. Olympi templum Jovis nobile; ubi Athletæ initiantur. Corin tho balenæ coſta eſt magna ſecundum mare, quam ho mo complecti non poteſt. Eodem in loco fanum e Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiæ la cus ſacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu eſt. Ur ceus fictilis fractus pendet, teſta inter ſe compoſita, un de autem pendeat, non apparet, niſi à vento moveatu Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad ſiniſtra Clypeus oppoſitus quem digito tangit. In quo Clype medio Dædali eſt imago ita collocata, quam ſi quis i maginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, ſo vitur enim ſignum. Ipſa autem dea habet haſtam gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Caſſandra fuit alli gata, quem ſi ante tangas aut fricueris, lac demittit, e altera autem parte ſimiliter ſi frices, acſi ſanguinem r mittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatu ibi eſt Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scama dras. Epheſo Dianæ fanum nobiliſſimum maximu pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextra ſin ſtra poſtes marmorei monolithi longi cubitus xx, q ſuper templum aſcenſu ſunt CXL millia. Samo in te plo Junonis Scyphus factus ex hedera, cujus capita ras IV. Arietina magna, cornibus miræ magnitudin contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta p des XL. cum maximis ſculpturis. Continet autem g gantomachiam Rhodo ſignum Dianæ marmoreu pulcherrimum quod ſtat ſub divo cœlo, nec cum pl aqua tangitur. Argyro eſt fanum Veneris ſuper ma ibi eſt lucerna ſuper candelabrum poſita, lucens ad m re ſub divo cœli, quam neque ventus aſpargit, nec pl via extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi c lumna pendet cavea ferrea rotunda in qua concluſa S bylla dicitur. Ibi jacent oſſa balenæ, quaſi lapides qu drati. Marmeſiæ apud Sipilium columnæ ſunt IV, int has columnas eſt victoria ferrea pendens ſine aliqu

vinculo in aëre ludens. Sed quotiens ventus aut pluvia fuerit non movet. Ædis Dianæ Ephefo, quam constituit Amazon. Ibi & fepulchrum Icari ftertentis quasi dormeat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Coloffi fignum Solis altum fuper columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum. Cypro fignum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis fexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi funt columnæ diverfis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, feneftræ ex argento & tegulæ ex lapido prafino. Murus intùs medio Babyloniæ quem Memnon ædificavit lapide cocto, id eft calce & fulfure, ferro intermixtus ut funt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia paffuum xxx. Hunc cœpit Simiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum, ibi eft Nilus fluviusære factus, plexibilis in cubitis ccc, cujus facies fmaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus afpectu & beftiæ terrentur. Athenis fignum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maxime colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in Loco Dii Deæque.

JOves fuere tres. Primus in Arcadia Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia qui Saturnius cognominatur, qui ex Proferpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ Saturni & Opis filius optimus maximufq; eft appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enopofte, ut eum Homerus ait, & nofter eft Mars Leucarpis, & aliter Marfenius, Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus eft confecrata. Quartus qui Rhodi natus eft, cujus etiam Zemintus eft filius. Quin-

tus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Joppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Cronia filius vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maiæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybāte. Tertius Jovis filius ex Latona. Quartus Sileni filius in Arcadia. Quintus Ammonis filius in Libya natus. Dianæ III. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus Apollo dictus, Vulcani filius. Secūdus L filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres IV. Prima Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spuma nata esse dicitur, & Aëris, & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cū Marte se miscuit. Unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam A don habuit. Minervæ quinq;. Primi Vulcani filia; unde Athenarum est civitas. Secunda Nili filia quam Ægypti colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quin Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, p suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. U de & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jo & Proserpina. Hic agricola, & inventor vini. Cujus s ror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Flora, cuj nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito, q regnavit in Asia. Quartus ex Saturno & Semela, dicun Quintus Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Prim Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, que principem colunt Ægyptii. Tertiū conditorem loci Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Carthere quem Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta Quintus Joab filius, qui cum rege Medorum pugnav

Sext

Sextus Jovis filius ex Alcmena: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

Imperia ab ineunti ævi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses, post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

NInus Rex, qui primus exercitu prope totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex Jovis filius, cujus posteri primùm Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prospera expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphraten. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum expletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regia sua conflagravit.

Reges Medorum.

ARsaces, primus Rex, qui eversas Assyriorū opes luxuria Sardanapali transtulit, eosq; justissime rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

CYrus rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subacta Europam quoque inrupisset, ni à Tomyre Scytharum regina victus oppressusq; esset. Cambyses, filius æquæ Cyri, qui cùm LXX millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magna parte militum per famem amissa, inultus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex unus ex septem Persis hinnitu equi

qui regnum adſecutus, cum CCLXX millibus Europam tranſivit. Victus ab Athenienſibus ducenta millia apud Pſeudomarathona deceſſit. Xerxes, Darii filius, cum receſſiſſet pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam tranſivit. Contabulato Helleſponto & forato Atho monte, nequidqam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Athenienſibus, in Aſiam rediit, ibique ſuorum fraude interfectus eſt.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUryſtenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclides deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos ſeptem inviſi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Meſſenium bellum xx annis geſſerunt. Othryades vir bellator, qui Meſſenio bello quo centeni, id eſt, quinquageni, concertaverunt, & trophæum ſuo ſanguine ſcripſit, tertiuſque Meſſenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Athenienſibus per ludibrium miſſus, pœnateas vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prœlium victoria conſummarent. Leonidas, dux Perſico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Perſici belli morte ſua ac ſuorum obtinuit. Pauſanias, qui Perſico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedeſtribus copiis apud Aſopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis à rege ſuſpectus idem Mardonius ideoque accuſatus in aſylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus eſt. Leander dux, qui dominantem toto mari claſſem Atticam apud Ægæos primus oppreſſit & victis Athenienſibus xxx tyrannos impoſuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortiſſimus, qui bello Punico primus Carthaginenſibus dux miſſus Regulum cepit. Ageſilaus, cujus inventum eſt, in hoſtili, quam in ſua terra, pugnare; ideoque in Aſiam miſſus, vaſtata ea, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienſes apud Crotonem vicit. Poſtea apud Corinthios flevit

quòd

quòd decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare cum posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

CEcrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum Eubolco sacerdote, filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoria patriæ, secundùm oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovet. Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causa tyrannidem invasit, eamque justissime administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sæve dominantes facta conjuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio mulatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copjas pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnensi bello, & cum fècisset eos superiores, adflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes facta conjuratione adflixit, & libertatem Athe-

nienſibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum inſulam cepit, & imperium maris Athenis reſtituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionyſium regem Siciliæ centum roſtratas habentem, dum in Italiam abeſt, regno expulit, occupatis Syracuſis. Hiphicrates, rei militaris periti ſſimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus eſt, neque ulla pecunia à Philippo potuit ſollicitari ut ad eum diſcederet, qui admonentibus amicis, ut liberis ſuis conſuleret; Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis ſufficiet; ſi mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxon, & omnes Aſiaticas inſulas Athenis junxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quàm abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus exiſtimatus, ideoque ob inſignem juſticiam ſtatuis CCC eſt honoratus, quas ei pro libertate poſuerunt in facie publica.

Reges Macedonum.

PHilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in ſuam poteſtatem: &, cum tranſire in Aſiam vellet, ſub ipſo belli apparatu in theatro â Pauſania eſt interfectus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniæ cùm XL millibus militum in Aſiam tranſiſſet, Darium regem Perſarum primum apud Granicum flumen, tum apud Iſſum Ciliciæ, tertio apud Arbela, tribus prœliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regē Indorum & omnes Aſiæ gentes ſub poteſtate ſua redegit, & nobiliſſimas urbes Aſiæ cepit, Sarbactran, Suſā, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ an veneno, cum tamen priùs & Africam peragraſſet uſque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigaſſet. Philippus, qui poſt Alexandrū Macedonem ſeptimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cum ſævè dominaretur, à Sulpicio conſule in *Phocide* victus eſt, mox à

Flami-

Flaminio in Macedonia, Thessalia apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulachris à Marco consule apud Scyriam paludem victus, præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit, in asylum: unde, data fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebeius & degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romã, ubi cum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciã bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prœlio victus, cum profugisset in Thraciam à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

ROmulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Marcius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniã constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eamdem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter una pugna E-

truscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos è tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prœlio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispania Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cum Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis præstaturum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, & Græciam liberasset, & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in temp. sævisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui cum perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibusque superatis â caliga perventum usque

usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit Sertorius, qui proscriptus à Sylla cum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore prope totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiacæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiæ inter oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum; in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum deposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani, qui in Toga fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus qui suis parere noluerat sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quòd diceret nefas, ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quòd affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne pre-

missa

missa perficeret, per insidias à Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui totiens accusatus est, quoad vixit, nocenteis accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, &, ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicvit, & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasq;, quas sibi quisq; in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrẽ suum Cethegum, quòd cum Catilina conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissime oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

HOratius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stripis essent, bellum Vejens particulariter sibi deposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis, armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut plane CCC Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes diis manibus devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginensium maluit, pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse

jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana, posceretur. Spurius posthumius; qui à Pontio Telesino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceniensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumne Vejentium rege. Claudius Marcellus, de Virodomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAllius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus, qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achiacus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Seceſſiones plebis.

Seceſſiones plebis â patribus fuerunt quatuor. Prima ſeceſſio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem plebs armata ſeceſſit. Secunda, propter impotentiam Decemvirum, cum interfecta filia ſua Virginius Appium, & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magiſtratu accuſati, atque damnati variis ſuppliciis punirentur. Tertia, propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Januculo. Quarta ſeceſſio in foro, propter magiſtratus, ut plebei conſules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

Seditiones in urbe quattuor. Prima ſeditio, Tiberii Gracchi; quem, de judicariis & agrariis legibus ſtatum civitatis moventem, Scipio Naſica facta manu in Capitolio oppreſſit. Secunda ſeditio, Gracchi fratris ejus; quem ob ſimiles largitiones novos motus excitantem Opimius conſul cum Decimo Bruto Callæcio ſocero ejus, convocatis ad pilleum ſervis, in Aventino monte oppreſſit. Tertia ſeditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl: & Glauciæ Conſulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium perſecutus obſedit, & conficiendos fuſtibus ſaxiſque curavit. Quarta ſeditio, fuit Livi Druſi, & Quinti Cæpionis, cum ille Senatus equeſtrem ordinem inſideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit cauſa, quod Druſus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, ſed tum à Philippo Conſule in domo ſua interfectus.

Qui adverſus patriam nefaria inicre conſilia.

COriolanus ob aſperiorem annonam in exilium actus Volſcorum exercitu admoto patriā expugnare voluit, ſed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu ſuo confuſus eſt. Marcus Melius, frumentaria largitione cum videretur, juſſu Quintii Cincinati dictatoris

toris à Magiſtro equitum in roſtris occiſus eſt. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, ſuſpectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus eſt. Catilina cum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjuraſſet, & in id facinus Allobrogas ſollicitaſſet, ab Cicerone in Senatu accuſatus, ab Antonio in Apulia debellatus eſt.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella geſſerunt.

POpulus Romanus ſub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Teleſinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos ſub jugum miſit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis geſſit, vaſtataque Campania ad viceſimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam conceſſit, & cum Achaiam armis ſub ſe redegiſſet. Macedoniam quoque Antigono regi eripuiſſet dum Argos expugnat, occiſus eſt. Omnium Græcorum ſapientiſſimus, & militaris diſciplinæ peritiſsimus fuit Annibal, qui novem annorum patrem in Hiſpaniam ſecutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hiſpania vicit, & everſione Sagunti, rupto fœdere, per Pyreneum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thraſymenum, Paullum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania ſuperavit.

Status populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primùm ſub regibus fuit Deinde poſt ſuperbiam Tarquinii, & inlatum Lucretiæ ſtuprum, expulſis regibus, tutelam ſui conſulibus tribuniſque commiſit. Deinde tribunitiis ſeditionibus agitatus, abdicatis omnibus magiſtratibus, Decemviros, legum ferundarum & reip. conſtituendæ cauſa, paravit.

vit. Horum quoq; dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysem & Semerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset; Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde revertens ab Æthiopia, rebus perfractis, cum in Ægyptum venisset, incolasq; ejus loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nūcius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut, cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Illic falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorū nomina hæc sunt: Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit, illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnū hinni-

hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuiſſe, confirmat Salluſtius Criſpus.

Reges Parthorum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus poſt mortem Abarrida, frater ejus, juſſus Babilonem obtinere, finitimos ſub ſe redegit, unde Nicator eſt appellatus, & tres validiſſimas urbes conſtituit, Abatridam, Seleuciam, Laodiciam. Arſaces, forma & virtute præcipuus, cujus poſteri Arſacidæ cognominati ſunt; qui pacẽ cum Sylla imperatore fecit. Orodes; qui fœdus cum Cn. Pompeio percuſſit, Craſſum cum legionibus apud Carras funeſta clade delevit. Pacorus; qui filium ſuum ejuſdem nominis miſit in Syriam; ut Romanas provincias popularetur; atque ipſe à Ventidio legato Julii Cæſaris occiſus eſt.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgranes, qui jam ſcriptus eſt; qui tertio Punico bello perdomuit ſub Macino Conſ: & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam feciſſet, & Pyrrhi Apollinis templum incendiſſet, tempeſtate & frigore exercitum amiſit. Polycrates, rex Cappadociæ; qui ſomniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occiſus eſt. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit; omnia terra & mari Romanis ſubjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem ſuum regnantem interfecit. Idem & Dionyſium Siciliæ regem expulit, neque ipſe ab offerentibus regnum accepit, ſed arcem quoque demolitus eſt. Hic cum convitia mala audiret, ait, Tota vita mea id egi, ut omnes liberi eſſemus.

Reges Aſiæ & Pergami.

EUmenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicoſiſſimus, ſed parũ proſperâ fortunâ uſus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo auſus ſit Rex appellari. Antiochus jam ſcriptus eſt. Eumenes alius, qui Roma-

Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit. Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, &, cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse pop: Rom: hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

POst mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clipeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolemæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfectus est.

Duces & Reges Carthaginensium.

HAnno & Mago; qui Punico bello Cornelium Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Regrs Numidiæ.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphũ traxit, regnoque ejus impoſuit Maſiniſſam. Maſiniſſa Rex; qui Scipionem adverſus Carthaginem & Sypha-tem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus eſt. Jugurtha; qui ſcriptus eſt.

Reges Mauritaniæ.

JUba rex; qui Curionem legatum Cæſaris oppreſsit : mox, occiſo Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum ſe in regiam recepiſſet, poſt magnificam cœnam interficiendum ſe dedit. Juba, rex literatiſsimus; qui Cæſaris Auguſti juſſu regnavit, & magnificentiſsimam urbem Cæſaream condidit.

Qui adverſus Pop: Rom: arma ſumpſerunt.

TAtius, Rex Sabinorum; qui occupata atce Tarpeia in ipſo foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, à Fidenatibus deſtitutus, & juſſu Tulli Hoſtilii deligatus ad currum, & in adverſa actis equis, laceratus eſt. Porſenna, rex Etruſcorum ; qui Romanos ad Janiculum obſedit : propterque Tarquinios. Tiridates, qui à Corbulone Conſulari viro victus, & reſtitutus eſt.

Bella civilia quot.

CIvilia bella quatuor mota ſunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quod ſubſcriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluiſſet. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliatæ. Tertium bellum Cæſar & Pompeius. Belli ſpecies magis, quam cauſa fuit, negatus à Senatu Cæſari conſulatus. Cæterum utriuſque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cum ſecundum mores legemque majorum dimiſſo exercitu venire in urbem Cæſar deberet, & docere Senatum de rebus à ſe geſtis, atque ita triumphum conſequi ; ſimulans, ſe gratiam timere Pompeii, negavit ſe miſſurum exercitum, niſi conſula-

ribus

ribus comitiis ratio abſentis ſui poſita fuiſſet. Quamobrem hoſtis à Senatu judicatus, ſtatuit id bello vindicare. Ac ſic non conſulatum modo ac triumphum, ſed totum P.Rom. imperium redegit in ſuam poteſtatem. Quartum bellum Cæſ. Auguſt. adverſus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adverſus Caſſium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adverſus Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferenteis.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera ſunt tria. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienſes cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adverſus fugitivos geſſerunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter ſe certant ſicut Marius & Sylla, Cæſar & Pompeius, Auguſtus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

INexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticum provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus cōtinuò ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit; & in patriam ingreſſus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Aſiam Sylla, Marius exul cum profugiſſet, ac primum Minturnis in palude latuiſſet, tum conjectus in carcerem evaſiſſet, interim Cinna & Octavius in urbe eſſent; ob hoc, occaſione data, Marius redit, & ſe cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septiès conſul creatus ſæviſſimis cædibus totam urbem funeſtavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reverſus, prope totam Italiam in armis invenit, ſub juvene Mario Marii filio ſed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam poſtravit; & reliquias adverſariorum eorum, qui ſe dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proſcripſit, jure permiſſo ut interficerentur.

Ordo belli inter Cæsarem & Pompeium.

CÆsar & Pompeius, & Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

De bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

ETrusco bello; cum Porsenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello; cum Cymbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello; cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populata prope Italia, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania à Crasso, in Etruria à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera quod Carthaginenses Tarentinis adfuissent. Altera quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterùm, reverà præmium fuit Siciliæ & Sardiniæ possessio, fertilissimarũ insularum. Appius Claudius bellum in

in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsa Africa profligaverunt: Duilius Consul apud Liparas insulas; Lutarius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato Patre Scipione, quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator: qui imminentem urbis excidio Annibalem mora fregit. Marcellus: qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pæne ictus cruciavit. Claudius Nero: qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti prœlio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit: una cum Tigrane cum incensa Carthagine totius Africæ urbes in perpetuū repressit, quod contra fœderis pactionem Carthaginenses reparassent classes & arma finitimis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui victi sunt & per quos, CCIV.

PEr Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginenses. Per Paulum Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per decimum Brutū Galliam. Per Mummium Achaicum, & Corinthum, & Achæos. Fluvium Nobiliorem Ætholos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem

dem Cymbros & Teuthones: Per Sillam Ponticos & Mithridatem per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiacas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægytios, Germanos, Cantabros, totamque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quòd eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à comitatu & frequentia quod Patres & Classes ad suffragia vocantur creandorum magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur, quia hæc per curias, & per tribus, & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & sotum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De populi Romani distributionibus.

ANtiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos & clientelas, qua inferiores superiorum se fidei committebant.

De